

† ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Ο ΚΑΒΑΛΛΑΡΗΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΕΝ ΤΗ, ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ, ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ,
ΔΗΜΩΔΗΣ ΤΥΠΟΣ ΕΝ ΘΡΑΚΗ,

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ 22^{ου} ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ 1957

BK
K338g

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334273

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Ο ΚΑΒΑΛΛΑΡΗΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΕΝ ΤΗ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ,
ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΔΗΜΩΔΗΣ ΤΥΠΟΣ ΕΝ ΘΡΑΚΗ.

Ι. Ὁ καβαλλάρης ἅγιος Γεώργιος, ἡ μειαμόρφωσις τοῦ Θρακῆς ἱππέως.

1. Ἡ σημασία τοῦ ἱππέως ἁγίου ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίᾳ ἐν Θράκῃ, ὁ ἱππεὺς τῶν Κομάρων, τὰ ἀγάλματα ἐν τοῖς ναοῖς.—2. Ὡς ἱππεὺς φονεύων τὸν Τυφῶνα, ὁ μεταμορφωθείς εἰς ἅγιον Γεώργιον κτλ.—3. Αἱ ἐν Λύδῃ περὶ τοῦ δρακοντοκτόνου ἱππέως ἁγίου Γεωργίου παραδόσεις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Θρακῆς ἱππέως.—4. Τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας, ὁ Βελλεροφόντης φονεύων τὴν Χίμαιραν, Περσεὺς ἐλευθερώνων τὴν Ἀνδρομέδαν. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος, τὸ πρότυπον τοῦ ἁγίου Γεωργίου.—5. Ὁ ἅγιος Γεώργιος, ὁ Ἀράρης καβαλλάρης, ὁ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας, ἡ προέλευσις τοῦ ἀναγλύφου.

1. Ἡ σημασία τοῦ ἱππέως ἁγίου ἐν Ἑλλάδι, τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Θράκῃ. Ὁ ἱππεὺς τῶν Κομάρων, τὰ ἀγάλματα ἐν τοῖς ναοῖς¹.

Οὐδεὶς ἐκ τῶν καλλινίκων τῆς πίστεως μαρτύρων τόσον λατρευτὸς καὶ λαοφιλὴς κατέστη ὥς ὁ καβαλλάρης οὗτος ἅγιος. Ὁ ἱππεὺς αἰέποτε διὰ τῶν αἰώνων ὑπῆρξε παρ' Ἑλλήσιν ἡ εὐγενεστέρα ἔκφρασις τοῦ στρατιώτου, τοῦ ἀθλητοῦ, διότι ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ ἀπετέλει τὸν ἀριστοκράτην, ὅπως ἦν ὁ ἱππότης τοῦ μεσαίωνος. Ὁ ἔκδηλος τοῦ τροπαιοφόρου ἡρωϊσμός φονεύοντος διὰ τοῦ δόρατος τὸ παμφάγον θηρίον καὶ ἐλευθεροῦντος τὴν βασιλόπαιδα — παρὰστασις γραφικωτάτη, θαυματικωτάτη ἅμα τε συγκινητικὴ — προκαλεῖ πάντοτε βαθὺ αἶσθημα θαυμασμοῦ καὶ λατρείας πρὸς τὸν ἅγιον. (βλ. τὴν θαυματικὴν τοῦ Γεωργίου Scott εἰκόνα). Οὕτω οἱ δύο στρατηλάται τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ στεφηφόρος καὶ θεία ξυνωρίς, ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος ἐν τῇ Δύσει, εἶναι οἱ δύο πόλοι τοῦ νοητοῦ στερεώματος, περὶ οὓς διηνεκῶς στρέφεται ἡ λαϊκὴ εὐλάβεια· διὸ καὶ λίαν ἐνωρὶς κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν βυζαντινὴν τῆς ἁγιογραφίας περίοδον ὁ ἱππὺς κατενίκησε καὶ παρηγάκωνισε τὸν πεζόν, ἕως οὗτο ἀπὸ τεσσάρων ἤδη ἐκατονταετηρίδων ὁ καβαλλάρης ἅγιος ἐξησφάλισε προνομιοῦχον θέσιν ἐν τῷ

1. Βλ. καὶ «ἱπέα Μαδύρων» τοῦ Beševliev ἐν τῇ τοῦ Ν. Βέη Byz. neugr. Jahrbücher IX, 1937, σ. 1—35.

ἐλληνικῶν εἰκονοστασίῳ¹. Ἦκουσά ποτε τοὺς παγκοσμίου φήμης Ἀγιορεῖτας ζωγράφους Ἰωασαφαίους, ὅτι πάντες παρήγγελλον τὸν ἅγιον Γεώργιον καβαλλάρην καὶ ὅτι ἄποιοις ἐπέστρεψε τὴν εἰκόνα, διότι παρίστατο πεζὸς καὶ αὐτὸ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον προσφέρει εἰς ἐπισήμους ἐπισκέπτας δῶρα εἰκονίσματα τοῦ καβαλλάρη ἁγίου². Ὁ «τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστῆς», ὁ ὡς ταχύπτερος ἀετὸς εἰς βοήθειαν τῶν δεομένων σπεύδων, σὺν τῷ χρόνῳ ἐγένετο κοινὸς τῶν πάντων προστάτης ἐν δὲ τῇ Θράκῃ καὶ τῶν γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ναυτιλομένων, καίτοι αὐτὸς χερσαῖος· ὅθεν χαρακτηριστικώτατα ἡ ἐκκλησία ψάλλει :

Ἐν θαλάσῃ με πλέοντα,
ἐν ὁδῷ με βαδίζοντα,
ἐν νυκτὶ καθεύδοντα,
περιφρούρησον.
ἐπαγρυπνοῦντα διάσωσον,
παμμάκαρ, Γεώργιε κτλ.³

Ἄλλ' οὐδεμία ἄλλη τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν δαψιλεστέρας διέσωσε καὶ ἀπεθνησαύρισε τὰς περὶ τοῦ καβαλλάρη ἁγίου Γεωργίου παραδόσεις, ὅσον ἡ Θράκη. Αὕτη εἶναι γνωστὸν πόσον ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐθεράπευε τοὺς ἵππους, ὥστε καὶ μέχρι σήμερον εἶναι διὰ τὴν Μακεδονίαν ἡ κοινὴ ἀγορά⁴. Ἐνταῦθα

1) Ὁ μεσαιωνοδίφης *Μ. Γεδεών* μετὰ τοῦ μητρ. Φαναριοφερσάλων (*Ἰεζεκιήλ Βε' λανιδιώτου*) ἐποίησαντο τὴν ὑπόμνησιν, «ὅτι ἡ τοιαύτη τοῦ ἁγίου Γεωργίου παράστασις εἶναι ἔργον τῶν ἱπποτῶν τῆς Δ' σταυροφορίας, διότι αἱ παλαιαὶ εἰκόνες τοῦ μεγαλομάρτυρος ζωγραφοῦσιν (αἱ εἰκόνες ζωγραφοῦσιν ἰ) αὐτὸν ὄρθιον» κτλ. (Μεσαιων. γραμμ. Β', σ. 279). Ἡμεῖς θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διαλύσωμεν τὴν πλάνην ταύτην, ἣν πρῶτος εἶπεν ὁ μακ. Ν. Πολίτης. Κακῶς δὲ διατυπῶνται ἐνταῦθα. Ἐκεῖνος εἶπεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὅτι τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται τότε, καὶ οὐχὶ ὅτι εἶναι ἔργον τῶν σταυροφόρων, ἐμφανίζεται δὲ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως. Καὶ ἐν τῷ Γ' τόμῳ, σ. 42 γράφει ὁ *Γεδεών* : «Ἡ τετάρτη σταυροφορία μεγίστας ἐκτάσεις τῆς ἐπιφανοῦς ἡμῶν αυτοκρατορίας ἀρπάσασα καὶ ἐπὶ ἐξήκοντα ἔτη τὰ ἔχνη αὐτῆς ὥδε κακεῖσε, περίξ καὶ μακρὰν ἢ πλησίον τῆς Κων)πόλεως σημειώσασα, βεβαίως εἰσέγαγε καὶ τὸν νεωτερισμὸν τῆς παραστάσεως ἱπποτῶν καὶ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐξωγράψισεν (sic) ἐφ' ἱππους τοὺς ἐπιφανεῖς στρατιωτικοὺς ἁγίους· ἐνῶ μέχρι σήμερον οὐδαμῶθεν ἐβεβαιώθημεν, ὅτι οἱ μάρτυρες *Μερκούριος* καὶ *Μηνᾶς*, *Δημήτριος* καὶ *Γεώργιος* καὶ οἱ οἰσοδήποτε *Θεόδωρος* ἀνήκον εἰς τὸ ἱππικὸν πάντες... Ἐξ ἄλλου τετραστίχου τοῦ *Φιλῆ* «εἰς εἰκόνα λιθίνην τοῦ μεγάλου Γεωργίου»—περὶ ἧς ἀγνοοῦμεν, εἴπερ κατεσκευάσθη τότε—μοὶ φαίνεται, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν παράστασιν λιθίνην τοῦ Θρακικοῦ ἱππέως»

2. Φυλάττεται ὡς σεβαστὸν κειμήλιον παρὰ τοῖς ἐν λόγῳ Ἰωασαφαίοις εἰκῶν τοιαύτῃ ἐπὶ ὀστράκου, ἔργον τῆς Ρωσικῆς Ἀκαδημίας, δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ'.

3. Τροπάριον ἐσπερίων.

4. Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τοὺς Θυᾶκας ἱπποπόλους (*Ἰλιάδ.* 227, Κ. 486 ἑ.) Ὁ Σοφοκλῆς φιλίππους, ἀπόσπ. 428. Βλέπ. V. Hehn, *Kulturpflanzen und Haus-*

ἀνυψώθη εἰς θείαν περιωπὴν καὶ ἐλατρεύετο ὁ «Θραξ ἥρωος Ἰππεύς». Τὴν σεπτὴν ταύτην παράδοσιν διετήρησαν καὶ ὡς χριστιανοὶ οἱ Θραῖκες καὶ τὴν λατρείαν ἐκεῖ ἡν μετεβίβασαν ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος εἰς τὸν ἥρωα τῆς νέας πίστεως, τὸν ἅγ. Γεώργιον· καθ' ὑπερβολὴν ὅθεν διεκρίθη ὡς φιλογεώργιος ἡ Θράκη καὶ δὴ ἡ ἐπαρχία Ἑρακλείας, ὅπου, θέλω νὰ πιστεύσω, ὅτι ἀνεκάλυψα τὴν κοιτίδα τῆς διαδόσεως τῆς ἐπίπλου παραδόσεως τοῦ ἁγίου, ἴσως δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο ὁ πρῶτος φυσικώτερος συμβιβασμὸς τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων πρὸς τὰ χριστιανικὰ καθεστῶτα. Ἔνεκα τῆς σπουδαίας ταύτης ἀπόψεως ἠναγκάσθημεν διεξωδικώτερον νὰ πραγματευθῶμεν τὸ κεφάλαιον, ὅπως διὰ τῆς συγκεντρώσεως ὅλων τῶν σχετικῶν δῶμεν ἀφορμὴν τοῖς εἰδικώτερον περὶ τὰ τοιαῦτα θέματα ἀσχολουμένοις.

Ἐξ ὅσων διεξοδικῶς ἐγράψαμεν ἄλλοτε (Θρακικά, τόμ. ΙΖ', σ. 31 ἑ.) περὶ τοῦ λατρευτοῦ Θρακὸς ἥρωος πάντες ἀντιλαμβάνονται πλέον, ὅτι ὁ προσφιλέστατος ἐκεῖνος ἰππεὺς δὲν ἔμελλε νὰ ἐξοστραχισθῇ ἐκ τῆς θρακικῆς αὐτοῦ ἐστίας λίαν εὐκόλως, ὁ τοσοῦτον ἐρριζωμένος ἐν τῇ συνειδήσει τῶν εὐσεβῶν Θρακῶν. ἠδύνατο νὰ συμβῇ ὅ τι δῆποτε, ἀλλ' ὁ ἐκπατρισμὸς τοῦ ἐφεστίου Θεοῦ ἦτο ἀδύνατος, καὶ εὐρέθη ὁ συμβιβασμὸς, ὡς θὰ ἴδωμεν. Ὁμοφώνως σχεδὸν οἱ ἐξιστοροῦντες καὶ περιγράφοντες τὸν Θρακὰ ἰππεῖα ἐξέφρασαν ἡδὴ τὴν γνώμην, ὅτι ἐν αὐτῷ προφοιβάζει ὁ τροπαιοφόρος ἅγιος τῆς χριστιανικῆς πίστεως Γεώργιος, καὶ ἂν υἱοθετήσωμεν μίαν θεωρίαν παλαιάν, ὅτι ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ τὰ πάντα ἦσαν σύμβολα καὶ τύποι τῶν μελλόντων νὰ ἀποκαλυφθῶσιν ἐν τῷ χριστιανισμῷ, ὁ ἰππεὺς τῆς εἰδωλολατρικῆς Θράκης κατέχει εἰς τοῦτο τὴν πρώτην θέσιν. Αἱ ὁμοιότητες μετ' ἐξ τῶν δύο ἡρώων εἶναι πλήρεις, ἀλλὰ καὶ ἔαν ἔλλειπὸν τινα, ὁ εὐσεβὴς πόθος καὶ ἡ ζωηρὰ τῶν πρώτων ἐκείνων χριστιανῶν φαντασία εὐχερῶς ἀνεπλήρου. Ἐὰν πρὸς ἐν σημεῖον ὑπῆρχεν ἐνδοιασμὸς τις, μία τελευταία (τοῦ 1937) ἀνακάλυψις ἀναγλύφου τοῦ Θρακὸς ἰππεὺς ἐν Κομάροις τῆς περιφερείας Ὁρεστιάδος ἔρχεται νὰ ἐπιχύσῃ πλήρες φῶς πρὸς πλήρη ἀτοκατάστασιν τῶν ἐξισώσεων. Τοῦ ἀναγλύφου τούτου παρέχει πλήρη καὶ ἐξηκριβωμένην περιγραφὴν ὁ εὐπαίδευτος ἀρχιμανδρίτης Νικ. Βαφείδης κατατεθειμένου τότε εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ἐπαρχίας Διδυμοτείχου¹. Πλὴν τῶν συνήθων μορφῶν ἐνταῦθα πρὸ τοῦ ἵππου καὶ ἐκτὸς τῆς ἐσκαμμένης βάσεως ἦτοι πρὸς τὰ κάτω τοῦ δεξιοῦ πλαισίου παρίσταται παῖς φέρων οἶνον ἐν συμπεπυκνωμένον κάλυμμα ἴσως καὶ κόμην (εἶναι δυσδιάκριτον) καὶ βραχὺν χιτῶνα, ὅστις γονατίζει κατὰ πρόσωπον, οὕτως ὥστε οἱ πόδες αὐτοῦ νὰ εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐπιφέρει ὁ ἀρχιμαν-

thiere κτλ. Berlin 1874², σ. 45 ἑ. ὅστις ὑποθέτει, ὅτι ὡς ἐκ τούτου οἱ Θραῖκες κατήγοντο ἐκ τῶν Ἱππομολγῶν, ὡς ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι (βλ. σημειώσιν μου 1 εἰς τὰ Θρακικά ΙΖ'. 194³, σ. 42).

1. Θρακικά, τόμ. Θ', 1938, σ. 404—7. Ἡ παρατεθειμένη φωτογραφία δυστυχῶς δὲν εἶναι καθαρὰ.

δρίτης συγκαλύπτων ἔνεκα εὐνοήτων λόγων δι' ἀοριστίας, τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα «*πρόκειται πιθανὸν περὶ γόνου ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας ἢ ἡγεμονό- παιδος ἐκτεθέντος δεδεμένου πρὸς βορὰν τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ διασωζο- μένου ὑπὸ τοῦ ἥρωος*» ¹.

Ἀλλὰ διὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Θρακὸς ἱππέως εἰς τὸν ἅγιον Γεώρ- γιον ἐμεσολάβησε πολὺς χρόνος. Αὕτη ἐγένετο βραδέως καὶ ἀσυναισθήτως. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ὅποτε τὴν ἀντίθεσιν τοσοῦτον ὑπεδαύλιζον καὶ ὥξυνον οἱ πολεμικοὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας λόγοι, ὁ ἥρωος ἐκρύπτετο ὑπὸ χθόνα ἀπαλήν. Ἐπειτα δειλῶς ἐνεφανίζετο, καὶ εἰσήγετο εἰς τὰ ἱερὰ ὡς ἐπίσακτος. Ἐν τῇ παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν μονῇ τοῦ ἁγ. Γεωργίου τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ἁγίαν τράπεζαν ὡς βάθρον (κάλαμον) ὑποβαστάζει ἐπιτύμβιος στήλη τοῦ Β' ἢ Γ' μ.Χ. αἰῶνος. Αὕτη ἐν τῇ ἐμπροσθίᾳ πλευρᾷ ἔχει εἰς δύο ζώνας ἀναγλύφους παραστάσεις, ὧν ἡ ἄνω ἔχει δύο ἱππεῖς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς :

Ἀλέξανδρος Φιλίππου Ἀγοραῖος ².

Ἐν τῇ κάτω ζώνῃ εἰκονίζονται τρεῖς παῖδες καὶ γυνὴ καὶ ἐπιγραφή :

τοῖς τέκνοις αὐτοῦ ³.

Ἐν Φιλιππουπόλει, ἐν τῷ νάρθικι τοῦ ἁγ. Γεωργίου τῶν Ἀρμενίων (πρώην ἑλληνικὸς ὁ ναὸς) ἦν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐντετειχισμένον ἀνάγλυφον Θρακὸς ἱππέως, πρὸ αὐτοῦ δὲ ἤναπτον λαμπάδας, καὶ ἕτερον ἐν τῷ ναῷ τῆς κώμης Ἑλὶ-δερεῖ τῆς περιφερείας Τατάρ-Παζαρτζικίου (ἀρχαία Βησσαπάρα), τιμᾶται ὡς εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Πλὴν τούτων καὶ ἰδιαιτέρως ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἐν Φιλιππουπόλει εἶχον ἐν τοῖς εἰκονοστασίοις καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ ἥρωος κατὰ παράδοσιν τιμᾶσαι αὐτὸν ὡς τὸν ἁγ. Γεώργιον διὰ κανδή-

1. Δηλαδή θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι πρόκειται περὶ παραστάσεως τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγ. Γεωργίου, περὶ ἧς ἀμέσως ὁ λόγος (σ. 406). Βεβαίως ἐν τῷ ἄνω τεθραυσμέ- νῳ μέρει θὰ ἦτο ἡ τυπικὴ ἐπιγραφή τοῦ ἥρωος, κάτωθεν δὲ ὑπάρχει αὕτη :

Κυρίῳ Ἀπόλλωνι

Αὐλούζενις Αὐλουζένεος

... εὐξάμενος

... ριοναλέο ... (αὐτ. σ. 407).

Δυστυχῶς ὁ ἐκδοὺς τὴν ἐπιγραφὴν ἀφῆκεν αὐτὴν ἀσυμπλήρωτον μὴ δυνη- θεὶς νὰ διακρίνῃ τὰ ἐφθαρμένα γράμματα· ταῦτα δεόν νὰ συμπληρωθοῦν ὡς ἑξῆς :
[ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΑΝΕΘ[ΗΚΕ]

2. Ἀγορά πόλις παρὰ τὰ Μάλαρα κειμένη τὸ πάλαι.

3. Μ. Ἀποστολίδης ἐν Θρακ. Ε', σ. 242, ὅστις τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀναγλύφου σχετίζει πρὸς προσκύνησιν τοῦ ἥρωος μετὰ τὸν ἁγ. Γεώργιον. Ἡ ἐνταῦθα παράστασις τῶν δύο ἱππέων ἀναπολεῖ εἰς τὴν μνήμην τοὺς δύο ἁγίους Θεοδώρους τὸν στρατηλάτην καὶ τὸν Τήρωνα, οἵτινες παρίστανται ἀντιμέτωποι ἱππεῖς ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ.

λας ἀκοιμήτου δυσκόλως ἀπεσπάρσθη παρὰ γραίας ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, ἵνα κατατεθῇ εἰς Μουσεῖον τοιοῦτον ἀνάγλυφον, καὶ ἐν τέλει παρέδωκεν αὐτό, ἀφοῦ τρεῖς ἐσταυροκοπήθη, ὡς διηγεῖται ὁ *A. Dumont*¹ ὅστις ἐπιπροστίθησιν : «*Ἐν πολλαῖς ἐκκλησίαις ὁ Θρᾶξ ἱππεὺς καθηγιάσθη μόνον διὰ σταυροῦ, διασώζων ἄθικτον καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀφιέρωσιν. Ἐν Περιστάσει ἐκτίσθη γὰρ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἕνεκα μαρμάρου εὐρεθέντος ἐν μέσῳ ἀρχαίων ἐρείπων καὶ παριστάνοντος τὸν ἐθνικὸν ἡμίθεον . . . Ἡ ὁμοιότης τῶν δύο ἐστὶ μεγίστη, διότι δὲν παραδέχομαι. ὅτι μᾶλλον ὁ Βοιωτὸς ἱππεὺς, ὅστις καὶ σπανιώτατα ἀπεικονίζεται ὡς προσβάλλων ἄγριόν τι ζῷον, ὑπῆρξεν ὁ τύπος καθ' ὃν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ παρέστησαν τὸν ἁγ. Γεώργιον, ἢ ὁ Θρᾶξ ἱππεὺς*». Ὅθεν δικαίως προσιμαίεται : «*ἢ πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον, καθ' ὃν μάλιστα τρόπον στερεότυπον . . . ἀπὸ τῆς βυζ. ἐποχῆς εἰκονίζεται, ὁμοιότης τοῦ ἀρχαίου ἡρώος ἐστὶ προφανεστάτη*». Ὁ Θρᾶξ ἱππεὺς συνήθως φέρει τὸν βραχὺν δωρικὸν χιτῶνα, ἀλλ' ἐν Τυρολόῃ ἀνευρέθη καὶ θωρακοφόρος μετ' ἐπιγραφῆς :

*Βενέριος Ἰούλιος Ἰουλλος
στρατηγὸς Ἀστικῆς περὶ
Πέρινθον εὐχαριστήριον.*

Οὗτος ἐν τῷ ἀγιάσματι (ἐντὸς χαράδρας) τοῦ ἁγ. Χαλαράμπους ἐλατρεύετο ὡς ἅγιος Θεόδωρος (Θρακικά, ΙΕ', σ. 111).

Ἀλλὰ πῶς ἐπετράπη ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἱππέως τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ἐν τοῖς ναοῖ; Ὅπως, ὡς ὁψόμεθα, τῆς Ρέας (ἀντὶ τῆς Θεοτόκου) τὸ ἄγαλμα, ὅπως εἰς τὴν Συροφοίνισσαν ὁ θρυλούμενος λαμπρὸς ἀνδριάς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ καταλαβὼν τὴν θέσιν τοῦ Χριστοῦ ἐν Πανεάδι, καὶ ὃν ἀναφέρουσι πάντες οἱ ἱστορικοὶ², ὅπως ἡ εἰδωλολατρικὴ τοῦ Ὁρφέως παράστασις, τοῦ κατελθόντος εἰς τὸν Ἄδην πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς προσφιλοῦς αὐτοῦ συζύγου, ἣτις ὄντως ἦν προτύπωσις τοῦ Λυτρωτοῦ τῶν ἀπ' αἰῶνος ἐν τῷ Ἄδῃ βασανιζομένων. Τοιαύτη ἀλληγορικὴ παράστασις ἦν καὶ ἡ «τοῦ καλοῦ ποιμένος» φέροντος ἐπ' ὤμων τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον. Ὁ *Εὐσέβιος* γράφει ἐν τῷ βίῳ τοῦ *Μ. Κωνσταντίνου* (Γ', 49) ὅτι ἐκ τῶν πολυαρίθμων τῆς παραστάσεως ταύτης εὐρεθέντων ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ ἀγαλμάτων, ἐκόμισε «τὰ τοῦ

1. Rapport sur un voyage archéologique en Thrace par M. Albert Dumont. Ὁ ἐταῖρος οὗτος τῆς ἐνταῦθα γαλλ. ἀρχαιολ. σχολῆς εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς ἐκδοθείσας θ. γ. ἐπιγραφὰς ἐν τῷ «Archives des missions scientifiques, deux. série τόμ. VI, Paris, 1871 Inscriptions céramiques de Grèce, ἐνθα ἐν συνεχείᾳ ἐδημοσίευσε τὸ Rapport σ. 447—515, καὶ συμπλήρωμα τῷ 1877, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, σ. 88 σ. 476—7. Παραπέμπω εἰς τὸ ἐν Real Encycl. τοῦ *Pauly-Wissowa*, Suppl. III, σ. 1321 ἐ. ἄρθρον τοῦ καθ. *Καζαρόφ*, ὅπου πρῶτον εὐρίσκει τις πλεονα παραδείγματα.

2. Rapport σ. 477,

8. Εὐζ. Ἐκκλησ. ἱστ. Ζ', 18, Σωζομ. Ε', 21, Φιλοστοργ. Ζ', 3.

καλοῦ ποιμένος σύμβολα» ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ διεκόσμησε τὰς ἐν τῷ φόρῳ κρήνας. Ὅτι δὲν εἶχον ἐξοστρακισθῇ τελείως ἐκ τῆς λατρείας τὰ ἀγάλματα ἐπικυροῦνται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ Η' αἰῶνος ἠναγκάσθη ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ β' συνελθοῦσα οἰκουμ. σύνοδος νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν αὐτῶν αὐστηρῶς, διότι πολλοὶ συνέχεον αὐτὰ πρὸς τὰς εἰκόνας, ὅπως μέχρι τοῦ νῦν ἡ δυτ. ἐκκλησία.

2. Ὡρος ἱππεὺς φονεύων τὸν Τυφῶνα, μεταμορφωθείς εἰς ἅγιον Γεώργιον κτλ. Ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λούβρου ὑπάρχει ἀνάγλυφος στήλη βαναύσου ἐργασίας τῆς ρωμ. ἐποχῆς παριστῶσα τὸν Ὡρον καταβάλλοντα τὸν Τυφῶνα Σήθ¹. Ὁ ἱερακόμορφος (ὡς ἐξωγράφουν συνήθως αὐτὸν οἱ Αἰγύπτιοι) νεαρὸς θεὸς τοῦ φωτὸς παρίσταται ἑφιππος καὶ κατὰφρακτος ὡς Ῥωμαῖος στρατιώτης κεντῶν διὰ δόρατος στερεοῦ, σιδηρᾶν καὶ ἀγκιστρωτὴν ἔχοντος τὴν αἰχμὴν τὸν ἐν μορφῇ κροκοδείλου Τυφῶνα. φέρει χλαμύδα συγκρατουμένην ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου διὰ πόρπης καὶ καταπίπτουσιν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς ὀσφύος καὶ ἐν μέρει κρύπτουσιν τὸν ἀλυσιδωτὸν θώρακα· φολίδες ἐπάλληλοι καλύπτουσι τὸ κάτωθεν προεξέχον χιτῶνιον². Οἱ πόδες εἶναι γυμνοί, ἄνευ περικνημίδων³, ἐνῶ ὁ ἵππος παρίσταται περισσῶς ἐπεστρωμένος. Ὁ ἱππεὺς θεὸς κατατείνων ὀπίσω τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὰς ἡνίας παρουσιάζει κατὰ κρόταφον τὴν κεφαλὴν τοῦ ἵππου, τῇ δὲ δεξιᾷ κεντᾷ δι' ἔγχους ἐπὶ τὸν αὐχένα παμμεγέθη κροκόδειλον διασπώμενον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἵππου⁴. «Ὁ ἄταξ ἰδὼν, λέγει ὁ Νερότιος, τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἰκόνα, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρνήσῃ τὴν καθ' ὅλου ὁμοιότητα μετὰ τῆς

1. Τὸ ἀνάγλυφον περιέγραψε πρῶτος ὁ Clermont Ganneau καὶ ἀνεκοίνωσε τῷ 1876 τῇ ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιγραφῶν.

2. Ἀκριβῶς οὕτω ζωγραφίζεται ὁ ἅγιος Γεώργιος.

3. Τοῦτο αἰγύπτ. ἔθος.

4. Ἡ χρῆσις ἵππου εἶναι ἐπινόησις ῥωμ. χρόνων, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου, καὶ ὅτι ὁ Τυφὼν ἀπέδρα γενόμενος κροκόδειλος. Ἡ περιγραφή ἐν Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ, 1889, σ. 96—103 κατ' ἑκτασιν ὑπὸ Τάσου Νερούτσου μετ' εἰκόνας. Περαιτέρω θὰ ἴδωμεν καὶ ἄλλας ὁμοιότητας τοῦ Ὡρου π.χ. πρὸς τὸν Ὀρφέα, ὅστις ὡσαύτως ὑπῆρξεν ὁ σωτήρ ἐν τῇ γεωργικῇ Θράκῃ, ἀντιπροσωπεύων ὅμως ἀνώτερον πολιτισμόν, διότι διὰ τῆς λύρας ἐξημέρου τὰ βλαπτικὰ θηρία, ὡς λέγει ὁ Εὐσέβιος (Εὐαγγ. προπαρὰσκ. βιβ. γ') καὶ ἡ παράστασις τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὡς ἀπώτερον σκοπὸν τοῦτον ἔχει. Εἰς τὰ «Αἰγυπτιακά» τοῦ Π. Κ. Βυζαντίου ἀναγινώσκω: «Τὸ δὲ δεύτερον φῶς τῆς σελήνης ἐν Ἀπόλλωνος πόλει (νῦν Ἐδφοῦ) καθιέρωνται ἔστι δὲ τοῦτο σύμβολον ἱερακοπρόσωπος ἄνθρωπος ξιβύνῃ χειρούμενος Τυφῶνα ἵπποποτάμφεικασμένον, λευκὸν δὲ τῇ χροῇ τὸ ἄγαλμα... θεὸς δὲ τιμᾶται ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Ὡρος» (σ. 86—7). βλέπετε τὴν ἐξέλιξιν τῆς παραστάσεως καὶ τὴν σχέσιν πρὸς τὴν σελήνην. Ὁ Ὡρος ἐπὶ τοῦ κροκοδείλου καταβάλλον αὐτὸν εἶναι ἀρχαία αἰγυπτιακὴ παράστασις μαγικὴ περὶ ἧς ἐκτενῶς ἐπραγματεύθη ὁ Moret ἐν Revue de l'histoire des religion, 1905, τόμ. 72, σ. 213.

παρ' ἡμῶν συνήθους βυζαντ. εἰκόνος τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου χιλιάρχου λεγεῶνος ἐν τῷ ρωμ. στρατῷ ἀθλήσαντος ἐπὶ Διοκλήτιανου¹, ὅτε μετὰ τῶν ἐθνικῶν Αἰγυπτίων ὑπῆρχον κοινὰ τοῦ Ὡρου αἱ εἰκόνες². «Ἡ ὁμοιότης τῆς... παραστάσεως τοῦ Ὡρου καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου... κτείνοντος δράκοντα εἶναι καταπληκτικὴ καὶ ἀκριβεστάτη καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας» (μόνον ἡ κεφαλὴ διαφέρει³). Ἀλλὰ δὲν παρήχθη ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ὡρου τούτου, ἐμεσολάβησεν ὁ ἑλληνικὸς μῦθος, κατὰ Νεροῦτσον, τοῦ ἄθλου τοῦ Περσέως φονεύσαντος τὸ θαλάσσιον κῆτος πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς βασιλόπαιδος Ἀνδρομέδας.

3. Αἱ ἐκ Λύδδας περὶ τοῦ δρακοντοκτόνου ἱππέως Γεωργίου παραδόσεις καὶ ἡ διάδοσις αὐτῶν. Ναοὶ ἐν ΚΠόλει.

Ἡ Λύδδα, πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἐτιμήθη διὰ τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου ὡς πατρίς τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Αὕτη φέρεται ἐν τοῖς ἐπισκοπικοῖς καταλόγοις τῆς Παλαιστίνης, ὅτι ἀντὶ Διοσπόλεως (ὡς μετωνομάσθη ἔπειτα), ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἐκαλεῖτο Ἀγιογεωργιούπολις (ἐν κώδικι 276, φ. 103 τῆς Ἱεροσολυμ. βιβλιοθήκης) Οἱ ἑξισλαμισθέντες κάτοικοι αὐτῆς κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα διασώζουσι μέχρι σήμερον τὴν μνήμην τοῦ ἱππέως προφήτου Χίδρ, ὡς καλοῦσι τὸν ἅγιον Γεώργιον οἱ Ἀραβες καὶ πάντες οἱ Μουσουλμάνοι καὶ δεικνύουσι τὴν οἰκίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ μεταβληθεῖσαν εἰς μωαμεθανικὸν εὐκτήριον.

Κατὰ τὰς εἰς τὸν Μωάμεθ ἀποδιδόμενας μουσουλμ. παραδόσεις ὁ Ἰησοῦς ἔξωσμένος δίστομον ρομφαίαν ἐπὶ ἵππου λευκοῦ κρατῶν λόγχην καταδιώκει τὸν μέγαν δράκοντα Δαγὼν καὶ ἀποκτείνει αὐτὸν ἔμπροσθεν τῆς ἐν Λύδδῃ ἐκκλησίας τοῦ προφήτου Χίδρ. Ἡ περίεργος αὕτη παράδοσις ἐνέπνευσε τὸν ζωγράφον τῆς ἐπὶ τῆς προμειωπιδίου ψαλιδωτῆς κόγχης εἰκόνος τοῦ τροπαιοφόρου, ἄνωθεν τῆς μεγάλης πύλης τοῦ ἐν Λύδδῃ ναοῦ, παλαιότατου, ὅπως εἰκονίζεται ἐπὶ βυζ. εἰκόνων καὶ ἀναγλύφων τῆς λατ. ἐκκλησίας. Αἱ πλεῖσται τῶν ἁγιολογικῶν παραδόσεων τοῦ ἁγίου Γεωργίου κατὰ τὸν μακ. Πολίτην ἐντοπίζονται ἐν Λύδδῃ, ἀλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἔνδειξις περὶ γενέσεως ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς περὶ τῆς δρακοντοκτονίας διηγήσεως⁴. Πέντε πού μιλία

1. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστὸν ἤδη, ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις συναξαρίοις τοῦ ἁγίου Γεωργίου δὲν ὑπάρχει ὁ ἅγιος Γεώργιος ἱππεὺς (βλ. κατωτέρω).

2. Διὰ τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν καὶ ἐμπόρων ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσῆχθη εἰς Θράκην ἡ λατρεία τοῦ Μίθρα, Σαράπιδος καὶ τῆς Συρίας θεᾶς (Ἀστάρτη), ὧν εὐρέθησαν νομίσματα (καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ) καὶ ἀνάγλυφα, ὡς καὶ τοῦ Ἀννούβιος (Ὡρος) Ὁσίριδος καὶ Ἰσιδος καὶ τοῦ Ἀρποκραίωνος (νομίσματα) βλ. Μ. Ἀποστολίδην Θρακ. Ε'. σ. 57. Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ὡρου ἦν ἐν χρήσει π. χ. Μάρκος Ὡρου ἐν ἐπιγραφῇ Αἴνου (Inscriptions 72 c, σελ. 38. Σαραπείον Θράκης ἐν Χαλκηδόνι. Πόλυβ. 4, 39, 6).

3. Ἀττ. Ἡμερ. 104.

4. Δημῶδη ἱσμάτα τῆς δρακοντοκτονίας ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. Α', σ. 218—19. Τὴν γένεσιν τῆς διηγήσεως ἐν Λύδδῃ ὑπεστήριξεν ὁ Max Meyer ἐν Verhandlungen

μακρὰν τῆς Λύδδης κείται παραθαλασσίως ἢ Ἰόππη. Ἐνταῦθα παραγενόμενος ὁ ἥρως *Περσεὺς* εὗρεν ἐπὶ προβλήτος προσδεδεμένην τὴν βασιλόπαιδα *Ἀνδρομέδαν*, θυγατέρα τοῦ βασιλέως *Κηφέως* ἐκτεθειμένην εἰς βορὰν θαλασσίου κήτους. Ταύτης ἐρασθεὶς ὁ Περσεὺς ἀπέκτεινε τὸ τέρας ἐπιβαίνων τοῦ Πηγάσου καὶ ἡλευθέρωσε τὴν παρθένον. Τὴν ὁμοιότητα τοῦ μύθου τοῦ *Περσέως* προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν δρακοντοκτονίαν τοῦ ἁγίου *Γεωργίου* καὶ ὁ *Πολίτης*¹ καὶ ὁ *Max Meyer* ἰσχυρίσθη, ὅτι ὁ μῦθος τοῦ *Περσέως* διετηρεῖτο ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ζωντανὸς ὑπὸ δημώδη τύπον, ὃν προσέδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ *Εὐριπίδης* εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰόππης (σ. 343) Σπουδαῖον ποίημα

die 40ter Versammlung deutscher Philologen, 1889, σ. 342. Ὅμως ὁ *Πολίτης* προκρίνει ὡς ἰδιαιτέραν τοῦ ἁγίου πατρίδα, τὴν Καπαδοκίαν, ὅπου ἐσώζοντο ὀψιαιτάτα αἱ παραδόσεις περὶ Περσέως. ἀλλ' ὁ *Κωδινὸς* εἰς Ἰκόνιον ἀναφέρει τὸ περὶ *Περσέως* πρὸς τὸν δράκοντα γεγρονὸς θαῦμα. Ἐν Συναῶ ὁ ἐπίσκοπος ἅγιος *Ἀγαπητὸς* «δράκοντα» τοῖς τόποις ἐμφωλεύοντα τούτοις καὶ . . . πολλῶν κακῶν τοῖς προσοίκους γινόμενον αἷτιον, κτήνη τούτων καὶ αὐτοὺς δὴ τούτους λαφύσσοντα, εὐχῇ τῇ πρὸς θεὸν θανατοῖ» (*Κεραμέως*, *Varia graeca sacra*, σ. 115, 24). Εἰς ὠριαίαν ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος ἀπόστασιν, εἰς τὸ μέχρι τοῦδε δρακοντοπέ(η)γαδον λεγόμενον ἐνεφώλευε δράκων, ὅστις ἔπινε τὸ ὕδωρ. Τοῦτον ἐφόνευσεν ὁ βασιλεὺς *Ἀλέξιος* (Π. *Τριανταφυλλίδου*, *Οἱ φινιάδες*, Ἀθῆναι, 1870, σ. 38). Κατὰ τὸν *Γεώργ. Κύπριον* (ἔκδ. Gelzer) 1890, σ. 51, 1002, βλ. καὶ 189) τὸν ἐν Λύδδῃ τάφον τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἀναφέρει πρῶτος τῷ 570 ὁ *Ἀντώνιος Placentinus*, κεφ. 25 Γεωργιούπολις δὲ τὴν Λύδδαν ἢ Διόπολιν, οὐδεὶς ὠνόμασε πρὸ τοῦ *Κυπρίου*. Περὶ τοῦ ναοῦ καὶ λειψάνου ἐν Λύδδῃ βλ. *Κάλλιστον*, «Οἱ ἅγιοι τόποι», τόμ. Α', σελ. 386—7. Ἐν ΚΠόλει ὑπῆρχον δύο ναοὶ κατὰ τὸ 1303, ὁ τοῦ Γαλατᾶ πυρποληθεὶς τῷ 1696 καὶ ὁ τοῦ Πύργου ἐνδον τῆς Πύλης τοῦ Φαναρίου, ὅπου κατὰ Γεδεὼν ἡ οἰκία τοῦ Κ. Θωμαΐδου (Βυζαντ. ἐορτ. 213, καὶ ἄλλοι ναοὶ ἐν τῷ ΚΣ'—ΚΗ' τόμ. τοῦ Φιλ. Συλλ. σ. 191—2, 138—9). Ἐκεῖ πλησίον ὑפוῦται νῦν ὁ μεγαλοπρεπὴς πατριαρχικὸς ἐπώνυμος ναὸς (ἡ παράδοσις ἦν λίαν ἰσχυρά). Κωνσταντινουπολίτης μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι τὸ ἐν Γαλατᾷ τζαμίον τοῦ Ἀράπη λεγόμενον ἐτιμᾶτο ἐν ὀνόματι τοῦ Ἡρακλειώτου Ἀγ. Γεωργίου. Ὁ *Richter* εἰς τὰ *Quellen* ἀναφέρει ναὸν εἰς Κοντάρια, σ. 207 βλ. καὶ τὰς παραπομπὰς ἐν σ. 149. Κατὰ τὰ «Πάτρια» (σ. 225, ἔκδ. Preger, Teubner) καὶ εἰς τὰ Σφωρακίου ναὸς τοῦ ἁγ. Γεωργίου, ὃν ἀνήγγειλεν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ ἐν Χαλκιδόνι ὁ πατριάρχης Σέργιος, σ. 280. Κατὰ Γεδεὼν ὑπῆρχε καὶ μονὴ παρὰ τὴν Πύλιν Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ 1555—6 ἐντὸς τῶν τειχῶν. εἰτα μεταβληθείσης εἰς τέμενος οἱ Χριστιανοὶ ἔκτισαν τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου («Ἱστορία Χριστοῦ πενήτων», σ. 23—24). Σημαντικὴν εἰδησιν παρέχει ἡμῶν ἱστορικὸς τῆς σταυροφορίας, ὅτι τότε ἐν Λύδδῃ ἐσώζετο καὶ ὁ τάφος, «ὃ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς περικαλέστατον ναὸν ἐπωκοδόμητο» («Γουλιέλμου Τύρου» Ὑβωνος Δουχατίου Τρικκέως, τοῦ ἱεροῦ πολέμου διηγήσεις τέσσαρες. Parisii, 1620, σ. 312. Οὗτος ἦν αὐτόπτης).

1 *Περσεὺς* καὶ ἅγιος *Γεώργιος* ἐν Ἀττ. Ἡμερολ. 1872, σ. 174—193. Κατὰ τὰ Πάτρια σ. 71—2, εἰς Ἰκόνιον ἐσώζετο ὁ μῦθος Περσέως καὶ Ἀνδρομέδας προεικόνισμα τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Γεωργίου ἀπαράλλάκτως. *E Sidney Hartland, The legend of Perseus*, 1896, τόμ. III, σ. 38 *Νερούτσος* ἐν Δελ. Ἱστορ. καὶ ἔθνολ. Ἑταιρ. Γ', 1890, σ. 24—26.

Ὁ *Πλίνιος* ἀναφέρει ναὸν Ἰσίδος ἐν Νικομηθείᾳ (ἐπιστ. ἔκδ. Γρατσιαδου σ. 88).

γραφὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Καρμηλιτῶν τοῦ Βαπτιστοῦ Μαντουάνου ρητῶς ἀναφέρει, *ὅτι ὁ Μίδρας εἶναι αὐτὸς ὁ ἅγιος Γεώργιος, ὁ κατ' ἐξοχὴν θεὸς τῶν στρατιωτῶν* (Σάθα «Μεσαιων. βιβλιοθήκ.» Ζ', 4α' = 91). Ἐξ ἄλλου ὁ ἅγιος σώζει τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔτι ἄδομένην Ἀμαζόνα. Αὕτη ὑπὸ Ἀράβων διωκομένη κρύπτεται ἐντὸς ἀνοιχθέντος μαρμάρου ὡς κόρη παρθένος. Ἀλλ' ὑποσχομένου τοῦ διώκτου νὰ γείνη χριστιανὸς ὁ ἅγιος ἀνοίξας τὸ μάρμαρον παραδίδει αὐτὴν (αὐτ. σ. ρκδ' βλ. καὶ κρητικὸν ποίημα ἐν Γιανναράκη Kretas Volkslieder). Ὁ δὲ Νεροῦτιος ἀναφέρει καὶ τοῦτο «ἐν ἔτει 58 . . κήτους δοιὰ τεράστια τὸ μέγεθος ἐσώζοντο παρὰ τὸ οἰγιαλὸν τῆς Ἰόππης, ἃ ἐπάρας ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Σκαῦρος ἔφερεν εἰς Ρώμην καὶ ἐξέθεσε θέαμα τῷ π' ἡθελι κατὰ δημοτελῆ ἐορτήν, ἣν ἐώρτασεν ἐκλεχθεὶς πόλλιορχος (aedilis curulis). Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις Ἰωσήπου . . ἐδείκνυντο ἔτι οἱ τύποι τῶν δεσμῶν τῆς Ἀνδρομέδας ἐπὶ πέτρας τοῦ τραχέος τῆς Ἰόππης αἰγιαλοῦ, πιστοῦντες τὴν ἀρχαιότητα τοῦ μύθου»¹. Ὁ τρόπος καθ' ὃν οἱ βυζ. συγγραφεῖς, ἰδίᾳ Γεώργιος ὁ Κωδινός, περιγράφουσι εἰκόνας τοῦ Περσέως καὶ τῆς Ἀνδρομέδας καὶ ἀφηγοῦνται τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, «καταδεικνύει τὴν ἄλυσιν τὴν συνέχουσιν τὸν ἐλληνικὸν τοῦ Περσέως καὶ τὸν χριστιανικὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου μῦθον»².

Δρακοντοκτονία.

Ἡ διήγησις τῆς δρακοντοκτονίας ἢ ἀντικαταστήσασα τὸν ὀπλίτην ἅγιον εἰς ἱππέα ἀνεφάνη βεβαίως πρὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος· διότι τότε ἦτο κοινοτάτη³, ὅθεν καὶ ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως (στ. 4787, σ. 316 Schmidt) παρουσιάζεται ὁ ἅγιος ὑπὸ τὸν νῦν κοινοτάτον τύπον τοῦ ἱππέως εἰς τὴν ἐν Πρινίτσα παρὰ τὸν Ἀλφειὸν τῆς Ὀλυμπίας μάχην τῷ 1261 :

*Τινές, δὲ τοῦ Ἰωσῆ σὶν ἐκεῖ σὶν πόλεμον ἐκεῖνον,
εἶδαν καὶ ἐμαρτύρησαν, ὅτι εἶδαν καβαλλάρην
ἀσπραλογαῖον εἰς φαρὶ γυμνὸν σπαθὶν ἐβάστα,
καὶ πάντα ὑπήγαιεν ὀμπρὸς ἐκεῖ, ποῦ ἦσαν οἱ Φράγκοι,
καὶ εἶπαν κι' ἀφερώσασιν, ὅτι ὁ ἅγιος Γεώργιος ἦτον
καὶ ὠδήγευεν κι' ἀντρεῖευεν τοὺς Φράγκους νὰ πολεμοῦσι*⁴.

¹ Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 106—7.

² Πολίτης ἐν Λαογραφικοῖς συμμείκτοις Α', σ. 82—84.

³ Krumbacher, Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung, Aus dem Nachlassehrge von A. Eberhard (Abhandlungen der bay. Akad. d. Wiss. phil. hist. Klasse, XXV, 3. München, 1911, σ. 164, 231, 241. I. Aufhauser, Das Drachenwunder des heiligen Georg in der griechischen und lateinischen Überlieferung, Λειψία, 1911, σ. 32. Ἐπιθεὶ καὶ τὸ νεώτερον ἔργον αὐτοῦ Miracula sancti Georgii, Λειψία, 1913, ὅπου συνεπλήρωσε τὸν Krumbacher μεταβάς εἰς Ἀθῶν καὶ εἰς τὸν φιλογεωργικὸν οἶκον Ἰωασαφαίων ζωγράφων πάντα τὰ τοῦ Γεωργίου.

⁴ Ἐκδ. Π. Καλονάρου, Ἀθῆναι, 1940, στ. 4787ε. Καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔβλεπε τὸν ἅγ. Γεώργιον (Ἰστ. Θηβῶν ὑπὸ Γ. Τσεβᾶ τόμ. Β'. 1929, σ. 22).

Ἐντεῦθεν διὰ τῶν σταυροφόρων ὁ «καβαλλάρης ἅγιος» διεδόθη εἰς τὴν Δύσιν καὶ περιελήφθη ἐν τῇ *Χρυσῇ Βίβλῳ* τοῦ *Βοραγίνου*. Εἶναι ἄξιον ἀπορίας ὅμως πῶς, ἐνῶ ἦτο τοσοῦτον ἄγνωστον καὶ δημοφιλὲς τὸ συναξάριον τῆς δρακοντοκτονίας ἐν Ἑλλάδι, δὲν συμπεριέλαβεν αὐτὸ ὁ ἀδόλεσχος καὶ ἀρητολόγος *Δαμασκηνὸς ὁ Σιουδίτης*; διὸ καὶ ὁ *Aufhauser* ἰσχυρίζεται, ὅτι τὸ θαῦμα τοῦτο εἶναι μεταγενέστερον παρεμβληθὲν ὑπὸ μοναχοῦ.

Ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Ταυγέτου εἰς τὸ κάστρον τοῦ μεσαιωνικοῦ χωρίου Λογγανίκου σώζεται ναὸς, καμαροσκεπαστος βασιλική τοῦ ἁγίου *Γεωργίου* ὡς νεκροταφεῖον νῦν χρησιμεῖον. Οὗτος ἀνεγερθεὶς τῷ 1375 ἐπὶ τῆς βασιλείας *Ἰωάννου Παλαιολόγου* καὶ τοῦ δεσπότης τῆς Σπάρτης *Ματθαίου Καντακουζηνοῦ* ἐτοιχογραφήθη συγχρόνως¹. Ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς εἰκονίζεται εἰς τὴν ἀψίδα ὁ ἅγιος *Γεώργιος* καθήμενος ἐπὶ θρόνου. Οὗτος *παρίσταται ἐν τῇ βυζαντινῇ καὶ τῇ μεταβυζαντινῇ εἰκονογραφίᾳ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔφιππος ἢ ὁρθός, πολὺ δὲ σπανιότερον καθήμενος ὡς ἐνταῦθα*².

Ἐν τῇ ὑπεράνω ζώνῃ, ἀφιερωμένη ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ μαρτύριον καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου, ὑπάρχουσι καὶ *τρεῖς φάσεις τῆς δρακοντοκτονίας*, ἥτοι πρῶτον ἡ σκηνὴ τῆς παρὰ τὴν λίμνην συναντήσεως καὶ συνομιλίας αὐτοῦ—πεξεύσαντος, ἵνα ποτίσῃ τὸν ἵππον—μετὰ τῆς βασιλόπαιδος, δεύτερον ἡ σκηνὴ τῆς προσδέσεως τοῦ δράκοντος διὰ τῆς ζώνης αὐτῆς, καθ' ἣν ὁ ἅγιος εἰκονίζεται ἔφιππος συνοδεύων τὴν κόρην, ἣτις σύρουσα αὐτὸν φθάνει εἰς τὴν πόλιν, ἥς πρὸ τῶν πυλῶν ἐκπληκτοὶ θεῶνται τὸ θαῦμα ὁ βασιλεὺς πατὴρ αὐτῆς μετὰ τῶν δορυφόρων καὶ τῶν πολιτῶν. Ἡ πόλις εἰκονίζεται τετειχισμένη καὶ ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «*Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ πόλει μειὰ τοῦ δράκοντος*». Οὗτος ἴσται εἰς ὡραίαν θεαματικὴν στάσιν ἐπὶ τοῦ καλπάζοντος λευκοῦ ἵππου λογχίζων τὸν δράκοντα, ἐνῶ ὁ ἵππος ἀνατινάσσεται ἀλματικῶς εἰς ὕψος³. Ταῦτα εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὸν κ. *Aufhauser*⁴. Οὗτος τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας ἐξέδοτο ἐκ κώδικος 78 τῆς βιβλιοθήκης *Ἰωασσαφαίων Κανσοκαλυβιτῶν* ἀντιγράφου τοῦ τέλους τοῦ ΙΘ' αἰῶνος γέμοντος σφαλμάτων, ὅπερ ἐγένοντο ἐκ τοῦ 31 τοῦ XVII ἔχοντος ἀρίστην ὁρθογραφίαν καὶ ἀπορῶ πῶς δὲν εἶδε τὸν κώδικα τοῦτον ὑπάρχοντα ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ⁵.

1 Ἀν. Ὁρλάνδου, Βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν κλιτύων τοῦ Ταυγέτου ἐν Ἐπετηρ. Ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν, τόμ. ΙΔ', 1938, σ. 462, 479—481.

2 Αὐτ. σ. 468. Ἐν Ἀθῶν ἐν ταῖς πρὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τοιχογραφίαις οὐδαμοῦ εἶδον τὸν ἅγιον ἔφιππον.

3 Βλ. τὴν εἰκόνα αὐτ. σ. 271.

4 Οὐδεὶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν τοιχογραφίαν ταύτην, οὔτε ἄλλην τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Κάστρου Γερακίου δι' ὧν πιστοποιεῖται, ὅτι τὸ θαῦμα εἶναι παλαιότατον. Εἶναι, ἀπορίας ἄξιον πῶς ἐν τοῖς τοῦ Μιστρά ναοῖς τῆς Παντανάσσης, Περιβλέπτου καὶ τοῦ ἁγ. Θεοδώρου Βροντοχίου ὁ ἅγιος εἰκονίζεται πεζός, καίτοι οὗτοι εἶναι μεταγενέστεροι.

5 Βλ. *Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου*, «Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς ἱερᾶς σκήτης Κανσοκαλυβίων καὶ τῶν καλυβῶν αὐτῆς... ἐκδιδόμενος μετὰ προλεγομένων καὶ

Ἡ κλεινὴ τῶν Ἰωασσαφαίων ἀγιογράφων ἀδελφότης εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἀξία· διότι ἔχουσα πολιοῦχον τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐξ εὐλαβείας ἐφιλοτιμήθη νὰ συγκεντρώσῃ πᾶν ὅ,τι ἐν τε χειρογράφοις καὶ ἐντύποις περὶ τοῦ ἁγίου τούτου διεσώθη· ἐγὼ δ' αὐτὸς ἐπρομήθευσα αὐτῇ δύο πολύτιμα βιβλία. . τὰ *Acta Sanctorum* τοῦ Ἀπριλίου, τόμ. III, καὶ τὸ τοῦ *Krumbacher* *Der heilige George*. Ὑμνοι, ἐγκώμια, ἀκολουθίαι καὶ μαρτύρια τοῦ τροπαιοφόρου περιλαμβάνονται ἐν τοῖς ἐξῆς κώδιξι τῆς βιβλιοθήκης Ἰωασσαφαίων ἀναγεγραμμένοις ἐν τῷ ἡμετέρῳ καταλόγῳ (σ. 59—97) : 6, 29—31, 35, 36, 38, 39, 43, 61, 66, 69, 70, 73, 74—78, 82, 84, 85. Οἱ φιλογεωργοὶ δύνανται τοὺς κώδικας τούτους συμβουλευόμενοι νὰ ἐκπληρώσωσι πᾶσαν περιεργίαν ἀγιογεωργικὴν. π.χ. ἐν τῷ 6 τοῦ ἔτους 1617 εὗρίσκει τις σφραγίδα : «*Σφραγὶς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀπὸ τῆς Βρανᾶ*», ἐφ' ἧς ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπίππου ἁγίου. Λυτοῦμαι, διότι δὲν ἠδυνάμην νὰ χρησιμοποιήσω τοὺς κώδικας τούτους, οὓς, ὅταν τῷ 1913 περιέγραφον, δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν, ὅτι θὰ γράψω τὴν πραγματείαν ταύτην (Βλ. τὸ «Γεωργητάριον» τοῦ Μοσχοπολίτου Γ. Πρωτοπαπᾶ, Βενετία 1706).

4. *Τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας, ὃ Βελλεροφόντης φονεύων τὴν Χίμαιραν, ὃ Περσεὺς ἐλευθερῶν τὴν Ἀνδρομέδαν. Οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Θεόδωρος.*

Τὸ περίφημον τοῦτο θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας, δι' οὗ ὁ ἅγιος ἀπῆλλαξε τὸν λαὸν τοῦ παμφάγου θηρίου, εἰς οὐδὲν τῶν ἀρχαίων συναξαρίων εὑρεται¹, οὔτε ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ Συναξαριστοῦ², ἔχει δὲ ὥδε :

Εἰς πόλιν μεγάλην ἐφάνη θηρίον ἐμφωλεῖον εἰς τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς ὕδρευετο ὁλόκληρος ἡ πόλις³, καὶ δὲν ἐπέτρεπε τοῖς ἀνθρώποις τὴν ὕδρευσιν, ἐὰν δὲν ἔρριπτον αὐτῷ πρὸς βορὰν 1—2 ἀνθρώπους. Ὁ κλῆρος ἔλαχεν εἰς μονογενῇ τοῦ βασιλέως κόρην, καὶ παρὰ τὰς ἱκεσίας αὐτοῦ αὕτη προσεδέθη εἰς τὴν πηγὴν δι' ἀλύγεον ἔντρομος ἀναμένουσα τὸ τραγικὸν δράμα. Τότε ἐπεφάνη σωτὴρ ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐπιβαίνων φαινοῦ ἵππου καὶ πλήξας θανα-

πινάκων ὑπὸ μητρ. πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Paris, 1930, σ. 70. Τὸ δεύτερον τοῦ *Aufhauser* περὶ ἁγ. Γεωργίου βιβλίον εἶναι : *Miraculasancti Georgii*, Teubner. Lipsiae 1913, σ. 114—126.

1 Βλ. *Acta sanctorum* Ἀπριλίου, III, Appendix σ. IX—XV τοῦ Μεταφραστοῦ ἀρχῆ. Διοκλητιανὸς ὁ Ρωμαίων αὐτοκράτωρ ἀναξίως τῶν σκήπτρων ἐπιλαβόμενος (τὸ α' τὸ μαρτύριον συνεπάγη περὶ τὸν 5' αἰῶνα) καὶ ἄλλο : ἀρχῆ. Πολλοὶ οὖν ἀνδρῶν ἀρίστους βίους καὶ μαρτύρων ἀνδραγαθίας (αὐτ. σ. XV ἐ.). Θεοδώρου μαγίστρου τοῦ Δαφνοπάτου, (I' αἰών) ἀρχῆ. Διοκλητιανοῦ τοῦ τυράννου τῶν τῆς Ρώμης σκήπτρων ἐπειλημένου (παρὰ *Krumbacher*, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 59—78, καὶ ἕτερον σ. 41—51).

2 Βλέπ. τὴν σημείωσιν τοῦ Νικοδήμου 23 Ἀπριλ.

3 Συνήθως δὲν ὀνομάζεται ἡ πόλις. λέγεται ἐν Κυπριακῷ ἄσματι Βηρυτός.

σίμως τὸ θηρίον ἐλύτρωσε τὴν κόρη. Ὁ ἅγιος εἰς ἀνταμοιβὴν ἐζήτησε τὴν ἀνέγερσιν ναοῦ,

«ὁποῦ νὰ εἰκονίσουν ἓνα καβαλλάρη
ἄρματωμένον μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι»¹.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀδρομερῶς πως διαμνημονεύεται τὸ πρῶτον ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀκολουθίᾳ ἐκδοθείσῃ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1774, πληρὲς δὲ τὸ διήγημα ἐξεδόθη ἐκ χειρογράφου (ΙΘ' αἰῶνας) τοῦ ἐν Καραεῖς τοῦ Ἀθῶ κελλίου Πα-
-τερίτσα ὑπὸ Κων. Δουκάκη². Ἀνεξήγητον ὅλως εἶναι, ὅτι καὶ ἐν τῇ «Ἐρμη-
νεύει τῆς ζωγραφικῆς» τοῦ ἐκ Φουρνᾶ Διονυσίου ἱερομονάχου, γραφείσῃ περὶ
τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ὑπάρχει τι περὶ τοῦ ἱππέως ἁγίου Γεωργίου³.
«Τοῦτο φέρει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ἐπιφέρει ὁ Πολίτης, ὅτι ἐξ ἀρχαίου
τύπου εἰκόνο· καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀπεικόνισις ἐλήφθη» καὶ ὑποστηρίζει ἤδη τὴν
ἐκ Βελλεροφόντου κτείνοντος τὴν Χίμαιραν καταγωγὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου,
καὶ ἀναφέρει εἰκόνα ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολόγου *Jahn* δημοσιευθεῖσαν καὶ «κατα-
πληκτικὴν ὁμοιότητα» ἐμφαίνουσαν. Ἡ Χίμαιρα ἀντὶ τοῦ δράκοντος ἀσπαί-
ρει ὁμοίως ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἵππου πληγεῖσα ὑπὸ τοῦ Βελλεροφόντου,
ὅστις παραδόξως ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ φέρει τὸν ἀκτινωτὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς
φωτοστέφανον τῶν ἁγίων, καὶ ὀπισθεν ἴσταται γυνή τις καὶ παρ' αὐτῇ νέος
ἴσως ὁ ὁδηγός. Ἐν ἄλλῃ παραστάσει παρίσταται πάνοπλος ἡ Ἀθηνᾶ καὶ
παρ' αὐτῇ ἀνὴρ τις κρατῶν σκῆπτρον, ἴσως ὁ Ἰοβάτης ὁ βασιλεὺς τῆς Λυ-
κίας⁴. Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ Βελλεροφόντου ὑπῆρχον ὅλα τὰ στοιχεῖα⁵
διὰ τὴν ἀπομίμησιν ἐν τῇ συνθέσει τῆς εἰκόνο·ς τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀκόμη
καὶ τὸ μειράκιον, ὅπερ οὗτος ἀπληυθέρωσε ἀπὸ τῶν Τούρκων⁶. Ἀλλ' ὁ δεινός
τῆς Ἑλλάδος καὶ πρῶτος λαογράφος ἐζήτησεν ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι τοῦ ἁγίου
ν' ἀνακαλύψῃ τὴν γένεσιν τοῦ θαύματος συνδεομένην πρὸς τὸν τοῦ Περσέως
μῦθον, ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ, ἔνθα ὑπῆρχε πάλαια παράδοσις περὶ Περσέως,
εἰς δὲ τὸ Ἰκόνιον τὰ νομίσματα ἔφερον αὐτὸν καὶ τὴν Μένουσαν. Ὁ μῦθος
κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀναφέρεται ὑπὸ τὸν δημώδη τύπον διαπλασθεὶς περιε-
φερῶς πρὸς τὰ στοιχεῖα, ἅπερ παρουσιάζει τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου,

1 Βλ. Πολίτου Λαογρ. Συμμ. Α', σ. 82 ὅστις λέγει : «Ὁ μῦθος οὗτος εὑρεταὶ ἐν ταῖς μυθολογίαις ὅλων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν».

2 Μέγας συναξαριστής, Ἀπρίλιος, Ἀθῆναι 1892, σ. 338, βλ. *Aufhauser*, σ. 146ε.

3 Τὸ λίαν εὐχρηστον καὶ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο βιβλίον ἐγράφη τὸ 1758 (ἄψην) ὅπερ ὁ πλαστογράφος Σιμωνίδης ἔκαμε αὐνὴ ἀπαλείψας τὴν κάθετον γραμμήν, καὶ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Γάλλου *Didron* τῷ 1839, καὶ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ *Κεραμέως* τῷ 1909 ἐν Περουπόλει.

4 Βλ. τὴν θαυμασίαν ταύτην παράστασιν ἐν τῇ τοῦ *Millin* *Mythologische Gallerie*, Berlin, 1820, πλν. XCII καὶ σ. 80, ἀρ. 393.

5 Λαογρ. Σύμμ. Α', σ. 85.

6 Σημ. Περὶ τοῦ Βελλεροφόντου ὡς ἁγίου ἔγραψεν ὁ *K. Lehmann - Hartleben* ἐν *Röm. Mitteilungen*, τόμ. 38—39, σ. 264.

ὑπὸ βυζ. συγγραφέως ἔχει ὧδε : «καὶ γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ πόλει (Ἰκονίῳ) ἱστορεῖται τὸ περὶ Περσέως πρὸς τὸν δράκοντα γερονδὸς θαῦμα. Δράκων ἦν ἐμφωλεύων ἐκεῖ καὶ κατὰ καιρὸν συνηθείας ἐδίδουν κόρην περιφανῇ καὶ ὠραίαν. Τότε παρέσχον τὴν Ἀνδρομέδαν, παρθένον ὠραίαν καὶ καλὴν [ἄλλως : θυγατέρα ὑπάρχουσαν Βασίλισκον]. Διερχόμενος οὖν ὁ Περσεὺς καὶ τῆς κραυγῆς ἀκηκοὺς τῆς παρθένου, ἐπυνθάνετο τί ἂν ὁδύρηται [ἄλλ. τίς ἂν εἴη δεδεμένη καὶ θρηνοῦσα]. Καὶ αὐτὴ ἐξηγήσατο, οὗ τῷ θηρίῳ προτίθεται εἰς βόραν, τοῦ δὲ καθίσαντος ἤκε τὸ θηρίον. Αὐτὸς δὲ Γοργόνης κεφαλὴν ἐν πήρᾳ κατέχων ὀπισθοφανῶς στραφεὶς δείκνυσι τὸ θηρίον ὅπερ ἰδὼν ἐκεῖνος (ὁ δράκων) ἀπέψυξεν».¹ Οὕτω ἐν τῷ δημῳδῇ τούτῳ βυζ. μύθῳ ἀνακαλύπτομεν τὰ κυριώτατα στοιχεῖα τῆς θρησκευτικῆς διηγήσεως καὶ τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ Ὡρου παράδοσις ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ θεὸς οὗτος Ἀννουβις ἀντεπροσώπευε τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ ὥς πρὸς τοῦτο εὐκόλως ἠδύνατο νὰ πολιτογραφηθῇ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς. Διεδόθη ἔνωρις εἰς Ἀσσυρίαν, Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν (ὑπὸ τοὺς κύνας θεοὺς Ἀραλέζ) καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡρώς τοῦ Ἀρμενίου. Παρὰ Πλάτωνι (Πολ. Ι', 614) ἐκπροσωπεῖ τὴν ιδέαν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς μελούσης ζωῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀνήχθη εἰς ὕψος φιλοσοφικὸν ὃ ἱερακόμορφος Ὡρός παρὰ Πλουτάρχῳ (Συμπ. Θ', 5, 2) μεταμορφωθείς εἰς Ἀρμόνιον καὶ συναφθεὶς οὕτω πρὸς τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν. Δὲν ἐβράδυνε νὰ εἰσαχθῇ καὶ εἰς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις καὶ τῇ τέχνῃ ὥς κυνοπρόσωπος ἅγιος. Ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἐγένετο ἅγιος Χριστοφόρος² καὶ ἐν Βιθυνίᾳ ἀρχάγγελος Γαβριήλ, παρὰ Γεωργιανοῖς καὶ Ρώσοις Σέργιος (ἐκ τοῦ ὄρ-

¹ Κωδινός, περὶ ἀγαλμάτων, σ. 58, Βόννης, βλ. Λαογραφ. Δ', σ. 220.

² Παραρτ. ΙΖ' τόμ. Φιλολ. Συλλ. 99, εἰς μεταγενεστέρως τοιχογραφίας τοῦ Ἀθω (μονὴ Καρακάλου) εἰκονίζεται ὄντως κυνοπρόσωπος, ὃ δὲ βιογράφος αὐτοῦ θέλων νὰ κολάσῃ τὸ πρᾶγμα μέμφεται τοὺς τοιοῦτους ζωγράφους, λέγων ὅτι δὲν ἦτο τοιοῦτος τερατόμορφος, ἀλλὰ δυσειδής. Ὁ Βαρθολομαῖος γράφει εἰς τὸ Ὡρολόγιον (ἐκδ. 1927 σ. 350) «Περὶ δὲ τοῦ ἁγ. Χριστοφόρου λέγουσι τερατώδη καὶ μυθώδη πολλά . . . ἐντεῦθεν προήλθε καὶ τὸ περιεχόμενον ἐκεῖ : «Χριστοφόρον ἀφ' οὗ ἴδης ὕστερ' ἀσφαλὲς βαδίζεις» . . . οὐχὶ ὁμως ἔχοντα καὶ πρόσωπον κυνός, ὥς τινες τῶν ἀμαθῶν ζωγράφων ζωγραφίζουσιν». βλ. Καρολίδου Παγκ. Ἱστορία, Τόμ. Γ, Ἀθῆναι 1928, σ. 63—4 καὶ πλείονα ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ : Anubis, Hermes, Michael. Ein Beitrag zur Geschichte des religiös—philosophischen Syncretismus in griechischen Orient. Strassburg, 1913. Διὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐμπόρων Ρωμαίων ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας διὰ τῆς Μ. Ἀσίας εἰχον εἰσαχθῇ ἐν Θράκῃ ἡ λατρεία τοῦ Μίθρα Σαράπιδος καὶ τῆς Συρίας θεᾶς (Ἀστάρτη) ὥς καὶ τοῦ Ὀσίριδος, Ἰσιδος καὶ Ἀννούβιος ὥς μαρτυροῦσιν εἰκόνες αὐτῶν ἐπὶ νομισμάτων διαφόρων πόλεων (Θρακ. Ε', σ. 57). Ἡ Πέρηνθος εἶχεν εἰς τὰ νομίσματα τὸν Σέραπιν, τὴν Ἰσιδα καὶ τὸν Ἀνουβιν βλ. Μελισσ. Χριστοδούλου, Ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαράντα ἐκκλησίαι, σ. 114. Ὡσαύτως κεφαλὴν Σεράπιδος—Ἰσιδος εἶχον ἡ Ἀγχίαλος καὶ ἡ Ἀδριανούπολις σ. 109, 112.

μενικοῦ Σαρκί) ¹. Δὲν εἶναι δὲ ἄσχετον τὸ ὅτι ἐνταῦθα εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Κουμβάου ὁ Κεραμεὺς ἀνεκάλυψεν ἐρείπια μεγάλης ἐκκλησίας, τιμωμένης ἐπ' ὀνόματι, κατὰ παράδοσιν, τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου, ἅπερ «μαρτυροῦσι τὸ μὲν ἱκανῶς ἀρχαίαν ἐποχὴν, τὸ δὲ ὅτι ἀνῆκεν εἰς μεγίστην μονήν» ².

Πασῶν τῶν δρακοντοκτονιῶν ἁγίων ἡ συγγενεστέρα κατὰ τὸν Πολίτην ³ εἶναι ἡ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἔχουσα ὧδε :

«Ἰωάννου τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Εὐχαΐτων εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου καὶ τὴν τοῦ πρωτοσαββάτου ἡμέραν ἐν Εὐχαΐτοις. Σάββατον α' τῶν νηστειῶν».

«Οὐ γὰρ μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐνταῦθα παντάπασιν, ἐνταῦθα δὴ μάλα ἡ τοῦ μεγάλου δράματος ἐκείνου σκηνὴ καὶ διάθεσις, ὃ πᾶσα μὲν γλῶσσα, πᾶσα δὲ ἀκοὴ περιφόρητον ἔχει καὶ πολυθρύλητον. Τοῦτο τὸ χωρίον, οὗτος ὁ τόπος, αὕτη τὸ δεινὸν ἐκεῖνο θηρίον ἐμφωλεῦον εἶχεν ἡ τρώγλη, καὶ ὁ φωλεὸς αὐτὸς οὗτος καὶ ἡ κοίτη, καὶ ἔτι φόβου μεστὴ καὶ μετὰ τὴν δείματος ἀπαλλαγὴν (τὸ παραδοξότατον), μὴδ' ἐν χιλιάσιν ἐνιαυτῶν μικροῦ δεῖν ἀποβαλεῖν δυνηθεῖσα τὸ φοβερόν. Ἔλος ὅλος ὁ χώρος, ἔλος ἄγριον ἦν, ἀγεώργητον, ἄκαρπον, ἀοίκητον, ἄχρηστον, ἔρημον μὲν δι' ἑαυτὸ καὶ τὴν φύσιν, χαλεπώτατον δὲ διὰ τὸν ὀλέθριον ἔνοικον. φευκτὸν μὲν τὰ πρῶτα τοῖς περιοίκοις· ἐπεὶ δ' ἐκείνους φυγάδας· ὁ πικρὸς κατέστησε γαίτων, τὸ δεινὸν ἀπ' ἐκείνων πρὸς τοὺς ὁδοιπόρους μετέβαινε καὶ κακὸν ἀπροσδόκητον τοῖς ἀθλοῖς ἀπῆντα. καθ' ὅλου δ' ἦν οὐχ ὁδός, οὐκ ἐργασία, οὐκ οἴκησις ἐν ὅλῃ τῇ περιχώρῳ ἀσφαλὴς ἡ ἀκίνδυνος· ἐνθεν ἐξηρῆμωτο πᾶσα καὶ συνέβαινε αὐτῇ δυστυχέστερον ἔχειν παρὰ τὰς ἄλλας χώρας ἀπάσας ὃ ἂν κακὸν ἐν οἰκείῳ αὐθιγενὲς καὶ ἐγκατόικον, πρὸς ὃ πᾶσα πᾶσιν ἐπίνοια καὶ πᾶς τρόπος μηχανῆς ἐξηρῆναι. τοσοῦτον ἦν ἄμαχον τὸ δεινὸν καὶ ἀμήχανον. Ταῦτα καὶ ἀκούων καὶ βλέπων ὁ γεννάδας ἐκεῖνος ἡνιάτο μὲν ὡς εἰκὸς καὶ τοῖς πατριώταις συνήλγει καὶ τῇ πατρίδι συνέπασχε καὶ πολλὰ τοῦ πάθους αὐτὴν καὶ τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς ᾤκτειρεν, ἀνέμενε δὲ παρὰ τῆς ἄνωθεν νεύσεως τὸν τῆς βοηθείας καιρόν, καὶ ἐκεῖνου τηνικαῦτα δοθέντος ἀρπάζει τὸ σύνθημα—πῶς ἂν εἴποις ἡδέως ;—καὶ ἀντὶ παντὸς ἐτέρου σημείου τούτου δὴ τούτου δεηθεὶς καὶ τυχὼν ἐνεπνεύσθη δύναμιν καὶ θῆρσος ὑπερφυῶς παρὰ τοῦ καταπατεῖν λέοντα καὶ δράκοντα τοὺς αὐτῷ πεποιθότας ἐνδυναμοῦντος καὶ πλησθεὶς ὁρμῆς ἀκαθέκτου καὶ τῆς φορᾶς γενόμενος ὅλος· ἐπεὶ προσελαύνων ὁξὺν εὐθύς εἶδεν ἐπ' αὐτὸν ἐξελιχθέντα τὸν θῆρα, ῥαγδαιότερον ἄνωθεν αὐτὸς ἐπικατεχύθη καὶ φθάνει διελάσας καιρίαν καὶ μιᾷ πληγῇ τίθησιν αὐτίκα νεκρόν, μέγα δέος τοῖς δρωσὶ καὶ μετὰ θάνατον· καὶ γὰρ πολὺς ἔκειτο καὶ ἐπὶ πολὺ κατὰ θεῶν παρ' αὐτὸν τὸν τόπον τῆς ἀναιρέσεως⁴, τοιοῦτον μὲν τὸ ἀρίστευμα

¹ Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 215.

² Τὸ συναξάριον λέγει, ὅτι ὁ ἅγιος «ἀποβάς τοῦ ἵππου ὑπὸν ἑαυτὸν δέδωκέ τε καὶ διαρέπανε» καὶ ὅτι γυνὴ τις βλέπουσα τὸν ἐκ τοῦ θηρίου κίνδυνον ἔσπευσε γ' α-

τοῦτο τοῦ στρατιώτου, τοσοῦτον ἡμῖν τοῦ ἀθλητοῦ τὸ γυμνάσιον, τοιοῦτον τὸ προαγώνισμα τῷ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῇ. θαυμαστὸν μὲν ἐπ' ἴσης πᾶσιν ἀνθρώποις, ὑμῖν δὲ πρὸς ἔτι καὶ σωτήριον ἀντικρυς· οὐ γὰρ μόνον ὑπῆρξεν ἐπανελθεῖν τοῖς πρὶν μετανάσταις ἤδη τοῦ κακοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ εἰς τοσοῦτους προβῆναι καὶ πληθυνθῆναι τῷ χρόνῳ, οὕτω τε πολυάνθρωπον πόλιν ἐκ τελματώδους ἔλους καὶ θηριώδους ἀπολιπεῖν ὑμῖν τοῖς ἐκγόνοις καὶ παραδοῦναι τὴν χώραν οἰκουμένην ἐξ ἀοικήτου. ἀλλ' ἡ μὲν εὐεργεσία τοιαύτη καὶ τὸ θαῦμα τοσοῦτον καὶ οὕτω πέρα θαυμάτων· οὐ καὶ τρόπαιον ἄξιον ὁ περικαλλῆς τε καὶ μέγας οὗτος ναός, ἐπαναστάς εἰκότως τῷ κατορθώματι καὶ τὴν τε δρακοντείαν λείαν ὑποχθόνιον ἐνταῦθα καλύπτων εἰς πίστιν τοῦ γεγονότος, τὸν τε τροπαιοῦχον τοῦτον δεικνὺς ἀνεστηλωμένον πανταχοῦ καὶ τιμώμενον μετὰ τῆς ἀρίστης ἀνδραγαθίας πολὺ τὸ λαμπρότερον πλουτούσης καὶ γνωριμώτερον ὑπὲρ τὸν μυθικὸν ὀφιοῦχον, ὃν ἐπὶ τινι δῆθεν πράξει παραπλησίᾳ κατηστέρισαν Ἕλληνες. τί δὲ τὸ ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τί λοιπὸν ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ῥοπή τῷ γενναίῳ; ζητεῖ φιλοπόνως τὸν ἀναβάτην μετὰ τὸν ἵππον, ἵν' ἐπ' ἀμφοτέροις καὶ οὗτος μετὰ Μωσέως ᾗσῃ τὸν ἐπινίκιον, οὐχ ὥς διφεῖσιν εἰς θάλασσαν, ἀλλ' ὥς καὶ αὐτοῖς ξένῳ τρόπῳ παραδεδομένοις εἰς ὀλεθρον. πῶς οὖν ὁ βέλτιστος κἀκείνου κρατεῖ; ἀλλὰ μοι χαρίσασθε τὴν ἀκοὴν μικρόν, ἔτι καὶ δότε τὴν διάνοιαν ὅλην τῷ καλῷ διηγήματι· ἐνθεν γὰρ ὁ ἀγὼν ὁ ἐκ τοιούτου προάγωνος¹.

5. Ἅγιος Γεώργιος ὁ Ἀράρης, καβαλλάρης, ὁ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας, ἡ προέλευσις τοῦ περιφήμου ἀναγλύφου.

Πρὸς τὴν Συρίαν μᾶλλον ἢ τὴν Καππαδοκίαν συνδέεται ὁ πολιοῦχος οὗτος τῆς Ἡρακλείας ἅγιος, ὅστις καθ' ὅλην τὴν Θράκην εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀράρης», διότι εἶναι ἀναγεγλυμμένος ἐπὶ μέλανος γρανίτου, ὅπως

φυπνίσῃ αὐτὸν καὶ «εἰς δεῖγμα συμπαθείας δάκρυα κατέρρει τῶν ὀφθαλμῶν» Delehaeye, *Les légendes grécques des saints militaires*, Paris, 1909, σ. 137—138, κατὰ τὸν μακ. Ν. Πολίτην, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 211—12.

1 Iohannis Euchaitorum quae in codice Vaticano graeco 676 supersunt... descripsit P. de Lagarde, Gottingae, 1882, σ. 122—3. Βλ. σ. 142—7. «Ἰωάννου... Εὐχαΐτων λόγος εἰς τὴν 192 ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ μεγάλου τροπαιοφόρου καὶ τὴν νῦν γενομένην ἐπὶ τοῖς βαρβάροις θαυματουργίαν», ἧς ἔνεκα καὶ ναὸς θαυμαστός καὶ πολυτελέστατος ἀνηγέρθη τότε ἐν Εὐχαΐτοις. Ἄλλη ὁμοιότης εἶναι ἡ τοῦ αἵμα-λώτου παιδὸς ἀπολύτρωσις, θαῦμα, ὅπερ ὑπάρχει ἐν ἀμφοτέρων τῶ συναξαρίῳ (βλ. *Πολίτην*, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 224) Καὶ ὁ Θράξ ἱππεὺς ἐνίστε ἀποδίδεται εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον π.χ. ἐν Τυρολλόῳ, ὡς γράφει ὁ Λαμπουσιάδης: «εἶναι ὁ γνωστὸς ἦρως τῆς Θράκης», λέγει περὶ θωρακοφόρου ἱππέως ἀποκειμένου ἐκεῖ «ὅστις παρὰ τὸ ἐν τῇ χαράδρᾳ ἀγλασμα τοῦ ἁγίου Χαράλάμπους ἐλατρεύετο ὡς ἄλλος Θεόδωρος» Θρακ. ΙΕ', σ. 111 Περὶ ἄλλων δρακοντοκτόνων ἁγίων βλ. ἐν *Mauray*, *Essai sur les légendes pieuses* σ. 144—5, *Collin de Plancy*, *Dictionnaire critique de reliques et des images miraculeuses*, Paris, 1822, τόμ. Ι, σ. 36 καὶ *Παραδόσεις Ἱωλίου* σ. 927.

ἀκριβῶς τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Κατὰ τὴν παράδοσιν εὐρέθη ἡ εἰκὼν πρὸ 230 ἐτῶν ἐπὶ τινος βράχου ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἡρακλείας, ὅτε καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγ. Νικολάου, ἐν ᾗ θέσει ὁ νῦν ναὸς ὑψοῦται εἰς τιμὴν τοῦ τροπαιοφόρου, ἡ μεγαλοπρεπὴς μητρόπολις εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς πόλεως. Μετὰ τὴν καταστροφὴν οἱ κάτοικοι ἀπεκόμισαν καὶ τὴν ἀνάγλυφον εἰκόνα καὶ ἀπέθεντο ὡς τιμαλφὲς κειμήλιον εἰς τὸν μητροπολ. ναὸν Θεσσαλονίκης τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Παρίσταται ἔφιππος ἐν κινήσει φορῶν περισκελίδα καὶ χλαμύδα καὶ κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς μὲν τὸν χαλινόν, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς σπάθας δύο μεγάλας. Ἡ ἐργασία εἶναι χονδροειδής. Κατὰ τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Σωτηρίου, ὅστις περιέγραψεν τὸ ἀνάγλυφον, ἡ εἰκὼν εἶναι λίαν ἀρχαϊκὴ — ἐγένετο πρὶν ἢ διαμορφωθῇ ὁ τύπος τῆς δρακοντοκτονίας — καὶ συνδέεται μᾶλλον πρὸς τὸν Θρᾷκα ἥρωα ἀρχηγέτην, ἔργον μᾶλλον Βυζαντινῶν χρόνων πρὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος¹. Ὁ μακ. πατριάρχης Ἱεροσολύμων Τιμόθεος (τότε Ἰορδάνου) ἀναγνοὺς τὰ Λερισκὰ² ἐζήτησε πληροφορίας παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Γρηγορίου περὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μαύρου. Οὗτος ἀπὸ 13 Νοεμ. 1924 ἀπήντησεν, ὅτι πράγματι ἔχουσι ἅγιον Γεώργιον Μαῦρον, ἀλλ' οὗτος εἶναι νεομάρτυς, ἦτο μαῦρος ὄντως, αἰχμάλωτος δοῦλος παρ' Ὀθωμανῶ ἐν Δαμασκῶ, ὅπου ἐμαρτύρησε καὶ ἐορτάζεται³. Ἡ γνώμη τοῦ Σωτηρίου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὀρθή, διότι ὁ Ἀράπης ἐκτὸς τῆς ὕλης ἐξ ἧς εἶναι κατεσκευασμένος,⁴ ἥτις οὐδαμοῦ χρησιμοποιεῖται παρ' ἡμῖν εἰς τοιαῦτα ἔργα, δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ἀνωτέρω περιγραφέντα Θρᾷκα ἱππέα καὶ κατὰ τύπους καὶ κατὰ χρόνον. Ὅτι ἐπεφοίτησεν ἔξωθεν μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις καὶ ἡ θέσις, ὅπου εὐρέθη ὡς γνωστὸν ἡ ἀγιογραφία ἐν Συρίᾳ

1 Θρακικά, τόμ. Α', σ. 33—7 μετὰ τῆς εἰκόνης, ἥτις ἐκ φωτογραφίας τοῦ μακ. Α. Σταμούλη ἐδημοσιεύθη καὶ ἐν Δελτίῳ τῆς Χριστ. Ἀρχαιολ. Ἑταιρ. Περιόδ. Β', ἐτ. Γ', 1926, σ. 64.

2 Ὁ Διον. Οἰκονομόπουλος πρῶτος ἔγραψε περὶ τοῦ Ἀράπη ἐν σ. 175. Ἐν ἀρχαιοτέρῳ ἐποχῇ εἶχον εἰσαχθῇ ἐνταῦθα συριακαὶ θεότητες. Ὁ Λαμπουσιάδης ἀνεκάλυψεν εἰς τὸ παραλιακὸν τεῖχος τοῦ Πανίου βυζαντ. ναὸν πελώριον (30μετρ. μήκους) καὶ ἐπιγραφὴν: Μενεκλῆς Πύργου τὸ ἀνάλημμα Σαράπιδι καὶ Ἰσιδι (Θρακικά τόμ. ΙΕ', σ. 116—8). Βλ. ἀνωτέρω, σ. 29.

3 Νέα Σιών, τόμ. ΛΕ', 1940, σ. 181.

4 Κατὰ τὴν ἐπιχώριον παράδοσιν ὁ ἁγ. Γεώργιος, «ὅταν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔκαψαν μὲ ἀσβέστη γιὰ νὰ τουρκέψῃ, ἀπὸ τὸ κάψιμο μαύρισε σὰν Ἀράπης, μὰ δὲν ἄλλαξε τὴν πίστην του. Ὁ Θεὸς τὸν σήκωσε καὶ τὸν πῆγε μέσα σιὸ βουνό, ἐκεῖ ἁγιάσε καὶ ἔκαμε θαυματουργίες, μετὰ τοῦ εἶπε νὰ πάγῃ, ὅπου θέλει καὶ κείνος διάλεξε τὴν Ἡράκλεια». Ἐλ π. Σ τ α μ ο ὕ λ η — Σ α ρ ά τ η ἐν Μεσ. γράμμ. Α', σ. 149. Ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ἁγ. Γεωργίου Ἡρακλείας ἐγένοντο ἀντίγραφα, ὡς π. χ. ἐν Τυρολλόῃ ἡ εἰκὼν εἶναι ἀνάγλυφος ἐκ μέλανος ξύλου. Λαμπρὸν μαρμαρίνον ἀνάγλυφον τοῦ τροπαιοφόρου εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς δυτικῆς προσόψεως τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ ἐντετειχισμένον ἡμικαθημένον τοῦ ἁγίου καὶ σύροντος τὴν σπάθην, ἔργον τοῦ XI—XII αἰῶνος (βλ. L' art byzantin par L. Bréhier, Paris, 1924, σ. 134).

καὶ Αἰγύπτῳ παρὰ τοῖς Ἰθαγενέσι ἔχει τὸ περίεργον φαινόμενον, ὅτι παρίστανται οἱ ἅγιοι μέλανες καὶ οἱ δαίμονες λευκοί !¹ καὶ ἐν τούτῳ εἶχε δίκαιον ὁ Ἡρόδοτος εἰπὼν, ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν μορφὴν ἔπλασαν τοὺς θεοὺς οἱ ἄνθρωποι. *Εἶναι λοιπὸν τὸ ἀνάγλυφον ξένης προελεύσεως ἐκ Συρίας, μετακομισθὲν ἐνταῦθα ὁμῶς κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μετὰ τὴν κατάκτησιν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῶν μερῶν ἐκείνων.* Βλ. Ἀλεξ. Σολομωνίδου, «Ἡ ἱερὰ μονὴ τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἐν παλαιῷ Καίρῳ», τεύχη I—III, Κἀῦρον, 1944—6 εἰς δύο τόμους, 4ον, σ. 144 καὶ 176 μετὰ πλείστων εἰκόνων. Περὶ τῆς περιωνύμου καὶ παναρχαίας ταύτης μονῆς ἐγράφησαν πλεῖστα καὶ μονογραφία ὑπὸ Ε. Μιχαηλίδου (βλ Βραδυνὴν 12—5—54). Κατὰ Κόντογλουν «εἰς Χαλέπιον καὶ Βέρροϊαν τῆς Συρίας σ' ἓνα χτίριο καταραμένο λεγόμενο Μάμα... σὲ κεῖνα τὰ μέρη καθόντανε κάτι χριστιανοί, ποὺ ἦτανε καὶ σὰν ἀγαρηνοὶ καὶ ποὺ κρατούσανε ἀπὸ τοὺς παληοὺς ἀπελάτες, ποὺ λέγονται Ἀνσαρίτες καὶ λατρεύουνε ἀκόμη τὸν ἅγιο Γεώργιο, ποὺ τὸν θαυμάζουνε γιὰ τὴν παλληκαριά του καὶ σὰν ἀντρειωμένον καβαλλάρη καὶ προστάτη τοὺς τὸν λένε Γκιόρνι» («Ὁ θεὸς Κόμανος», Ἀθήνα, 1945, σ. 39). Τότε ἔκ τε Παλαιστίνης καὶ ἀλλαχόθεν οἱ μοναχοὶ παραλαβόντες τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ πᾶν ὅ τι ἡδυνήθησαν τιμαλφές διαπεράσαντες τὸ πέλαγος κατέκλυσαν τὰς ἐντεῦθεν ἀκτὰς ἀπὸ τῆς Θράκης μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Παρνασσοῦ². Κατὰ τὴν τρικυμιώδη περίοδον τῶν εἰκονομάχων ἦν εἰσέτι πολιοῦχος ἐν Ἡρακλείᾳ ἡ ἁγία Γλυκερία, ἀλλὰ τότε ἡ πόλις ἀπώλεσε τὸ λείψανον τῆς ἁγίας, καὶ οὕτως ἕτερον σέμνωμα ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἀπεθησαυρίσθη ἐν αὐτῇ, πηγὴ πάσης χάριτος καὶ θαυματουργίας, ἡ εἰκὼν τοῦ τροπαιοφόρου· διὸ καὶ ὁ περὶ τὸ 1000 ἀνεγεράθεις νέος ναὸς καθιερώθη εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐν Ἡρακλείᾳ ἀσπασίως ἐγένετο δεκτὸς ὁ ἐκχριστιανισθεὶς ἐθνικὸς ἥρωας, ὅπου ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιαν. χρόνων ὁ «Θραξ ἥρως», εἶχε καταλάβει τὴν πλέον τιμητικὴν θέσιν εἰς τὰ προσκυνητάρια τῶν εὐλαβῶν Θρακῶν. Οὕτω συνηνητήθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ δύο ἱππεῖς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα πλέον τοῦ ἐνδόξου στρατηλάτου τῆς χριστιανικῆς πίστεως συνέχισαν ἐπὶ τοῦ φιλοξένου ἐδάφους τῆς ἁγίας ἡμῶν ἐκκλησίας τὴν εὐεργετικὴν τῆς θαυματουργίας δρασιν. Οὕτω δι' εὐφυοῦς συγκρητισμοῦ, ὃν συνεχώρησε φαίνεται ὡς πρὸς ὠρισμένα τῆς ἐθνικῆς τέχνης μνημεῖα ἢ πανάκεια, ἢ λεγομένη «ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία», μετεβιβάσθη εἰς τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας ὁ νέος πρὸς τὸν παλαιὸν κό-

1. Βλ. Φωτίου ἐπιστ. μγ', ἐκδ. Βαλέττα, σ. 810.

2. Βλέπ. ἐν τοῖς περὶ Γάνου ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ τῆς Ἡρακλείας» εἰρημένοις. ἤρξεν ἡδὴ ἡ ἐκδοσις εἰς τὰ «Θρακικά», τόμ. ΚΖ'. ὁ πρῶτος τόμος. Τὸ κεφάλαιον τῶν Παλαιστινιακῶν στοιχείων ἐθίξαμεν ἀκροθιγῶς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ ἀσκητισμοῦ. Θεσσαλονίκη, 1929, σ. 34—38. πλείονα ἔχομεν συγκεντρώσει ἐν τῇ ἀνεκδότῳ ἡμῶν Ἱστορίᾳ τοῦ Ἀθῆνους.

σμον γενόμενος «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, ἵνα Χριστὸν κερδίσῃ» κατὰ τὴν σοφὴν ῥῆσιν τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν¹.

Ὅταν συνεβιβάσθησαν αἱ ἀνατολικαὶ καὶ θρακικαὶ περὶ ἡρώων θρησκευτ. παραδόσεις ἐπὶ χριστιανικῆς βάσεως καὶ ἀπετέλεσαν τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ ἑξαγιασθέντος διὰ τοῦ φωτοστεφάνου τοῦ μαρτυρίου ἡρώος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ τροπαιοφόρου, τότε ὁ ἅγιος Γεώργιος ἀπέβη ὁ πολιοῦχος καὶ ἐφέστιος θεὸς τῆς Θράκης ὁλοκλήρου², κέντρον ἐκλεξάμενος αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Θρακικῆς διοικήσεως, τὴν Ἡράκλειαν, ἵνα τάχιον τὴν γεγραμμένην αὐτοῦ μνήμην ἐπεκτείνῃ καθ' ὅλην τὴν χώραν.

Π α ρ έ κ β α σ ι ς. Περὶ θαυματουργοῦ εἰκόνος τοῦ ἁγίου Γεωργίου εὐρισκομένης εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μονὴν τοῦ Ζωγράφου λέγεται ὅτι αὕτη προέρχεται ἐκ Συρίας κατὰ διατυπωθεῖσαν ἐν αὐτῇ παράδοσιν τὴν ἑξῆς :

«Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀγίας ταύτης εἰκόνος διηγοῦνται τὰ ἑξῆς· ὅτι δηλ. αὕτη ὑπῆρχεν ἐν τῇ Μονῇ τῇ καλουμένῃ Φανουήλ τῇ εὐρισκομένῃ εἰς τὴν Συρίαν πλησίον τῆς Λύδδης, τῆς πατρίδος οὔσης (τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς μητρὸς του) τοῦ Μεγαλομάρτυρος, θαυματουργοῦσα ἑξαίσια· καὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ καθηγουμένου τῆς ῥηθείσης Μονῆς τοῦ Φανουήλ, Εὐστρατίου ὀνόματι, ὅτε ἐπλησίασεν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ὁ πανάγαθος Θεὸς τῇ δικαίᾳ αὐτοῦ ὁργῇ ἠθέλησεν νὰ παραδώσῃ πᾶσαν τὴν Συρίαν καὶ σὺν αὐτῇ καὶ τὴν τοῦ Φανουήλ ταύτην Μονὴν τοῖς Σαρακηνοῖς εἰς ἀφανισμόν, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἡ ζωγραφία τῆς ἀγίας εἰκόνος τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὁρῶντων τῶν ἀδελφῶν ἀπεχωρίσθη ἐκ τῆς σανίδος αὐτομάτως ἀνυψώθη ἐκ τοῦ τόπου καὶ ἐκρύβη εἰς μέρος ὅλως ἄγνωστον. οἱ δὲ λυπηθέντες καὶ φοβηθέντες ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ τοιοῦτου θαύματος ἔπεσον μετὰ δακρύων καὶ παρεκάλουν τὸν Θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μεγαλομάρτυ-

1. Πλείστοι ἔχουσιν ἀσχοληθῇ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς προσλήψεως ἐθνικῶν θρησκευτικῶν στοιχείων ὑπὸ τῆς πρώτης Χριστιαν. ἐκκλησίας καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἀντικαταστάσεως ἐν Ἑλλάδι μάλιστα τῶν ἐθνικῶν ναῶν συχνότατα εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους καὶ δὴ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἢ ἀνάλογον ἐπίκλησιν (βλ. *Petit de Julleville, Recherches sur l' emplacement et la vocable des églises chrétiennes en Grèce* ἐν *Archives des missions scientifiques* II. τόμ. V. σ. 469 ἑ. Τοῦ θέματος ἐπελήφθη μετὰ σοβαρᾶς κριτικῆς ὁ μακ. *Πολίτης* ἐν τῇ ἀνακοινώσει εἰς τὸ ἐν Ρώμῃ διεθνὲς ἀρχαιολογ. συνέδριον τοῦ 1913 προτείνας πολλοὺς περιορισμοὺς εἰς τοῦτο (βλ. Περὶ τῆς τοπογρ. σημασίας τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἑλλάδι πρ' ἀναγνώρισιν ἀρχαίων ἱερῶν βλέπ. ἐν *Λαογρ.* Δ', σ. 12—21). Περὶ μεταβολῆς τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν εἰς χριστιανικοὺς ἐπραγματεύθη εἰς συνεχῇ κεφάλαια ὁ *Κάρολος Texier* ἐν τῷ περισπωμένῳ του μνημειῶδε ἔργῳ *L'architecture byzantine ou recueil de monuments des premiers temps du christianisme en orient* présédé de recherches historiques et archéologiques, Londres, σ. 79, 93, 95, 97, 100, 103, 110, 143.

2. Ὡς ἱππεὺς ἰθαγενῆς δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς πότε ἀνεφάνη ἐν εἰκόσιν ὁ ἅγιος, πάντως κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα εἶχεν ἀρχοῦντως διαδοθῇ, ἀφοῦ τῷ 1325 εὐρίσκομεν καὶ κύριον ὄνομα, *Γεώργιος ὁ Καβαλλάριος* συγγενῆς *Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου* τοῦ γέροντος (*Acta patr.* I, σ. 139).

ρος Γεωργίου, ἵνα φανερώσῃ αὐτοῖς, ποῦ ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν τὸ πρόσωπον τοῦ-
του τοῦ ἀθλοφόρου· καὶ ὁ μὲν Θεὸς εἰσήκουσε τῆς δεήσεως αὐτῶν, ὁ δὲ μεγα-
λομάρτυς Γεώργιος παρηγόρησε τὸν ῥηθέντα καθηγούμενον τοῦ Φανουήλ διὰ
τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ «μὴ λυπεῖσθε δι' ἐμέ, εἶπεν αὐτῷ ὁ φανεὶς Τρο-
παιοφόρος, ἐγὼ εὔρον ἐμαυτῷ Μονὴν ἐν τῷ κλήρῳ τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Ἀ-
θωνί· καὶ ἐὰν θέλετε σπεύσατε καὶ ὑμεῖς ἐκεῖ καθότι ἡ ὁργὴ τοῦ Κυρίου
ἐτοίμως ἔχει ἑξαφθῆναι ἐπὶ τῆς διεφθαρμένης Παλαιστίνης καὶ ἐφ' ἀπάσης
σχεδὸν τῆς Οἰκουμένης διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν Χριστιανῶν!» Ὁ δὲ καθηγού-
μενος συναθροίσας τοὺς μοναχοὺς ἀπήγγειλεν αὐτοῖς τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου λα-
ληθέντα· εἶτα προσκαλεσάμενος καὶ τοὺς ἐγκρίτους τῆς πόλεως Λύδδης, καὶ
εἰπὼν τὰ περὶ τῆς ἁγίας εἰκόνος παρήγγειλεν αὐτοῖς λέγων : «παρακατέχετε
ὑμεῖς τὴν Μονὴν καὶ φυλάξατε αὐτήν· ἡμεῖς δὲ ἀπερχόμεθα εἰς τὴν ἁγίαν
πόλιν Ἱερουσαλὴμ, ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν ἅγιον Τάφον τοῦ Κυρίου, καὶ
τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω. καὶ εὐθέως μετὰ δακρύων καὶ ὀδυρμῶν ἀνε-
χώρησαν καὶ κατέβησαν εἰς Ἰόππην καὶ ἐν πλοίῳ ἀναβάντες, καὶ ἱκανὰς
ἡμέρας πλεύσαντες ἔφθασαν Θεοῦ ὁδηγία εἰς τὸ ποθούμενον τοῦ Ἀθωνος
ὄρος καὶ περιήρχοντο ἐν αὐτῷ· καὶ ἐλθόντες καὶ εἰς τὴν Μονὴν ταύτην δηλ.
τοῦ Ζωγράφου καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν ναὸν πρὸς ἄρρητον αὐτῶν χαρὰν
καὶ μέγαν θαυμασμόν εὔρον τὸ ἐγκαταλοιπὸν αὐτοὺς πρόσωπον τοῦ ἁγίου
Γεωργίου ὑπὸ θαυμασμοῦ ἐνεργείας καὶ θείας προνοίας προσκολληθὲν
ἐπὶ τῆς νέας σανίδος, καὶ γνωρίσαντες αὐτὸ ὅλως ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον,
καθὼς ἦν καὶ ἐν τῇ τοῦ Φανουήλ Μονῇ τὸ πρότερον, προσέπεσον ἔμπροσθεν
τῆς ἁγίας εἰκόνος καὶ τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσι καταβρέχοντες ἔλεγον : «Τί το-
σαύτη λύπη περιέβαλες ἡμᾶς μεταναστεύσας ἐνθάδε, ὦ μεγαλομάρτυς Γεώρ-
γιε ! οἱ δὲ μοναχοὶ τῆς Μονῆς μόλις κατέπαυσαν τοῦ δακρύειν· καὶ ἐπερώ-
τουν αὐτοὺς τίς εἶναι ἡ αἰτία τοῦ τοσούτου αὐτῶν κοπετοῦ ; (καθότι δὲν ἐγί-
νωσκον εἰσέτι τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου πραχθέντα) οἱ δὲ ἐδιηγήθησαν αὐτοῖς
ἅπαντα, ὅσα εἰς αὐτοὺς διεπράξατο ὁ ἅγιος· καὶ οἱ δὲ πάλιν ἐδιηγήθησαν
τοῖς ἐλθοῦσιν ὅσα καὶ ἐνταῦθα ἐνήργησεν ὁ αὐτὸς μεγαλομάρτυς Γεώρ-
γιος τὸν δὲ ρηθέντα ἡγούμενον τῆς τοῦ Φανουήλ Μονῆς Εὐστράτιον
καὶ ἐνταῦθα κατέστησαν ἡγούμενον '».

II. Περὶ καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἁγίων ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκο- νογραφίᾳ.

1. Ἡ καταγωγὴ τοῦ λευκοῦ ἱπποῦ καὶ σχέσις πρὸς τὸν θεὸν Ἡλίον.
2. Ἡ ἐξ Αἰγύπτου προέλευσις τῶν ἐφίππων ἁγίων. Ἡ μονὴ Μπάουνι τῆς
Θηβαΐδος καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος. 3. Τὸ συναξάριον τοῦ ἁγ. Σιοινοῦ καὶ

1 Ἀνωτέρα ἐπισκιάσις ἐπὶ τοῦ Ἀθῶ ἤτοι διηγήσεις περὶ τῶν . . . θαυματουργ-
γῶν . . . εἰκόνων κτλ. Κ)πολις 1861, σ. 71.

ἡ Γυλοῦ. Προέλευσις τῶν παραστάσεων. 4. Περί καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἁγίων, αἱ ἱρανικαὶ παραδόσεις καὶ οἱ Μανιχαῖοι. 5. Τὸ συμπέρασμα καὶ ὁ συσχετισμὸς πρὸς τὸν Ἀράπην ἅγιον Γεώργιον. Ἡ Γυλοῦ ἐξορκιζομένη.

1. Ἡ καταγωγή τοῦ λευκοῦ ἵππου σχέσις πρὸς τὸν θεὸν Ἥλιον.

Συμμεριζόμεθα τὴν γνώμην ἐκείνων—καὶ εἶναι πρῶτος ὁ Βίκτωρ Ηεην—οἵτινες ὑπεστήριξαν τὴν Ἀσιατικὴν τοῦ ἱππέως ἐν Θράκῃ καταγωγὴν. Οὗτος γράφει, ὅτι οἱ Θρᾷκες διετέλουν εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐναντι κατοίκους τῆς Μ. Ἀσίας, τοῦτο δὲ ἔσχε πολλὴν τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν βίον καὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Εὐρίσκει λοιπόν, ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως Ρήσου, ὅστις ἐν Τροίᾳ ἦλθε μετὰ τῶν ἵππων αὐτοῦ ὄντων λευκοτέρων χιόνος, παρεστάθη ἱρανικὸς θεὸς τοῦ φωτός. Οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου ἔτρεχον κατὰ τὸν Ὅμηρον ὥς οἱ ἄνεμοι «θεῖειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοιοί». Οἱ δὲ τοῦ Ἀχιλλέως ἦσαν τέκνα τοῦ Ζεφύρου καὶ τῆς Ἀρπυίας Ποδάργης (δηλ. τῆς ταχύποδος). Αἱ Ἀρπυιαὶ εἶναι αἱ καταστρεπτικαὶ καταιγίδες καὶ ἐνεφανίζοντο σὺν ταῖς τοῦ ἀνέμου καταστροφαῖς· διὸ ἐν ταύτῳ ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν ὁ ποιητὴς ἐν Ἰλιάδι (ΙΘ', 415). Ὁ Δάρδανος θεωρούμενος «ἀφνειότατος θνητῶν ἀνθρώπων» εἶχε 3000 θηλείας ἵππους, αἵτινες ἐγέννων 12 πῶλους ἐκάστη (Κ', 220). Ὁ Αἴολος, ὁ κύριος τῶν ἀνέμων, ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ Ἰπποτάδης, υἱὸς τοῦ Ἰππότου ἦτοι τοῦ ἱππέως. Τοιοῦτοι ἵπποι, ὥς περιγράφει αὐτοὺς ὁ Ὅμηρος, ἤρμοζον τοῖς θεοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς θνητοῖς ἀνθρώποις. Τούτου ἕνεκα ἐν τῷ σκότει, ἐν καιρῷ νυκτός, ἀποστερεῖται ὁ ἥρως τῶν ἵππων καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Οἱ Σαρμαῖται τοῦ Ὄδεο καὶ Ἑλβα ἐλάτρευον σχεδὸν τὸν ἵππον, ὅπως καὶ οἱ ἱρανικοὶ λαοί. Εἰς τὸν *Svatovit*, θεὸν τοῦ φωτός, ἀφιεροῦτο λευκὸς ἵππος, εἰς τὸν *Triglav*, τὸν κακὸν καὶ πολέμιον, μέλας. Ὁ τελευταῖος οὕτε κἂν ἱππεύετο, ὁ πρῶτος ἐνίοτε μόνον ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ὁ ἵππος χρησιμεύει καὶ ὥς οἰωνός· προλέγει τὴν εὐτυχίαν καὶ δυστυχίαν, οἱ δὲ ναοί, παρ' οἷς οἱ ἵπποι διατηροῦνται, καθίστανται ὥς ἐκ τούτου κέντρα μαντείας. Καὶ ἐν ταῖς ἀρχαίαις παραδόσεσι τῆς Βοεμίας ὑπάρχει ἱερὸς ἵππος, ὅστις εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν *Libussa* δείκνυσιν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν *Premysl*, τὸν ἐκλεκτὸν ἄρχοντα. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη τοῦ φωτός πρὸς τὸ σκότος, ὅπως καὶ ἡ ἱερότης τοῦ ἵππου, προῆλθον προφανῶς, ὅπως καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, bogû, ἐκ τῶν γειτόνων, τῶν Σαρματῶν καὶ Ἀλανῶν.¹

Ὁ λευκὸς ἵππος, ἐφ' οὗ ἱππεύει καὶ ὁ ἅγ. Γεώργιος, εἶναι ὁ διὰ τῆς ἐξελίξεως παραχθείς, ὁ εὐγενέστερος τύπος· διὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τῷ Ἠλίῳ, ὥς θεῷ τοῦ φωτός, ἐθυσίαζον λευκὸν ἵππον, ἀφοῦ ἦτο καὶ βασιλεὺς τῶν ἵππων. Ὁ Κάσιωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ δίδυμοι θεοὶ τοῦ φωτός, ἐπέβαινον χιονολεύκων ἵππων² καὶ νυμφεύονται τὰς φαιδράς καὶ λαμπούσας θυ-

1. Kulturpflanzen und Haustierte κτλ. σ. 38, 46, Berlin, 1874.

2. Justin. 20, 8, 8. Cicero de nat. deorum 3, 5.

γατέρας τοῦ Λευκίππου.¹ Εἰς νομίσματα τῆς Μαρωνείας εἰκονίζεται ἵππος μετὰ ἡλιοτροπίου.² Ἐπειτα ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ λευκὸς ἵππος νὰ θεωρῇται βασιλικός, ὅθεν καὶ τὸ ἄρμα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐσύρετο ὑπὸ λευκῶν ὡς τὸ φῶς ἵππων, καὶ οἱ παρὰ Πέρσαις ἀθάνατοι ἐπὶ λευκῶν ἵππων ἐφορμῶσιν ἐν ταῖς μάχαις.³ Τέλος κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπικάθηται λευκοῦ ἵππου ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ : « Ἴδὼν ἵππος λευκὸς καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτῷ ἔχων τόξον » (Ϛ', 2). καὶ πάλιν : « καὶ ἰδὼν ἵππος λευκὸς καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖ καὶ πολεμεῖ » (Γ', 10) ⁴.

Οὕτω καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος ψάλλεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀσπροκαβαλλάρης καὶ ἀσημοκαβαλλάρης :

Ἀη μου Γιώργη, ἀφέντη μου κι' ἀσήμω-καβαλλάρη,
ποῦ'σαι ζωσμένος μὲ σπαθί καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι.⁵

2. Ἡ ἐξ Αἰγύπτου καταγωγὴ τῶν ἐφιππων ἀγίων, ἡ μονὴ Μπαουῖτ τῆς Θηβαΐδος καὶ ὁ ἅγ. Γεώργιος.

Ἐκ τῆς Ἀσίας λοιπὸν ἡ καταγωγὴ τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ἱππέως ἐν Θράκῃ καί, ἵνα μὴ τοῦτο λησμονηθῇ, ἐντεῦθεν καὶ αὐθις, καίτοι χειρσαῖος, ὑπερπόντιος ἐπιφοιτᾷ καὶ ὁ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἥρωας ἱππεύς, ὁ ἅγιος Γεώργιος, ἐφιππος παρὰ πάντων λατρεύεται, ἵνα πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ταχὺς ἐμφανίζηται εἰς βοήθειαν. Καὶ εἰ μὴ ἦν ἱππεὺς ὡς στρατιώτης τοῦ Διοκλητιανοῦ, τοῦ ἐπουρανίου ὅμως βασιλέως γενόμενος στρατηλάτης μετεμορφώθη εἰς ἱππέα, ὅπως καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ : « καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ δύο μυριάδες μυριάδων ! καὶ εἶδον τοὺς ἵππους ἐν τῇ δράσει καὶ τοὺς καθημένους ἐπ' αὐτῶν ἔχοντας θώρακας πυρίνους καὶ ὑακιν- »

1. Ἐκφρασις τῆς σχέσεως τοῦ ἵππου πρὸς τὸ φῶς. Παρὰ Σοφοκλεῖ Αἰ. 672. ἡ ἡμέρα ἀνατέλλει λευκόπῳλος (βλ. καὶ ἄλλα παραδείγμ. παρὰ Hehn. σ. 45). Περὶ τῶν ἵππων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ καὶ μυθολογίᾳ ὑπὸ L. Stephani (ἐν Πειρουπόλει 1865, Πρακτ. αὐτοκρ. ἀρχαιολ. ἀποστολῆς τοῦ ἔτους 1864 (βλ. τὴν βιβλιογραφίαν αὐτ. σ. 53 ἐν ταῖς σημειώσεσιν).

2. Σακελλ. 179, ἐκ τοῦ Head-Σβορώνου σ. 326. Περὶ τοῦ ἡλιοτροπίου ὡς ἱεροῦ φυτοῦ παρὰ Σύροις βλ. Peterson « Εἰς Θεός ». Epigraphische, formgeschichtliche und religionsgeschichtliche Untersuchungen, Göttingen, 1926, σ. 16.

3. Hehn, ἐνθ' ἄνωτ. 34.

4. Εἰς τὰ κύρια ὀνόματα τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῆς περιόδου τῶν Kassu (Κοσσαῖοι=Ξούθιοι) ἔκδ. Albert Clay (Personalnames from cuneiform inscriptions of Cassit periode) εὐρίσκομεν Hira, dea, θεότης καὶ Irra ἐν Irra-bur-ias=θεός, κύριος τῆς γῆς, Irra-ea=θεὸς τῶν ὑδάτων, ὁ Ποσειδῶν, Irra-marduk=θεὸς τῶν κεραυνῶν, τῶν λαϊλάπων ὡς ὁ Ζεὺς. Ἐν τῇ ἐλληνικῇ Ἴππιος, ὁ Ἄρης, καὶ ὁ Ποσειδῶν, Ἴππία, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀρτεμις (πβλ. εἰς τὴν ἐκδιδομένην Ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας τὴν ἐρμηνείαν τοῦ λουτροῦ Ζεῦξιππος=Ἰππίου Διός).

5. Μεσ. γράμμ. Γ', σ. 98.

θίνους καὶ θειώδεις καὶ αἱ κεφαλὰὶ τῶν ἵππων ὡς κεφαλὰὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐκπορεύεται πῦρ καὶ καπνὸς καὶ θεῖον».¹

Τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας μεταφέρει ἡμᾶς εἰς τὰς ἀπεράντους τῆς Αἰγύπτου ἐρήμους, ἵνα ἀνακαλύψωμεν τὸν ἅγιον ἱππέα τῆς ἐκκλησίας, ὁπόθεν ἐξώρμησε ταχύς, ὅπως διασχίσας ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν καταντήσῃ εἰς τὸν εὐδιον τῆς Ἡρακλείας λιμένα ὡς «μαῦρος καβαλλάρης». Οἱ τὴν «κατ' Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν ἱστορίαν» συντάξαντες ἀποικομένου τοῦ Δ' αἰῶνος μ.Χ. πρὸς τοῖς ἄλλοις θαυμασίοις τῶν οὐρανοπολιτῶν ἐκείνων μοναχῶν τῆς ἁνῶ Αἰγύπτου περιγράφουσι καὶ μίαν μεγάλην μονὴν τοῦ Ἀββᾶ Ἀπολλῶ ἐν Θηβαΐδι, ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Ἑρμοπολέως τῆς μεγάλης²: «εἶδομεν οὖν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τὸ ὄρος ἔχοντα μοναστήριον, πατέρα μοναχῶν πεντακοσίων, ὃς διαβόητος ἦν ἐν Θηβαΐδι καὶ ἔργα μεγάλα ἦν ἐν αὐτῷ καὶ μεγάλας δυνάμεις ἐποίει δι' αὐτοῦ ὁ Κύριος».³ Ὁ Ἀπολλῶ ἦν τοῦ ἁγίου Παχωμίου μαθητὴς καὶ ἀπέθανε τῷ 395, ἀλλ' ἡ μονὴ ἐξηκολούθησεν ὀνομαζομένη τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκεῖτο ἐν τῇ νῦν Βαουῖτ ἢ Μπαουῖτ περὶ τὴν Ἀβυδὸν ἢ ἀρχαίαν Ψόην καὶ ἐλέγετο ἡ Πτολεμαῖς (=Menshieh).⁴ Ἡ μονὴ ἰδρύθη κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μετὰ βασιλικῆς (basilica) σπουδαίας Deir el-Moharrag (couvent biâlé)⁵ καὶ διετηρεῖτο μέχρι τοῦ 18' αἰῶνος καὶ ἦν ἐξωγραφισμένος διὰ τοιχογραφίας. Ἐνταῦθα λοιπὸν εὐρέθη ἀνάγλυφον τοῦ V αἰῶνος τελευτῶντος, ἐν ᾧ παρίσταται ὁ ἅγιος Γεώργιος φονεύων δράκοντα «sur un autre bloc de calcaire est présenté sous un edicule un cavalier probablement saint Georges terrassant de sa lance le demon figuré sous la forme d'un serpent. Le travail de cette est très médiocre».⁶

1. Ἀποκ. Ἰωάννου Θ', 16.

2. Νῦν Σχμούν ἢ Ἀσχμουεῖν.

3. «Παλλαδίου ἐπισκόπου Ἑλενουπόλεως ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία κτλ. ἐκδίδονται ὑπὸ Αἰγυπτίου μοναχοῦ Ἰορδανίτου», Ἱεροσόλυμα 1914, σ. 210, βλ. καὶ 214.

4. Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, II, 1910, σ. 205 ἔ. Ὁ τὸ ἄρθρον γράψας Clédât λέγει, ὅτι ἡ μονὴ ἔκειτο εἰς τὸ Ἑλ-Δεῖρ Ν.Δ. τῆς Menshieh, 247. εἶναι δὲ γνωστὴ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαουῖτ καὶ ὡς ὁρίζεται ἐν τῇ Θηβαΐδι βεβαίως ἀνήκει εἰς τὴν ἁνῶ Αἰγύπτον, ἀλλ' ὁ ἐν τῇ Μεγ. ἑλλ. ἐγκυκλοπαιδείᾳ ἐπιμελεῖς τοῦ στρατηγοῦ Ἀνδρ. Ἀναγνωστοπούλου ἐκδοθεὶς λεπτομερὴς χάρτης τῆς νέας Αἰγύπτου τὸ Μπαουῖτ τίθησιν ἐν τῇ μέσῃ Αἰγύπτῳ, οὐχὶ πλέον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Νείλου, ὡς ὁ Clédât, ἀλλ' εἰς τὸ βάθος τῆς ἐρήμου παρὰ τὴν ὁασιν Βαχαρία. ἀσφαλῶς τοῦτο εἶναι λάθος· διότι ἡ Θηβαῖς δὲν ἔκειτο ἐν τῇ μέσῃ, ἀλλ' εἰς τὴν ἁνῶ Αἰγύπτον, εἰς τὸν νομὸν Σεῖνης, οὗ πρωτεύουσα νῦν τὸ Ἑλ-Νεδέ.

5. Μετάφρασις τῆς λ. Λαύρα κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Σουῖδα.

6. Clédât, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 226 καὶ ἡ εἰκὼν σ. 231. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δεόν νὰ ἐξηγηθῇ, πῶς εὐρέθη εἰς τὴν ἐνδοτέραν ταύτην ἔρημον τῆς Αἰγύπτου τοιοῦτος ἀγιογραφικὸς πλοῦτος. Ἐνταῦθα ὄντως ὑπὸ τοῦ ὁσίου Παχωμίου συνεστήθη τὸ πρῶτον ἀμέσως μετὰ τοὺς διωγμοὺς κοινόβιον, ἐνθα συνήθροισεν 1400 μοναχοὺς, ὧν χάριν συνέταξε τοὺς θαυμασίους κανόνας. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπὶ τοῦ Θεοδώρου τρίτου διαδόχου τοῦ Πα-

Ἄλλ' ὁ ἔφιππος ἅγιος Γεώργιος ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τοῦ περιφήμου τούτου ναοῦ διασταυροῦται καὶ πρὸς ἄλλου ἱππέως δρακοντοκτόνου παράστασιν, τοῦ ἁγίου Σισιννίου, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐνταῦθα ὁ δράκων—δαίμων παρίσταται ὑπὸ τὴν μορφὴν γυναικὸς λογχιζομένης πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀνάγλυφον δὲν φέρει ἐπιγραφὴν, ἀλλ' ὁ Clédat παρωμοίασε τὸν εἰκονιζόμενον πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον, ἐνῶ ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Σισιννίου,¹ ὅπως καὶ τοῦ δαίμονος Ἀλαβασθρία ἦτοί τῆς γυναικὸς, διὸ ὁ Peterson ἐχαράκτηρισε τὸν εἰκονογραφικὸν τοῦτον τύπον ὡς τεκμήριον κλασσικὸν διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Σισιννίου, καὶ συνδυάζει αὐτὸν πρὸς τὰ κατὰ τῆς βασκανίας φυλακτῆρια (amulette) τοῦ Σολομώντος, καὶ φρονεῖ, ὅτι ἐντεῦθεν κατάγονται αἱ μεταγενέστεραι τῶν Αἰθιόπων μαγικαὶ εἰκόνες. Πέριξ τοῦ ἱππέως ὑπάρχουσι διάφοροι τερατώδεις μορφαὶ καὶ ποικίλα μαγικὰ σύμβολα ζώων καὶ πτηνῶν.

3. Τὸ συναξάριον τοῦ ἁγ. Σισιννίου καὶ ἡ Γυλοῦ, ἡ πολυνυμία. Προέλευσις τῶν παρασιτάσεων, θηλυκοὶ δαίμονες.

Ὁ Peterson ἐν δυσὶ κεφαλαίοις Die Sisinnius - Legende καὶ Die Herkunft des Sisinnius - Legende (σ. 114—130) διεξοδικῶς ἀναπτύσσει τὸ περιεχόμενον τοῦ συναξαρίου τοῦ Σισιννίου καὶ τὴν προέλευσιν αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ τὸ συναξάριον τοῦτο ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ θάῤυμα τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, θὰ προσπαθίσωμεν νὰ παράσχωμεν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβῆ περίληψιν τῶν δύο τούτων κεφαλαίων παραλείποντες ὀλίγα ἐπουσιώδη. «Τὸ συναξάριον τοῦ Σισιννίου ὡς πρὸς τὴν δημοτικότητά παραβάλλεται πρὸς τὸ τοῦ Γρηγορίου (γρ. Γεωργίου) καὶ Θεοδώρου, ἀλλὰ τῶν χειρογράφων ἢ παραδόσις καὶ τῶν κειμένων ἢ ἀντιπαραβολὴ ἐλλείπει σχεδὸν ἐντελῶς, ἐντεῦθεν ἡ περὶ τῶν λεγομένων ἀβεβαιότης». (Σημ. Γενικῶς βλ. U. Buriant, Fragments de Manuscrits thébains du musée de Boulaq. II. Hagiographies, Recueil de travaux relatifs à la philologie et à archéologie égyptiennes et assyriennes, IV, 1883, σ. 154—155. Ὁ Σισίνιος ἐμαρτύρησεν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (βλ. Bibliotheca ha-

χωμίου ἐπισκεψάμενος τὴν μονὴν ἐξύμνησε τὴν ὁργάνωσιν καὶ ἐθαύμασε τὴν ἀγιότητα τῶν ἐν ἱκούντων εἰς τοῦτο καὶ ἄλλα μοναστήρια περιλαμβάνοντα περὶ τοὺς 7000, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ Ἕλληνες. Ὅτε ἐτελεύτα ὁ Ἰουλιανὸς ὁ ἐπίσκοπος Ἀμμων μετέβη παρὰ τῷ Θεόδωρῳ νὰ μονάσῃ καὶ εἶπεν ἐν τῇ μονῇ Baῦ 600 μοναχοὺς (βλ. κύριον σύγγραμμα «Sancti Pachomii vitae graecae», ex rec. Franc. Halkin, Bruxelles, 1932, σ. 98, 4). Ὁ Θεόδωρος οὗτος ἔκτισε περὶ τὴν Ἑρμούπολιν δύο μοναστήρια «λεγόμενα Κάιορ καὶ Οὐί» (οὔι. 84, 10). Συνδέσατε νῦν τὸ Baῦ καὶ Οὐίτ καὶ ἔχετε τὸ Μπαουίτ, τὴν ἐν λόγῳ μονὴν προελθούσαν, ὡς εἰκάσω, ἐξ ἐνώσεως μετὰ τῆς ἄλλης.

1. Peterson σ. 113, ὅστις παρατίθησι καὶ τὴν φωτογραφίαν λαβὼν ἐκ τοῦ Clédat, Le monastère et la nécropole de Bawit, Le Caire 1904—6, σ. 39 καὶ 43. Οὗτος σχετίζει τὴν παράστασιν πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Ὠρον.

giogr. orientalis, ὑπὸ P. Peeters, Bruxelles 1910, σ. 237, Ἄλ' ἔχομεν καὶ τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις ἔχει μυθώδη βίον καὶ ἴσως ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ζητούμενος, διότι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἐν τῷ μηνολογίῳ (Delehage, Les martyrs d'Égypte, ἐν Analecta boll. XXXI, Bruxelles, 1912, σ. 75, 103). Παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας δὲν ὕστερεῖ εἰς μυθολογίαν. Ἐν τῷ κοπτικῷ μαρτυρολογίῳ τῶν δύο Θεοδώρων ἀναφέρονται καὶ μάρτυρες ἕτεροι ὁ Κλαύδιος, Ἀπάτωρ (Apater), Βίκτωρ, Ἰούλιος, Εὐσέβιος, Βασιλείδης, Στέφανος, Πόλιος ¹, ὥστε ὁ Σισίνιος ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀντιοχειανῶν μαρτύρων, οἵτινες περιγράφονται ὡς στρατιῶται, ἢ τὸν τοῦ Βασιλείδου, ὡς λέγεται νῦν. Καὶ τὸ αἰθιοπικὸν ² καὶ τὸ κοπτικὸν ³ συναξάριον ἀναφέρουσι τὸ ἐξῆς γεγονός, ὅπερ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα: Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Σισινίου ἐγέννησεν ἐν Ἀντιοχείᾳ τέκνον, ὅπερ φονεύει αὐτὴ ἢ μήτηρ καὶ πίνει τὸ αἷμα. Εἷτα γεννᾷ τέρας, οὗτινος τὸ ὄνομα ἀκριβῶς σημαίνει τὸν διάβολον, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὰς οἰκίας τῆς πόλεως καὶ πίνει τὸ αἷμα τῶν μικρῶν παιδίων. Ὅταν ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Σισίνιος ἤκουσε τοῦτο, ἐπιβαίνει ἵππου καὶ φονεύει αὐτὴν μεθ' ὅλης τῆς συμμορίας αὐτῆς, τῆς ἐκδότου εἰς τὴν μαγείαν. Εἰς αἰθιοπικὸν κείμενον ἢ γυνὴ αὕτη ὀνομάζεται Ἀντίλλα ἢ Λουτοσία ⁴ καὶ εἰς ἄλλο Βερζε-λύα, ἥτις ὑπεισελθοῦσα κρυφίως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς, ἀρπάζει τὸ μεγαλῆτερον αὐτοῦ τέκνον. Ὁ Σισίνιος καταδιώκει αὐτὴν καὶ καθ' ὑπόδειξιν γραίας μαθὼν τὸ κρησφύγετον, ἀφοῦ προσηυχῆθη, ἀρπάζει τὸ δόρυ καὶ διαπερᾷ αὐτήν, ἐνῶ ὀρκίζεται, ὅτι δὲν θὰ ἐμφανισθῇ πλέον, ὅπου ἀκούεται τὸ ὄνομα τοῦ Σισινίου, καὶ οὕτω ἀποθνήσκει ⁵. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμφωνοῦσι καὶ τὰ κείμενα τῶν αἰθιοπικῶν μαγικῶν παπύρων ⁶. Ὁ Λέων Ἀλλάτιος ἐδημοσίευσεν ἑλλήν. κείμενον, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ δύο ἁγίων τοῦ Σισινίου καὶ Σινιδώρου, οἵτινες καταδιώκουσι τὴν Γυλοῦν ἀρπάζουσιν τὰ παιδιά ⁷. Τὸ τέρας τοῦτο δὲν εἶναι ἀδελφὴ τοῦ Σισινίου, ἀλλ' ἀρπάζει τὸ τέ-

1. Οἱ ἄγιοι μάρτυρες Βάσσος, Εὐσέβιος, Εὐτύχιος καὶ Βασιλείδης ἐμαρτύρησαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τῷ 298, ἐλλείπει δὲ ἐντεῦθεν ὁ Σισίνιος ἐν τῷ Συναξαριστῇ τῆς 20 Ἰανουαρίου, ὅτε ἐορτάζονται. πρὸς οὐδένα δὲ ἕτερον τῶν ἐν αὐτῷ δύναται τις νὰ ταυτίσῃ τὸν ἐν λόγῳ τῆς Κοπτικῆς ἐκκλησίας Σισίνιον ἢ Σουσίον. (βλ. Winstedt Copt. texts on st. Theodore, σ. 81).

2. Βλ. R. Passet, Les apocryphes éthiopiens, σ. 10 ἔ.

3. E. Amélineau, Les actes des martyrs de l' église copte, Paris, 1890, σ. 183 ἔ.

4. Peterson, σ. 114—115.

5. Τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Fries ἐν Actes du 8 congrés internat. des Orientalistes, partie II, sect. I, fasc 2 (1889).

6. Βλ. W.H. Wortell ἐν Zeitsch. für Assyriologie, τόμ. 23 (1908), σ. 149, 24 (1910), σ. 59. 29 (1914), σ. 85.

7. De templis graec. recentioribus. Köln, 1645, σ. 126. Ἡ Γυλοῦ λέγεται καὶ Μελιτένη καὶ 10 ἄλλα ὀνόματα παρὰ Pedrijet Negotium perambulans in tenebris, Strassburg, 1922, σ. 16.

κνον αὐτῆς. Ἡ ἑλλην. ἐκδοχὴ αὕτη πιθανῶς εἶναι μεταγενεστέρα ὥς καὶ ἡ γλῶσσα μαρτυρεῖ, καὶ διορθοῦται πως τὸ συναξάριον, διότι δὲν ἦτο δυνατόν ἀδελφὴ ἁγίου νὰ ἦτο δαίμων¹, ἀλλὰ διατηρεῖται ἡ ἀνατολικὴ σκηνὴ τῆς δράσεως (Σνρία, Ἀραβία), καὶ διπλασιάζεται ὁ ἅγιος (ἐν μικρασιατικῇ περιήπτῳ Σισίννιος καὶ Σισιννάριος· ὅθεν καὶ εἰς τὸ αἰθιοπ. μαρτύριον Σισιννάριος ἔγραψεν ὁ *Pereira*², ὁ δὲ συνοδὸς Ἀνσάνιος. Εἰς ἄρμενικὰ χειρόγραφα ἀναφέρουσι συνταγὴν μετ' ἐξορκισμῶν κατὰ τῆς κεφαλαλγίας τοῦ Σιδὸν καὶ Σισσιανοῦ³. Οὕτω καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σισιννίου δὲν ἔχει εἰσέτι καθορισθῇ ἀνθεντικῶς (ὁ Ἀλλάτιος ἔχει Σισύνιος, Συνόδωρος). Εἰς τὰ αἰθιοπικὰ κείμενα εἶναι *Suspeyos* καὶ *Σουσέννιος*. «Ἐν τέλει δέον νὰ σημειωθῇ ἡ καταπληκτικὴ ὁμοιότης τοῦ συναξαρίου τούτου πρὸς τὰ σολομωνικὰ περίπτα, εἰς ἃ ὁμως εἰς μάτην ἀνεζητήσαμεν νὰ εὕρωμεν ἱππέα φονεύοντα τῷ δόρατι θηλυκὸν δαίμονα». Ταῦτα περίπου γράφει ὁ Peterson, ὅστις τελευτᾷ οὕτως :

«Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ συναξαρίου τοῦ Σισιννίου μόνον εἰκασίας δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ταύτας μετ' ἐπιφυλάξεως»⁴. Ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα διευκρίνησιν ἐπεχείρησεν ὁ *van Lemm*⁵, καὶ φρονεῖ, ὅτι τὸ Σισίννιος καὶ Βερζελύα πιθανῶς εἶναι σημιτικά (ἀμφότερα ὑπὸ ἄλλους τύπους ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (πρβλ. Σουσάνα).

Ἐπίσης ὁ *Gaster* ἐζήτησε νὰ συνδέσῃ τὸ συναξάριον πρὸν τὸν Ἰουδαϊσμόν. Ἐν τῷ βιβλίῳ *Ραζιέλ* (τοῦ Χ αἰῶνος ;) εὐρίσκεται ἐξορκισμὸς κατὰ τῆς *Λιλίθ* (=Εὐα, ἥτις ἤρπαζε τὰ παιδιά), ἐν ὀνόματι τριῶν ἀγγέλων *Σποι*, *Snsnoi* καὶ *Smnglf*! Ταῦτα τὰ ὀνόματα ἀπαντῶνται ἐν ἑβραϊκῷ χειρογράφῳ τοῦ βρεττ. Μουσείου τοῦ IB' αἰῶνος. Εἰς τὸ *Alphabetum Siracidis*⁶ ἱστορεῖται, ὅτι ὁ Σειράχ, ἵνα θεραπεύσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Nebukadnezar ἐχρήσατο τοῖς τρισὶ τούτοις ἀγγέλοις : *Σποι*, *Susoi* καὶ *Smnglf*, οἵτινες ἦσαν πτερυγοφόροι (ὥς περιγράφονται ἐν Ἰεζεκιήλ I). Ἡ *Λιλίθ* φιλονικήσασα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἀπέπτη εἰς τὸν ἄερα, τρεῖς δὲ ἄγγελοι διὰ προσευχῆς τοῦ Ἀδὰμ κατεδίωκον αὐτὴν καὶ συναντῶσιν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν (ἐνταῦθα ἀνεμίχθη ὁ Σισίννιος μετὰ τοῦ Σολομώντος, ὥς παρατηρεῖται εἰς χειρόγραφον τοῦ Κιέβου, *Gaster*, σ. 154). Ἀρνούμενης νὰ ἐπανέλθῃ παρὰ τῷ Ἀδὰμ ἐπιβάλλεται αὐτῇ ἡ ποινὴ νὰ φονεύῃ καθ' ἐκάστην 100 τῶν τέκνων αὐτῆς, τοῦτο δὲν δύναται νὰ πράξῃ, ὅπου ἐπικαλοῦνται τῶν τριῶν ἀγγέλων τὰ ὀνόματα.⁷

1. Peterson σ. 116. Ἐν τούτοις φέρει καὶ ἄλλα δαιμονικά· διότι οἱ δαίμονες εἶναι πολύμορφοι καὶ πολυώνυμοι.

2. *Corpus script. chist. orient. aeth.* 2, 28.

3. Macier ἐν *Rev. de l' hist. des relig.* τόμ. 58, Paris, 1908, σ. 28.

4. Peterson σ. 117.

5. *Bulletin de l' academie de st Petersburg*, 6, sér. I, 1907, σ. 499.

6. Ἐκδ. *Steinschneider*, Berlin 1858, σ. 23α τοῦ ΙΣ' αἰῶνος.

7. Peterson σ. 118.

8. Τὰ κείμενα ταῦτα εἰς *Folklore*, τόμ. 11 (1900) σ. 152 ἔ.

Κατὰ ταῦτα τοῦ *Sefer Paṣiēl* τὸ βιβλίον συμφωνεῖ οὐσιωδῶς τῷ *Alphabetum Siracidis*: ὅθεν δυνάμεθα νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι τὸ *συναξαρίον ἦν γνωστόν τὸν I' αἰῶνα*, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τούτου ἐρανίζεται, ἄρα εἶναι προγενέστερον. Ὁ *Gaster* εἰς τὰ τῶν ἀγγέλων τούτων ὀνόματα εὗρίσκει τὸν ἡμέτερον *Σισίννιον*, ἀλλὰ τὸ τρίτον ὄνομα δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μύθου τοῦ *Σισιννίου*. Ἐπὶ κοπτικοῦ καλύμματος λειψανοθήκης εὗρίσκονται τρεῖς ἱλπεῖς, ὧν εἰς διαπερᾶ ὄφιν.¹

- «Εἰς τὰς εἰκονογραφικὰς παραστάσεις τῶν μικρασιατ. περιάπτων, παριστάντων μετὰ τοῦ *Σισιννίου* ἄγγελον συνοδόν, εὗρίσκομεν στοιχείον τῆς ἐκδοχῆς, καθ' ἣν ὁ *Σισίννιος* ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἄγγελος.² Ἄγγελοι δὲ τρεῖς παρίστανται εἰς τὰς λεχωίδας πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς παιδοφάγου *Λιλίθ*. Εἰς ἀραβ. χειρόγραφον Βατικ. 118 συνιστᾶται νὰ ἀναρτᾶται εἰς τὸ παιδίον ὁ ἐξορκισμὸς τοῦ *Σισιννίου* ὡς περιάπτων. Οὕτω ἡ δύναμις τοῦ *Σισιννίου* κατὰ πρῶτον λόγον ἀναφέρεται εἰς τὰς λοχευούσας».³

«Καταφανὴς εἶναι ἡ συγγενική, σχέσις τοῦ μύθου τοῦ *Ἀδάμ* πρὸς τὸν *Σισίννιον*—πρόκειται ἐν ἀμφοτέροις περὶ θηλυκοῦ δαίμονος—καίτοι ἐκεῖ μὲν ὑπάρχει σύζυγος, ἐδῶ δὲ ἀδελφός, ἀλλ' ὅπωςδήποτε γυνὴ ἀρπάξουσα τὰ παιδιά, ἐπὶ πλέον δὲ συνάγεται καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀμφοτέρων τῶν συναξαρίων προέλευσις. Τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ *Σισιννίου* ἐξυμνεῖ αἰθιοπικὸς ὕμνος.

*Χαῖρε, νιὲ τοῦ Σωσιπέτρου!*⁴ (γρ. *Σωσιπάτρου*)
καρτερικὸς ἐν τῷ πόνῳ τοῦ μαρτυρίου.

Ἔτοιμος εἰς φόνον τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς, ἐν ᾧ οὐδένα ἔδειξεν οἶκτον (πρὸς ἐκείνην), ἥτις τὰς τῆς φύσεως δυνάμεις τῷ ἰῷ τῆς μαγείας ἐμαιάλασεν ὑπὸ τὴν μορφὴν πτηνοῦ καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν δράκοντος»⁵

«Οὕτω, αἱ τε γλωσσικαὶ καὶ πραγματικαὶ βάσεις τοῦ *van Lemm* καὶ *Gaster* φαίνονται, ὅτι συνηγοροῦσι ὑπὲρ τῆς ἰουδαϊκῆς προελεύσεως τοῦ συναξαρίου τοῦ *Σισιννίου*, ὅπερ πιθανὸν νὰ μὴ εἶναι καὶ πρωτότυπον, καὶ

1. Βλ. *Pagenstecher* ἐν *Arch. f. Religionswissenschaft*, τόμ. 19, σ. 424.

2. *Peterson*, σ. 119.

3. *Mai Script. vet. nova collectio*, IV, σ. 240.

4. Σημ. μεταφραστοῦ ἡ ὑπόθεσις περὶ τοῦ *Σισιννίου*, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἦν ἄγγελος, πίπτει ἐκ τοῦ ὕμνου τούτου, ὅπου ὀνομάζεται ὁ ποιητὴς αὐτοῦ.

5. *Zeitschr. Assyriologie*, τόμ. 24. 1910, σ. 82. Σημ. μεταφρ. Ὁ συγγραφεὺς τονίζει, ὅτι εἰς τὸν ὕμνον τοῦτον ὑπάρχει τὸ κέντρον (*acumen*) τῆς διηγήσεως, ὅπερ δὲν παρατήρησαν οἱ ἄλλοι. ἀλλὰ δὲν λέγει τί ἐννοεῖ κέντρον. Ἐγὼ φρονῶ, ὅτι τὸ νέον ἐνταῦθα καὶ ἡ σπουδαιότης ἐγκτεται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἀδελφὴ τοῦ *Σισιννίου* μεταμορφοῦται εἰς ζῶα προκειμένου νὰ ἐκτελέσῃ τὴν κακοῦργον πράξιν. μήπως ὁ διάβολος δὲν παρουσιάσθη εἰς τὴν Εὐὰν ὑπὸ μορφὴν ὄφεως; Ὡστε καὶ τοῦτο ἀπόδειξις τῆς ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς, ὅπως καὶ ἡ ὁμοιότης τῶν ἐξορκισμῶν τοῦ *Ἠλία* πρὸς τοὺς τοῦ *Σισιννίου* (βλ. *Montgomery*, *Aramaic Incant. texts* ἀρ. 42 τῶν ἐκδοθέντων ἐξορκισμῶν). *Peterson* σ. 120.

ἐξηγεῖται ἐντεῦθεν, ὅτι ἐν ταῖς εἰκονογραφικαῖς παραστάσεσι τόσον συχνὰ ἀπαντᾶται ὁ Σολομών ἀντὶ τοῦ Σισινίου, ὥστε νὰ συγχέωνται οὗτοι. Ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν εἰς περίεργον περίαπτον, ὃπερ φέρει εἰς συνάφειαν τὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς μετὰ τοῦ ἐτέρου ἢ μετὰ τῆς σφραγίδος τοῦ Σολομώντος. Τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ *Pridik*¹, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι κατὰγεται ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο ἀποδεικνύει σαφῶς καὶ ἡ ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως παράστασις τοῦ Ὄρου ἐπὶ τοῦ κροκοδείλου². Τὸ περίαπτον ἔχει τὰ ἐξῆς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων :

*Βί]σι σίν[νο]ς Βισισίννος³
κατ' ἀπάτης· τὴν μυσερὰν
μηκέτι εἰσχύιν. Σφραγὶς τοῦ
Σολομόνος σὲ κατήργη-
σεν, Μηχαήλ, Γαβριήλ, Οὐ-
ρηήλ, Ῥαφαήλ, δεσμεύ-
ουσί[ν] σε, ἀλιμερβίμαχ⁴.*

*Κύριε μὴ δόξης ἰσχύιν τοῖς ἐχθροῖς μου,
διὸ σκέπ[ε] με ἡ δεξιά σου πάντοτε.
Κύριε, ὅς ὀπλων εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς.
(Ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως ὑπάρ-
χουσι παραστάσεις ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ).*

*Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα Σισίννιος μὲ τὸ ἑβραϊκὸν προθεματικὸν Βι εἶναι ὡς μαγικὴ λέξις. Ὁ μαγικὸς δακτύλιος τοῦ Σολομώντος ἐμφανίζεται ὡς ιστορικὴ ἀνάμνησις. Ἐπίσης περίεργος εἶναι ἡ ἐπανάληψις τοῦ ὀνόματος. Ὁ *Pridik* ἀνάγει τὸ περίαπτον εἰς τὸν 5' αἰῶνα, ὃπερ δυνατόν νὰ εἶναι ὀρθόν, ἀλλὰ καὶ ὑστερώτερον νὰ εἶναι δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὴν γνώμην μου⁵. Ἐὰν ἡ λ. *Βισισίννος* ὀρθῶς ἀνεγνώσθη, τότε καὶ τὸ λεκτικὸν τοῦ περιάπτου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναγάγῃ τὸ ἀρχέτυπον τοῦ συναξαρίου τοῦ Σισινίου εἰς ἰουδαϊκοὺς κύκλους, ἀπὸ δὲ τῆς εἰκονιζομένης παραστάσεως ὀρίζομεν καὶ τὴν γεωγραφικὴν περιοχὴν. Ὁ δαίμων εἶναι γυνὴ ἔχουσα λευμένην τὴν κόμην καὶ γυμνή, κατὰ δὲ τὴν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν οὕτω παρίσταται καὶ ἡ Αἰλίθ,⁶ ὡς δεικνύουσι καὶ τὰ ἀραμαϊκὰ μαγικά πινάκια, καὶ ὁ τύπος ἔχει τὴν καταγωγὴν ἐκ Βαβυλωνίου⁷.

1. Ἐν τῇ ρωσ. ἐφημερίδι πρὸς διαφωτισμὸν τοῦ λαοῦ, τόμ. 338 (1901) σ. 133 καὶ ὑπὸ *Ajnalow* Hellenistisch Grundlage der byzant. Kunst, St. Petersburg, 1900, σ. 192.

2. Παραστάσεις τοιαύτας βλ. εἰς *Davessy*, Textes et dessins magiques, Catal. du Musée du Caire, 1903 καὶ *Lacau* ἐν *Monuments et mémoires*. Fondation Piot, τόμ. XXV, σ. 189.

3. Εἰς ἀναπαράστασιν διέκρινα *Βισισίννος*, ὃπερ εἶναι σφαλερὸν.

4. Ἐνταῦθα ἠδύνατό τις νὰ ἀναγνώσῃ ἀλιπερβίμαχ. Ἰστέον, ὅτι τὰ 4 ὀνόματα τῶν ἀγγέλων ἀντιστοιχοῦσιν ἀκριβῶς πρὸς τὸ μικρασιατ. περίαπτον.

5. *Peterson* σ. 121.

6. *Kohut*, Die jndische Angelologie und Wellhausen Skizzen, III, 82.

7. *Labarta* und Gallu bei den Babyloniern, βλ. *Zeitschr. für Assyriologie*, τόμ. 16, σ. 147. *Montgomery*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 264.

«Οὕτως ὁδηγούμεθα νὰ ζητήσωμεν τὴν μόρφωσιν τοῦ συναξαρίου εἰς τοὺς κύκλους τοῦ μεσοποταμιακοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ ἱππέως τοῦ ἐπιτιθεμένου κατὰ τοῦ θηλυκοῦ δαίμονος. Δαίμονες λυσίκομοι εἶναι γνωστοὶ καὶ ἐν Περσίᾳ, καὶ οἱ τῆς κολάσεως ἐν τῷ ἑβραϊκῷ. «*Ἡλία ἀποθῆται*» σ. 8,8 ἔ. Ἀξιοσημείωτον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ἐν τῇ Διαθήκῃ τοῦ *Σολομῶντος* ὁ φονεύων παιδία θηλυκὸς δαίμων *Ὁβυζούθ* εἶναι «*λυσίτριχος*» 13,1. «*σκότος τὸ σῶμα αὐτῆς ὑπῆρχε καὶ αἱ τρίχες αὐτῆς ἡγριωμέναι*» 13,5 . . . «*πνεῦμα μυριώνυμον*» (κατὰ χειρογρ. Mc. *Cowh*, σ. 44). καὶ οὕτω τὸ ὄνομα *Ὁβυζούθ* ἀναποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν πολυώνυμον *Γυλοῦν* τοῦ συναξαρίου *Σισινίου*, καὶ ὁ ἴδιος τύπος τοῦ θηλυκοῦ δαίμονος ἐπανέρχεται καὶ εἰς τὴν «*τριχωτὴν γραϊαν*» δαίμονα τοῦ *μανιχαϊκοῦ* κειμένου».¹

4. *Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἀγίων, αἱ ἱρανικαὶ παραδόσεις καὶ οἱ Μανιχαῖοι.*

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐνέκυψαν πλεῖστοι συνεχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθη τελευταίως ὁ *Strzygowski* εἰς τὸ περὶ Ἀρμενίας βιβλίον αὐτοῦ,² καὶ αὐτὸς εἰς τὸ περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τέχνης.³ Πάντοτε οὗτος ὑπεστήριξε τὴν ἀνατολικὴν τῶν ἱππέων ἀγίων προέλευσιν.⁴ Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα τὴν Μεσοποταμίας περιοχὴν ἀπέδειξε τὸ ἐρευνητικὸν ἔργον τοῦ *Preusser*.⁵ Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ *Strzygowski* κατέστησε λίαν πιθανὴν τὴν ἱρανικὴν προέλευσιν τῆς παραστάσεως καὶ ὁ *Geiger* (παρὰ *Strzygowski* σ. 631) ἀναφέρει χωρίον ἐκ τῆς περσικῆς φιλολογίας⁶, καθ' ὃ δύο *Amschарands* παρίστανται ὡς ἱππεῖς κρατοῦντες ὅπλα ἐν χερσίν. Προσέτι καὶ τὸ ἐνδιαφέρον χωρίον ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ *Ἰωάννου τῶν Μανδαίων*, ἐν ᾧ περιγράφονται οἱ ἑφιπποὶ κατὰ τοῦ *Ἰωακείμ* μαχόμενοι *Uihras* ὑποδεικνύει περσικὴν τὴν καταγωγὴν τοῦ ἱππέως. Συναφῶς ἀναφέρω καὶ τὸ χωρίον Δ' Μακκαβ' IV, 10 οὐρανόθεν ἑφιπ-

1. βλ. Le Coq. Abhandl. berl. Akad. 1919, σ. 10. Τριχωτοὶ θηλυκοὶ δαίμονες καὶ παρὰ *Ψευδοκαλλισθένη*, II, σ. 39 *Peterson* σ. 121—122.

2. Die Baukunst der Armenier, Wien, 1918, σ. 631.

3. Ἐν *Λειψ'ῳ*, σ. 148.

4. βλ. Hellenistische und koptische Kunst in Alexandrien, 1902, σ. 21, καὶ Kleinasien, 1903, σ. 210 καὶ *Peterson* σ. 122.

5. Nordmesopotamische Baudenkmäler, Leipzig, 1911, σ. 8, Πίν. VI, IX-X καὶ σ. 14, XXII.

6. Zarâtuscht Nâma, 13 Jh. Ὁ *Strzygowski* ἐδημοσίευσεν εἰδικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ θέματος τούτου: Der koptische Reiterheilige und der heilige Georg, ἐν Zeitschrift für ägyptische Sprache und altertumskunde 1902—1903, τόμ. XL, σ. 49—60. Δυστυχῶς τὸ περιοδικὸν τοῦτο δὲν εὗρέθη ἐνταῦθα παρ' ὅλην τὴν καλωσύνην, ὅπου εἶχεν ὁ τῆς βυζ. τέχνης καθηγητὴς κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος συνάδελφος δ' ἐν Πανεπιστημίῳ νὰ ἐρευνήσῃ εἰς τὰς ἐνταῦθα βιβλιοθήκας.

ποι προυφάνησαν ἄγγελοι περιαστράπτοντες τοῖς ὅπλοις καὶ πολὺν φόβον τε καὶ τρόμον αὐτοῖς ἐνιέντες», Μακκαβ. βιβ. Δ', κεφ. IV, 10 ἦτο ἡ στιγμή καθ' ἣν πανστρατιᾷ Ἀπολλώνιος ὁ στρατηγὸς τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου εἰσήλαυνεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος «πρὸς τὴν τῶν χρημάτων ἀρπαγὴν». Τὸ βιβλίον τοῦτο ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τῆς Π. Διαθήκης τοῦ Ἀλφρέδου Rahlfs (Stuttgart. τόμ. I—II, 1935—43)¹. Σπουδαῖον μοι φαίνεται ἐκεῖνο, ὅπερ ἀναφέρει ὁ *Rostovtseff*² περὶ τοῦ ἱρανικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἱππέων ἐπὶ τῶν ἀναθηματικῶν (μικρῶν ἀναγλύφων) πλακιδίων τῶν παριστρίων χωρῶν *c'est un motif iranien que le dieu guerrier, le dieu batailleur, le dieu vainqueur des forces malfaisantes, des forces primordiales de la nature*³. Ἐπίσης ἀξιοσπουδάστοι εἶναι δύο εἰς Ἐκβάτανα εὑρεθέντες πολύτιμοι λίθοι, ἐφ' ὧν βλέπει τις τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου ἔφιππον παριστάμενον⁴. Περὶ τοῦ ἐφίππου θεοῦ ἰδίως τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου θὰ ἡδύνατο νὰ γράψῃ τις ὁλόκληρον βιβλίον. Σπουδαῖον εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Ὁρμούδης εἰκονίζεται ἱππεύων εἰς σασσανιδικὸν μνημεῖον⁵, ὡς καὶ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ τέχνῃ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν 3 ἢ 7 βασιλείων τοῦ κόσμου ὡς βασιλεῖς παρίστανται ἔφιπποι⁶.

Νέαν γνώμην περὶ γενέσεως τῶν ἐφίππων ἁγίων ἐξέφρασεν ὁ *We sendok*⁷ καὶ τὴν τελευταίαν εὐκαιρίαν ὁ *K. Lehmann—Hartleben* εἰς τὴν διατριβὴν : «Ὁ Βελλεροφόντης ὡς ἅγιος ἱππεύς⁸. Αἱ εἰκασίαι τοῦ *Strzygowski* ἐπ'εβεβαιώθησαν, ὡς μοι φαίνεται, γράφει ὁ *Peterson* ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ *Grünwedel* ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ ἔργῳ *Alt Kutscha* (Berlin 1920, σ. I, 63) περὶ εἰκόνος τῆς *Turfan* κειμένης ἐν τῷ ναῷ τοῦ *Bäzäklük*. Εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας, ἐν αἷς εἰκονίζεται ἱππεὺς μαχόμενος πρὸς δαίμονας ἀρπάζοντας παῖδια, πρόκειται κατὰ τὸν *Grünwedel* περὶ ἱρανικῶν μορφῶν. Ἰωως

1. Πρβλ. Μακκ. Β', III, 25. X, 29 XI, 8, «ἐφάνη προηγούμενος αὐτῶν ἔφιππος ἐν λευκῇ ἐσθῇτι πανοπλίαν χρυσοῦν κραδαίνων». Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ *Strzygowski* περὶ τούτου ἀποδέχεται ἐμφαντικῶς ὁ *O. Wolff* ἐν *Byz. Neugr. Jahrb.* II (1921) σ. 364, σημ. 1. Ὁ *Perdrizet*, *Negotium perambulans in tenebris*, 1922, *Stascburg* τὸν ἅγιον ἱππεῖα παράγει ἀπὸ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ τιμωμένου Ἡρώου, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ἀσφαίρετον.

2. Une tablette votive Thraco-Mithriaque ἐν *Mémoires présentés par divers savants à l'académie des inscriptions et belles lettres*, τόμ. XIII², Paris 1923 (πρόκειται περὶ Θρακὸς ἱππέως) σ. 15 ἔ.

3. αὐτ. σ. 21.

4. *Rev. de archéologie*, τόμ. 27 (1774) σ. 246, ἀρ. 87, σ. 386, ἀρ. 309.

5. Βλ. *Grundriss der iran. Philol.* II, 636.

6. Βλ. *Sauer*, *Symbolik des Kirchengebäudes*, σ. 262, σημ. 3 καὶ προσθ. σ. 422.

7. *Die Herkunft des christlichen Reiterheiligen in Oriental. Literaturztg.* 1920, σ. 260 ἔ.

8. *Röm. Mitteilungen*, τόμ. 38—39, σ. 264 (γερμανιστὶ) *Peterson* σ. 123.

οἱ Μανιχαῖοι μετήνεγκον πρῶτοι τὴν παράστασιν ταύτην τῆς *Turfan*. Ἀλλὰ μοὶ φαίνεται, ὅτι ἀπαραιτήτως ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν παραστάσεων ἱππέων, ἐὰν π.χ. παραβάλωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ *Σισιννίου Βαουίτ* πρὸς τὴν τοῦ *Bäzäklük*. Ὁ τύπος οὗτος μετεδόθη ἔπειτα καὶ εἰς τὴν κινεζικὴν τέχνην, ὡς εἰκάζει ὁ *Grünwedel* εἰς τὴν ἐκθεσιν περὶ τῶν εἰκονισμάτων (I, 45) τῆς *Wu Tao-Tze*. Δέον νὰ προϋποθέσωμεν ἓν συναξάριον ἢ μᾶλλον ἓνα μῦθον, οὗτινος ἡ κυρία πατρὶς ζητητέα ἐν Ἰράν, ὅθεν ἀκολούθως ἐπεξετάθη εἰς τὴν Δύσειν ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν λαογραφικῶς τε καὶ εἰκονογραφικῶς. Παραδίδεται ὅτι μετεκομίσθησαν εἰς Κ)Πολιν διάφορα ἀγάλματα ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐκ διαφόρων τόπων πρὸς στολισμὸν αὐτῆς καὶ δὴ «Ἐκ τοῦ . . . Ἰκονίου Περσέως στήλη (=ἄγαλμα) καὶ Ἀνδρομέδας θυγατρὸς Βασιλίσκου ὑπαρχούσης . . . δίδοσθαι θυσίαν τῷ ἐκεῖσε ἐμφωλεύοντι δράκοντι. Οὕτως γὰρ ἦν ἐκ παλαιᾶς συνηθείας δίδοσθαι παρθένον κόρην τῷ θηρίῳ, καθ' ἣν Ἀνδρόμεδα δοθεῖσα θανάτου αἰτία (;) τῷ θηρίῳ ἔμελλε δίδοσθαι Ὁ γοῦν . . . Περσεὺς ἐκεῖσε ἦκων πύθεται κλαιούσῃ τῇ Ἀνδρομέδᾳ . . . ». Πάτρια Κ)Πόλεως, *Preger*, σ. 71—2 καὶ 194—195. Ὁ στρατιώτης ἅγιος, ὅστις ὡς *Σισίννιος* μάχεται κατὰ τοῦ ἀρπάζοντος τὰ παιδία ἐν Δύσει δαίμονος καὶ ὁ ἱππεὺς τῶν εἰκόνων *Turfan*, ὅστις κατὰ τὰ φαινόμενα τὸ αὐτὸ πράττει ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πρέπει τελικῶς νὰ ὑπεισέλθωσι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν (ἱρανικήν) συναξαρικὴν ὑπόθεσιν. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ *Peterson* δὲν πρέπει νὰ συνδέηται τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἱππέως ἁγίου πρὸς τὸ τοῦ ἱππέως θεοῦ¹. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων συνάφεια θὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ διαφιλονικουμένη. Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον, ἡ διάδοσις αὐτοῦ συνδέεται ἐν τῇ Δύσει πρὸς τὴν διείσδυσιν καὶ σύνδεσιν τοῦ Διοκλητιανείου ἢ Βασιλειδίου κύκλου, οὗ μέρος ἀποτελεῖ καὶ τὸ συναξάριον τοῦ *Σισιννίου* ἐπιφέρει δὲ τὰ ἑξῆς :

«Ὡς ἔχουσιν αἱ νῦν γνώσεις ἡμῶν δὲν δύναται κατ' ἐμὲ νὰ ὁρισθῇ μετὰ βεβαιότητος, ἂν ὁ *Σολομῶν* ἢ ὁ *Σισίννιος* πρῶτον ἐν Αἰγύπτῳ παρεστάθησαν ἔφιπποι ἢ ἂν ἐνομίζοντο πρότερον ὡς ἱππεῖς. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ Αἴγυπτος παρέλαβε μόνον ἓνα προϋπάρχοντα τύπον εἰκόνας, καὶ οὗτος θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ συναξαρίου».

«Μάχη ἐφίππου *Σολομῶντος* ἐν ταῖς παραδόσεσι δὲν εὐρίσκεται, ἄλλως θὰ ἐπεδεικνύετο ἐν Ἱεροσολύμοις εἰς τοὺς προσκυνητὰς καὶ ἡ λόγχη αὐτοῦ, τὴν σφραγίδα ἥτοι τὸν δακτύλιον μόνον ἔβλεπον οὗτοι καὶ τὸ κέρας τοῦ χρίσματος²». Ἐὰν ἐν τοῖς περιάπτοις ὁ *Σολομῶν* ὡς ἱππεὺς παρίσταται, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς στοιχεῖον τοῦ βίου τοῦ ἁγίου *Σισιννίου*, τότε ἐκ τού-

1. Περὶ θεοῦ ἱππέως βλ. τὰς ἐρμηνείας τοῦ *W. Weber*, *Die ägyptisch—griechischen Terrakotten* σ. 67, σημ. 139.

2. Βλ. *Burdach* ἐν *Archiv für das Studium d. neueren Sprachen u. Literaturen*, τόμ. 108 (1902) σ. 131 καὶ ἀνατύπωσις I, 1, (1925) σ. 159. *Peterson*, σ. 124.

του μετεφέρθη καὶ εἰς τὸν Ἰουδαῖον βασιλέα, εἴτε ὡς πηγὴ κεῖται τρίτον ἀρχαιότερον συναξάριον (περσικόν, μεσοποταμιακόν). Τότε μόνον θὰ ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ τὸ τοῦ Σισινίου ὡς ἀρχέτυπον, ἐὰν καθωρίζετο ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰ τοιαῦτα συγγενῇ συναξάρια (ἐν τῷ τοῦ Θεοδώρου Ἀνατολίου (sic) κανχᾶται π.χ. ὁ διάβολος, ὅτι θέλει μεταβάλλει εἰς δαίμονα τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, ὅπερ ὅμως δὲν κατορθώνει» (Peterson σ. 125).

Τὸ συναξάριον τοῦτο ὡς καὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν τῆς Λιλίθ, (βλ. Περὶ Λιλίθ Μαρούτι, σημειτικῶν δαιμόνων ὑπὸ Κ. Περδικίδου Φ. Συλλ. ΚΑ' 1891, σ. 160—164), καίτοι ἡ σχέσις αὐτῶν δὲν δύναται ἀκόμη νὰ προσδιορισθῇ, δὲν θεωρεῖται ἀπίθανον ἐκ ξενικῆς τινος ὑποθέσεως νὰ προῆλθον μετὰ μυθολογικῶν προσθηκῶν, διαμορφωθέντα εἰς σύμπλεγα εἰκονογραφικὸν ὑπὸ τῶν Γνωστικῶν. Ἀφ' ἐνὸς ὁ Grünwedel τὴν εἰκόνα Turfan ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ εἰς Μανιχαϊκὰς ἐπιδράσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἠθέλησαν ἄλλοι νὰ συντιύσωσι τὸν Σισινίον πρὸς τὸν μαθητὴν τοῦ Μάνεντος¹. . . ὁ θηλυκὸς δαίμων τοῦ συναξαρίου ἀρχικῶς δὲν ἦτο τῶν λοχευουσῶν, ἀλλὰ πρόκειται περὶ μορφῆς τῆς μεγάλης μυθολογίας ἴσως διὰ τῶν συναξαρίων καὶ μαγείας ἀπομαρανθείσης. Θὰ ἡδυνάμεθα τὴν ἀρχικὴν μυθολογ. μορφήν τῆς Γυλοῦς ν' ἀναπαραστήσωμεν οὕτω περίπου, ὅτι αὕτη ἀρπάζει ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς τὰς ψυχάς, ὅτι ἀποχωρίζει ἀπ' αὐτοῦ τὰ τέκνα. Ἀπὸ τῆς μυθολογ. ἀρπαγῆς ψυχῶν καὶ παιδίων διεμορφώθη ἐν τῇ μαγείᾳ ἡ ὑπὸ δαίμονος ἀρπαγὴ παιδίων τῶν λεχωῖδων. Μία τοιαύτη μορφή ὁ Ἀδάμας τοῦ Μανιχαϊσμοῦ φέρων ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ καταδιώκων τοὺς δαίμονας τοῦ σκότους. Οὗτος διαπερᾷ διὰ τοῦ δόρατος τὸ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναδυόμενον τέρας, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἱππεύς². ἐπειδὴ ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ τοῦ Ἀδάμ μύθῳ καὶ ἐν τῷ τοῦ Σολομώντος καὶ Σισινίου οἱ δαίμονες σχετίζονται τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἀξιοσημειώτοι παραλληλισμοί, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἱστορικὴ συνάφεια. Μία ἀλήθεια διακρίνεται εἰς τὰς προβαλλομένας ἐνταῦθα εἰκασίας, ὅτι αἱ μεταγενέστεραι περὶ Γυλοῦς διηγήσεις διεδόθησαν κατὰ τὴν γνώμην τῶν σλαβιστῶν ὑπὸ τῶν Βογομίλων³. Οὗτοι λοιπόν, νομίζω, διέδωκαν καὶ τὴν μανιχαϊκὴν παράδοσιν. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Peterson τὸ συναξάριον τοῦ Σισινίου θὰ εἶναι παραφυσὸς ἱρانيκοῦ μύθου διαδοθὲν διὰ τῶν μανιχαϊκῶν κύκλων. Τὸ συναξάριον τοῦ Σισινίου εἴτε παρόμοιαι διηγήσεις θὰ ἐτροποποίησαν ἔπειτα τὸν μῦθον τοῦ Σολομώντος, ὅθεν προῆλθε τὸ μεταγενέστερον Ἰουδαϊκὸν τοῦ Ἀδάμ συναξάριον καὶ θὰ ἔφθασε δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς ἱρانيκοὺς μύθους. Εὐπαράδεκτον δύναται νὰ γένηται, ὅτι ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος τοῦ Σισινίου ἐγεννήθη ἐν Ἰράν καὶ διεμορφώθη ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὅπου εὐρίσκομεν

1. Ὡς ἀναποδείκτως ὅμως διατείνεται ὁ Perdrizet, Negotium κτλ. σ. 19, Peterson σ. 125.

2. F. C. Burkitt, The religion of the Manichees. Cambridge, 1925, σ. 28.

3. Archiv f. slav. Philologie, 15 (1893) σ. 376.

θηλυκὸν δαίμονα. Ἐπὶ πολυτίμου λίθου τοῦ βρεττανικοῦ Μουσείου παρίσταται ἔφιππος *Abtaxas*¹, ὃπερ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Αἰὼν παρεστάθη ὡς ἱππεύς, ὅπως καὶ εἰς τὰ Διονυσιακὰ τοῦ *Νόννον* 36, 422². Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ἐνὸς ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ Αἰῶνος ὡς ἀντίθεσις εὐοδοῦται καὶ ἡ παράστασις τοῦ *Σισινίου* καὶ *Σολομῶντος* ἀμφοτέρων ὡς ἱππέων. Εἰς σφραγίδα τοῦ *Σολομῶντος* παρίσταται ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ δύο ἀγγέλων καὶ αὐτὸς ὁ *Σολομῶν* ἔφιππος ὡς καὶ ἄγγελος ἔφιππος καὶ αὐτὸς κρατῶν σταυρὸν καταδιώκοντες δαίμονας. Ἡ σφραγὶς εὐρέθη ἐν Καρθαγένῃ βυζαντ. ἐποχῆς³.

5. Τὸ συμπέρασμα καὶ ὁ συσχετισμὸς πρὸς τὸν Ἀράπην ἅγιον Γεώργιον. Ἡ *Γυλοῦ* ἐξορκιζομένη.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μανθάνομεν, ὅτι ὁ ἅγιος *Σισίνιος* εἶναι ὁ προστάτης τῶν παιδίων, ἃπερ ἐπιβουλεύεται ἡ παιδοφάγος ἀδελφὴ αὐτοῦ *Βερζελύα* ἢ *Ἀντιλὶ* ἢ καθ' ἑλληνικὴν μεταρρῦθμιν ἡ *Γυλοῦ*. ἀλλ' ἡ πρώτη μεταμορφώνεται, ὡς διδάσκει ὁ εἰς τὸν *Σισίνιον* αἰθιοπικὸς ὕμνος, καὶ εἰς δράκοντα, καὶ αὕτη εἶναι μορφή τῆς μεγάλης ἱρανικῆς μυθολογίας, εἶναι ὁ φθορεὺς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ διάβολος. Ἐντεῦθεν ἡ ὁμοιότης πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ δρακοκτόνου ἁγ. *Γεωργίου*· διὸ καὶ ὁ *Clédar* ἐταύτισε πρὸς αὐτὸν τὸν *Σισίνιον*. Τὸ σωζόμενον συναξάριον τοῦ *Σισινίου* εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ *Ι'* αἰῶνος καὶ πλησιάζει πρὸς τὸ παλαιότερον περίπτωτον τοῦ *Σ'* αἰῶνος. Ἐκ τῶν σημιτικῶν ὀνομάτων ὀρμώμενοι ἐσχέτισαν αὐτὸ πρὸς ἰουδαϊκὸν παρεμφερὲς συναξάριον, ὅπου πρόκειται περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας, ἣτις ὀνομάζεται ἐνταῦθα *Αἰλίθ*, καὶ ἐπειδὴ οἱ δαίμονες ὑπὸ τὸν τύπον λυσικόμων γυναικῶν εὐρέθησαν ἐν Βαβυλῶνι, συνεσχέτισθη πρὸς τὸν ἰουδαϊκὸν τῆς Μεσοποταμίας κύκλον. ἀλλ' ὁ τύπος διεμορφώθη πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἱρανικῶν προτύπων. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ παράστασις τοῦ *Σισινίου* διεσταυρώθη ἐν τοῖς γενικοῖς κύκλοις πρὸς τὴν σφραγίδα τοῦ *Σολομῶντος*, ὡς βλέπομεν εἰς τὸ ἐν Ρωσσίᾳ ὑπάρχον περίπτωτον, ὃπερ φέρει τὸ ὄνομα *Βισισίννος* διπλοῦν (ὁ διπλασιασμὸς τοῦ ὀνόματος εἶναι συνήθης ἐν ταῖς μαγικαῖς ἐπικλήσεσιν). Ἀξίον προσοχῆς εἶναι ἐνταῦθα, ὅτι ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψ.ως παρίσταται ὁ Ὁρὸς λούων κροκόδειλον, ὃπερ προάγει τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ὁ Ὁρὸς μετεμορφώθη εἰς ἅγιον *Σισίνιον* ἢ *Γεώργιον*. Ἐπὶ τούτοις καθιστῶμεν γνωστὸν ὡς ἐντριβέντες ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὴν μελέτην τῶν ἱατροσοφίων, ὅτι σπανίως εἰς τοὺς μαγικοὺς ἐξορκισμοὺς ἀναφέρονται αἱ «Γιλλοῦδαις» καὶ ὁ *Σισίνιος*. Εἰς τοὺς ἀθηναϊκοὺς κώδικας ἀναγινώσκο-

1. W. Budge, A guide to the 3rd. and 4th. rooms usw. σ. 241, ἀρ. 37.

2. Reitzenstein, Erlösungsmysterien, σ. 193, 246.

3. Bl. Babelon, ὅστις ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ἐν Société des antiquaires de France, συνεδρία 10 Μαρτίου 1897. βλ. καὶ American journal of archeology, 1897, σ. 439-440.

μεν : «Δῆσον, Κύριε, τοὺς λα' κοσμοκράτορας. δῆσον, Κύριε, τοὺς ζ' ἄρχοντας καὶ ταῖς ζ' ζάλαις. . . τὸν περοδράκοντα τῆς Σκέλιδος καὶ τὴν κατάρατον Γελλοῦ . . . ἀφάνισον ἀπὸ τὸν ὕπνον τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα) διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου μάρτυρος Σισινίου καὶ Μελετίνης τῆς ἀδερφῆς αὐτοῦ . . . »¹ Καὶ ἕτερον : «Ταῦτά εἰσιν τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, οἵτινες καταργοῦν τὴν Γίλλου καὶ πᾶν ἀκάθαρτον πνεῦμα, ἄρσενικόν τε καὶ θηλυκὸν ἐβραΐδα φωνὴν διαλεγόμενον . . . ἀπὸ πέντε μιλίων σὲ ὀρκίζω εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Θεοτόκου μὴ ἀδικήσης τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα. ὀρκίζω σε εἰς τοὺς εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους τοὺς παρισταμένους καὶ λειτουργοῦντας τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ καὶ λέγοντας : ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ. ὀρκίζω σε εἰς τὸν ἅγιον Σισίνιον καὶ Διόνυσον . . . »²

Ἀναντίλεκτον εἶναι πλέον, ὅτι οἱ ἱππεῖς ἅγιοι εἶναι ἀνατολικῆς καὶ δὴ ἱρανικῆς καταγωγῆς· ὅθεν καὶ ὁ Βούλγαρος *N. Rostoutseff* οὕτως ἐχαράκτηρισε τὸν Θοῤῥκα ἱππέα. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἱππέως ἐν τῷ ναῷ *Bäzärklük*, ὅστις μάχεται πρὸς δαίμονας ἀρπάζοντας παῖδια, οὐδεμίαν ἀφήσιν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς προελεύσεως τῆς παραστάσεως τοῦ Σισινίου. Αὕτη εἰς τὸν χριστιανικὸν κύκλον τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ μαρτύρων εἰσῆχθη ὑπὸ τῶν Μανιχαίων καὶ εἶτα ὑπὸ τῶν Βογομίλων μετεκομίσθη εἰς Θοῤῥκην. Ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι, ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο διαμνημονεύεται ὑπὸ δημῶδους παραδόσεως διασωθείσης εἰς γειτονικὸν μέρος τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, εἰς τὸ Φανάριον τῆς Σηλυβρίας. Εἶναι ἐξορκισμὸς ἢ γήτευμα πρὸς τὴν *Γυλοῦν* μετ' ἐπικλήσεως πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅστις διὰ τῶν ἀκαταλήπτων ἐπιθέτων *δίσσηνε* καὶ *τρίσσηνε* συνδέεται πρὸς τὸν ἅγιον Σισίνιον. Τὸ κείμενον παραλαμβάνεται ἐνταῦθα, ὅπως ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῆς φιλοπόνου δεσποίνης *Ἑλπινίκης Σταμούλη Σαραντῆ* ὡς «Γήτεμα τσαλαπατημένης»³, εἰς ἧς τὸν ὀμφαλὸν ἀκουμβᾷ «μαυρομάνικον μαχαῖρι» καὶ μετὰ τὴν μαγικὴν «καλὴ μέρα» λέγει :

Ἄγιε Μαρίνα ἀνέβαινε ἀπὸ τὸ Γεροσέλιο⁴

τὸ καλαμάρι της κρατεῖ καὶ τὴ γητεία της λέγει :

Ἀῖ Γ ι ὦ ρ γ η μ' δ ῖ σ η ν ε, δ ῖ σ η ν ε καὶ τ ρ ῖ σ η ν ε,

1. *Anecdota atheniensia*, fasc. XXXVI, τόμ. I. Textes grecs inédits relatifs à l'histoire des religions par *Arm. Delatte* (Biblioth. de la faculté . . . de l'université de la Liège). Liège-Paris, 1927, σ. 98-99.

2. Αὕτ. σ. 249. εἶναι δὲ ἐξορκισμὸς ἢ ἡ εὐχὴ ἐπιγεγραμμένη εἰς ὄνομα τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου. Τοιοῦτους ἐξορκισμοὺς ἀναφέρομεν εἰς τὸ βιβλίον : «Δασονομία καὶ γεωπονία πάλαι τε καὶ νῦν . . . » Ἀθῆναι, 1935, σ. 260 ἐ. διὰ τὰ βλαπτικὰ τῶν ζῴων, πτηνῶν, ἐντόμων καὶ δὴ ἀκρίδων κ.τ.τ. (εἶναι δὲ συνηθέστατοι ἐν τῇ Θοῤῥκῃ. βλ. «Ἀρχαῖα ἐπιγράμματα γεωπονικά» μετὰ μεταφράσεως καὶ σχολίων σ. 226-260).

3. Πατημένος ἢ τσαλαπατημένος λέγεται ἢ ἐκ τοῦ ὀμφαλοῦ πάσχουσα, ἰσως διότι φαντάζονται, ὅτι ἀερικὸν τι ἐπάτησε τὴν κοιλίαν.

4. Ἱεροσόλυμα.

δέσε και χαλίνωσε τῇ Γ ε λ λ ο ὦ, τὸ μιὰρό ¹.
 τὸ κακὸ τὸ πονηρό, καταπόδι τὸ Κλωθῶ.
 και τῇ νύχτα πορπατεῖ και τὰ τζάτζαλα φορεῖ
 νὰ πάγ' σαράντα ὀργυιές μακρὰ κτλ. ².

Ὁ Ψελλὸς διέσωσεν ὑπὸ τὸν τίτλον. «*Ἀποστροφὴ τῆς μιὰρᾶς και ἀκαθάρτου Γυλλοῦς*» παράδοσιν βυζαντινὴν, ὅπου ἀναφέρεται και ὁ ἅγιος Σισίνιος. Τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ ἐξῆς. Ἡ Μελετινὴ ἐπὶ βασιλείας Τραϊανοῦ ἐγέννησεν ἕξ παιδιὰ, ἅπερ «και συνέλαβεν ἡ μιὰρὰ και ἀκάθαρος Γυλλοῦ» και πάλιν ἐνεγαστρώθη και κατέφυγεν εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα εἰς ὑψηλὸν πύργον και ἐκεῖ καλῶς ἐξασφαλισθεῖσα ἔτεκε τὸ παιδίον.

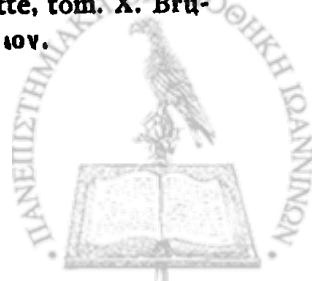
«Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ὁ ἅγιος Σισίνιος, Σίνης και Σινόδωρος κατήλθον τοῦ ἐπισκέψασθαι τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν και γινόμενοι πλησίον τοῦ πύργου ἔκραξαν αὐτὴν λέγοντες, ἀνοιξον ἡμῖν, ἀδελφὴ Μελετινὴ.» Αὕτη καίτοι φοβουμένη κατήλθε και ἤνοιξε και εἰσήγαγε τοὺς ἐφίππους ἀδελφούς, μεθ' ὧν ὥς μυῖα διεισέδυσσε και ἡ Γυλλοῦ και ἀπέκτεινε τὸ παιδίον. Ἡ δυστυχὴς ἀδελφὴ ὠλόλυζε πικρῶς λέγουσα «ὦ Σισίνιε, Σίνη και συνοδία, οὐκ εἶπον ὑμῖν, ὅτι παιδίον ἐγέννησα και φοβοῦμαι ἀνοῖξαι; ἦλθεν ἡ μιὰρὰ και ἀπέκτεινε αὐτὸ. Τότε ἐκεῖνοι ἐτράπησαν εἰς καταδίωξιν αὐτῆς και συνέλαβον αὐτὴν ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ὅπου εἰσῆλθον ἔφιπποι. Βιασθεῖσα ἐζήτησε γάλα ἐκ τῶν μαστῶν τῆς Μελετινῆς και πιοῦσα ἐξέρασε τὰ παιδιὰ ζῶντα. Μὴ ἀντέχουσα εἰς τὰς μαστιγώσεις εἶπε: ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, μὴ μὲ πολυβασανίσετε, και ὁμνύω σας εἰς τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου και εἰς τὸ κέρας τῆς σελήνης, ὅτι ὅπου γράφεται τὸ ὄνομά σας και ἀναγινώσκειται ἡ πολιτεία σας και τὰ ἱβ' ἡμῖς ὀνόματά μου, οὐ μὴ τολμήσω προσεγγίσω ἐν τῷ οἴκῳ ἐκεῖνῳ, ἀλλ' ἀπὸ τριῶν μιλίων φεύξομαι ἐκ τοῦ οἴκου ἐκεῖνου» και ἀποκαλύπτει τὰ 12 ὀνόματα αὐτῆς ³. ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἅγιοι ἐθαύμασαν και ἀνέσπασαν πλόκαμον ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, ὅνπερ ἐποίησαν σχοινία εἰς τοὺς ἵππους και λαβόντες τὰ «ιδιόχερα» αὐτῆς ὀνόματα και τὰ παιδιὰ ζῶντα ἀπέλυσαν αὐτήν. Εἰσῆλθον εἰτα εἰς τὴν πόλιν, ἣτις ἐδόξασε τὸν Θεόν. «Ὁ ἔχων τὴν ἀποστροφὴν (τὸν ἐξορκισμόν) αὐτῆς οὐ μὴ ἀδικηθῇ» ⁴.

1. Τὸ κείμεν. Μιαρό.

2. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 168, Θρακ. Α', σ. 407. τζάτζαλα φλυαρία.

3. Μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τούτων, *Αἰγυπτιανὴ* και *Ἀβυζοῦ*, ὁ Ἀλλάτιος, *De templis graecorum*, σ. 126 ἔχει και *Βυζοῦ* (πβρ. Θρακ. πόλιν Βύζαν) *Μαρμαροῦ*. παιδοπνίκτρια και στρίγκλα.

4. Σάθα, Μεσ. βιβλ. Ε', σ. 573—575. Ἔπονται τὰ ἐξῆς ἐξορκιστικά: «*Εὐχὴ τῆς Γυλλοῦς*», «*Εὐχὴ ἐτέρα, τῆς Ἀβιζοῦς ἐξορκισμός*», «*Ἐξορκισμός τῆς Γυλλοῦς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Μάμαντος*», τὸ δεύτερον εἶναι φυλακτήριον (αὐτ. σ. 576—578). Ἐν κώδ. 210 (XVIII αἰῶνος) τῆς ἐθν. βιβλιοθήκης, φ. 86β: «*Φυλακτήριον εἰς τὴν μεσηρὰν Γέλουν*». 87: «*Τζῆ Γέλους φυλακτήρη και ἐτοῦτα τὰ σιμάδια δικά της*» βλ. *Catalogus codicum astrologico-graecorum. Codices Athenienses*, descr. A. Delatte, tom. X. Bruckellis, 1924, σ. 49. ἐν Σαρανταεκκλησίαις ἡ Γυλλοῦ εἶναι ὄνομα κύριον.

Οἱ ἑξορκισμοί, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα μαρτυροῦσι, εἶναι θρακικοί, ἐπομένως ὁ *Σισίνιος* ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ἐνδημήσει ἐν τῇ θρακικῇ παραλιακῇ χώρᾳ, ὅπου ὡς ἔφιππος συνήντησε τὸν Θρᾷκα ἱππέα καὶ ἐνετοπίσθη καὶ ἐνεκλιματίσθη ἔπειτα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. τὰ κοινὰ στοιχεῖα ἀνακαλύπτωμεν εἰς τὴν διήγησιν τῆς δρακοντοκτονίας καὶ εἰς τὰ παρὰ τοῦ Ψελλοῦ διασωθέντα ἀνέκδοτα περὶ Γυλλοῦς, ἧτις ἀντικατέστησεν ἐνταῦθα τὰ βάρβαρα ὀνόματα τῆς Αἰγύπτου, προσεκλήσατο δὲ καὶ τινα θρακικὰ ἐπωνύμια, ἅπερ πιστοποιοῦσι τὴν προέλευσιν τῶν ἑξορκισμῶν! Ἐν τέλει τῆς παραγράφου ἀναγράφωμεν τοῦ Ρώσου Χρ. Λοπάρεφ τὸ σπουδαῖον ἄρθρον «Ἡ νεωτάτη φιλολογία περὶ τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου» δημοσιευθὲν ρωσιστὶ ἐν τοῖς «Βυζαντ. Χρονικοῖς» Π)πόλεως, τόμ. XX, 1913 τευχ. 1, σ. 25—50. Μανθάνομεν, ὅτι ἡ πρὸς τὸν ἅγιον τιμὴ καὶ εὐλάβεια Ἑλλήνων, Λατίνων, Ρώσων, Γεωργιανῶν, Κοπτῶν, Σύρων, Γερμανῶν, Κοπτῶν καὶ Κελτῶν προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τροπαιοφόρου παρίσταται ὁ ἀγὼν τῆς νίκης τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ σταυροῦ.

Κεφ. III. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν ταῖς παραδόσεσι πανθρακικῇ ἀγιολογικῇ μορφῇ. 1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν σχέσει πρὸς τὴν θάλασσαν, ὁ προστάτης τῶν ναυτιλλομένων, τῆς καρποφορίας καὶ κτηνοτροφίας. 2. Ὁ δρακοντοκτόνος ἅγιος Γεώργιος, νέαι δημῶδεις παραλλαγὰι καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ συναξάριον, ἡ κοινὴ προέλευσις. Τὸ ἀρχέτυπον συναξάριον. Ὁ προστάτης τῶν καταιδυναστευομένων Ἀρακλειανός. Οἱ δύο καβαλλαράι.

1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν σχέσει πρὸς τὴν θάλασσαν, ὁ προστάτης τῶν ναυτιλλομένων καὶ τῆς καρποφορίας καὶ κτηνοτροφίας.

Ἡ «ἱπποπόλος» Θράκη ἔπρεπε πάντοτε νὰ ἔχη τὸν λατρευτὸν ἱππέα καὶ κατώρθωσε νὰ ἔχη. Ἀπὸ τοῦ γηγενοῦς Θρακὸς ἱππέως, ὅταν ὁ ἀστὴρ αὐτοῦ ἐθαμβώθη πρὸ τοῦ «ἡλίου τῆς δικαιοσύνης», μετεβίβασε τὴν εὐλάβειαν τὴν λατρείαν αὐτῆς εἰς τὸν μετανάστην ἅγιον *Γεώργιον*. Ὁ λαὸς ἐτοποθέτησεν αὐτὸν λίαν ἐνωρίς, μόλις αἱ ἀκτῖνες τῆς νέας θρησκείας ἤρχισαν διασελαγίζουσαι τὸν θρακικὸν οὐρανόν, εἰς τὸν σπουδαιότερον τῆς Προποντίδος λιμένα καὶ ἐγγὺς τοῦ Ἑλλησπόντου, εἰς τὴν Ἡράκλειαν. ἐκεῖ παρέσχεν αὐτῷ τὴν ξενίαν, εἰς τὸ προσκυνητάριον τοῦ ἁγ. *Νικολάου*. Εἰς τὴν ξηρὰν εἶχε τότε προστάτην καὶ πολιοῦχον, τὴν ἁγίαν *Γλυκερίαν*, ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ τὴν ἁγίαν Σεβαστιανὴν ἐν Ραιδεστῷ, τὰς παρθενομάρτυρας. ἠθέλησε τὸν προσφοιτήσαντα νέον ἅγιον, τὸν ἐπὶ τοῦ ἱπταμένου ἵππου καθήμενον, νὰ ἔχη φρουρόν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, εἰς ἐποχὴν, ὅτε ἡ ἐκ τῆς πειρατείας κίνδυνοι ἦσαν συνεχεῖς, καὶ σύμπλουν τῶν πλεόντων καὶ τῶν ναυτιλλομένων σωτῆρα. Ὁ ἵππος ἐν τῇ θέᾳ συγχέεται πρὸς τὴν καταιγίδα, ὡς ἀριδῆλως βλέπομεν ἐν τῷ

ποιήματι τοῦ Βορέου, ὅστις γονιμοποιεῖ τὰς φορβάδας τοῦ Ἑριχθονίου. Οἱ ἵπποι ἀφίπτανται χωρὶς νὰ θλάσωσι τοὺς στάχεις τοῦ πεδίου, ἄπτονται τῆς ἐπιφανείας τῆς κυανῆς θαλάσσης καὶ συγγέονται πρὸς τὴν κυματαγωγὴν. Ἡ γραφικὴ παρ' Ὀμήρῳ παράστασις περὶ τῶν ἐν Ἰδῇ ἀγελαίων φορβάδων :

«Αἱ δ' ὑποκυσσάμεναι ἔτεκον δυοκαίδεκα πώλους.

αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῶεν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν,

ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον, οὐδὲ κατέκλων.

ἄλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,

ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἄλδς πολιοῖο θέεσκον». (Ἰλιάδ. Υ, 225—229).

Ἡ Θράκη ἦτο ἡ πατρίς τοῦ ἵππου, ὅπως καὶ ἡ πατρίς τῶν ἀπὸ βορρᾶ καταιγίδων.¹ Ἐκ τῆς θρακικῆς θαλάσσης καταφέρονται βιαίως τὰ ἄγρια κύματα, ἀλλ' ἐν τῷ ἵππῳ προφανῶς συμβολίζεται ἡ τρικυμία καὶ τὸ μετὰ λευκῆς τῆς χαίτης ἀνυψούμενον κύμα. Ἐντεῦθεν ὁ ἵππος παρήχθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ χρησιμεύει πρὸς τὸ ἀσκεῖσθαι καὶ ἀγωνίζεσθαι ἐν οἷς τόποις λατρεύεται ὁ θεὸς οὗτος.² Ἄλλως τε εἶδομεν, ὅτι ἡ παράδοσις περὶ τοῦ δρακοντοκτόνου ἱππέως ἐπλάσθη παρὰ τὴν Ἑρμιόνην θάλασσαν, ὅπου συνήνησεν ὁ Ἀδάμ νῆτ δαιμονιῶσαν Λιλίθ. Θαυματοουργὸς λοιπὸν καὶ προστάτης τῶν ἐν τρικυμίαις ἐπικαλουμένων αὐτὸν ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου.³ «Ὅταν στὸ ταξιίδι τοὺς πιάση φουρτοῦνα οἱ θαλασσινοὶ τάζουν στὸν Ἀῆ Γιώργη τὸν Ἀράπη νὰ φθάσουν γεροὶ στὸ λιμάνι τῆς Ἡράκλειας, ποῦ ἦταν ἀσφαλισμένο καὶ δὲν τὸ εὗρισκε ὁ νοτιᾶς, καὶ νὰ τὸν πᾶνε ἀπ' ὅτι φόρτωμα ἔχουν στὸ καράβι. Στὶς μεγάλες νοτιᾶς γέμιζε ἀπὸ καράβια μικρὰ καὶ μεγάλα, καΐκια, τρικαντήρια. Μόλις ἄραζαν ἀνέβαζαν στὸν Ἀῆ Γιώργη ἀπ' ὅτι φορτίο εἶχαν, στάρι, κριθάρι, ξύλα, κεραμίδια, κρομύδια, καὶ νὰ τοῦ ἀνᾶψουν λαμπάδα. Πολλὲς φορὲς γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ ἡ θάλασσα, ὅταν ἦταν ἀγριεμένη ἔρριχναν ἀπὸ τὸ καράβι λάδι γιὰ τὸν Ἀῆ Γιώργη καὶ τὸ λάδι ἔβγαине μὲ τὸ τουλοῦμι στὸ ἀγίασμά του, ποῦ ἦτανε στὴν ἀκρογυαλιά».⁴

Ἀλλὰ δὲν ἀφέθη μέχρι τέλους ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐνοικος τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅταν χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ μητροπολίτου Γερασίμου ἐκτίσασατο ἴδιον οἶκημα, τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, καὶ ἐξετόπισε τὴν θαυματοουργὸν ἁγίαν Γλυκερίαν, τότε ἡ Ἡράκλεια ἀντικατέστησε πλέον τὴν Λύδδαν καὶ ἐγέ-

1. Ὁ σφοδρότερος τῶν ἀνέμων, ὁ βορρᾶς ἐν Μακεδονίᾳ λέγεται θρασκίας καὶ τραμουντάνα (transmontana, ὄρεινός).

2. *Hehn*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 39,45. «Ὅθεν καὶ εἰς τὴν δημώδη παροιμίαν ἀντικατέστησε τὸν ἅγιον Νικόλαον : ἅγιε Γιώργη βοήθα με, κούνει καὶ σὺ τὸ χέρ σ'. (Πετροχώρη Μετρών, Θρακ. ΙΣ', σ. 193).

3. Ὅπως ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ ἅγιος Γεώργιος κατ' ἀρχὰς ἦν ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἔπειτα ἐχωρίσθη, οὕτω καὶ εἰς ἄλλα παραλιακὰ μέρη ἀπαντῶμεν ἀμφοτέρων τοὺς ναοὺς· π.χ. ἐν Καλλιπόλει, ἐν Καλαμιτσίῳ κ.ά.

4. *Ἑλληνικῆς Σταμούλη Σαραντῆ*, Ὁ ἅγιος Γεώργιος εἰς τὴν Θράκην, Μεσ. γράμμ. Α', σ. 148—9.

νετο τῇ ἀληθείᾳ Ἁγιογεωργιούπολις· καὶ ὁ ἅγιος εἰς ἀνταμοιβὴν ἐπολλαπλασίασε τὰ θαύματα, οὕτως ὥστε κατηγμαλώτισεν αὐτὸς ὁ «τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς» τὴν Θράκην· διότι ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια νὰ πωλῶνται οἱ εὐλαβεῖς εἰς τὸν ἅγιον, νὰ γίνωνται σκλάβοι. «Κάνει πολλὰ θαύματα καὶ μεγάλη ἡ χάρι του. Σὲ ὅλα τὰ γύρω χωρία πολὺ τὸν δοξάζουν καὶ τοῦ πηγαινουν πολλὰ χαρίσματα. Πολλοὶ πουλιοῦνται σκλάβοι στὸν Ἀῆ Γιώργη, ὅταν εἶναι μικροί, καὶ ὅταν μεγαλώσουν καὶ θέλουν νὰ παντρευθοῦν ξεσκαβώνονται, ἀφοῦ δώσουν λάδι ἢ παράδες, ὁ καθένας κατὰ τὴ δύναμί του, μετζίτη ἕνα ἢ περισσότερα».¹ Ἔνεκα τῶν τεραστίων καὶ τῶν πολλῶν θαυμάτων ἐν Περίνθῳ ἡ τῇ Ἡρακλείᾳ ὠνομάσθη ὁ ἅγιος «Τροπαιοφόρος», διότι ἐνταῦθα συναντῶμεν τὸν τίτλον τοῦτον ὡς κύριον ὄνομα. Ὁ ἐξ Ἀγκῶνος τοῦ μεσαίωνος περιηγητῆς Κυριακὸς ἀνεκάλυψεν ἐνταῦθα λατινικὴν ἐπιγραφὴν, ἣς διεσώζετο τὸ ἐξῆς μέρος :

[*una cum*] *Tropaiophoro fratre.*²

Ἄλλ' ἡ Θράκη, ἡ κατ' ἐξοχὴν γεωργικὴ χώρα, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνακηρύξῃ τὸν ἐπώνυμον τῆς γεωργίας καὶ προστάτην τῆς καρποφορίας, καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἐκλιπόντα θρησκευτὸν θεὸν *Τελεσφόρον*.³ Τοῦτον εὐρίσκομεν ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Αὐγούστης (Στῆρα Ζιγορά) :

Ἀσκληπιῶ, Ὑγιείᾳ καὶ Τελεσφόρῳ

*Συνέρως καὶ Ἐρμιόνη εὐχὴν ἀνέθηκαν.*⁴

Ἡ γεωργία ἐν Θράκῃ ἦν συνδεδεμένη τῇ λατρείᾳ. Ὁ Ἡρόδοτος γνωρίζει ἡμῖν, ὅτι αἱ Θραῖσαι καὶ αἱ Παιονίδες γυναῖκες «ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρ-

1. Αὐτ. 149. Ἐν Σηλυβρίᾳ παρόμοιον τι ἐγίνετο. Ὑπῆρχεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου εἰκὼν διφυῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν παριστῶσα τὸ γενέθλιον καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀγκαλοφοροῦσαν μητέρα. Ἐνώπιον αὐτῆς γίνεται ἡ πώλησις καὶ ἡ ἐξαγορὰ οὕτως : «Ἐν τῷ ναῷ ὁ νεωκόρος σύρει τὸν ἄνθρωπον ἐνώπιον τῆς εἰκόνης διὰ σύρματος λεπτοῦ δι' οὗ ἐδέσαστο (sic) τὸν τράχηλόν του καὶ φωνεῖ «ὁ δεῖνα σκλάβος τῆς Παναγίας», καὶ εἶτα τὸν περιβάλλει ἕτερον σύρμα καὶ τὸν ἀπολύει. κατόπιν, ὅποτε θέλει ὁ αἰχμάλωτος, ἐκεῖνος ἔρχεται καὶ ἐξαγοράζεται, δηλ. ἀποθέτει τὸ σύρμα ἐκεῖνο καὶ προαιρετικῶς δίδει τῷ ναῷ ποσὸν τι χρηματικόν». Δράκου Θρακ. σ. 18—19.

2. Dumont, Inscript. et monuments figurés de la Thrace, σ. 44, 74 ἔ. Τοῦτο ἐγένετο, ὅταν τὸ τροπαιοφόρος εἶχα καταστῇ πλέον ἴδιον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Οὕτω ἀντὶ κυρίου ὀνόματος χρῆται αὐτῷ Ἰωάννης ὁ Εὐχοῖτων π.χ. «Λόγος εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Τροπαιοφόρου», ἔκδ. de Lagarde, σ. 137.

3. Preller, Griech. Mythol. σ. 635,3 ὡς ἐπίθετον τῆς Γῆς τὸ τελεσφόρος.

4. Θρακ. Η', σ. 105. Ἐν τῷ Ἀσκληπιεῷ Φιλιππουπόλεως τῷ 1921 εὐρέθη ἀνάγλυφον (2,70×0,80) δακτύλιον. Ὁ μικρὸς τὸ δέμας *Τελεσφόρος* ὡς θρησκευτὸς θεὸς κατὰ τὸν *Reinach* φέρει καυσίαν καὶ ἀχειρίδωτον χλαῖναν. Δηλοῖ δὲ τοῦνομα τὸν φέροντα τελείους, ὠρίμους καρπούς, οὔτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην τῶν τροφῶν διὸ καὶ συνάπτεται τῇ Ὑγιείᾳ. Περιέργον εἶναι ἡ εὐχὴ τῶν κολλύβων ἄρχεται ἀπὸ τῆς λέξεως ταύτης : «Ὁ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου, Κύριε, καὶ κελεύσας τῇ γῇ παντοδαποὺς ἐκφύειν καρποὺς εἰς ἀπόλαυσιν καὶ τροφήν ἡμετέραν κτλ». Εὐχολ. μέγα, Βενετία, 1862, σ. 496.

τέμειδι τῇ βασιλεῖτῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν παλάμης» πράττουσι τοῦτο¹. Ὁ Ἀβλουξένης Ἀβλουξένιος ἐπὶ ἀναγλύφου :

«Ἀπόλλωνι ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας καὶ τῶν ἰδίων ἀμπέλων ἐπὶ ἅκρην εὐχαριστήριον ἀνέθηκε.²

Εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ψάλλει ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὸ Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσι :

Τοῦ Χριστοῦ τὸ γεώργιον,
τὸν γενναῖον ἐν μάρτυσι, . . .
κλῆμα τὸ ἀείζων
τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς
τὸν καρπὸν ἐξανθήσαντα κτλ.³»

Τοῦτο ἐγένετο, ὅταν πλέον τὸ τροπαιοφόρος κατέστη ἴδιον γνῶρισμα τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Οὕτω χρῆται αὐτῷ ὁ Ἰωάννης Εὐχαΐτων : «Λόγος εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Τροπαιοφόρου» κτλ. (ἐκδ. de Lagarde. Gottingae, 1882, σ. 137. Κατὰ δημῶδη παράδοσιν ἐν Ἡρακλείᾳ τὴν παραμονὴν τῆς ἑαυτοῦ μνήμης ὁ ἅγιος φεύγει ἀπὸ τοῦ ναοῦ καὶ τρέχει εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ εὐλογεῖ τὰ σπαρτὰ καὶ λέγει :

«Σ' ἀφίνω γειὰ ριζίτσα μου
καὶ στὸ καλὸ κορφίτσα μου» (Μεσ. γράμμ. Α', σ. 151).

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον προστάτην θεὸν δι' ἐκάστην τοῦ ἔτους ὥραν, ὡς γράφει ὁ Μακρόβιος :

«Φράζεο τὸν πάντων ὑπατον θεὸν ἔμμεν ΙΑΩ,
χείματι μὲν Ἀΐδην, Δία δ' εἶαρος ἀρχομένοιο,
Ἥελιον δὲ θέρεως, μετοπώρου δ' ἄβρὸν Ἰακχον.⁴»

Ἀλλὰ πρὸς τὸ Ἐλευσίνια μᾶλλον συντρέχει τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὁ δις τοῦ ἔτους ἑορτασμός κατὰ τὴν ἀνοιξιν (23 Ἀπριλίου) καὶ τὸ φθινόπωρον (3 Νοεμβρίου). Εἰς τὰς 3 Νοεμβρίου ἡ ἁγία ἡμῶν ἐκκλησία ἑορτάζει τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν Λύδδῃ ναοῦ τοῦ ἁγίου (ἡ Λύδδα εἶναι ἐν Παλαιστίνῃ ἀπέχουσα ἐξάκωρον τῆς Ἐμμαούς. Οὗτος ἰδρύθη ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, καὶ ἅμα τοῖς ἐγκαίνιαις κατετέθη καὶ τὸ λείψανον τοῦ μεγαλομάρτυρος. Κατὰ τὸ χρονικὸν τῶν σταυροφόρων τοῦ Δουχατίου Τρηκέως (Παρισ. 1620, σ. 312 τὸν ναὸν ἔπειτα «ἐπφοδόμητο. ἀλλὰ τοῦτον ὀλίγῳ πρόσθεν τῆς τῶν ἡμετέρων ἀφίξεως οἱ βάρβαροι κατηρέφουσιν». Οἱ δὲ Ἡρακλειῶται πανηγυρίζουσα τὴν ἡμέραν ταύτην, «διότι ἠύραν τὴν εἰκόνα του τότε καὶ οἱ Γιώργηδες κάμνουν ἄρτους» (Μεσ. γράμμ. Α', σ. 150). ἥτοι κατὰ τὴν ἀνθοφορίαν καὶ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς ὁργώσης φύσεως, ὡς καὶ τὸ τέλος τῆς καρποφορίας, ὅτε συντελεῖται ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος τῆς

1. Μοῦσαι, Δ'. 33. 2. C.I G, 2054. 3. Τροπάριον τῶν αἰῶνων, Νοεμβ. 3.

4. Saturn. I, 40. Τὸ ΙΑΩ εἶναι τὸ συμβολικὸν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ ὄνομα ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν διατριβῇ «Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου», Ἀθῆναι, 1933, 223ξ.

φυτικῆς οὐσίας, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ σύλληψις καὶ κυοφορία αὐτῆς. ἦτοι ἡ ἀνάστασις τῆς νεκρᾶς φύσεως, σύμβολα ταῦτα τοῦ τῷ αἵματι τοῦ μαρτυρίου ἀναγεννωμένου *Τροπαιοφόρου*. διὸ καὶ συμπίπτει ἡ ἑορτὴ αὕτη πρὸς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «κοινὰ δὲ καὶ τὰλλα τὰ παρὰ τῆς ὥρας καρποφορούμενα,» γράφει ὁ Ἱωάννης Εὐχαϊτών «ὧν ἐπίσης ἀπάντων τῇ μαρτυρικῇ τελετῇ πρὸς τὴν ἀναστάσιμον μέτεστιν.»¹ Καὶ ὁ ἑορτασμός οὗτος πολλὰ αὐθις τὰ κοινὰ ἔχει καὶ πρὸς τὸν τοῦ ἁγίου Θεοδώρου κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐποχὴν πανηγυριζομένου, ὡς θαυμασίως διεξέρχεται ὁ εἰρημένος κλεινὸς ἐπίσκοπος ἐν τῷ λόγῳ «εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος ἦτοι εἰς τὸν ἀνθισμὸν» γράφων: «ἔαρ γὰρ ἡ βασίλισσα νυνὶ τῶν ὥρων, καὶ τοῦ ἔαρος ἤδη τὸ λῆγον, οὐ τὸ ἀρχόμενον, ὥστε δύο καιρῶν τῶν καλλίστων ἐξόχως καὶ τερπνοτάτων, ἔαρος τε καὶ θέρους ἐν μέσῳ τὴν ἡμέραν λαχεῖν καὶ τὸ φαιδρὸν ἐκατέρωθεν προδηλῶς καταπλουτεῖν... καθ' ἣν ὁ τε ἥλιος εἰς ἄκρον ὕψος ἐπῆρται καὶ τηλαυγεστέρως ἐκεῖθεν ἐπαφίησι τῇ γῇ τὰς ἀκτῖνας, σελήνη δὲ νύκτα καὶ ἀστέρεις φαιδρύνουσι... συναυγάζοντες ἀλλήλοις καὶ συνεκλάμποντες, ὅν ὧν ἡ τε νύξ εἰς ἡμέρας ὅψιν μεταποιεῖται καὶ τὰ οὐράνια κάλλη πανταχόθεν προβάλλοντα μαρμαρυγὰς ἐξαισίους ἡδιστὸν εἰσι θέαμα τοῖς ἐκείνων φιλοθεάμοσιν. ὁ τε πάλιν ἤρ τὴν πασῶν νῦν ἀρίστην κέκραται κρᾶσιν, ζωογόνους μὲν αὔρας καὶ τελεσφόρους ἀναδιδούς, καρποῖς τε καὶ ζώοις ἀναγκαιοτάτας καὶ σωτηρίους, ὑετοὺς δὲ ὥριους τοῖς κόλποις ἐπιπέμπων τῆς γῆς· ἡ δὲ τὸν ἑαυτῆς κόσμον, ὥσπερ νύμφη φιλόκαλος ὥραίως ἡμφιεσμένη, βρῦει μὲν φυτῶν κάλλεσι καρπῶν βριθομένων καὶ τῇ κόμῃ τῶν φύλλων κατεστεμμένων, βρῦει δὲ λειμῶσι καὶ ἀνθεσι καὶ πυκνότητι πόας...»²

Ἐξαιρετικῶς πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐξεπόνησεν Δαβὶδ ὁ Ἀττικὸς (ἴσως Ἀγιορείτης) ἁσματικὸν κανόνα πρὸς τὸ Ἀναστάσεως ἡμέρα, ἦτοι πρὸς τὸν πασχάλιον. ὅπου αἱ ὑποθέσεις τῶν δύο ἑορτῶν θαυμασίως καὶ ἁρμονικῶς συνδυάζονται.³ Λαμπρὸν εἶναι τὸ δοξαστικὸν τῶν αἰνῶν:

1. «Λόγος εἰς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Τροπαιοφόρου μετὰ τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάχα τελουμένην», ἐνθ' ἀνωτ. σ. 139. ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη παρ' οὐσίᾳ «τῶν φιλοχρίστων καὶ φιλομαρτύρων» βασιλέων ἐν Κ)πόλει ἐν τῷ ἐπωνύμῳ θαυμασίῳ νοτῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος, ἐν τῇ εὐαγείᾳ μονῇ τῶν Μαγγάνων (αὐτ. σ. 139—140).

2. αὐτ. σ. 134—5 καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ ἐκθειάζων τὰ κάλλη τῆς φύσεως συμπανηγυριζόντων καὶ πάντων τῶν ἐμπύχων ὄντων. «καὶ ἡ ἑορτή, ἐπιλέγει, ἀνθοφορία, ὥσπερ ἤδη παρὰ τισι καὶ ῥοδισμός εἴτουν ἀνθισμός προηγόρευται» αὐτ. 135.

3. Ἡ τοιαύτη παρὰ τὴν ἐπέδωκε μέχρις ἀηδίας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. καὶ εἰς κοσμικὰ ἔτι πρόσωπα ἐγένοντο κανόνες πρὸς τὸ Ἀναστάσεως ἡμέρα. Περί τούτου βλ. διεξοδικῶς τὸ 9 κεφάλαιον τῆς πραγματείας ἡμῶν «Αἱ πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν ἐκκλησιῶν βιβλίων γενόμεναι ἀπόπειραι ἐν τῇ ὁρθ. ἀνατ. ἐκκλησίᾳ (ἀπόσπ. ἐκ τῆς Νέας Σιών, Ἱεροσόλυμα, 1936, σ. 238 ἐ.)

«*Ἀνέτειλε τὸ ἔαρ, δεῦτε εὐωχηθῶμεν.
ἐξέλαμπεν ἡ ἀνάστασις, δεῦτε εὐφρανθῶμεν.
ἡ τοῦ ἀθλοφόρου μνήμη
τοὺς πιστοὺς φαιδρύνουσα ἀνεδείχθη·
διὸ φιλέορτοι,
δεῦτε μυστικῶς αὐτὴν πανηγυρίσωμεν κτλ.*»

«*Ὅθεν καὶ ἡ πασχαλιὰ ἐν Ἑρακλείᾳ ὠνομάσθη Ἀγιωργιά.*¹

«*Ἀλλὰ λίαν χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ κοντάκιον πρὸς τὸ Ὁ ὑψωθείς :*
Γεωργηθεὶς ὑπὸ θεοῦ ἀνεδείχθης
τῆς εὐσεβείας γεωργὸς τιμιώτατος,
τῶν ἀρετῶν τὰ δράγματα συλλέξας ἑαυτῷ·
σπείρας γὰρ ἐν δάκρυσιν
εὐφροσύνην θερίζεις,
ἀθλήσας δὲ δι' αἵματος
τὸν Χριστὸν ἐκομίσω κτλ.»

Διὰ τῶν εὐχῶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐμαρτύρησαν καὶ Γλυκέριος ὁ γεωργός, ὅστις ἐπίστευσεν εὐρισκομένου τοῦ ἁγίου ἐν τῇ φυλακῇ, διότι ἀνέστησε τὸν βοῦν αὐτοῦ, καὶ ὁ Θερινός. Τὸ θαῦμα τοῦτο ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγ. Γεωργίου εἰς πάπυρον Negeb τοῦ VI—VII αἰῶνος ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ Colt τῷ 1937. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Casson καὶ E. L. Hettich (βλ. Excavations at Nessana, tom. II. Literary Papyri, Princeton, 1950, σ. 128—142). Ἐντεῦθεν καὶ προστάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς γεωργίας. Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς «ὁ Ἀῆ Γιώργης βγαίνει ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ τρέχει μέσα στὰ χωράφια γιὰ νὰ μεγαλώσουν τὰ σπαρτὰ καὶ λέγει : Σ' ἀφίνω γειὰ ριζίτσα μου καὶ στὸ καλὸ κορφίτσα μου». (Μεσ. γράμμ. Α', σ. 151). Οἰκογενειακῶς κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, ὡς ἀρχὴν τῆς πλήρους ἀνοίξεως, ἐξήρχοντο εἰς τὰς ἐξοχάς, ὅπως χαιρετίσωσι τὴν ἀνοιξιν. Ἐνιαχοῦ (εἰς τὸν Σκοπὸν) πρὸ τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς ἔσπευδον εἰς τοὺς ἀγρούς, ὅπως ἀλλαχοῦ τὴν πρωτομαγιάν, νὰ κόψωσι στάχεις ἀπ' ἐκεῖ, ὅπου τὸ πρῶτον ἔσπειραν, ἵνα κομίσωσιν οἶκαδε ὡς ἀπαρχήν.² Κατὰ ταῦτα ἔχομεν ἅγιον Γεώργιον ἀνοιξιάτικον καὶ φθινοπωρινόν. Πᾶσαι αἱ γεωργ. πράξεις τὰ συμβόλαια καὶ αἱ μισθώσεις γίνονται κατὰ τὰς δύο ταύτας ἐποχάς, αἱ μὲν διὰ τὸ θέρος, αἱ δὲ διὰ τὸν χειμῶνα. Ἐν Ἑπίρῳ τὸ γεωργικὸν κατὰστικὸν λέγεται «ἀγιογεωργήσιον» καὶ «ἀγιοδημητρήσιον» διφτέρι (=διφθέρα, ὡς ὠνομάζετο πρόπαλαι τὸ χαρτί) βλ. «Ἑπειρ. Χρονικά», ΙΕ, 1939, σ. 16—17. Ἐν Ρωσίᾳ οἱ χωρικοὶ ἐπλήρωνον τοὺς φόρους εἰς δύο δόσεις πρὸς τοὺς γαιοκτῆμονας. Ὁ δὲ «Κῶδιξ Ἰωάννου Γ'» ὑπήγαγε πάσας τὰς προθεσμίας εἰς τὸν φθινοπωρινόν

1. Μεσ. γράμμ. Α', 165.

2. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 159.

ἅγ. Γεώργιον (βλ. Ἱστορ. Ρωσίας ὑπὸ Αἰκ. Στσεπκίνας, μετάφρ. Π. Λέφα ἐν Βιβλ. Μαρσαλῆ, σ. 160). Ἄλλ' ἡ ἑορτὴ αὕτη εἶναι καὶ ποιμενικὴ, διότι κατ' αὐτὴν καταμειροῦσι τὰ ποίμνια, ἐνοικιάζουσι τὰς βοσκάς, (ὅπως καὶ οἱ γεωργοὶ συνάπτουσι συμβόλαια καὶ «πιάνουσι» τοὺς δούλους καὶ ἐργάτας) καὶ ἀπὸ τῶν πεδιάδων ἀνέρχονται εἰς τὰ ὑψηλὰ βουνά, ἵνα παραθερίσωσι μετὰ τῶν ποιμνίων, ἀφοῦ τελέσωσι τὴν θυσίαν τοῦ ἀγιοργίου ἁμνοῦ (τότε κατὰ πρῶτον σφάζουσι ἄρνιον) καὶ ἐξετάσωσι τοὺς οἰωνοὺς ἐκ τῆς ὠμοπλάτης.¹ Ἀλλὰ τὸ προσκύνημα τοῦ ἁγίου ἦν συνδεδεμένον μετὰ προσφορᾶς; θυσίας ζώων (κουρμπάνι), διότι ἐθεωρεῖτο *προσιτάτης τῆς κτηνοτροφίας*. Τὰ πρὸς σφαγὴν ζῶα ἔπρεπε νὰ εἶναι λευκά, ἐλούοντο καὶ ἐκαθαρίζοντο ἐπιμέλως καὶ ἐστολίζοντο «μὲ ἄνθη γαρούφαλα καὶ τέλια». προσέδενον εἰς τὰ κέρατα κηρία καὶ ὠδηγοῦντο πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ ἁγίου, ὅπου ἐπάτουν εἰς κάσαν διὰ νὰ ἀσπασθῶσι (νὰ λείχωσι διὰ τῆς γλώσσης) τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου, καὶ ἀφοῦ περιεφέροντο πέριξ τοῦ ναοῦ, ἐκοιμῶντο πρὸ τῆς εἰκόνος.² Ἐκ τοῦ αἵματος ἔπρεπε διὰ τοῦ δακτύλου οἱ προσκυνηταὶ νὰ βάψωσι τὰ μέτωπα, ἀκριβῶς ὅπως ἐγίνετο εἰς τὰ Ἐλευσίνια, ἀλλὰ πρὸ τῆς θυσίας ἔδει καὶ ὁ παπᾶς νὰ διαβάσῃ τὴν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ θύματος. Ἐκ τῶν σφαγίων τοῦ ναοῦ ἔτρωγον ὅλοι ὁμοῦ συγκροτοῦντες τὰς ἀρχαίας ἀγάπας καὶ ἀγῶνας καὶ χοροὺς ἔπειτα. «... στὰ παλῆα χρόνια τὴν παραμονὴ τοῦ Ἀῆ Γιώργη ἓνα λάφι ἀπὸ τὸ βουνὸ ἔρχονταν μονάχο σιτῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα νὰ τὸ σφάζουν κουρμπάνι. Μιὰ φορὰ δὲν πρόφθασε ἀπὸ βραδὺς καὶ ἦλθε τὸ πρῶτ' ὅσον τὸν ἴδρω πινημένο. Τὸ ἔσφαξαν χωρὶς νὰ ξεκουρασθῇ, καὶ δὲν ματαῆλθε τὸν ἄλλο χρόνο, μόνον ἦλθε φωνὴ σὲ μιὰ γυναῖκα καὶ τῆς εἶπε : Θέλω τὸ παιδί σου κουρμπάνι. Αὕτη δὲν γύρισε ἀπὸ τοῦ Ἀῆ Γιώργη τὸν λόγο καὶ τὸ ἔσφαξε, τὸ ἔπλυνε, τὸ παραγέμισε καὶ τὸ ἔβαλε στὸ φουρνί. Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ πάρουν τὸ κουρμπάνι ψημένο καὶ βρίσκουν τὸ παιδί μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι νὰ διαβάξῃ... Ὁ Ἀῆ Γιώργης λυπήθηκε πὺν θὲ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος κάμνοντας κουρμπάνι κάθε χρόνο ἓνα παιδί καὶ εἶπε : νὰ σᾶς δώσω ἓνα πρόβατο νὰ τὸ κάμετε κουρμπάνι στὴ μέρα μου. Ἀπὸ τότε κάθε χρόνο θὰ γίνῃ ἓνα πρόβατο κουρμπάνι στὸν Ἀῆ Γιώργη». Ἐφέτος (δηλ. τῷ 1956) ἀνέγγων εἰς ἀθὴν. περιο-

1. Ὅποση σημασία ἐδίδετο παλαιότερον εἰς τοῦτο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν κλεπτῶν καὶ ἀγωνιστῶν τοῦ 1831 βλ. Πολίτου, «Ὡμοπλαιοσκοπία» ἐν Λαογρ. συμμ. Α', σ. 77—7.

2. Μεσ. γράμμ. σ. 157. Αὐτὰ διηγεῖται ἡ δέσποινα Ἑλπινίκη, ὅτι συνέβαινον εἰς Τυρολόην, Αὕτη ἀναφέρει, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐώρταζον τὸν ἅγιον Γεώργιον διὰ θυσίων, ὅπως καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου γίνεται μάλιστα κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τὸ νέον! καὶ ὁ Σουλτάνος ἐμοίραζε 5000 ἀρνία καὶ 1000 ἡ βασιλομήτωρ.

3. Ἐκ Τυρολόης τὸ ἀνέκδοτο ἐνθ' ἄνωτ. σ. 153—159 καὶ ἡ λαογράφος ἐκδότρια παραπέμπει εἰς τὸν Ἡρωϊκὸν τοῦ Φίλοστράτου III, 16, 18 (ἐκδ. Παρις. 1878, σ. 278) ὅστις ἀναφέρει τὸ ἑξῆς : «Θηρία πρὸς τὸν βωμὸν τοῦ Ῥήσου φοιτᾶν κατὰ δύο ἢ τρία, θύεσθαι τε οὐδενὶ δεσμῷ συνεχόμενα καὶ παρέχειν τῇ μαχαίρᾳ ἑαυτά». Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι σπουδαῖον καὶ ἀποδεικνύει πῶς αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις ἐν Θράκῃ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ἡρώων μετεβιβάσθησαν εἰς τοὺς ἡρώας τῆς θρησκείας.

δικὸν ἢ ἐφημερίδα τοῦ λογίου ἀρχιμ. Νικ. Βαφείδου Θρακὸς ἄρθρον περὶ τῶν τοιούτων θυσιῶν ἢ κουρμπανιῶν τελουμένων μέχρι σήμερον. ἐν Θράκη.

2. Ὁ δρακοντοκτόνος ἅγιος Γεώργιος, νέαι δημῳδαὶ παραλλαγαί, σχέσεις πρὸς τὸ συναξάριον, ἡ κοινὴ προέλευσις. Τὸ ἀρχέτυπον συναξάριον. Ὁ προστάτης τῶν καταδυναστευομένων Ἡρακλειανός.

Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἀπέβη ὁ δημοφιλέστατος ἀγιολογικὸς τύπος τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἔσματος τῆς δρακοντοκτονίας. Δὲν ὑπάρχει χώρα, ὅπου νὰ μὴ ψάλληται τὸ ἔσμα τοῦτο, ὅπερ συγκινεῖ πᾶσαν ψυχὴν, καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς δὲν ἐγένετο εἰσέτι διήγημα καὶ δρᾶμα, ὅπως ἡ Γ' ἐνοβέφα. Ὁ Παν. Σεφερλῆς δημοσιεύσας παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος, ψαλλομένου ἐν Ἀργεὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγίου ἔξωθεν τοῦ ναοῦ, ὅπου γίνεται καὶ χορός, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας ἐορτὰς ὡς τραγούδιον ¹, ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ν. Πολίτην νὰ γράψῃ «τὰ δημῳδῆ ἔσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου», ² πραγματείαν περισπούδαστον. Ἐνταῦθα μετὰ διεξοδικὴν ἐρευναν περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ διηγήματος τούτου ποιεῖται τὴν κριτικὴν ἐξέτασιν 27 παραλλαγῶν τέως δημοσιευθεισῶν ἀπὸ διαφόρων ἑλλήν. χωρῶν προερχομένων. Ἐκ Θράκης ἔχει δύο μὲν ἐκ Βάρνης ³ τὸ τρίτον ἐκ Καρυῶν Καβακλῆ ⁴ καὶ τὸ τέταρτον ἐκ Σαράντα ἐκκλησιῶν ⁵. Τελευταῖον ἐγνώσθησαν καὶ ἄλλαι παραλλαγαὶ ἐκ Θράκης καὶ ἄλλων μερῶν :

1. Ἐξ Ἀσκοῦ τῆς Βιζύης.

Ἄχ, ἃ ἡ Γιώργ' ἀφέντη μου, ἀφέντη καβαλλάρη,
στὸ τόπο μας βγαίνει θεριὸ κάθε πρωὶ καὶ βράδυ.⁶

2. Ἐξ Ἀλατσάτων τῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ Ε. Σαβράμη.⁷

Ἀη μου Γιώργη, ἀφέντη μου κι' ἀσημοκαβαλλάρη,⁸
ποῦ 'σαι ζωσμένος μὲ σπαθὶ καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι.

3. Ἐξ Ἐξαμιλίου ὑπὸ Χαρ. Παρασκευοπούλου ⁹.

Σῶσ' ἃ ἡ Γιώργη μου, ἀφέντη μ' καβαλλάρη,
θηριὸ βγαίνει στὸ τόπο μας σ' ἓνα βαθὺ πηγάδι.

1. Λαογρ. τόμ. Δ', 1913, σ. 66—67.

2. Αὐτ. σ. 185—235. Περαιτέρω βλ. Α. Β. Ρουστένκο, «Ἡ περὶ τοῦ ἁγ. Γεωργίου καὶ τοῦ δράκοντος» παρὰδοσις ἐν τῇ σλαβορωσικῇ φιλολογίᾳ δημοσιευθεῖσα ἐν ταῖς «Πραγματείαις τοῦ αὐτοκρ. σλαβορωσ. πανεπιστημίου», 1910, τόμ. 112, σ. 542 ἔ. (ρωσιστί).

3. Τὸ μὲν α' ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Φιλ. Συλλ. Η', 500—1, τὸ β' ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Λαογρ. σ. 234 εἰς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους.

4. Ὑπὸ Λουλουδοπούλου ἐν Συλλογῇ ἀνεκδότῳ, Βάρνη 1903, σ. 85—7.

5. Ὑπὸ τοῦ Πολίτου ἐν Λαογραφίᾳ, σ. 234—5.

6. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 166—7. Ἡ ἐκδ. κ. Ἑλπινίκη σημειώνει : «Παραλλαγὴ αὐτοῦ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία τῆς Θράκης. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν Βαϊντήρι, Τσεσμέ, Βουρλά, Φώκιες, Γκιούλ-μπαξέ.

7. Μεσ. γράμμ. Ι', 1936, σ. 98—99.

8. Τὸ κείμεν. ἀσήμω καβαλλάρη.

9. Ἀρχεῖον Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσ. θησαυροῦ, τόμ. Α', 1934—5, σ. 51.

4. Ἐκ Παλατίων Προικονήσου ὑπὸ Νικ. Λαμπαρίδου.

Ἔχουμ' θεριὸ στὸν τόπο μας ο' ἓνα βαθὺ πηγάδι
κι' ἀνθρώπους τὸ ταΐζουνε κάθε πρωὶ καὶ βράδυ.¹

Τὸ νέον εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην εἶναι τὸ ἐξῆς :

Τρεῖς μέρες ἐχυνότανε τὸ αἷμα μέσ' στὴ πύλη (γρ. πόλι)
μεγάλος θρῆνος ἔγινε στὶς εἰκοσιτρεῖς τ' Ἀπρίλη (σ. 90).

5. Ἐξ Ἀφθονίου τῆς Προικονήσου ὑπὸ τοῦ ἰδίου.²

Εἶδες καστέλι ὤμορφο ! δράμι νερὸ δὲν ἔχει.

Ἄν ἔχη καὶ δράμι νερό, δράκος τὸ διαφεντεύει.

(τέλος) καὶ βάλε καὶ ζωγράφισε Χριστὸ καὶ Παναγία.

καὶ στὴ δεξιὰ του τὴν πλευρὰ βάλ' ἓνα καβαλλάρη,
ἀρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι.³

6. Ἐκ Ζακύνθου ὑπὸ Λεων. Ζώη.⁴

Ἀγιέ μου Γ ι ὡ ρ γ η μάρτυρα κι' ἀφέντη καβαλλάρη,
ἀρματωμένος τὸ σπαθὶ καὶ τὸ χρυσὸ κοντάρι.

τώρα νὰ πῶ στὴ χάρι σου κι' ἀνατιβάλλω

γιὰ κεῖνο τ' ἄγριο τὸ θεριὸ τῇ χώρας τὸ μεγάλο.

Κατὰ ταῦτα αἱ παραλλαγαί, αἱ ἔμοι γνωσταί, τοῦ ἔσματος τῆς δρακοντοκτονίας ἀνέρχονται εἰς 34. Κατὰ τὴν συγκριτικὴν ἀντιπαραβολὴν τοῦ Πολίτου οὐσιώδης διαφορὰ δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, εἰμὴ, ποῦ μὲν ἡ διήγησις εἶναι ἐκτενεστέρα, ποῦ δὲ ἐπιτομωτέρα. καὶ εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ τοῦτο πῶς ἔσμα ἀπὸ στόματος παραδιδόμενον ἐκ τῆς Κύπρου μέχρι τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Θράκης διετήρησεν ἀλώβητα τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα μετὰ θρησκευτικῆς ὄντως εὐλαβείας—εἶχον δίκαιον οἱ ἀρχαῖοι ἐκτείνοντες τὰς θρησκ. παραδόσεις εἰς ποίησιν ἔμμετρον.—Τὸ πεζὸν τοῦ θαύματος συναξάριον εὐρίσκεται εἰς κώδικας ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος καὶ ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ πίναξ τοῦ Ραφαὴλ μαρτυρεῖ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ θαύματος. ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς εἶδομεν, τὰ τοιαῦτα συναξάρια κατεδίδασκεν ἡ ἐκκλησία, δὲν ἐξεδόθη μετὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου, οὔτε παρὰ τοῦ Λαμασκηνοῦ Στουδίτου εἰς τὸν «Θησαυρόν». Ὁ τελευταῖος ἐκδότης τοῦ Μεγ. Συναξαριστοῦ ἡγουμένος κ. Βίκτωρ εἰς τὸν Ἀπρίλιον (Ἀθῆναι, 1950, σ. 401—407) ἐν τέλει τοῦ βίου

1. Μεσ. γράμμ. Δ', 1939, σ. 87. Ὁ ἐκδότης ἤνωσε μετ' ἄλλου τὸ ποίημα, ὅπερ δέον νὰ χωρισθῇ. Κατὰ τὰ ἄλλα οὐδὲν κενὸν παρουσιάζεται, μόνον ἡ σύνθεσις εἶναι ὀλίγον χαλαρά. Εἰς τὸν στίχον : «Κόρη μ' ποῦ τῶρες τῶνομα καὶ ποῦ τὸ ἀμφιβάλλεις ;» (σ. 89) γράφει ἀντιβάλλεις (ἢ ἀδιβάλλεις)=ἀναφέρεις (πρβλ. Λουκ. κδ', 17 : «τίνας οἱ λόγοι οὗτοι, οὗ; ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες» (βλέπ. κατωτ.)

2. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 92—95.

3. Ὁ καλύτερος τύπος τῆς ἐπιδόου, πλήρης καὶ ἀκριβής, ὡς εἰθισται ζωγραφιζόμενος ἐν τῇ εἰκονοστασίῳ. Ἐπίμετρον τοῦ ΚΑ' τόμ. τοῦ Ἀρχείου Θράκης σ. 176—7, ἔσμα ἀρ. 76, ὁ Ἀγιγεώργης ἀλλὰ δὲν ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῆς δρακοντοκτονίας.

4. Μεσ. γράμμ. Β', 1934, σ. 283—286.

τούτου προσέθηκεν : «Ἐτερον θαῦμα τοῦ ἁγ. μεγαλομάρτυρος Γεωργίου... περὶ σφαγῆς τοῦ δράκοντος» ἀπὸ κελλιώτην τῶν Καρεῶν τοῦ Ἁθωνος λαβὼν (τοῦ χιλιανδαρινοῦ κελλίου Πατερίσσα βλ. ἄνωτ. σ. 12). Μόλις τῷ 1881 ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Βεσελόφσκη ἐκ κώδικος Μεδιολάνων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος,¹ καὶ ὑπὸ *Rystenka* ἐκ κώδικος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τῆς ἐν Ἀθωνί τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος μονῆς τῷ 1909 ἐν Ὁδησσῷ. Κατὰ 40 δὲ ἐν ὄλῳ κώδικας τελευταῖον ὁ *Aufhauser*. Ὁ *Πολίτης* ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ ἐν τοῖς συναξαρίοις διήγησις ἐρανίσθη κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ δημώδους ᾠσματος, διότι λέγει : «ἡ συγκέντρωσις εἰς τὸ δημοτικὸν ᾠσμα πάντων τούτων τῶν παλαιῶν μυθολογικῶν στοιχείων . . . καὶ τὸ ἀνεπηρέαστον ἐκ τῶν ψυχωφελῶν στοιχείων τῆς διηγήσεως πείθουσιν ἡμᾶς κτλ.»² καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ προέλευσις αὐτοῦ ἐκ τῆς θρησκ. διηγήσεως.³ Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἐκ τοῦ δημώδους ᾠσματος ἦν ἀδύνατον νὰ παραλαμβάνῃ ἡ ἐκκλησία καὶ νὰ υἱοθετήσῃ θαῦμα τοιοῦτον. Συμφωνοῦμεν δὲ ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ συμφωνία ἀμφοτέρων εἰς τινὰ σημεῖα καθιστᾷ πιθανώτατον, ὅτι τὸ ᾠσμα καὶ ἡ διήγησις ἐκ κοινῆς ἀπέρρευσαν πηγῆς. Ἀπέτυχε δὲ ὁ μακαρίτης παρ' ὅλην τὴν ἐξεζητημένην αὐτοῦ προσπάθειαν ν' ἀνακαλύψῃ τὴν πηγὴν, ἣν ἐν τῷ ἄνωτέρῳ Ι κεφαλαίῳ ἐξεθέμεθα, καὶ κατέληξεν εἰς τὸ ὅτι «αὕτη ἦτο ὁ περὶ τῆς δρακοντοκτονίας δημώδης μῦθος (τοῦ *Περσέως*), ἡ ἀκριβέστερον παραλλαγὴ αὐτοῦ ἐπιχωρία . . . ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ εἰς τὸν αἰώνυμον ἢ ἄλλως ὀνομασμένον ἥρωα εἶχεν ἐπιτεθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου».⁴ Ἡδη διὰ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐκ τοῦ ἁγίου λογικοῦ κύκλου τῆς Αἰγύπτου προελεύσεως τῆς διηγήσεως ὁ ἀνώνυμος ἥρωας ἦν ὄντως ὀνομασμένος, εἶναι ὁ ἅγιος *Σισίννιος*.

Θαῦμα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. ὁ φόβος τοῦ δράκοντος. Δέσποτα εὐλόγησον.⁵

Ἐκ τῶν θαυμάτων εἰς θαῦμα ἀκούσαντες τοῦ μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Γεωργίου δῶμεν δόξαν τῷ Θεῷ τῷ μεγαλύναντι αὐτὸν καὶ

1. Ἐν *Sbornik* (=συλλογὴ) τῆς ἀκαδημίας τῆς Πετρούπολεως, τόμ. XX, σ. 14—22), ὡς σημειοῦται ὁ *Πολίτης*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 197—215.

2. Αὐτ. σ. 214.

3. Μοὶ εἶναι ἀκατανόητον τοῦτο τὸ τελευταῖον, καὶ φέρω ὡς πρόχειρον παράδειγμα «Τὸ συναξάρι τοῦ ἁγ. Κασσιανοῦ» τοῦ *Βιζυηνοῦ* (ἐκδ. Λονδίνου, 1884, σ. 293), ὅπερ ἐκ θρησκ. δημώδους διηγήσεως μετεποιήθη εἰς στίχους, ὡς διηγείται τὸ γεγονὸς αὐτὸς ὁ ποιητής. (πρβλ. τοῦ *Παράσχου* τὸ «Ἀγιέ μου Παντελεήμονα, χαμόγελο τοῦ κόσμου».)

4. Αὐτ. σ. 214.

5. «*Miracula Sancti Georgii*». edidit J. Aufhauser. Lipsiae, Teubner, 1913, σ. 113—128. ἀριθ. 12 ἐκ τοῦ ἐν Ρώμῃ κώδικος Angelicus 46 τοῦ XII αἰῶνος. Ὁ παρισινὸς τοῦ XI, ὁ περιέχων τοῦ ἁγίου τὸ μαρτύριον, δὲν ἔχει τὸ θαῦμα. Ὁ *Aufhauser* ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον κείμενον παρέθηκε καὶ τὸ νεοελληνικὸν ἐκ κώδικος Ἰωασαφαίων ἀγιογράφων τοῦ Ἀθω 308. Διὰ λόγους αὐθεντίας προετιμήσαμεν τὸ ἀρχαῖον.

δόντι τοιαύτην χάριν τῷ πανενδόξῳ μάρτυρι Γεωργίῳ. τίς ἤκουσεν ἐξ αἰῶ-
νος ἢ τίς ἑώρακεν πώποτε τὸ τοιοῦτον θαῦμα, ὃ ὁ παμμακάριστος ἐποίησεν;

«Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἐγένετο πόλις ὀνόματι Λασία καὶ ἐβασί-
λευεν ἐπ' αὐτὴν βασιλεὺς ὀνόματι Σέλβιος· καὶ αὐτὸς ἦν πονηρὸς εἰδωλολά-
τρης, παράνομος, ἀσεβής, μὴ ἐλεῶν ἢ οἰκτείρων τοὺς εἰς τὸν Χριστὸν πι-
στεύοντας. κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀνταπέδωκεν αὐτοῖς ὁ Κύριος· ἐγγὺς γὰρ
τῆς πόλεως ἦν λίμνη ἔχουσα ὕδωρ πολὺ καὶ ἐγεννήθη ἐν τῷ ὕδατι τῆς λί-
μνης πονηρὸς δράκων καὶ καθ' ἐκάστην ἐξερχόμενος κατέσθιεν αὐτούς. καὶ
πολλάκις ὁ βασιλεὺς συναγαγὼν πάντα τὰ στρατεύματα αὐτοῦ εἰς πόλεμον
ἐξηλθον κατὰ τοῦ θηρίου καὶ ταραχθέντος τοῦ ὕδατος οὐκ ἴσχυσαν οὔτε τῷ
τόπῳ προσεγγίσει. Ὡς δὲ κατήσθιεν αὐτούς, κατεπείγοντο πονηρῶς, συνα-
χθεῖσα ἡ πόλις ἐβόησαν πρὸς τὸν βασιλέα λέγοντες· «βασιλεῦ, ἰδοὺ ἡ κατοί-
κησις τῆς πόλεως ἡμῶν καλὴ καὶ ἀγαθὴ καὶ ἡμεῖς ἀπολλόμεθα κακῶς», καὶ
λέγει ὁ βασιλεὺς «δότε ἀπογραφὴν πάντες ὑμεῖς καὶ δοθῇ ἐνὶ ἐκάστῳ ἡμῶν
λαχμός, κἀγὼ ἔχω ἐν θυγάτριον μονογενῇ (sic) καὶ δίδωμι αὐτὸν ὥς καὶ
ὑμεῖς ἐν τῷ λαχμῷ μου· καὶ μὴ ἐκτριβώμεθα ἐκ τῆς πόλεως ἡμῶν». καὶ ἤρε-
σεν ὁ λόγος τοῖς πᾶσιν καὶ ἤρξατο δίδειν ἕκαστος ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ τὰ νή-
πια αὐτῶν, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ λαχμὸς τοῦ βασιλέως. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνέδυσεν τὴν
θυγατέρα αὐτοῦ πορφύραν καὶ βύσσον, κοσμήσας αὐτὴν διὰ χρυσοῦ καὶ λί-
θου καὶ μαργαριτῶν, κρατήσας ποθεινῶς κατεφίλει αὐτὴν ὥς νεκρὰν ὀδυρό-
μενος μετὰ δακρύων καὶ ἔλεγεν· «ὑπάγε, μονογενῇ καὶ γλυκύτατόν μου τέ-
κνον, τὸ φῶς τῶν ἑμῶν ὀφθαλμῶν· τίνα, γλυκύτατόν μου τέκνον, περιβλέ-
ψομαι, ἵνα μικρὸν εὐφρανθῶ ; πότε γάμον σοι ποιήσω ; πότε θάλαμον ὄψο-
μαι, πότε λαμπάδας ἀνάψω, πότε μελωδήσω, πότε καρπὸν κοιλίας σου ὄψο-
μαι ; οἱμοὶ γλυκύτατόν μου τέκνον, πορεύου, οὗ δίχα ἦν ὁ θάνατος, χωρίζο-
μαί σου»· καὶ φησὶν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν λαόν· «Λάβετε χρυσίον καὶ ἀργύ-
ριον καὶ τὴν βασιλείαν μου καὶ ἄφετε τὸ θυγάτριόν μου»· καὶ οὐδεὶς αὐτῷ
συνεχώρησεν διὰ τὸ δόγμα, ὃ ἐκεῖνος νενομοθέτηκεν· τότε ὁ βασιλεὺς βρύ-
ξας πικρῶς ὥρμησεν αὐτὴν πρὸς τὴν λίμνην· συνέδραμεν δὲ πᾶσα ἡ πόλις
ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου πρὸς θεωρίαν τῆς κόρης.

Ὁ δὲ φιλόανθρωπος Θεὸς καὶ εὖσπλαγχνος μὴ θέλας (sic) τὸν θάνατον
τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὥς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν, θέλας δεῖξαι σημεῖον διὰ
τοῦ πανενδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. Κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἦν ὁ
ἅγιος Γεώργιος, ὅστις εἶχεν ἀξίαν κόμης· ἐγένετο δὲ ἀπολυθῆναι τὸν στρα-
τόν· ἤρχετο δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Καππαδόκων χώραν πρὸς τὴν ἰδίαν πα-
τρίδα. κατ' οἰκονομίαν δὲ τοῦ Θεοῦ κατήντησεν ὁ ἅγιος ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ·
καὶ ἐξένευσεν ἐν τῇ λίμνῃ ποτίσαι τὸν ἵππον αὐτοῦ· καὶ θεωρεῖ τὴν κόρην
καθεζομένην καὶ τοῖς δάκρυσιν βρέχουσαν τοῖς γόνασιν καὶ περιβλέπουσαν
ᾧδε κἀκεῖσε καὶ ὀλολύζουσαν· ὁ δὲ ἅγιος πρὸς αὐτὴν εἶπεν· «Γύναι, τίς εἰ
σὺ καὶ τίς ὁ λαὸς ὁ ἀπὸ μακρόθεν ἑστὼς καὶ [εἰ] ὀρῶντες μεγάλως θρηνοῦ-

σιν ;» ἡ δὲ κόρη φησὶν· «πολλὴ ἡ ἀφήγησις τοῦ λόγου καὶ οὐ δύναμαί σοι λέγειν· ἀλλὰ φύγε, πρὶν κακῶς ἀποθάνης»· καὶ λέγει αὐτὴν· ὁ ἅγιος· «εἰπέ μοι, γύναι, τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ μὰ τὸν δεσπότην Θεόν, σὺν σοὶ ἀποθανοῦμαι, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω». Τότε ἡ κόρη στενάξασα πικρῶς εἶπεν· «Κυριέ μου, ἡ κατοίκησις τῆς πόλεως ἡμῶν καλὴ καὶ ἀγαθὴ· καὶ ἐγεννήθη ἐν τῷ ὕδατι τῆς λίμνης πονηρὸς δράκων, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐξερχόμενος κατήσθιεν τὸν λαὸν τῆς πόλεως· καὶ ἔδωκε δόγμα ὁ πατήρ μου καὶ ἀπέστειλέ με εἰς βρῶσιν τοῦ θηρίου, νῦν ἰδοὺ εἰπὸν σοι πάντα· ἔξελθε ἐν τάχει»· ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἅγιος λέγει τῇ κόρῃ· «μὴ φοβοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀλλὰ θάρσει»· καὶ ἠρώτησεν αὐτὴν λέγων· «ποῖον σέβας ἔχει ὁ πατήρ σου καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ;» ἡ δὲ κόρη φησὶν πρὸς αὐτόν. «Ἡράκλην καὶ Σκάμανδρον, Ἀπόλλωνα καὶ τὴν μεγάλην θεὰν Ἀρτεμιν»· ὁ δὲ ἅγιος λέγει τῇ κόρῃ· «Σὺ δὲ πιστεύεις εἰς τὸν ἑμὸν Θεόν ; μὴ φοβοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀλλὰ θάρσει». καὶ ἤρην τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὁ μακάριος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἶπεν· «Ὁ Θεός, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐπὶ τῶν Σεραφὶμ καὶ ἐπιβλέπων ἀβύσσους, ὁ ὢν καὶ διαμένων ἀληθινὸς Θεός, αὐτὸς γινώσκεις τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶν μάταιαι, ὁ δείξας τὰ φρικτὰ σημεῖα τῷ θεράποντί σου Μωσῇ, δείξον καὶ ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἑλέη σου καὶ ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθὸν καὶ ὑπόταξον τὸ δεινὸν θηρίον ὑπὸ τοὺς πόδας μου, ἵνα γινώσκουσιν [ὅτι] πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ»· καὶ ἦλθεν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα. «Εἰσηκούσθη σου ἡ δέησις εἰς τὰ ὅτι Κυρίου, ποίει ὁ βούλει»· καὶ εὐθὺς ἡ κόρη ἐβόησεν λέγων·¹ «Οἶμοι, κύριέ μου, ἔξελθε, ὅτι ἔρχεται τὸ δεινὸν θηρίον !» καὶ δραμὼν ὁ ἅγιος εἰς ἀπάντησιν τοῦ δράκοντος ἐποίησεν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ εἰπὼν· «Κύριε ὁ Θεός μου, μετάβαλε τὸ δεινὸν θηρίον τοῦτο εἰς ὑπακοὴν πίστεως τοῦ ἀπίστου λαοῦ τούτου»· καὶ τοῦτο εἰπὼν συνεργία τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ καὶ τῇ εὐχῇ τοῦ ἁγίου ἔπεσεν ὁ δράκων εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου· καὶ λέγει ὁ ἅγιος τῇ κόρῃ· «Λῦσον τὴν ζώνην σου καὶ τὸ σχοινίον τοῦ ἵππου [μου καὶ φέρε μοι ὧδε]· καὶ λύσασα ἡ κόρη] δέδωκεν αὐτὰ τῷ ἁγίῳ, καὶ κατ' οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ ἔδωκεν τὸν δράκοντα καὶ παρέδωκεν αὐτὸν τῇ κόρῃ λέγων· «Ἀγωμεν αὐτὸν [ἐν] τῇ πόλει»· καὶ λαβοῦσα τὸν δράκοντα ἤρχοντο ἐν τῇ πόλει, ἰδὼν δὲ ὁ λαὸς τὸ παράδοξον θαῦμα καὶ ἐν φόβῳ² αὐτῶν γενομένων ἔμελλον φεύγειν διὰ τὸν φόβον τοῦ δράκοντος, ὁ δὲ ἅγιος Γεώργιος ἐβόησεν πρὸς αὐτοὺς λέγων· «Μὴ φοβεῖσθε, ἀλλὰ στήκετε καὶ ὁρᾶτε τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ πιστεύσατε εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἀποκτενῶ τὸν δράκοντα»· καὶ ἐβόησεν ὁ βα-

1. Τὸ κείμενον εἶναι λίαν διδακτικὸν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τότε γραφομένης γλώσσης, ἣτις ἤρχισε νὰ παραλαμβάνῃ δημώδεις τύπους καὶ συντάξεις.

2. «ἡ κόρη . . . λέγων !» Οἱ σολοικισμοὶ εἶναι συμφυεῖς εἰς ἐκείνους, ὅπου ἀγράφματοι ὄντες ἐπιμένουσι νὰ ἑλληνίζωσιν ἢ μάλλον νὰ σολοικίζωσιν.

3. ἐν φόβῳ, ἴσως ἐμφόβῳ.

σιλεύς καὶ πᾶσα ἡ πόλις· «Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». καὶ ταῦτα ἀκούσας ὁ ἅγιος ἐξενέγκας τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ ἀπέκτεινε τὸν δράκοντα καὶ παρέδωκεν τὴν κόρην τῷ βασιλεῖ. τότε συνήχθη τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ κατεφίλει τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου δοξάζοντες τὸν Θεόν. Μετακαλεσάμενος δὲ ὁ ἅγιος Γεώργιος τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας ἐβάπτισεν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μεγιστάνους αὐτοῦ καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐπὶ ἡμέρας δεκαπέντε ὥσεί χιλιάδας σμ' καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη τῷ τόπῳ ἐκείνῳ.

«Τότε Λασία ἡ πόλις ἀνήγειρεν πάνσεπτον ναὸν ¹ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου· καὶ ὅτε ᾠκοδομεῖτο ὁ ναός, ἔστις· ὁ ἅγιος ἐν ἐνὶ τόπῳ καὶ ἐπευξάμενος ἐξηλθεν πηγὴ ἁγιασμοῦ. τότε ἐπίστευσαν ὑπὸ τὸν Κύριον.

«Πολλὰ τε θιύματα καὶ σημεῖα ἐποίησεν ὁ ἅγιος Γεώργιος διὰ τῆς δοθείσης αὐτοῦ χάριτος».

Εἰς τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου, ὅπερ τόσον συχνῶς ἤκουον οἱ φιλογεώργοι Θράκες ἐν τοῖς ναοῖς θίγονται αἱ πλέον εὐαίσθητοι χορδαὶ τοῦ δουλεύοντος ὑπὸ τὴν σκληρὰν τῶν Τούρκων τυραννίαν χριστιανισμοῦ.

*Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς
καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστῆς,
ἀσθενούντων ἰατρός,
βασιλέων ὑπέρμαχος,
τροπαιοφόρε μεγαλομάρτυς Γεώργιε κτλ.*

Εἰς τὸν πρῶτον στίχον ὑπονοεῖται ὁ λυτρωθεὶς παῖς, ὁ ἐπικαθήμενος ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἵππου τοῦ δρακοντοκτόνου ἁγίου. Τὰ συναξάρια ἀναφέρουσι τρία τοιαῦτα θαύματα παίδων ἐλευθερωθέντων, τοῦ ὑπηρετοῦντος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐν Παφλαγονίᾳ, τοῦ υἱοῦ τοῦ στρατηγοῦ Λέοντος Φωκᾶ Παφλαγόνοιο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς μυτιληναίας χήρας συλληφθέντος ὑπὸ τῶν ἐκ Κρήτης Σαρακηνῶν.² Ἐντεῦθεν εἰς πολλὰς παραδόσεις, ὁ ἅγιος φέρεται ὡς προστάτης τῶν πασχόντων καὶ καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων χριστιανῶν, ταχὺς εἰς βοήθειαν σπεύδων καὶ θαυματουργῶν.³

Κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην τῆς τουρκοκρατίας περίοδον, ὅτε τὰ μὲν

1. Βεβαίως ἡ ἀναγνώρισις ὡς ἁγίου καὶ ἡ ἀνέγερσις ναοῦ ἐγένοντο οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλὰ μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου,

2 βλ. *Aufhauser*, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 3, 4, 9 καὶ *Πολίτην*, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 224.

3. Βλ. δημοτικὸν ζῆμα Ἀδριανουπόλεως Θρακ. Β', 118,13. Ἐνα Τουρκὶ Τουρκόπουλο, ἓνα βασιλοπαίδι, μιὰ ρωμνιοπούλα ἀγάπησε καὶ θέλει νὰ τὴν πάρῃ. καὶ 422,21. Ἐνα μικρὸ Τουρκόπουλο, ἓνα βασιλοπαίδι κτλ. Τελειότερα παραλλαγή, ἐν Αἰνῷ (Ἀμυγδαλιά) ἐνθα ἔδεται, ὅτι «Ὁ κιδρ τυφλίτης (=ὄφις ἰοβόλος) τσίμπησε τὸν Ἀἰ Γιώργη, καὶ ἀπὸ τότε τυφλάθηκε καὶ βλέπ' μόνη τὸ πρῶτ' τῆς γιορτῆς τ' αἰ Γιώργη πρὶν ἀπολύσ' ἡ ἐκκλησιά». Θρακ. Ζ', 274.

παιδιά ἀπεσπῶντο βιαίως ἀπὸ τῶν μητρικῶν ἀγκαλῶν ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων, τὰ δὲ κοράσια ὑπὸ τῶν σατύρων ἀρχόντων :¹ τὸ καταφύγιον τῶν δυστυχῶν πλασμάτων καὶ ἡ ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων ἦν ὁ Τροπαιοφόρος, ὁ ἀπαλλάξας τὴν βασιλόπαιδα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος. Εἰς τὴν δεινὴν ταύτην ἀνάγκην ἀντὶ πάσης ἄλλης δεήσεως ἐξεφωνεῖτο τὸ ἄσμα τοῦ δρακοντοκτόνου ἁγίου—καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ μεγάλη αὐτοῦ διάδοσις—χαρακτηριστικὸν ἄσμα εἶναι τὸ ἐν Σηλυβρία.

Ἀῖ Γιώργης ὁ Ἀρακλειανὸς καὶ τὸ Τουρκόπαιδο

Ποιὸς εἶδε ἥλιο τὸ πρωί, ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τέτοια λυγερὴ νὰ φκιάνη τὸ φκιασίδι.
Παρασκευὴ τὸ ἔφκιανε, Σαββάτο τελειώνει,
τὴν Κυριακὴν τὸ ἔβαλε στὴν ἐκκλησιὰ πηγαίνει·
ὅς' ἀρχοντες τὴν εἶδανε, ὅλοι τὰ φέσια βγάλαν,
κι' ἓνα παιδί τουρκόπαιδο, ἓνα βασιλοπαίδι
ἀγάπησε τὴν χριστιανὴν καὶ θέλει νὰ τὴν πάρῃ.
Ἡ χριστιανὴ σὰν τ' ἄκουσε πῆρε βουνὰ καὶ πάγει,
βάζει τὸν ἥλιο πίσω της καὶ τὰ βουνὰ μπροστά της.
κι' ὁ Τοῦρκος πού τὴν ἀγαπᾷ πέφτει τὸ καταπόδι.
Ἡ κόρη ὅπου ἔφευγε στὸν Ἀῖ Γιώργη τάζει :
« Ἀῖ Γιώργη μου Ἀρακλειανέ, ἀφέντη μ' καβαλλάρη,
« Κρῦψε με ἀπὸ τὸν Τοῦρκο νὰ σὲ πλέξ' ἓνα στεφάνι, ὅλο μαργαριτάρι ».
Ραγίσθησαν τὰ μάρμαρα, πῆραν τὴν κόρη μέσα,
κι' ὁ Τοῦρκος πού τὴν φύλαγε στὸν Ἀῖ Γιώργη τάζει :
« Ὅσιε Ἀῖ Γιώργη μου Ἀρακλειανέ, μεγάλο τ' ὄνομά σου,
νὰ βαπτιστῶ στὴν πίστι σου, νὰ βγάλω τ' ὄνομά σου,
νὰ φέρν' ἅμαξί τὸ κερί καὶ δύο μαξιά θυμιάμα
καὶ μὲ τὴν καραβόβαρκα νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι,
θὰ σὲ καπνίσω μάλαμα, θὰ σ' ἀσημώσ' μ' ἄσῃμι,
θὰ κάμω τὸ στεφάνι σου ὅλο μαργαριτάρι,
τὴν κόρη ποῦδα σήμερα ταῖρι νὰ τὴν ἐκάνω ».

1. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ θρακικῇ λαογραφίᾳ περὶ τῶν ἀπαγωγῶν διηγήματα, ὧν ἀναφέρω δύο ἐνταῦθα τὸ ἐν παλαιότερον ἀναδημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Α. Σαμοθράκη ἐν Θρακ. ΙΣ', σ. 404—411 περὶ νύμφης ἀριστοκράτιδος ἀπαχθείσης κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀπὸ τοῦ στεφανώματος, καὶ ὁδηγηθείσης εἰς πλοῖον, ἀλλ' ἡ θάλασσα, εἰς ἣν ἐρρίφθη ἡ νεόνυμφος διὰ νὰ σωθῇ ἐχερσώθη ὥς ἐκ θαύματος καὶ ἐγένετο ξηρὰ καὶ οὕτως ἐσώθη. Τὸ ἔτερον συνετάχθη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Θρακ. Ἀρχείου κ. Πολ. Παπαχριστοδούλου « Ὅταν ἦμουν σκλάβα ». Εἶναι τραγικὴ περιπέτεια τῆς ἀρχοντίσης Ἰφιγενείας, κόρης τῆς παλαιᾶς Φαναριωτικῆς οἰκογενείας Βαρδέκη, ἣτις ἀπῆχθη τῷ 1856 καὶ προσεφέρθη ὡς δῶρον εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Θράκης Νουρολλάχ. Σκηναὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς Θράκης, 40 ἐκκλησίας, Ἀνδρισνούπολιν, Ραιδεστόν, Καλλίπολιν κλπ. ὡς ἐπιφυλλὶς τῆς « Μακεδονίας » Θεσ/νίκης 1936, 30 Αὐγ. ἐξῆς.

Ἀνοίγουνε τὰ μάρμαρα, βγήκε ἡ κόρ' ἐπάνω
καὶ τὸ μικρὸ Τουρκόπουλο εὐθύς τὴν ἀγκαλιάζει.¹

Ὁ Ἀγιγιώργης

Κοράσιν ἐ—κοράσιν ἐβουλήθηκε νὰ πὰ νὰ σεργιανίσῃ
κι ὀξωπίσω νὰ γυρίσῃ,
—σῶσ', Ἀγιμιγιώργη μ', σῶσε.—
Μαζεύει τὶς γειτόνισσες, καί, μὰ τὸν Ἀγιγιώργη,
καὶ τὶς γειτονοποῦλες,
καὶ στὸ γιαλὸ κατέβηκε,—σῶσ', Ἀγιμιγιώργη μ', σῶσε—
κάτω στὸ περιγιάλι,
βλέπει καράβια κι' ἔρχονται καράβια κι' ἀρμενίζουν
καὶ τὸ νοῦ της δαιμονίζουν.
Ρίχνουν τὶς βάρκες στὸ γιαλό,—σῶσ', Ἀγιμιγιώργη μ', σῶσε —
βάρκες στὸ περιγιάλι,
βγάλαν τὰ βαρελάκια τους νερὸ νὰ τὰ γεμίσουν
κι' ὀξωπίσω νὰ γυρίσουν.
Κι' ἀφῆκαν τὰ βαρέλια τους κι' ἔδεσαν τὰ κοράσια,
σὰν τοῦ Μάη τὰ κεράσια.
Κι' ἓνα κοράσι ὁμορφο στὸν Ἀγιγιώργη τρέχει
καὶ πολὺ τότε προσέχει.
—Ἀγιμιγιώργη μ', κρύψε με πίσω ἀπ' τὰ μάρμαρά σου
καὶ τὰ σπίτια τὰ δικά σου,
νὰ σὲ στολίσω μάλαμα, νὰ σὲ στολίσω ἀσήμι,
νὰ πιάνω τὰ καντήλια σου ὅλα μὲ τὸ γιλντίζι.
Κι' ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα κι' ἐκρύβῃ τὸ κοράσι,
σὰν τοῦ Μάη τὸ κεράσι,
Κι' ἓνας λεβέντης ὁμορφος στὸν Ἀγιγιώργη τρέχει :
—Ἀγιμιγιώργη, δείξε μου ποῦ κρύβεις τὸ κοράσι,
νὰ φέρω λίτρες τὸ κηρὶ καὶ δυὸ λιτρῶ τὸ λάδι
καὶ μὲ τὴν καρaboβάρκα νὰ φέρω τὸ θυμιάμα.
Κι' ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα κι' ἐφάνῃ τὸ κοράσι
σὰν τοῦ Μάη τὸ κεράσι.
—Δὲν εἶδα ἅγιο χαραμὴ, δὲν εἶδα ἅγιο ψεύτη
νὰ λιμπιστῇ τὰ τάματα καὶ νὰ μὲ φανερώσῃ.

Ὅμοιον διεσώθη καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει, καὶ ἐν Χίφ σύντομον.²

1. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 165—6 βλ. καὶ σ. 290.

2. Ἀρχεῖον Θερακ. λαγραφ καὶ γλωσσικοῦ θηραιουῦ, Ἀθῆναι, 1956. Ἐπίμετρον τοῦ 21ου τόμου Ὑπομνηστικὰ κείμενα δημ. τραγ. Θεράκης, Α', σ. 176—7, ἐνδεικτικὸν τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους εὐλαβείας τῶν Θερακῶν εἶναι τὸ κεφάλαιον Χάρες, Θερακ. Θ', 269ε.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ἐν χωρίῳ Καστανιές, ἐσώθη ἐπίσης ἄλλη σπουδαία παράδοσις περὶ θηλυκῶν δαιμόνων σχετιζομένων πρὸς τὴν Λιλίθ (=Εὐαν) καὶ καλοῦνται «διαβολίνες»¹ καὶ οὕτως εἰσέρχεται ἡ λαϊκὴ παράδοσις εἰς τὴν ἀποκρυφολογίαν.

Τοιαῦτά τινα ἦσαν, ἅπερ ὁ πατριάρχης Νικηφόρος (806—815) ἀπεκήρυξε «τὴν ἀποκάλυψιν Ἑσδρα καὶ Ζωσιμᾶ καὶ τὰ δύο μαρτύρια τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ Κηρύκου καὶ Ἰουλίτης» διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς μυθολογήματα², ἀκολουθῶν τῷ ξγ' τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου (692) κανόνι, καθ' ὃν : «Τὰ ψευδῶς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, ὥς ἂν τοὺς Χριστοῦ μάρτυρας ἀτιμάζοιεν καὶ πρὸς ἀπιστίαν ἐνάγοιεν τοὺς ἀκούοντας μὴ ἐπ' ἐκκλησίαις δημοσιεύεσθαι προστάττομεν, ἀλλὰ ταῦτα πυρὶ παραδίδοσθαι». γράφει δὲ καὶ Νικήτας Δαυτῶ (ἀρχ. Ι'. αἰῶνος) : «ἐνέτυχον δὲ καὶ ἐτέρῳ δῆθεν μαρτυρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου (Γεωργίου) πολλὰ τερατώδη παραληροῦντι καὶ φλυαρίας ἀνάμεστα»³. Ἐν τούτοις ὑπάρχει μία δυσκαταμάχητος παρὰ τῷ λαῷ δύναμις καὶ κρατεῖ τὰς ἀνοήτους παραδόσεις. Εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κ)πόλεως, εἰς τὸ Οἰκονομεῖον, ὑπάρχει τὸ γήτευμα διὰ κριθαράκι ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου :

Ἀῖ Γιώργη καβαλλάρη μὲ σπαθὶ καὶ μὲ κοντάρι,

δός με τὸ κλειδάκι σου ν' ἀνοίξω τὸ ματάκι μου

νὰ δῶ τί ἔχει μέσα.

Γιὰ σιτάρι, γιὰ κριθάρι, γιὰ κουκκὶ μαργαριτάρι⁴.

**Τὰ ἄλογα τῶν ἁγίων Δημητρίου καὶ Γεωργίου
κατὰ Ζωσιμᾶν Ἑσφιγμενίτην**

«Πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας ἡμᾶς διατὶ ὁ ἵππος τοῦ ἁγίου Δημητρίου ζωγραφεῖται πάντοτε κόκκινος καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Γεωργίου λευκός.

«Ἀπαντῶντες λέγομεν ὅτι ὁ ἅγιος Δημήτριος, ὅτε ἔζη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἦτο διδάσκαλος τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ χριστιανικῆς κοινότητος, ὅτε δὲ ἐμαρτύρησε δι' ἀγάπην Χριστοῦ, καὶ ἤρξαντο οἱ Χριστιανοὶ νὰ ζωγραφῶσι τοὺς ἁγίους ἐξωγράφουν τὸν ἅγιον Δημήτριον οὐχὶ ἔφιππον, ἀλλὰ ἐξωγράφουν κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ζωγραφικῆς ἐρμηνείας. «Νέον μουστακίζοντα» καὶ καθήμενον ἐπὶ διδασκαλικῆς ἑδρας, ὥς νὰ ἐδίδασκε. Καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος δὲν ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ ἵππικου, ἀλλὰ τοῦ πεζικοῦ καὶ ὅτε ἐξωγράφουν τὴν εἰκόνα του, ἐξωγράφουν αὐτὸν «νέον ἀγένειον» ἔχοντα τῇ δεξιᾷ λόγχην καὶ τῇ ἀριστερᾷ ξίφος ἢ καὶ τανάπαλιν τῇ δεξιᾷ ξίφος καὶ τῇ ἀριστερᾷ λόγχην καὶ σταυρὸν ἐξηρητημένον ἀπὸ τοῦ τραχήλου» καθ' ἃ αἱ ἐν τῷ ἁγίῳ Ὅρει σωζόμεναι μέχρι σήμερον ἀρχαῖαι εἰκόνες μαρτυροῦσιν, ὥς εἶναι

1. Θρακ. τόμ. Ζ', σ. 304, ἀρ. 183.

2. Pitra, Juris eccles. graecorum historia et monumenta, II, σ. 332.

3. Krumbacher, Der heilige George, σ. 181.

4. Μεσ. γράμμ. Α', 169.

καὶ ἐν τῇ «Ἀνωτάτῃ ἐπισκιάσει» πανομοιότυποι καὶ δρα ἕκῃ· εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαχοῦ, ὅπου σώζονται τοιαῦται ἀρχαῖαι εἰκόνες, οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ναοὺς, ἀλλὰ καὶ νομίσματα ἔκοπτον οἱ βασιλεῖς τῆς Κων)πόλεως μετὰ τῆς εἰκόνος τῶν ἁγίων Δημητρίου καὶ Γεωργίου ἄνευ ἵππων. Ἀνδρόνικος δ' Β' καὶ Γ', 1325—1328 ἔκοψαν εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου φέροντος τῇ δεξιᾷ σταυρόν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης δ' Ε', 1341—1391, ἔκοψε νόμισμα ἔχον τὸν ἅγιον Δημήτριον πάνοπλον ἱστάμενον, τῇ δεξιᾷ κρατοῦντα λόγχην καὶ τῇ ἀριστερᾷ θυρεόν. Ἀνδρόνικος Α', ὁ Κομνηνὸς 1182—1185 ἔκοψε νόμισμα ἔχον τὸν ἅγιον Γεώργιον τῇ δεξιᾷ κρατοῦντα δόρυ ἐστραμμένον πρὸς τὰ κάτω, τῇ δὲ ἀριστερᾷ θυρεόν, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἄνθος κρίνου. (Ἰδὲ Χριστιανικὴν ἀγιογραφίαν, σελ. 71, ἐκδ. ὑπὸ Γεωργίου Λαμπάκη, παρ' ἧς (sic) καὶ ἡμεῖς ἀντεγράψαμεν τὰ εἰρημένα).

«Ἀπὸ τότε ἤρξαντο νὰ ζωγραφῶνται οἱ ἅγιοι ἔφιπποι ;

«Ὅτε οἱ Καταλάνοι καὶ οἱ Ἀλμογάβαροι ἦλθον μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ρογήρου ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ὑπετάγησαν νὰ ὤσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου, 1283—1332, τότε τὰ δύο ἔθνη ἀπεφάσισαν καὶ ἐζωγράφησαν εἰς τὰ φλάμπορά των τοὺς ἁγίους Δημήτριον καὶ Γεώργιον ἐπίππους· τὸν μὲν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἵππον κόκκινον· διότι ἐορτάζεται κατὰ τὴν 26 Ὀκτωβρίου καθ' ὃν καιρὸν κοκκινίζουν τὰ φύλλα τῶν δένδρων, καὶ βλέποντα πρὸς ἀνατολὰς· ὁ δὲ ὑπὸ τοὺς πόδας του ὕψις ἄνθρωπος ἦτο σύμβολον καὶ ἐφανέρωνε τοὺς ἐχθροὺς τῶν Καταλάνων χριστιανούς.

«Τὸν δὲ τοῦ ἁγίου Γεωργίου λευκόν, διότι ἐορτάζεται κατὰ τὴν 23 Ἀπριλίου καθ' ὃν καιρὸν ἀνθίζουν τὰ δένδρα καὶ τὰ χόρτα ἄνθη λευκά, καὶ βλέποντα πρὸς δυσμάς. ὁ δὲ δράκος ὁ ὑπὸ τοὺς πόδας του ἦτο σύμβολον καὶ ἐσήμαινε τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ρογήρου ὄντες εἰς Καλλίπολιν ἐποίησαν καὶ σφραγίδα ἔχουσαν εἰς τὸ μέσον τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ κύκλῳ τὰς λέξεις «σφραγὶς τοῦ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ φραγκικοῦ στρατοῦ». (Ἰδὲ βιβλίον οἱ Καταλάνοι ἐν Ἀνατολῇ, σελ. 106). ὅτε ἐσχάτως οἱ Καταλάνοι περιῆλθον εἰς δυσχερῆ θέσιν, μία φωνὴ ἠκούσθη τότε ἐξ ὅλων τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ. Ἐμπρός ! Ἐμπρός ! Ἀραγών ! Ἀραγών ! Ἅγιος Γεώργιος ! Ἅγιος Γεώργιος ! αὐτόθι σελ. 108 '.

1. Εἶναι τὸ μοναδικὸν βιβλίον τοῦ Ε. Σταματιάδου, ἀλλ' εἰς τὰς σελίδας αὐτὰς δὲν ὑπάρχει τὸ ζητούμενον, εἰμὴ μόνον Ἀραγών, Ἀπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ ἐφεξῆς οἱ βυζ. αὐτοκράτορες εἶχον εἰς τὸ λάβαρον παραστήσει τὸν ἔφιππον ἅγιον Γεώργιον, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, καὶ ἀνακηρύξει αὐτὸν προστάτην τοῦ στρατοῦ, ὅπως μέχρι τοῦδε τὴν παράδοσιν διατηρεῖται ἐλλ. κράτος. Οἱ σταυροφόροι, οἵτινες παρέλαβον τὸν ἅγιον ἐξ Ἀνατολῆς καὶ ἐπειδὴ εὗρον σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ τῆς, διέδωκαν ἐν Εὐρώπῃ.

«Ὁ Μανουὴλ Ἰων. Γεδεὼν ἐν τῷ Βυζαντινῷ ἑορτολογίῳ, σελ. 95 γράφει. «Εἰκόνες ἁγίου Γεωργίου παρὰ Βυζαντινοῖς ἀναφέρονται ἐν τῷ ναῷ τῆς Νικοποιοῦ Θεοτόκου, ἣν ἔγραψε «Παῦλος ἐκεῖνος ὁ τῶν ζωγράφων ἀριστος» ὅστις νομίζω (λέγει ὁ Γεδεὼν) πρῶτος ἐζωγράφησεν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τὸν ἅγιον Γεώργιον ἔφιππον». Πότε δὲ ἤκμασεν ὁ ρηθεὶς Παῦλος, ἀγνοῶ.

«Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν, οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γενουῆται ἔλαβον προστάτην τὸν ἅγιον Γεώργιον. Τῷ 1769 συνέστη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης τῆς Β' τὸ στρατιωτικὸν παράσημον τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Γεωργίου». (Ἴδὲ λεξικὸν Βουτυρᾶ ἐν τῇ λέξει «ἅγιος Γεώργιος»).

«Τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων τούτων εἶχον οἱ Καταλάνοι ὡς ἀρχὴν καὶ ἀφ᾽ ἑτηρίαν τοῦ ἑξαμήνου τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ καλοκαιρίου καθ' ἃς ἡμέρας ἐπλήρωνον τοὺς μισθοὺς πρὸς τοὺς μισθωτοὺς στρατιώτας. Ἐκτοτε τὸ παρῆλθον καὶ οἱ ἡμέτεροι τὸ τοιοῦτο ἔθιμον καὶ τὸ φυλάττουσιν εἰσέτι εἰς πολλὰ μέρη καὶ κυρίως κατὰ τὸ μέρος τῆς Κων)πόλεως. Αἱ μοναὶ τοῦ Ἀγίου ὄρους οὕτω μισθοῦσι τοὺς βορδοναρίους (ξυλοφόρους) ἀπὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου μέχρι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου μέχρι τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

«Μετὰ τοὺς Καταλάνους ἤρξαντο καὶ οἱ ἡμέτεροι νὰ ζωγραφῶσι τοὺς ἁγίους ἔφιππους, ὡς μὴ ὥφειλε.

«Πρῶτος ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ Β' ὁ Παλαιολόγος, 1394—1423, ἔκοψε νόμισμα ἔχον τὸν ἅγιον Δημήτριον ἔφιππον (ἰδὲ Χριστιανικὴν ἀγιογραφίαν σελ. 71). Νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι καλὸν νὰ ζωγραφῶνται οἱ ἅγιοι ἔφιπποι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὅτε ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ ἦσαν ἀρχηγοὶ ἱππικοῦ».

IV. Ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Θράκῃ ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας.

1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος φρουρὸς καὶ προστάτης τῆς Θράκης, τὸ ἐπὶ νῦν στρατιωτικὸν τάγμα καὶ ναοὶ ἐν Κ)πόλει. 2. Ναοὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας καὶ τινες ἐκτὸς αὐτῆς. 3. Πανηγύρεις καὶ δημοτελεῖς ἑορταί, ὁ χαιρετισμὸς τοῦ ἱππου.

Ὁ ἅγιος Γεώργιος φρουρὸς καὶ προστάτης τῆς Θράκης καὶ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς Προποντίδος πορθμῶν, ὁ θαλασσοκράτωρ τοῦ Αἰγαίου.

Σχεδιάζοντες τὴν παροῦσαν ἱστορικὴν μελέτην πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν μεγάλων γραμμῶν ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ παρουσιάσωμεν ἐν ἐκάστῳ μέρει τύπους παραστατικούς· ὡς ἐπὶ παραδείγματι διὰ τὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων Θρακῶν τὸν Ὀρφέα καὶ Θρακὰ ἱππέα, διὰ τὴν χριστιανικὴν τέχνην τὸν ναὸν τῆς Ἡρακλείας, διὰ τοὺς λογίους τὸν Ἰωάννην Κομνηνόν. Τούτῳ τῷ κανόνι στοιχοῦντες πρὸς παράστασιν τῆς θρησκευτικότητος τοῦ λαοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας περιγράφομεν ὧδε τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις τοῦ πολιούχου αὐτῆς ἁγίου Γεωργίου, οὗτινος τὸν ναὸν ἐκάστη πόλις καὶ

αὐτὸ τὸ τελευταῖον χωρίον ἐθεώρει ἀπαραίτητον πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ ἐφεστίου τούτου τῆς Θράκης θεοῦ, καὶ τὴν μνήμην ἤγε μεγαλοπρεπέστατα καὶ ἐπανηγύριζεν ὡς πασχάλιον ἑορτήν. Οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἔλεγεν ὁ *Ricaul* γράφων, ὅτι «δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Θράκῃ χωρίον μὴ ἔχον ναὸν πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Πολλὰ χωρία μάλιστα ἐκλήθησαν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Τὸ κράτος τῆς παραδόσεως εἶναι ὄντως ἰσχυρόν, ἀκαταμάχητον. Οἱ φιλιππίδαι Θράκες ἐν τῷ ἁγίῳ Γεωργίῳ οὐ μόνον συνέχισαν, ὡς εἶδομεν, τὴν ἀρχαίαν λατρείαν τοῦ ἡρώος αὐτῶν βασιλέως *Ρήσου*, ἀλλ' εὗρον καὶ τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ στρατηλάτου εἰς ὃν ἀτενῶς ἔδει νὰ ὦσι πάντοτε προσηλωμένοι οἰκοῦντες χώραν ἥτιον ὀρεινὴν καὶ ποδοπατουμένην ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν ἵππων τῶν ἐπιδρομέων. Ἡ ἵππασία λοιπὸν ἦν τὸ σωτήριον δι' αὐτοὺς ἀγώνισμα καὶ ὁ ἑφιππος ἅγιος ὁ ἀγωνοθέτης, ὁ προστάτης καὶ ἑφορος τῆς χώρας. Πανταχοῦ ὁ ξένος ἀνεκάλυπτε τὸν γενναῖον μάρτυρα, ὁ ἐπιδρομεὺς τὸν φοβερόν στρατηλάτην ἱστάμενον ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πρόσκοπον καὶ ἀκοίμητον φρουρόν. Δυτικὸς περιηγητὴς τοῦ 1102–1103 γνωρίζει ἡμῖν—καὶ ἴσως εἶναι μοναδικὴ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ—ὅτι ἡ χερσόνησος ὡς ἀποτελοῦσα τὰ ἀπόρρητα στενὰ τῶν Δαρδανελλίων ἐκαλεῖτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου. Ἴδου ἡ περίεργος περιγραφὴ μετὰ τῶν ἐκβαρβαρισμένων ὀνομάτων καὶ τύπων καὶ τῆς ἀφορήτου μυθολογικῆς ἱστορίας καὶ ἀκατανοήτου γεωγραφικοῦ προσανατολισμοῦ «... ἦλθομεν εἰς τὴν νῆσον Μιτυλήνην καὶ ἐντεῦθεν εἰς Τένεδον.¹ Ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὰ μέρη τῆς Ῥωμανίας ἦν ἡ περιφημοτάτη καὶ ἀρχαιοτάτη πόλις Τροία, ἧς τὰ ἑρείπια τῶν οἰκοδομημάτων, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ Ἕλληνες, ὁρῶνται μέχρι σήμερον. Ἐντεῦθεν δὲ ἀλλάξαντες τὴν πορείαν ἡμῶν ἦλθομεν εἰς τὴν ἐσωτέραν θάλασσαν, ἣτις καλεῖται *Βραχίων* τοῦ ἁγίου *Γεωργίου*, ὅστις διαιρεῖ δύο χώρας, ἥτοι τὴν Ῥωμανίαν τῆς Μακεδονίας.² Ἰστιοδρομοῦντες δὲ διὰ τῆς θαλάσσης ταύτης ἦλθομεν εἰς ἅγιον *Φέμιον*! ἔχοντες δεξιᾷ μὲν τὴν Ἑλλάδα, ἀριστερᾷ δὲ τὴν Μακεδονίαν· ἡ δὲ πόλις τοῦ ἐπισκόπου ἁγίου Φεμίου εἶναι ἐπὶ μιᾷ πλευρᾷ τοῦ *Βραχίονος* ἐν Μακεδονίᾳ, ἡ δὲ ἄλλη πόλις ἣτις καλεῖται *Σάμθη* κεῖται ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾷ ἐν Ἑλλάδι, οὕτως ὥστε δύο ἢ τρία τόξα νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ριφθῶσιν ἐκ πόλεως εἰς πόλιν. αἱ πόλεις δὲ αὗται λέγονται *κλειῖδες* τῆς *Κωνσταντινουπόλεως*. Εἰς τὰς ἰστιοδρομοῦντες ἦλθομεν εἰς *Καλλίπολιν*, εἰς ἅγιον *Γεώργιον* καὶ *Πανιάδον* καὶ τὰς περιφήμους πεδιάδας τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τὴν πόλιν *Ροδοστόκην* μετὰ τὴν ἑορ-

1. Εἰς Τένεδος ἔχει τὸ κείμενον.

2. Εἶναι σπουδαῖον τὸ χωρίον ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως, διότι ἀφ' ἑνὸς ἐκτείνει τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας μέχρις Ἡρακλείας καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι τὴν Θράκην καλεῖ Ῥωμανίαν, ἐνῷ αἱ μέχρι τότε γνωσταὶ μαρτυρίαι τὴν Ἑλλάδα λέγουσι Ῥωμανίαν. (βλ. Ἀμαντον κατωτ. ὅστις ὁμῶς λέγει τὰ ἀντίθετα) εἰς τὸ χωρίον τοῦτο Ἑλλάς καλεῖται ἡ μικρασιατικὴ ἀκτὴ.

τὴν τοῦ ἁγίου Μιχαήλ. Εἶτα δὲ κινήσαντες ἐντεῦθεν ἤλθομεν εἰς τὴν ἐκ-
πρεπῇ πόλιν Ράκλειαν, ὅθεν, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ Ἕλληνες, ἡ Ἑλένη ἀνηρ-
πάγη ὑπὸ τοῦ Πάριδος Ἀλεξάνδρου»¹.

Ὁ «Βραχίων τοῦ ἁγίου Γεωργίου» ἔχει σημαντικὴν ἀξίαν εἰς τὸ ζήτη-
μα τῆς προστασίας τῶν στενῶν. Τοῦτο γνωρίζων ὁ Σουλὶμῖν ὁ υἱὸς τοῦ Ὁρ-
χάν παρεβίασε τὰς πρὸς τὸν βασιλέα συνθήκας «ὡς ἔθετο ἐπὶ τῷ Τζύμπην
ἀποδιδόναι, σπουδῇ πολλῇ ἐπεραιούτο πρὸς τὴν Θράκην» (Καντακουκ. ἐνθ.
ἀνωτ. στ. 289β) τὸ δὲ ἕτερον ἀκρωτήριο τῆς Προποντίδος ἦν ἀφιερωμένον
εἰς τὸν ἅγ. Δημήτριον. Ὁ Χάμμερ ὡς ἑξῆς γράφει : «Σχῆμα δὲ ἔχει ἡ πό-
λις μεγάλου καμπύλου τριγώνου, οὗ τὴν μὲν τῶν πλευρῶν ἀποτελεῖ ὁ λιμὴν
τὴν δὲ ἡ παραλία τῆς Προποντίδος, τὴν δὲ τὸ πρὸς τὴν γῆν τεῖχος ἐκλείετο
δὲ ἐκ τῶν δύο θαλασσίων πλευρῶν μόνον δι' ἀπλοῦ τείχους ἀνευ τάφρου·
ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς ἦν ὠχυρωμένη διπλῶ ὑψηλῶ τείχει μεθ' ὑψηλῶν πύργων καὶ
διπλῇ βαθείᾳ καὶ εὐρείᾳ τάφρῳ. Ἐπὶ ἐκάστης τῶν τριῶν γωνιῶν τοῦ τριῶν
ὠρῶν περίοδον ἔχοντος τριγώνου ὑψοῦτο ὀχυρὸν φρούριον. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ
ἐνὸς ἄκρου τοῦ λιμένος κατὰ τὴν ἐκατέρωθεν περίρρυτον ἄκραν, ἥτις πάλαι
ποτὲ ἐκαλεῖτο ἀκρόπολις, νῦν δὲ ἐστὶν ἡ ἄκρα τοῦ σεραίου, ἔκειτο τὸ φρού-
ριον τοῦ ἁγίου Δημητρίου (τοῦ ἐπονομαζομένου Μεγαδημητρίου) ἐν τῷ

1. Ἀφήγησις τῆς περιγήσεως τοῦ Σαμβούλφου τῆς Ἱερουσαλὴμ, εἰς τὰ «Ἀρχαῖα...
ὁδοιπορικὰ εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν» μεταφρασθέντα ὑπὸ Κλ. Κοικυλίδου καὶ Ἰω. Φωκυλίδου,
Ἱεροσόλυμα 1912, σ. 281 : «Ἅγιος Φέμιος ἀσφαλῶς εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἐκ Μαδύτου
ἁγίου Εὐθύμιου ἐπισκοπεύσαντος ἐν Μαδίτῳ τὸ β' ἡμῖον τοῦ Ι' αἰῶνος (944—989).
Τούτου τὸν μὲν βίον ἐξέδοτο ὁ Ρῶσος ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος ἐν Μόσχᾳ τῷ 1889,
γραφέντα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Κυπρίου ἐγκώμιον δὲ ἀρχαῖον
ὁ καθ. Βασ. Ἀντωνιάδης ἐν Δελτίῳ ἱστορ. καὶ ἔθνολ. Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος τόμ. Δ',
1892, σ. 387—422. Ἐσχάτως ἀνετυπώθη τοῦτο ἐν Ἀθήναις. Ἐν σ. 407 ἀναγινώσκω :
«ἔστι τις ἐν τῇδε τῇ Χερσονήσῳ κώμη, ἔστι δὲ τις καὶ παρὰ τῇ κώμῃ ναὸς, ὑπὸ μίαν
ἄμφω καὶ τὴν αὐτὴν ἤκοντα προσηγορίαν· ἅγιος γὰρ Εὐφημῖνος ἐκατέρω καλεῖσθαι
συμβαίνει». Νομίζω, ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ γραφῇ Εὐθύμιος, ἐκτός ἐάν θεωρήσωμεν
ὡς δημῶδη τὸν τύπον, διότι συνήθως ὁ λαὸς τὸν Εὐθύμιον λέγει Εὐφήμιον (ἐκ τῆς
Εὐφημίας). Τοῦτον τὸν τύπον φαίνεται ἀκούσας καὶ ὁ Σαμβούλφος ἴσως καὶ συγκεκομ-
μένον (πβλ. Εὐθύμιος—Θύμιος). Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ὑπάρχει κατὰ Δράκον (Θρακ. 128)
παραεκκλήσιον μετ' ἁγιάσματος. Σάμφθη. (παραφθορὰ τοῦ saint Ephthym) Εἰς τὸ
τυπικὸν τῆς Κοσμοσωτείας, τὸ ὑπὸ τοῦ L. Petit ἐκδοθὲν (σ. 55, 81) ὑπάρχει ὁ τύπος
Τζάμπη, φρούριον τῆς θρακ. χερσονήσου, ὅπερ ἐν τῷ III τόμῳ Migne, 154, στ. 256
τῆς ἱστορίας τοῦ Καντακουζηνοῦ Τζύμπη γράφεται. Μακεδονία ἐνταῦθα εἶναι ἡ Θρά-
κη, καὶ Ρωμανία ἡ Ἑλλάς (βλ. Ἀμαντιον Κων. καθ. ἐν Ἑπετ. ἑταιρ. βυζ. σπουδ. Α',
σ. 43—4). Ὁ ἐνταῦθα βραχίων τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὡς φρούριον μᾶλλον μνημονεύεται
παρ' Ἑλλήσι συγγραφεῦσι, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ Ville Hardouin οὕτως ὀνομάζει
τὴν Θ. κ. χερσονήσον le bras saint Georges. Εἰς χάρτας τινὰς (καὶ ἔχω ὑπ' ὄψιν τὸν
τῆς γαλλ. ἀκαδημίας ἐκδοθέντα περὶ τὰς ἀρχὰς νομίζω τοῦ παρελθόντος αἰῶνος) ὁ ἅγιος
Γεώργιος σημειοῦται κακῶς μετὰ τὸ πέρας τοῦ στενοῦ ἐπὶ τῆς θρακικῆς ἀκτῆς.

2. Κατὰ Δοῦκαν, Βυζαντ. ἱστορίας κεφ. 38, σ. 269 (Βόννης) : «αἱ δὲ νῆαι (sic)
βουλόμεναι περᾶσαι τὸν Μεγαδημήτριον, τὴν ἀκρόπολιν, τοῦ εἰσελθεῖν ἐν τῷ Κερατῶ
κόλπῳ . . .»

ὁμωνύμῳ ναῶ, ἐξ οὗ τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ ἀκρωτήριον τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὡς ἡ θάλασσα καὶ ὁ βραχίων τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐκ τοῦ παρακειμένου ναοῦ αὐτοῦ¹. ἄλλ' ὁ βραχίων οὗτος, ὅστις τότε ἀντικαθίστα τὸ ἰσχυρὸν νῦν φρουριακὸν σύστημα τοῦ Κοῦμ-Καλὲ καὶ Κιλὶντ Μπάχρ τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων, ὑπῆρξε τὸ μῆλον τῆς ἔριδος εἰς τοὺς διαμαχομένους Ἑλληνας καὶ Λατίνους σταυροφόρους ἐπὶ τε τῆς Δ' σταυροφορίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ Καταλανῶν. Τὸ μὲν πρῶτον ἀνθίσταντο ἐνταῦθα οἱ Βυζάντιοι ἀπὸ Κ)πόλεως, ἔπειτα ἀπὸ τῆς Νικαίας μέχρι τοῦ 1250. Ἀλέξιος Γ' ὁ υἱὸς τοῦ παραιτηθέντος Ἰσαακίου ἐν ἀρχῇ ἔδειξεν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα πρὸς συνέχισιν τῆς κατὰ τῶν σταυροφόρων ἀντιστάσεως λαβὼν μάλιστα μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν ἀρχαίαν προσωνυμίαν τῶν Κομνηνῶν. Οὗτος ἐξέδωκε «ἐπεγάμβρευσεν» τὴν θυγατέρα του] Ἄνναν τῷ νεαρῷ καὶ γενναίῳ μεγάλῳ δομεστικῷ Θεόδωρῳ Λασκάρει. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἐνθουσιασμός του ἔσβυσεν καὶ τὸ μένος ἀπέλιπεν αὐτόν. Ἀνάνδρως ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν καταφυγῶν εἰς Δεβελτὸν τῆς Θράκης. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ κατάπτωσις, ὥστε ὁ υἱὸς του Ἀλέξιος Δ' ἐκάλεσε ὡς συμβασιλέα τὸν τυφλὸν πάπον Ἰσαάκιον. Τότε ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ δραστήριος μέγας δομεστικός Ἀλέξιος Ε' ὁ Μούρτζουφλος, ὅστις περὶ τὸ τέλος Ἰανουαρίου 1204 ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ. Αὐτὰ εἶναι τὰ πρόσωπα τὰ ἱστάμενα ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀριστεὺς εἰς τὸν κατὰ τῶν σταυροφόρων ἀγῶνα εἶναι ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ ἔπειτα βασιλεὺς ἐν Νικαίᾳ καὶ δὴ εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς κατάληψιν τοῦ βραχίονος τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Μανθάνομεν ταῦτα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Νικήτα Ἀχομινάτου, ὅστις εἶναι αὐτάδελφος τοῦ γεραροῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀχομινάτου². Συνεχιστῆς τοῦ Νικήτα εἶναι ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης (1203—1261) ὅστις γράφει κυρίως τὰς τύχας τῆς περιπετειώδους ἐν Νικαίᾳ ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτος εἶχε μαθητὴν τὸν Θεόδ. Λάσκαριν, οὗτινος διέσωσε καὶ τὰς ἐπιστολάς. Ἐπὶ πλέον περὶ τοῦ ἥρωος βασιλέως Θ. Λασκάρεως ἀναφέρει καὶ τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως μετὰ πολλῶν ἐπαίνων³. Ἀλλ' ἡ σπουδαιότερα πηγὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ «Βραχίονος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου» εἶναι οἱ τὴν ἱστορίας Δ' σταυροφορίας γράψαντες Φράγκοι συγγραφεῖς καὶ δὴ ὁ Ἡρόδοτος τῶν σταυροφοριῶν Γοδοφρεῖδος Βιλλαρδουῖνος, ὅπως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ

1. «Ἱστορία τῆς ὀθωμαν. αὐτοκρατορίας ὑπὸ Ι. Χ. ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Κων. Κροκιδᾶ», τόμ. Β' Ἀθῆναι, 1870, σ. 197.

2. Εἰς τὰ τελευταῖα βιβλία αὐτοῦ. Ἐκ τῶν τοῦ Ἀχομινάτου πλείω ὁ Ch. Hoph, Chroniques Gréco-Romanes. Berlin, 1873, σ. 1—85, ἀπερ δὲν περιελήφθησαν εἰς τὴν Πατρολογίαν τοῦ Migne. βλ. καὶ E. Miller, Recueil des histories grecs. Les croisades, I. Paris, 1875.

3. Buchon, «Chroniques étrangères aux expéditions français pendant le XIIIe siècle. Paris, 1853, σ. 28—29.

Krumbacher, οἵτινες ὄντως συμπληροῦσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀχομινάτου παραδοθέντα. Οὗτοι ἀνεκήρυξαν προστάτην τοῦ στρατοῦ τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπερ ἔπειτα διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην—αὐτὸν τὸν λόγον ἔχει ἡ ἐπιμονὴ ἡμῶν εἰς τὰ τῆς Δ' σταυροφορίας—ἐντεῦθεν συνέχισαν τὴν τιμὴν καὶ λατρείαν τοῦ τροπαιοφόρου καὶ οἱ Καταλανοί, οἵτινες εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους ἐπεκαλοῦντο αὐτὸν «Ἀραγών, Ἀραγών, ἅγιε Γεώργιε!» ποιήσαντες αὐτὸν πολιοῦχον τῆς Ἀραγωνίας. «Ταυτοχρόνως κατεσκεύασαν ἰδιαιτέραν σφραγίδα, γράφει ὁ μόνος Ἕλλην καταλανογράφος Ἐπαμεινώνδας Σταματιάδης, ἵνα δι' αὐτῆς σφραγίσωσι τὰ διπλώματα καὶ τὰ ἔγγραφα, ἅτινα ἤθελεν ἐκδώσει τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον. ἔφερε δὲ ἡ σφραγὶς αὕτη τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ κύκλω τὰς λέξεις: «Σφραγὶς τοῦ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ φραγκικοῦ στρατοῦ». Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς Φράγκους. Οὗτοι διὰ τὴν ἀναξιοσύνην τῶν τελευταίων βυζ. αὐτοκράτορων καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων μὲν ἔξ Ἀνατολῶν τῶν Βουλγάρων δὲ καὶ Βλάχων ἐκ Βορρᾶ ἐκυρίευσαν τὴν Κ)πολιν τὴν 12 Ἀπριλίου τοῦ 1204. Ὁ γενναῖός φρων ἀρχιστράτηγος Θ. Λάσκαρις ἀμυνθεὶς μέχρι τέλους εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν κατώρθωσε νὰ διασωθῇ εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ συνεμάχησεν ἐκεῖ τοῖς Τούρκοις κατὰ τῶν σταυροφόρων, οἵτινες ἐπελάθοντο τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς ἐκστρατείας καὶ ἤρχισαν τὰς κατακτήσεις τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εὐρίσκόμεθα εἰς τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Λατίνων συνεκεντροῦντο εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐκ τῆς ἔναντι μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἐπιτιθεμένου ἐχθροῦ. Τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀναδρομὴν ἐθεωρήσαμεν ἀπαραίτητον, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸν «βραχίονα τοῦ ἁγίου Γεωργίου», ἣν προσδιορίζει ὁ σπουδαῖος ἱστορικὸς τῆς Δ' σταυροφορίας καὶ διακεκριμένος στρατηγὸς μεγάλης δὲ ἡγεμονικῆς γαλλικῆς οἰκογενείας, ὁ Γοδοφρεῖδος Βιλλαρδουῖνος εἰς τὸ μνημειῶδες σύγγραμμα⁽¹⁾. Οὗτος ἡγούμενος 1000 ἵππων ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ στρατιᾶς καὶ προσῆλθεν ἐπίκουρος εἰς τὸν Βαλδουῖνον ταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἑλλησπόντου. Οὗτος ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἑρρίκου ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ὃν μετὰ ἔν ἔτος θὰ διεδέχετο ἐπὶ τοῦ θρόνου Ὁ Ἑρρίκος ἐκ τῆς θρακικῆς ἀκτῆς καὶ τοῦ «Βρα-

1. «Οἱ Καταλάνοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτλ.». Ἀθήναι, 1869, σ. 106. ὡς πρὸς τονισμόν Καταλανὸς ἠκολουθήσαμεν τὸν Παπαρηγόπουλον, Καλλιγᾶν καὶ πάντας τοὺς λεξικογράφους. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς μου Σπ. Λάμπρος ἔγραφε Καταλάνοι, ὅπερ ὁμῶς δὲν ἐπεκράτησεν.

2. «La conquête de Constantinople par Geoffroi de Ville - Hardouin avec la continuation de Henri de Valenciennes, texte original accompagnée d'une traduction par M. Natalis de Naily. Paris, 1872. Τελευταία ἐκδοσις μικροτέρου σχήματος τρίτομος ἐγένετο ὑπὸ Ε. Faral τῷ 1939 μετὰ σημειώσεων καὶ πλουσίου πίνακος. Σημειωτέον, ὅτι τὸ χρονικὸν τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον ἱστορικὸν μνημεῖον τῆς γαλλικῆς φιλολογίας εἰς τὴν τότε ἀρχαίαν γαλλικὴν γεγραμμένον γλώσσᾳ ὅθεν καὶ ἐκδίδεται μετὰ μεταφράσεως.

χίονος τοῦ ἁγίου Γεωργίου» κατέπλευσε εἰς τὴν ἑναντι μικρασιατ. ἀκτὴν καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὴν Ἄβυδον, ἣν οἱ Φράγχοι καλοῦσι βαρβαρικῶς Avie. Ὁ Βιλλαρδουῖνος ἀφιεροῖ πολλὰ εἰς τοῦτο κεφάλαια, ἀλλὰ διὰ τὸν βραχίονα γράφει εἰς δύο. 1), εἰς τὸ κεφ. LXIX, ὅπερ ἐπιγράφεται κατὰ τὴν μετάφρασιν ὧδε : «Prise d' Avie, de Finerople (Φιλιπποῦπολις) et de Nicomie (Νικομήδεια). Théodore Lascaris prétend à l'Empereur» ἐν § 310 γράφει:

«A la fête saint-Martin après (11 Novembre 1204), (1) Henri, le frère de l' empereur Baudouin, sortit de Constantinople et s'en alla en descendant *le Bras jusqu' à bouche d' Avie*; et il mena bien avec lui cent vingt chevaliers de très-bonnes gens. Et il passa le Bras à la cité que l'on appelle Avie ...» (αὐτ. La guerre s'engage avec les Grecs σ. 185). Κατωτέρω § 312 ὁρίζεται ἐπακριβῶς ὁ «Βραχίων τοῦ ἁγίου Γεωργίου». «L'empereur avait bien envoyé cent chevaliers passer *la Bras de Saint-Georges en face de Constantinople*..... Et ils chevau chèrent vers une cité pui était appelée Nicomie et qui est situé (2) sur un golfe de mer; et elle était bien à deux journées loin de Constantinople» (αὐτ.) 2). Εἰς τὸ μέρος Histoire de l' empereur Henri par Henri de Valenciennes, κεφ. X, § 550-55, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Θ. Λασκάρως κατὰ τοῦ Δαβίδ κυριάρχου τῆς Παφλαγονίας γράφει: «Alors l' empereur s'en vers Constantinople, pars qu'il ne voulait pas que David entanât un mauvais procès avec Lascaris; et il dit qu'il passerait la Bras pour combattre Lascaris; et qui donc en peut avoir qu'il en ait. Et tout comme il le dit il se fit passer outre le Bras, et commanda que nul ne demeurât en arrière qu'il ne fût avec lui à Chartelenne (3) et quand Lascaris sut que l' empereur venait sur lui, s'il en fut effrayé, celo n'est pas à demander.

§ 553. «Alors il laissa le siège qu'il avait mis devant l'Areclée(4)

1. Διερωτᾶται τι : διατι ἐν ἀρχῇ ἀναφέρει τὸν ἅγιον τοῦτον; ἀπάντησις εἰς τὴν 11 τοῦ μηνὸς κατὰ τὸ λατιν. μηνολόγιον καὶ κατὰ τὴν 12 κατὰ τὸ ἡμέτερον ἐορτάζεται ὁ ἅγιος Μαρτῖνος ἐπίσκοπος Φραγκίας, ὁ θαυματουργός. Οὗτος πρὶν ἢν ἀρχιστράτηγος καὶ κατεπολέμησε τῷ 381 μὲ 50000 τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἐνίκησε μὲ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καὶ ἀφοῦ ἐκήρυξε γενόμενος ἐπίσκοπος εἰς πολλὰ μέρη τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐτέλεσεν ἄπειρα θαύματα, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τῇ δεκάτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς κατὰ τὸν Μέγαν συναξαριστὴν (ἔκδ. Ἀθηνῶν 1956, Νοέμβριος, σ. 339). Ἡ χρονολογία αὕτη συμφωνεῖ πρὸς τὸ Χρονικόν. Ἐορταζόν λοιπὸν οἱ σταυροφόροι πανηγυρικῶς ὡς προστάτην τὸν ἅγιον τοῦτον.

2. Qui était assise ἔχει ἡ μετάφρασις τοῦ Faral (τόμ. II, σ. 121).

3. Chartelenne καὶ Carcelaine εἶναι ἡ ἐν τῇ Προποντίδι Καρταλιμὴ ἐπὶ τῆς βιθύν. παραλίας κειμένη.

4. Areclée εἶναι ἡ Ἡράκλεια, ὥστε ἔκτοτε εἶχε λάβει ἡ πόλις τὸν δημῶδη τοῦτον τύπον· ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐλέγετο Ἀρακλεινός.

et s'enfuit. Et sachez bien qu'il s'en noya dans les fleuves jusqu' à mille plus ; et jamais Lascaris ne retint ses rênes jusqu' à ce qu' il vint à Nikè la grande⁽¹⁾.

Ὁ πορτολάνος ἢ λιμενοδείκτης ἅγιος Γεώργιος—Ἀκρωτήρια, νῆσοι καὶ παράκτια χωρία ἐπώνυμα τοῦ θαλασσοκράτορος.

Εἰς τὰ θαλασσινὰ προπύλαια τῆς βυζαντίδος περιοχῆς ἐγκατασταθεὶς ὁ φρουρὸς καὶ προστάτης τῆς Μεγαλοπόλεως Τροπαιοφόρος ἅγιος ἔσχε τοῦν-δόσιμον ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ τὸ θαλάσσιον κράτος εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς, ἐν αἷς ἐνωρὶς ἰδρῦθησαν προσκυνητήρια καὶ ναῖοι, εἰτα δὲ ναοί. Κατ' ἀρχὰς ἀντὶ κανδηλῶν ἐχρησίμευον εἰς τοὺς φάρους οἱ «ἀκοί-μητοι» φανοί, ἕως οὗ εἰς τοὺς τόπους αὐτοὺς διὰ τὰς θαυματουργίας τοῦ ἁγίου ἐγένοντο καὶ ἐγκαταστάσεις τῶν πιστῶν φιλογεωργίων καὶ τέλος συνεκροτήθησαν τὰ χωρία, ἅπερ μέχρι σήμερον φέρουσι τὸ ὄνομα «ἅγιος Γεώργιος». εἰς τὰ ἀκρωτήρια ἀνηγέρθησαν καὶ μοναί, αἵτινες ἐγένοντο πάνδημον προσκύνημα τῶν ναυτιλλομένων καὶ τῶν πέριξ κατοίκων ἱερὸν καταφύγιον. Ἀρξώμεθα ἀπὸ τῶν Δαρδανελλίων. Ὁ πορθητὴς Μωάμεθ τῷ 1462 μετὰ τὴν τῆς Λήμνου κατάληψιν ναυπηγήσας ἱκανὸν στόλον ὠχύρωσε τὰ στενὰ ἰσχυρῶς «μέγα τῆς θαλάσσης τὸ κράτος ὀρῶν»² πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν βενετικῶν ἐπιθέσεων. καὶ εἰς τὸ στενότερον μέρος τὸ μεταξὺ Μαδύτου καὶ Ἑλαιουίντος³ ἀφ' ἐνὸς ἀνήγειρε τὸ φρούριον Κιλιντ-Μπάχο, (κλεῖς τῆς θαλάσσης) καὶ ἀπ' ἐτέρου ἐπὶ τῆς ἀσιατ. ἀκτῆς τὸ Τσανάκ-Καλεσί «ἐς ἄμφω τὰ πολίχνια καθίστη τηλεβόλους τῶν μεγίστων ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα καὶ ἐτέρους οὐκ ὀλίγους. ναύσταθμον δὲ τὸν ταύτη αὐτοῦ χώρον ποιησάμενοι οὐδενὶ ἐπιτρέπουσι παριέναι ἔσω ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, ἀν μὴ τῷ ταύτῃ ὑπάρχω ἀποβαίνοντες ἐπιφαίνωνται οἱ πλέοντες ἔσω»⁴. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα περὶ

1. Αὐτ. σ. 335 τὸ κεφάλαιον ἐπιγράφεται: «L' empereur secourt David attaqué par Theodore Lascaris» τὸ ἀρχέτυπον ἐνταῦθα ἀντὶ Lascaris ἔχει Ascreς καὶ ἐννοεῖ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θ. Λασκάρεως Κωνσταντῖνον, οἷα βαρβαρότης εἰς τὰ ὀνόματα καὶ τὰς τοπωνυμίας! Εὐτυχῶς ὅπου ἔχομεν τοὺς βυζαντινοὺς χρονογράφους καὶ δὴ τὸν Νικήταν Χωνιάτην, ἄλλως τὸ Χρονικὸν τοῦ Βιλλαρδουίνου θὰ ἦτο σῆνιγμα καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀκατάληπτον γλῶσσαν ὅθεν καὶ ὁ νέος ἐκδότης Farar ἠναγκάσθη ἐν τέλει τοῦ II τόμου νὰ δημοσιεύσῃ καὶ τὴν γραμματικὴν τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης Γαλατίδος (σ. 319—332).

2. Κριτόβουλος Ἰμβριος, ἐκδ. Didot, σ. 146, κεφ. XIV, 2 (Fragmenta histor. graec. C. Müller, V, 1870, μέρ. 1) Οὗτος διηγεῖται πῶς κατῴρθωσαν νὰ εὕρωσι τὸ πλεόν στενὸν τοῦ πορθμοῦ.

3. Ἑλαιοῦς καὶ Ἑλεοῦς ἐνδοξος πόλις τῆς ἀρχαιότητος, ἐνθ' ὃ τάφος τοῦ ἥρωος τῶν Θωρακῶν Πρωτεσιλάου (νῦν Ἑσκι-Χισαγλίχ = ἀρχαῖον φρούριον).

4. Χαλκοκονδύλης, «Ἀπόδειξις ἱστοριῶν», X, σ. 530 (Βόννης).

Σημειωτέον, ὅτι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς πραγματείας διὰ τὸ ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου τοῦ Μιχ. Γούδα, τοῦ Ἀλεξ. Σακελλαρίου καὶ τοῦ Κων. Ράδου, ἀπὸ τοῦ 1903 ἐδημοσίευσαν καὶ γράφουσι διὰ τὰ στενὰ, παρατηροῦμεν, ὅτι οὐδὲν περὶ τοῦ «Βραχίλο-

τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων. Οὐδεμίαν ἐργασίαν γνωρίζω περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως δηλ. περὶ τῶν ἀκρωτηρίων καὶ παρακτίων σταθμῶν ἢ καὶ χωρίων, ἅτινα προσεπωνυμοῦνται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ καταφεύγω εἰς τὸν «Πορτολάνον» (λέξις ἰταλική=λιμενοδείκτης). Οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἔλεγον «Περίπλους, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ «Σταδιασμός τῆς μεγάλης θαλάσσης». Τοῦ ἑλληνικοῦ πορτολάνου ὑπάρχουσι γνωσταί μοι 4 ἐκδόσεις (ἀπὸ τοῦ 1573—1818). Ὁ νεώτατος καὶ πληρέστερος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ἀποκειμένων χειρογράφων τοῦ 15' αἰῶνος, ὦν σπουδαιότερος εἶναι ὁ κῶδιξ 108 τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἑλλην. βουλῆς, ἐξεδόθη πρὸ δεκαετίας¹. Ἐν πρώτοις ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αἱ ναυτικαὶ λέξεις ἀφ' οἷου οἱ Βυζαντινοὶ (ἀρχομένου τοῦ 14') διέλυσαν τὸν στόλον, εἶναι ἰταλικά. Οὕτω τὸ ἀκρωτήριον λέγεται κάβος.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅπου συναντῶμεν τὸν ἅγιον Γεώργιον ὡς καβαλλάρην, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

1. «Ἀπὸ τὸν Καφᾶ ὡς ταῖς Κόκκαις... ἔναι μίλλια λε'. ἀπὸ ταῖς Κόκκαις ὡς τὸν κάβο Καβαλιέρ... εἶναι μίλλια ν'... ἀπὸ τὸν κάβο Καβαλιέρ ὡς τὸν Τραπεζόντα μίλλια νξ'» σ. 234, 11 ἐ.).

2. «Ἀπὸ τὸ Σάντα Κροῦζε (ὁ τίμιος Σταυρὸς) τὸν κάβο . . . εὗρίσκεις ταῖς Ἀλικαῖς, ὅπου φορτώνουν τὰ καράβια καὶ ὑπὸν εἰς τὴν Τάνα. Ἀπὸ τὸν Ἅγιον Γεώργιον ὡς τὸν κάβο Κούμανο «ἔναι μάλ्लια κε'» (σ. 235, 2).

Οὕτω φθάνομεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὰ Στενὰ «εἰς τὴν χώρα τοῦ Σὰν Σῆστο (ἡ Σηστός μετεβλήθη εἰς ἅγιον Σήστιον) καὶ φθάνομεν «εἰς τὴν ποῦντα Τραγγιλό.

3. «Ἀπὸ τὸ Τραγγιλὸ ὡς τὸν κάβο Καβαλάρη . . . , ἔναι μίλλια μ'. Ἀνάμεσα τὸν κάβο Καβαλάρη καὶ τὴν Κιέτα ἔναι τὰ νησιά ἢ Παγονέραις²

νος τοῦ ἁγίου Γεωργίου» ἀναφέρουσι καὶ μόνον ὁ ἄλλογενὴς Χάμμερ ἔγραψεν, καὶ γνωρίζομεν σήμερον περὶ τοῦ σπουδαίου ὀχυρώματος τῶν Βυζαντινῶν ἐφ' οὗ εἶχον ἐνθρονίσει τὸ τροπαιοφόρον. Τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐκδόσεων : «Bassin oriental de la Méditerranée», τὸν II τόμον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος καὶ εὐρωπ. Τουρκίας ὑπὸ τὸν τίτλον : «Côte est de Grèce et archipel grec. Turquie d'Europe et d'Asie. Dardanelles—Mer de Marmara—Bospor». Paris, 1917, 8ον, XXXIII, 629. μετὰ λεπτομεροῦς εὐρετηρίου. τὸ τελευταῖον III μέρος (Δαρδανέλλια—Μαρμαρᾶ καὶ Βόσπορος) ἐν σ. 467—589. Ἐν ταῖς ὑπερεκατὸν ταύταις σελίσιν ὁ φιλομαθὴς ἐρευνητὴς δύναται νὰ εὕρῃ ὅτι ἔχει ἀνάγκην περὶ τῆς ἐνεστώσης πραγματικῆς καταστάσεως. Ἐπιθι τέλος καὶ τὴν ἐξαίρετον μονογραφίαν τοῦ C. Fredig : «Vor den Dardanellen auf altgriechischen Inseln und auf dem Athos» (μετ' εἰκόνων καὶ χαρτῶν). Berlin 1915. Τὰ νεώτερα δὲν ἐχρηάζοντο εἰς τὸ μετὰ χεῖρας κεφάλαιον, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν.

1. «Les Portulans grecs édités» par Armand Delatte, Paris, 1917, (Bibliothèque de la faculté de philosophie et lettres de l'université de Liège. Fasc. CVII). Πρόσθετος Ν. Κοισοβίλλη «Νέος λιμενοδείκτης». Ἐρμούπολις, 1899.

2. Παγονέραις. ἐν σ. 285,3 Μαγουνέραις.

καὶ εἶναι νησία πέντε (Χάλκη πρώτη κτλ.) τὸ πέμπτο ὁ ἅγιος Ἀνδρέας» (σ. 240, 11 ε'). Ἐρχόμεθα εἰς τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου μέχρις Ὑδρας καὶ Κέας.

4. Ἡ Περαιόλα μετὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον δὲ Ἀρπουρα¹ . . . Ὁ ἅγιος Γεώργιος δὲ Ἀρμπουρης μετὰ τὴν Ὑδρα βλέπονται εἰς τὴν κάρτα (τὸ τέταρτον) τοῦ γρέγου εἰς τὸν λιβάντες, μίλλια μ'. > (σ. 271 πεντάκις ὁ ἅγιος σημειοῦται κατὰ ταῦτα ἅγιος Γεώργιος ἐν τῷ Πορτολάνῳ εἰς ἀκρωτήρια καὶ ἄλλα παραλιακὰ σημεῖα εὐρίσκεται εἰς τὰς ἐξῆς σελίδας :

47, 5.	206, 29.
96, 3, 7.	210, 16, 26.
99, 4.	216, 19.
125, 1.	217, 5.
160, 12.	223, 1.
161, 3.	227, 1.
192, 12.	235, 8.
198, 1.	239, 25, 27
199, 28.	254, 23.
202, 7.	290, 1, 3.
205, 4.	291, 9, 11.

Ἐπίσης μετὰ τὸ ἐπωνύμιον Ἀρμπουλος ἐν. σ. 271, 1, 3, 6, 9, 13.

Ὡσαύτως μετὰ τὸ ἐπωνύμιον Σαγόρα (κατ' ἰταλικὴν παραφθοράν) ἐν σελίσιν :

226, 16.
271, 8, 10, 12, 14, 16.
276, 11.
297, 3, 7.

Καὶ ταῦτα ἐν τῷ εὐρετηρίῳ. ἀλλ' ἐν τῷ κειμένῳ τὸ Σαγόρα ὑπάρχει μόνον εἰς δύο τελευταίας παραπομπάς.

Ἐπὶ πλέον καὶ τὸ λοιμοκαθαριτήριο τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἦτοι ἡ λεγομένη κοινῶς καραντίνα ἔχει τοποθετηθῆ εἰς τὴν ἑναντι τῆς Σαλαμίνος νῆσον τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Ἐπιπροσθέτομεν ὧδε, ὅτι οὐ μόνον ἐν ταῖς παραλίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μεσογείῳ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν πλεῖστα χωρία φέρουσι ἐπώνυμον καὶ πολιοῦχον τὸν ἅγιον Γεώργιον.

1. Δὲ Ἀρμπουρα καὶ δὲ Ἀρμπουρης ἢ δὲ Ἀρμπουρη καὶ ἐν σελ. 223, 6 : «πηγαίνης ἀνάμεσα τὸν Σὰν Τζόρτζη δ' Ἀρμουρα καὶ τὸν κάβον δὲ Κολόναι καὶ βισιτηρᾶς τὴν Τζία». καὶ 315, 9. «ἀπὸ τὸν κάβον δὲ Κολόναις ἕως τὸν Σαντζόρτζη δὲ Ἀρμπουρα εἶναι μίλλια εἴκοσι». Τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπερ, ὅπως τὸ καβαλλάρης εἶναι ἐνταῦθα ἀναπόσπαστον καὶ ἔχουσιν καὶ αἱ τοπωνυμίας, κατ' ἐμὴν γνώμην προέρχεται ἐκ τούτου, διότι σημαίνει εἰς τὸ ἄλμπουρον (τὸν ἱστὸν) οἱ πλοίαρχοι εἶχον τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπως καὶ οἱ πολλοὶ νῦν ἔχουσι καὶ τὰ ἱστιοφόρα ὀνομάζοντα ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου.

Ἄλλ' ὁ φρουρὸς ἅγιος ὁ χριστιανὸς Ποσειδῶν εἶχε τοποθετηθῇ πρὸς τὸν αὐτὸν εὐλαβῇ σκοπὸν καὶ πρὸς τὴν ἄλλην θάλασσαν, εἰς τὸ Φαναράκι τῆς ἐπαρχίας Δέρκων εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Βοσπόρου εἰς τὰς Συμπληγάδας πέτρας παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου, καὶ οὕτως ἀμφιλαφῶς ἐπροστάτευε τὴν Ἐπτάλοφον ἀπὸ τῶν φρυκτωριῶν τούτων προσημαίνων τοῦ ἐχθροῦ τὴν ἐμφάνισιν, (βλ. κατωτ. ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ναῶν τοῦ ἁγ. Γεωργίου).

Ὅπως ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας ἔχει τὸν πολιούχον αὐτῆς, τὸν μυροβλήτην *Δημήτριον*, οὕτως ἠθέλησε καὶ ἡ βασιλεύουσα τῶν πόλεων πρὸς τῇ ἀμάχῳ προστασίᾳ τῆς Θεοτόκου νὰ ἔχη καὶ τὸν Τροπαιοφόρον· διὸ καὶ συνέστησε τὸ τάγμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τάγμα ἱπποτικόν, ἑλληνικῷ τῷ τρόπῳ καὶ οὐχ ὅπως τὰ τῶν Δυτικῶν ὀργανωμένον. Ἴδου μία ἐξήγησις :

Πολιορκοῦντος τοῦ *Μ. Κωνσταντίνου* τὸν *Μαξέντιον* ἐν Ρώμῃ φωτεινὸς ἀστὴρ δι' ἀστέρων ἐπεφάνη αὐτῷ εἰς τὸν οὐρανὸν αἶφνης φέρων ἐπιγραφὴν ὑποσχομένην αὐτῷ τὴν νίκην. Τὴν ἐπαύριον κερδίσας ὁ *Κωνσταντῖνος* τὴν περίφημον ἐκείνην μάχην τὴν ἀπαλλάξασαν τὴν μὲν Ρώμην τυράννου, τὴν δὲ ἐκκλησίαν διώκτου, διέταξε, ἵνα τὸ θριαμβεύσαν ἔμβλημα τοῦ Χριστοῦ ἐκτεθῇ πανταχοῦ ὡς τροπαιοφόρον σύμβολον πάσης τῆς ρωμ. αὐτοκρατορίας. καὶ ὅχι μόνον νὰ χαραχθῇ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων, τῶν θωράκων καὶ τῶν περικεφαλαιῶν ἀπάντων τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ φέρεται διὰ χρυσοῦς ἀλύσειας περὶ τὸν τράχηλον τῶν πεντήκοντα ἐκείνων λογάδων μαχητῶν τῶν συστηθέντων τότε ὑπ' αὐτοῦ, ἦτο ἱπποτικὸν τάγμα, ἵνα φρουρῇ καὶ ὑπερασπίζεται τὸ λάβαρον, τὴν ἱερὸν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ κράτους σημαίαν.¹ Ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο τῶν ἀθανάτων δὲν εἶχεν ὄνομα. Παρήλθον πολλὰ ἔτη διὰ νὰ βαπτισθῇ. Τὸ τάγμα τοῦτο ἀνεμορφώθη τῷ 1192 σύμφωνα πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς (χωρὶς ὅμως νὰ τεθῇ ὑπὸ μοναστικούς κανόνας, ὡς τὰ τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ τῶν Ναϊτῶν), ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἰσαακίου Β'*, τοῦ *Ἀγγέλου*. Οὗτος μάλιστα καὶ ἐδημοσίευσε τότε νέον κανονισμόν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ φεουδαρχικώτερον, συνταχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυουσῶν διατάξεων *Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου* καὶ τῶν διαδεξαμένων αὐτὸν μαγίστρων τοῦ τάγματος. Διὰ τῆς καταλλήλου ταύτης ἀναδιοργανώσεως τάγμα ἐπίτιμον ἱπποτικὸν τοῦ μέσου αἰῶνος ἐνεργιστῶς οὕτως εἶπεῖν ἐπὶ ἀρχαίου καὶ σεβαστοῦ καθιδρύματος τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὁ δὲ ἀναδιοργάνωσας αὐτὸ αὐτοκράτωρ τόσον ἐνθέρμως ἐπεθύμησε νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου προκατόχου αὐτοῦ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὀρχικὴν αὐτοῦ ἰδέαν, ὥστε μετέδωκε καὶ εἰς τὸ ἀνανεωθὲν τάγμα τὸν τίτλον τοῦ *Militia constantiniana* τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ προστάτου αὐτοῦ καὶ τὰ παράσημα τὰ ὀρχικῶς ὑπὸ τοῦ *Μ. Κωνσταντίνου* παραδεχθέντα διὰ τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ

1. Βλ. D.G. Moller, Dissertatio de labaro constantiniano. Altdorf, 1696 καὶ I.F. Borchmann, Dissertatio historicocritica de labaro Constantini. Hafniae, 1700.

καὶ εἶναι νησία πέντε (Χάλκη πρώτη κτλ.) τὸ πέμπτο ὁ ἅγιος Ἀνδρέας» (σ. 240, 11 ε'). Ἐρχόμεθα εἰς τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου μέχρις Ὑδρας καὶ Κέας.

4. «Ἡ Περαπόλα μετὸν ἅγιον Γεώργιον δὲ Ἀρπουρα . . . Ὁ ἅγιος Γεώργιος δὲ Ἀρμπουρης μετὴν Ὑδρα βλέπονται εἰς τὴν κάρτα (τὸ τέταρτον) τοῦ γρέγου εἰς τὸν λιβάντες, μίλλια μ'.» (σ. 271 πεντάκις ὁ ἅγιος σημειοῦται κατὰ ταῦτα ἅγιος Γεώργιος ἐν τῷ Πορτολάνῳ εἰς ἀκρωτήρια καὶ ἄλλα παραλιακὰ σημεῖα εὐρίσκεται εἰς τὰς ἑξῆς σελίδας :

47, 5.	206, 29.
96, 3, 7.	210, 16, 26.
99, 4.	216, 19.
125, 1.	217, 5,
160, 12.	223, 1.
161, 3.	227, 1.
192, 12.	235, 8.
198, 1.	239, 25, 27
199, 2ε.	254, 23.
202, 7.	290, 1, 3.
205, 4.	291, 9, 11.

Ἐπίσης μετὸ ἐπωνύμιον Ἀρμπουλος ἐν. σ. 271, 1, 3, 6, 9, 13.

Ὡσαύτως μετὸ ἐπωνύμιον Σαγόρα (κατ' ἰταλικὴν παραφθοράν) ἐν σελίσιν :

226, 16.
271, 8, 10, 12, 14, 16.
276, 11.
297, 3, 7.

Καὶ ταῦτα ἐν τῷ εὐρετηρίῳ. ἀλλ' ἐν τῷ κειμένῳ τὸ Σαγόρα ὑπάρχει μόνον εἰς δύο τελευταίας παραπομπάς.

Ἐπὶ πλέον καὶ τὸ λοιμοκαθαρητήριον τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἦτοι ἡ λεγομένη κοινῶς καραντίνα ἔχει τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἔναντι τῆς Σαλαμίνος νῆσον τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Ἐπιπροσθέτομεν ὧδε, ὅτι οὐ μόνον ἐν ταῖς παραλίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μεσογείῳ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν πλεῖστα χωρία φέρουσι ἐπώνυμον καὶ πολιοῦχον τὸν ἅγιον Γεώργιον.

1. Δὲ Ἀρμπουρα καὶ δὲ Ἀρμπουρης ἢ δὲ Ἀρμπουρη κοί ἐν σελ. 223, 6 : «πηγαίνης ἀνάμεσα τὸν Σάν Τζόρτζη δ' Ἀρμουρα καὶ τὸν κάβον δὲ Κολόναι καὶ βιστηρᾶς τὴν Τζία». καὶ 315, 9. «ἀπὸ τὸν κάβον δὲ Κολόναις ἕως τὸν Σαντζόρτζη δὲ Ἀρμπουρα εἶναι μίλλια εἴκοσι». Τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπερ, ὅπως τὸ καβαλλάρης εἶναι ἐνταῦθα ἀναπόσπαστον καὶ ἔχουσιν καὶ αἱ τοπωνυμῖαι, κατ' ἐμὴν γνώμην προέρχεται ἐκ τούτου, διότι σημαίαν εἰς τὸ ἄλμπουρον (τὸν ἰσιόν) οἱ πλοίαρχοι εἶχον τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπως καὶ οἱ πολλοὶ νῦν ἔχουσι καὶ τὰ ἰστιοφόρα ὀνομάζοντα ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου.

Ἄλλ' ὁ φρονεὶς ἅγιος ὁ χριστιανὸς Ποσειδῶν εἶχε τοποθετηθῇ πρὸς τὸν αὐτὸν εὐλαβῇ σκοπὸν καὶ πρὸς τὴν ἄλλην θάλασσαν, εἰς τὸ Φαναράκι τῆς ἐπαρχίας Δέρκων εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Βοσπόρου εἰς τὰς Συμπληγάδας πέτρας παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου, καὶ οὕτως ἀμφιλαφῶς ἐπροστάτευε τὴν Ἐπτάλοφον ἀπὸ τῶν φρυκτωριῶν τούτων προσημαίνων τοῦ ἐχθροῦ τὴν ἐμφάνισιν, (βλ. κατωτ. ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ναῶν τοῦ ἁγ. Γεωργίου).

Ὅπως ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας ἔχει τὸν πολιοῦχον αὐτῆς, τὸν μυροβλήτην *Δημήτριον*, οὕτως ἠθέλησε καὶ ἡ βασιλεύουσα τῶν πόλεων πρὸς τῇ ἀμάχῳ προστασίᾳ τῆς Θεοτόκου νὰ ἔχη καὶ τὸν Τροπαιοφόρον· διὸ καὶ συνέστησε τὸ τάγμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τάγμα ἱπποτικόν, ἑλληνικῶ τῷ τρόπῳ καὶ οὐχ ὅπως τὰ τῶν Δυτικῶν ὀργανωμένον. Ἴδου μία ἐξήγησις :

Πολιορκοῦντος τοῦ *Μ. Κωνσταντίνου* τὸν *Μαξέντιον* ἐν Ρώμῃ φωτεινὸς ἀστὴρ δι' ἀστέρων ἐπεφάνη αὐτῷ εἰς τὸν οὐρανὸν αἴφνης φέρων ἐπιγραφὴν ὑποσχομένην αὐτῷ τὴν νίκην. Τὴν ἐπαύριον κερδίσας ὁ *Κωνσταντῖνος* τὴν περίφημον ἐκείνην μάχην τὴν ἀπαλλάξασαν τὴν μὲν Ρώμην τυράννου, τὴν δὲ ἐκκλησίαν διώκτου, διέταξε, ἵνα τὸ θριαμβεύσαν ἔμβλημα τοῦ Χριστοῦ ἐκτεθῇ πανταχοῦ ὡς τροπαιοφόρον σύμβολον πάσης τῆς ρωμ. αὐτοκρατορίας. καὶ ὅχι μόνον νὰ χαραχθῇ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων, τῶν θωράκων καὶ τῶν περικεφαλαίων ἀπάντων τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ φέρεται διὰ χρυσοῦς ἀλύσεως περὶ τὸν τράχηλον τῶν πενήκοντα ἐκείνων λογάδων μαχητῶν τῶν συστηθέντων τότε ὑπ' αὐτοῦ, ἦτο ἱπποτικὸν τάγμα, ἵνα φρουρῇ καὶ ὑπερασπίζεται τὸ λάβαρον, τὴν ἱερὰν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ κράτους σημαίαν.¹ Ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο τῶν ἀθανάτων δὲν εἶχεν ὄνομα. Παρῆλθον πολλὰ ἔτη διὰ νὰ βαπτισθῇ. Τὸ τάγμα τοῦτο ἀνεμορφώθη τῷ 1192 σύμφωνα πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς (χωρὶς ὅμως νὰ τεθῇ ὑπὸ μοναστικούς κανόνας, ὡς τὰ τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ τῶν Ναϊτῶν), ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἰσαακίου Β'*, τοῦ *Ἀγγέλου*. Οὗτος μάλιστα καὶ ἐδημοσίευσε τότε νέον κανονισμόν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ φεουδαρχικώτερον, συνταχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυρῶν διατάξεων *Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου* καὶ τῶν διαδεξαμένων αὐτὸν μαγίστρων τοῦ τάγματος. Διὰ τῆς καταλλήλου ταύτης ἀναδιοργανώσεως τάγμα ἐπίτιμον ἱπποτικὸν τοῦ μέσου αἰῶνος ἐνεργιστῶς οὕτως εἶπεῖν ἐπὶ ἀρχαίον καὶ σεβαστοῦ καθιδρύματος τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ὁ δὲ ἀναδιοργανώσας αὐτὸ αὐτοκράτωρ τόσον ἐνθέρμως ἐπεθύμησε νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου προκατόχου αὐτοῦ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὀρχικὴν αὐτοῦ ιδέαν, ὥστε μετέδωκε καὶ εἰς τὸ ἀνανεωθὲν τάγμα τὸν τίτλον τοῦ *Militia constantiniana* τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ προστάτου αὐτοῦ καὶ τὰ παράσημα τὰ ὀρχικῶς ὑπὸ τοῦ *Μ. Κωνσταντίνου* παραδεχθέντα διὰ τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ

1. Βλ. D.G. Moller, *Dissertatio de labaro constantiniano*. Altdorf, 1696 καὶ I.F. Borchmann, *Dissertatio historicocritica de labaro Constantini*. Hafniae, 1700.

ἄτινα ἦσαν ἐρυθρὸς σταυρὸς περικεχρυσωμένος, ἔχων τὸν τύπον, ὃν εἶδεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ὁ *Μ. Κωνσταντῖνος*, καὶ εἰς τὰ τέσσαρα αὐτοῦ ἄκρα τὰ γράμματα *I.H.S.V.* δηλοῦντα τὰς λέξεις *in hoc signo vinces*, (ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νίκα, ἢ συντομώτερον ἐν τούτῳ νίκα) αἵτινες ἔλαμπον περὶ τὸν σταυρόν. Ὁ δὲ περὶ τοῦ θέματος καὶ ἄλλα γράφων πρίγκηψ *Δ. Ροδοκανάκης* ἐπάγεται: «Περὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἀπάντων τῶν ἱπποτ. ταγμάτων αὐτοκρατορικοῦ κωνσταντινείου τάγματος τοῦ ἁγίου *Γεωργίου* ἐγράφησαν κατὰ τὸν 15' αἰῶνα πολλὰ βιβλία¹. Εἰς τὸν χιὸν ἐπίσκοπον *Λεονάρδον Δόγγον Ἰουστινιάνην*, τὸν μεταβάντα μετ' ἐπικουρίας εἰς τὴν πολιτοκρουμένην Βασιλεύουσαν, ὁ ἀτυχὴς αὐτοκράτωρ *Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος* ἰδίαις χερσὶν ἀνήρτησεν εἰς τὸ στήθος τὸ ἐρυθροκυανόχρυσον περιδέραιον σὺν τῷ σταυρῷ τοῦ ἱπποτ. τάγματος τοῦ ἁγ. *Γεωργίου* εἰς ἀμοιβὴν τῶν καταβληθεισῶν ἐνεργειῶν παρὰ τῷ φιλέλληνι, ἀλλὰ φανατικῷ παπολάτρῃ *Πελοποννησίῳ καρδινάλιῳ Ἰσιδώρῳ*, ὅπως πείσῃ αὐτὸν νὰ ἀποδέξηται τὸν ὄρον τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν *Φλωρεντίας* συνόδου». Παρὰ τοῦ προειρημένου μουσοτραφοῦς τῶν *Εὐχαϊτῶν* ἱεράρχου μανθάνομεν ἐκ τοῦ λόγου, ὃν ἀπήγγειλεν «εἰς τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ μεγάλου *Τροπαιοφόρου* καὶ τὴν νῦν γενομένην ἐπὶ τοῖς βαρβάροις θαυματουργίαν», ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ (περὶ τὰ τέλη τοῦ 11' αἰῶνος) ἐπὶ *Κωνσταντίνου Μονομάχου*, κατώρθωσαν καὶ αὐτῶς οἱ *Σκῦθαι* «ἔθνος ἀσεβές τε καὶ ἄνομον . . . ἀπηργισμένοι τὸ ἦθος, βδελυροὶ καὶ ἀκάθαρτοι τὴν ζωὴν» νὰ διαβῶσι τὸν Ἰστρον καὶ ὀρμητικῶς κατηυθύνοντο πρὸς τὰ ἐντεῦθεν. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ ὁ βασιλεύς, ἅτε μὴ ἔχων ἐπαρκεῖς δυνάμεις νὰ ἀντιπαρατάξῃ εὔρε τὸν τοῦ *Χριστοῦ* στρατηλάτην *Γεώργιον* σύμμαχον καὶ πρόμαχον. «ἀλλὰ τίς ὁ διδούς ἐν τοῖς ἀπόροις πόρον ἐτοίμως»; γράφει ὁ *Εὐχαϊτῶν*, «τίς ὁ λύων κλαυθμὸν τὸ πρωτὶ; οὗτος ἔτι καλοῦντι τῷ βασιλεῖ παρῆν βοηθὸς καὶ ὁ στρατὸς ὀρμῆς πλήρης κατὰ τῶν πολεμίων ἐχώρει καὶ τὰ τῆς θείας αὐτίκα συμμυχίας ἐφανεροῦτο . . . συμβολὴ γὰρ αὐτῶς μεγάλη . . . καὶ νικᾷ κατὰ κράτος ὁ σταυρὸς τοῦ *Χριστοῦ* . . .»²

1. Βλ. καὶ πραγματείαν *Χρ. Σαμαρτζίδου* ἐν *Φιλολογ. Συλλ. ΚΠόλεως*, 10', 1866, σ. 35—47, τοῦ *Ροδοκανάκη*, Ἰουστινιανῶν—Χιός, Σύρος 1900, σ. 104—107.

2. Αὐτ. σ. 103. βλ. *Leonardi chiensis historia Cypolitanae urbis a Mahomete II captae per modum epistolae die 15 Augusti ad Nicolaum V rom. pont. (Part. graecae. Migne, τόμ. 159, σ. 923-944).*

3. Ἐκδ. *de Lagarde*, σ. 145 καὶ ἀναφέρει τὸ παράδοxon φαινόμενον, ὅπερ σχετίζεται πρὸς τὰ ἀνωτέρω περὶ λαβρίου εἰρημένον, ὅτι ἐθεάθη ὡς ἐπὶ *Κωνσταντίνου* ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ πάλιν ὁ σταυρὸς καὶ ταῦτα ἐπὶ *Κωνσταντίνου* τοῦ *Μονομάχου*. Σημειωτέον ὅτι ἐν ταῖς *Βλαχέρναις* διεσώζετο μέχρι τῆς Δ' σταυροφορίας ὁ βραχίων τοῦ ἁγίου *Γεωργίου*, ὃν ἀπήγαγον οἱ σταυροφόροι καὶ νῦν σώζεται ἐν *Βενετίᾳ* κατὰ *Παολάτην Βυζ.* μελέται, σ. 394.

Κληρονόμος καὶ πιστὸς θεματοφύλαξ πολλῶν τοῦ *Βυζαντίου* καὶ ἀξιολόγων προ-

Ἐκ τῶν τεσσάρων ἑκατοντάδων σχεδὸν ναῶν καὶ μονῶν, οὓς εἰς τεμένη ὀθωμανικὰ μετεποίησαν οἱ ἀλλόπιστοι κατακτεταὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει, τρεῖς μόνον τὴν βεβήλωσιν ταύτην διέφυγον. Οἱ δύο ἀνῆκον εἰς τὴν Θεοτόκον, ὁ τῶν Βλαχερνῶν καὶ ὁ τοῦ Μουχλίου—εἶναι σημειῶδες τὸ τοιοῦτον, διότι ὁ μὲν εἶναι τῆς ἁγίας Σκέπης καὶ ὁ δὲ τῆς Ὁδηγητρίας—καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον τὸν ἐν τῇ Κυπαρίσσῳ,¹ ὅστις καὶ ἀνανεωθείς μετὰ τὴν πυρκαϊὰν διέσωσε τὸν ἀρχαῖκόν τύπον. Πρὸς τῇ θεομητορικῇ λοιπὸν σκέπῃ τῇ περιεπούση καὶ προασπιζούσῃ τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα καὶ ὁ Τροπαιοφόρος οὐδόλως ἐγκατέλειπε τὴν Πόλιν. Ἡ πόλις αὕτη ἀνεγνώρισεν αὐτὸν προστάτην καὶ πολιοῦχον, ἀφ' οὔτου πρώτη ἴσως αὕτη δι' ἁγιογραφικῆς καινοτομίας ἀνεβίβασεν αὐτὸν ὡς στρατηλάτην ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἵππου, κατὰ Νικ. Γρηγοράν,² καὶ ἐτοποθέτησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τῆς Νικοποιοῦ ὡς ἀναφέρει ὁ Κωδινός.³ Ἐτέρα ἀρχαία εἰκὼν τοῦ ἁγίου ὑπῆρχεν ἐν τοῖς Χαρσίου, ἣτις φέρεται βλύζουσα αἷμα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου, ὅστις ἐνόμισε τὸ θαῦμα προάγγελον ἐρίδων (βλ.

γμάτων, ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ ἐθνικῶν ἅμα καὶ θρησκευτικῶν συμβόλων ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἡ Ρωσία, ἡ ἁγία Ρωσία, ὡς ἔλεγον οἱ παλαιοί. Ὁ μέγας δούξ τοῦ Νοβογορόδου Ἰαροσλάβος, ἵνα συνδέσῃ στενώτερον τὸν λαὸν πρὸς τὸ Βυζάντιον, ὅθεν ἐδέξαντο τὸν χριστιανισμόν, ἱδρυσεν ἐν Κιέβῳ τὸν ὀνομαστὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ μονὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ προστάτου αὐτοῦ ἁγίου Γεωργίου (Ἱστορία τῆς ρωσ. ἐκκλησίας μετάφρ. Θ. Βαλλιάνου. σ. 20—21). Ἐκτοτε ὡς φαίνεται ὁ ἅγιος οὗτος ἀπετέλεσε τὸ ἔμβλημα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ρώσων σημαίας καὶ ὁ ἔφιππος ἅγιος τοῦ ρωσικοῦ στέμματος ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, ὅτε τὸ ἐνδοξον τοῦτο ἔμβλημα τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου πλάνον περιεφέρετο ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ τελευταίου μάρτυρος αὐτοκράτορος, ἕως ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν εὐσεβῆ Ρῶσον μονάρχην Ἰβάν τῷ 1482 συζευχθέντα τὴν Σοφίαν θυγατέρα Θεωμᾶ Παλαιολόγου (βλ. «Τὰ μυστικοσυμβούλια κτλ.» παρὰ Μπινιάν, μετάφρ. Σπηλιάδου, 1826, σ. 134).

1. Βλεπ. Πασπάτη, «Βυζ. μελέται, αἱ βυζ. ἐκκλησίαι εἰσέει ὑπὸ τῶν χριστιανῶν κατεχόμεναι» (μετὰ τῶν εἰκόνων, σ. 387—395).

2. Τόμ. Α', σ. 304. Τὴν ἔφιππον ταύτην εἰκόνα ἐποίησε ζωγράφος ὀνομαστὸς ὁ Παῦλος πρὸ τοῦ 1300.

3. Περί ὁφικίων, (σ. 69. βλ. Γεδεών, «Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν Κωνσταντινουπόλει, Μεσ. γράμμ. Γ', 1936, σ. 43, ὅστις ἐπιμένει, ὅτι ἡ Δ' σταυροφορία «εἰσήγαγε καὶ τὸν νεωτερισμὸν τῆς παραστάσεως ἱπποτῶν καὶ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐξωγράφησεν ἐφίππους τοὺς ἐπιφανεῖς στρατιωτικούς ἁγίους» (αὐτ. 42) ἀνευ οὐδεμιᾶς μαρτυρίας. Ὅτι ἡ παράδοσις περὶ ἐφίππου ἁγίου ἦν ἀρχαία ἐν Κ)πόλει ἐπικαλοῦμαι ὡς μάρτυρα τὸν βιογράφον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Συκεώτου, ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάζοντος, ὅστις ὀλίγῳ πρὸ τῆς; αὐτοῦ ἀποδημίας, εἶδεν ἐν ὁράματι ἔφιππον τὸν ἅγιον, προστάττοντα αὐτῷ νὰ ἀκολουθήσῃ ἐπὶ ἐτέρου ἵππου (Συναξ. 22 Ἀπριλίου, τόμ. Β', ἐκδ. Ἀθηνῶν 1868, σ. 104). Τίς δὲ ἡ «σεπτὴ εἰκὼν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου καὶ (γρ. τοῦ) ἐπικεκλημένου Καταβιώτου» οὗ Μακάριος ὁ Ταρχανειώτης ἀνήγειρε ναὸν καὶ κελία; (βλ. Acta patr. I, 103).

Γεδ. 'Εορτολόγιον Βυζ. σ. 95)¹. Καὶ αὐτὸ τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον μετὰ τὴν ἄλωσιν μεθ' ἱκανὴν περιπλάνησιν εἰς διαφόρους ναοὺς μετατοπιζόμενον ὑπὸ τοῦ βαρβάρου κατακίτητοῦ, ἐσχάτως ἐνεκαταστάθη μονίμως εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον τοῦ Φαναρίου, ὅπου καὶ δύο ἕτεροι ναοὶ ὑπῆρχον τοῦ Τροπαιοφόρου ἐπώνυμοι, ὁ καὶ νῦν διατηρούμενος τοῦ ἁγιοταφίτικοῦ μετοχίου καὶ ὁ τοῦ Πύργου τοῦ Φαναρίου. Καταντῶμεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι τὸ σκάφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ πιστεύομεν εἰς τοῦτο, διότι εἶναι ὁ μόνος ἅγιος ἐν Κ)πόλει, ὅστις, ὅταν ὁ σουλτάνος ἠβουλήθη νὰ καταστρέψῃ τὸν ναὸν αὐτοῦ, αὐτὸς ἐμφανισθεὶς κατ' ὄναρ κατῳρῶσε νὰ μεταπέσῃ αὐτόν. Τὸ θαῦμα διηγεῖται ὁ ῥῥσος *Τρύφων Κοροβένικωφ*, προσκυνητῆς εὐλαβῆς τῶν ναῶν τῆς Κ)πόλεως κατὰ τὸ 1593, ὅτε τοῦτο συνέβη, καὶ γράφει, ὅτι τοσοῦτον ἔτρομοκρατήθη ὁ σουλτάνος, ὥστε «διέταξε νὰ σταλῇ εἰς τὸν ναὸν τοῦτον κουρβάνιον ἐκ δέκα προβάτων, πρὸς δὲ καὶ λαμπὰς ἑνὸς πουτίου, στήσας ἅμα κανδήλαν ἐκεῖ ἀργυρᾶν». καὶ αὐτὸς δὲ ὁ *Τρύφων* εὐλαβηθεὶς τὸν ἅγιον Γεώργιον τοῦ Πύργου, ἔδωκε διὰ τὸν αὐτοῦ αὐθέντην χρυσοῦς τρεῖς διὰ τὴν λυχνοκαΐαν καὶ ἑτέρους τρεῖς χάριν τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνης καὶ ἑτέρους τρεῖς διὰ λαμπάδας ἀκοίμητον εἰς ἀνάρτησιν βασιλ. κηροστάτου πρὸ τῆς εἰκόνης κηροῦ ἑνὸς πουτίου καὶ ἡμίσεος, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ κηροστάτου καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ κηροῦ 7 χρυσοῦς, διὰ τρεῖς ὑαλίνας κανδήλας, ἐν αἷς ἔλαιον καίεται, ἐν τάλληρον κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ μακ. *Ξεν. Σιδερίδου* καὶ ἄλλας δὲ ἀφιερώσεις εἰς τὸν ναὸν ἔκαμε, ὡς καὶ εἰς τὸν ἱερέα Γεώργιον *Μπαλουρδὲν* (ἱσ. *Μπαλουρδῆν*) ἔλεος ὡσαύτως τριῶν χρυσῶν, τὸ ὅλον δὲ χρυσοῦς 16, καὶ ἐπιφέρει, ὅτι πάντας αὐτοὺς ἔδωκε διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου γενόμενον θαῦμα.² Τὰ λεγόμενά μου ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἅγιος Γεώργιος ἦν ὁ μόνος μετὰ τὴν ἄλωσιν *πολιοῦχος ἐν Κωνσταντινουπόλει* ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ναῶν, τῶν ἀφιερωμένων εἰς ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ Ἀθηναῖος *Ἀντ. Πατεράκης* συντάξας κατάλογον τῶν σωζομένων τῷ 1604 ἐκεῖ ναῶν, 55 ἐν συνόλῳ, ἀναφέρει 11 τοῦ ἁγίου Γεωργίου (8 τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ 5 τοῦ ἁγίου Δημητρίου) καὶ εἶναι τοῦ Γεωργίου οἱ ἑξῆς : ὁ τῆς Ἀδριανουπόλεως πύλης, ὁ τῆς Καλλιγαρίας, ὁ Ροδίτης, ὁ τοῦ παπᾶ Φιτίλ, ὁ τοῦ Φαναρίου, ὁ τῶν Ψαροπουλείων, ὁ τῶν Ψαμαθίων, ὁ τῶν Ἐξ μαρμάρων, ὁ εἰς τὰ Ἀσπροκαστρινά, ὁ τοῦ Νεοχωρίου καὶ ὁ τοῦ Γαλατᾶ.³ Ὁ κ. *Μ. Γεδεών*, εἰς τὴν

1. Ἑλλειπῶς καὶ οὐχὶ ὀρθῶς παραπέμπει ὁ Γεδεών εἰς τὸν Παχυμέρη II, 82. Βεβαίως κάποιας ἐκδόσεως θὰ εἶναι ὁ II τόμος, ἀλλὰ τίνας δὲν γράφει. Τὸ χωρίον θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω πλήρως.

2. Ταῦτα κατὰ Κεραμέα, ὅστις γράφει, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ *Τρύφωνος* περιέχον καὶ κατάλογον τῶν τότε σωζομένων ναῶν τοῦ Βυζαντίου ἐξεδόθη πεντηκοντάκις (ἐν Ἑκκλ. ἀληθ. Κ', 1900, σ. 524).

3. Αὐτ. 523.

διαληφθεῖσαν πραγματεῖαν ἀπαριθμεῖ πρὸ τῆς ἀλώσεως 11 ἐπίσης ναοὺς ἐν Κ)πόλει, ἄλλους παρὰ τοὺς εἰρημένους· εἰσὶ δ' οὗτοι : Ὁ τοῦ Ξηροκέρκου, ὁ εἰς τὸ Δεύτερον, ὁ τῶν Μαγγάνων, ὁ ἐν τῷ Κυπαρισσίῳ, ὁ τοῦ Χαλκίδου ἢ ἐν Χαλκηδόνι, ὁ τῆς Κερᾶς Μάρθας, ὁ τῆς Συκεοῦς ἢ Σικέλων, ὁ τοῦ Πύργου τοῦ Φαναρίου καὶ ὁ τοῦ Γαλατᾶ, ὁ τοῦ Μεσαμπέλου καὶ ὁ τῆς πύλης τοῦ Χαρισίου.¹ Δύο ἔτη πρότερον ἔγραφεν : «Εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου εὗρον ἀφιερωμένους 14 ναοὺς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ἄλλους δὲ 3 ἢ 4 ἴσως πρὸ 200 καὶ 300 ἐτῶν».² Τοὺς ναοὺς τούτους καὶ ἄλλους, οὓς εὗρον πολλοῦ ἐγκατεσπαρμένους καὶ σεμνυνομένους εἰς ὄνομα τοῦ Τροπαιοφόρου, καταστρώνω ἐνταῦθα.³

§ 1. Ἀγιοταφίτης (Μετόχιον) ἐν Φαναρίῳ. Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας τῶν Καντακουζηνῶν ἀγορασθεῖς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Θεοφάνους τῷ 1645 (Βυζ. ἐκκλ. 141. Ἑορτ. 36, 151). Τῷ 1640 ἀνηγέρθη πυρποληθεῖς, δαπάναις τῆς συντεχνίας Γουναράδων καὶ πάλιν τῷ 1730, τῷ δὲ 1783 ὁ νάρθηξ καὶ ἐπεσκευάσθη τελευταῖον τῷ 1833 ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου Ἱεροσολύμων μετὰ τοῦ λοιποῦ ναοῦ (Ἑορτ. 234—5). Ὁ Κερ. (σ. 525) πειρᾶται συνταύτισιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ροδίτην ἁγ. Γεώργιον, καὶ φρονεῖ, ὅτι ἦν ἀπὸ τοῦ 1593 μετόχιον τοῦ ἐν Ἀταβυρίῳ ὄρει τῆς Ρόδου μοναστηρίου τοῦ ἁγ. Γεωργίου· διὸ καὶ δέν ἀναφέρεται ὁ Ροδίτης εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Πατερᾶκη τῷ 1604, οὔτε ἐν τῷ τοῦ Smith· ὅθεν ὀλίγον χρόνον διετηρήθη τὸν ΙΖ' αἰῶνα. «Τὸ μετόχι ἅγιος Γεώργιος» προσφέρει τὸ ἐμβατοίκιον εἰς

1. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 33—4. Ὁ τελευταῖος δὲν εἶναι ὁ τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως, ὡς θέλει νὰ εἴπῃ ὁ συγγραφεύς, διότι κατεσχέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1565, ἐνῶ τὸν Ἀδριανουπόλεως ἀναφέρει ὁ Πατερᾶκης ὑπάρχοντα τῷ 1604. Ἀμφιβολία ὑπάρχει διὰ τὸν τοῦ Γαλατᾶ, διότι, ἐὰν ἦτο βυζαντινός, πῶς ἀφέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ;

2. Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ, Ἀθῆναι, 1934, σ. 340. Ἐνταῦθα καταγράφονται οἱ σπουδαιότεροι οὓς ἐκ διαφόρων βιβλίων ἐσταχυολογήσαμεν.

3. Πηγαί : Μ. Γεδεών, «Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν Κ)πόλει, Μεσ. γρσμμ. Γ', σ. 29—46 (=Γεδ.) Ἐξεδόθη συγχρόνως καὶ ἰδιαιτέρως τῇ διαφορᾷ τῶν στοιχείων μόνον. Ἐκκλησίαι βυζαντιναὶ ἐξακριβοῦμεναι Κ)πολις 1900 (=Βυζ. ἐκκλ.). Ἑορτολόγιον Κ)πολ(του προσκυνητοῦ, Κ)πολις 1904 (=Ἑορτ.). Ἀθ. II. Κεραμέως : Ναοὶ Κ)πόλεως ἔτει 1593φ καὶ 1604φ (Ἐκκλησ. Ἀληθ. Κ', 1900 (=Κερ). Ἐν τῷ ΚΗ' τόμῳ τοῦ Ἑλλ. Φ, Συλλ. οὗτος ἀναδημοσιεύει τὴν ἐν τῇ Ἐκκλ. Ἀληθ. πραγματεῖαν περὶ τῶν ναῶν τῆς Κ)πόλεως τοῦ Κεραμέως καὶ ἐπιφέρει ἀξιολόγους παρατηρήσεις· (Τὸ μὲν κείμενον ἐν σ. 118—125, αἱ δὲ σημειώσεις 126—145 διὰ στοιχείων τῶν 8). Τὰ δῶρα τοῦ Ρώσου προσκυνητοῦ Τρύφωνος ἐν σ. 129. (=Σιδερίδης). Α. Πασπάτη, Βυζαντιναὶ μελέται. Κ)πολις 1887 (=Πασπ.) Ἰδ(α τὸ κεφ. Βυζαντ. ἐκκλησίαι. Σωφρονίου Δούκα ἀρχιμανδρίτου, Ἀρχαῖοι ναοὶ ἐν Κ)πόλει (=Δούκας). Ἡ ὥραία αὕτη περιγραφὴ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἱερῷ συνδέσμῳ Ἀθηνῶν, 1909, ἀρ. 106—120. Κατὰ τὸν ἀπολογισμὸν τούτου ὑπῆρχον 400 ναοί, οἱ μὲν τούτων κατεστράφησαν, οἱ δὲ μετεβλήθησαν εἰς τζαμιά. Νῦν ὑπάρχουσι 350 τζαμιά ἐξ ὧν 12 αὐτοκρατορικά. Αὐτὸς περιγράφει ἐνταῦθα 29.

τὰ πατριαρχεῖα μετὰ τὸ 1696 (Βυζ. ἐκκλ. 25). Ὁ Δουκάγγιος δνομάζει Ἱεροσολυμίτην. Ὁ τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ βλ. Τὸπ-καπί.

§ 2. Ὁ τῆς Ἀδριανουπόλεως πύλης. Ἦν κατ' ἀρχὰς μονὴ καλογραιῶν, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ τὸ σωζόμενον ἐν τῷ πατριαρχ. σκευοφυλακίῳ εὐαγγέλιον τῆς ἁγίας Σοφίας λεγόμενον.¹ Κατὰ τὸν πατρ. Κωνσταντῖον ἐκτίσθη τῷ 1568, ἀντὶ τοῦ καταληφθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1565, ἔνδον τῆς πύλης «καὶ ἦν μονή, λέγει, καὶ πρὸς μνήμην τῆς πρώτης ἐκείνης ὠνομάζετο νέα, καὶ διότι οἱ ἐν ἐκείνῃ μονάζοντες μετέβησαν καὶ κατώκησαν εἰς τὴν νέαν, ἥτις χρόνῳ ὕστερον ἐγένετο ἐνοριακὴ ἐκκλησία» εἶχε καὶ ἁγίασμα φρέαρ καὶ ἕτερον τοῦ ἁγ. Βασιλείου. Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα τυχῶν τοῦ ναοῦ βλ. Ἑορτ. σ. 235—7. Μετὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1728 ἐδόθη ἡ αὐτοκρατορικὴ ἄδεια τῆς ἀνοικοδομήσεως, καὶ ἥτις ἐγένετο τῷ 1730 (Φωτίειος βιβλιοθήκη ὑπὸ Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως μέρ. Α', Κ)πολις, 1933, σ. 48, 55). Τῷ 1683 προσφέρει ἔρανον ἐμβατοίκιον εἰς τὰ Πατριαρχεῖα (Βυζ. ἐκκλ. 23).

§ 3. Ὁ εἰς τὰ Ἀσπροκαστρινά. Ὁ Τρύφων ἐπεσκέψατο τῷ 1593 ἐν Ἐξ μαρμάροις ἐν τῇ θέσει Ἀστροκαστρινά (sic) τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου, προσενεγκῶν εἰς αὐτὸν ἐν χρυσοῦν καὶ εἰς τὸν ἱερομόναχον Παρθένιον ἕτερον (Κερ. 560), ἀλλὰ δέον νὰ διακριθῇ ἑτέρου ἐν Ἐξ μαρμάροις ναοῦ, ὃν ἰδίᾳ σημειοῦται ὁ Πατεράκης, ὡς ἀποτελῶν ἰδίαν ἐνορίαν ἐγγὺς τῶν Ἐξ μαρμάρων.

§ 4. Ὁ τῆς Ἀφαμείας ἢ Ἀπαμείας δηλ. τοῦ Μακροχωρίου, προαστείου θρηακικοῦ (Γεδ. 36) δίωρον ἀπέχοντος τῆς Πόλεως πρὸς Ν. Ἐνταῦθα ἔκειντο τὰ θερινὰ τῶν βασιλέων ἀνάκτορα.

§ 5. Ὁ τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ ναὸς ἦτο ἀρχαῖος καὶ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γενουηνσίων, ὅθεν καὶ ἀπέφυγε τὸν ἐκτουρκισμόν (βλ. Τιμοθέου Σοφianoῦ, Ἱστορία τοῦ ἐν Γαλατᾶ . . . ἁγίου Νικολάου, Ἀθῆναι, 1919, σ. 32ἔ.) Πρῶτως ἀναφέρεται ὑφιστάμενος τῷ 1303 ὑπὸ Πασπάτη (Βυζ. μελ. σ. 218). Κατὰ Γεδεών (Βυζ. ἐκκλ. 34), ἀπετεφρώθη τῷ 1660, 1683, καὶ 1696, καὶ δὲν ἀνεστήθη πλέον, ἦν τύχην ὑπέστησαν καὶ οἱ δύο ἕτεροι ναοὶ τῆς Θεοτόκου (Χρυσόπηγῃ καὶ Ἐλεοῦσα (Πασπάτη Βυζ. μελ. 20, Γεδεών, Βυζαντ. ἐορτολόγιον ἐν τέλει). Κατὰ τὸν πρῶτον (σ. 221) τῷ 1304 ὑπῆρχον ἕτεροι (παρὰ τοὺς 4) τρεῖς ναοὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀνεγερθέντες. Τελευταῖον ἀναφέρεται «ἡ ἐνορία τοῦ

1. Γ. Σωτηρίου, Κειμήλια Οἴκουμ. πατριαρχείου, Ἀθῆναι, 1938, σ. 66—67. Εἰς τὰ Χαρισίου ἦτοι εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου, τὸν ἔσω τῆς πύλης Μυριάνδρου ἢ Ἐδιρνεκάπι, ὑπῆρχεν ἡ θαυματουργὸς εἰκὼν αὐτοῦ. Κατὰ Γεδεών (Μεσ. γράμμ. Γ', σ. 48).

2. Κωνσταντινιάς, ἔκδ. Β', σ. 143.

ἀγίου Γεωργίου Γαλατᾶ προσφέρουσα τὸ νόμιμον εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐμβατοίκιον (Γεδ. Βυζ. ἐκκλ. 24).

§ 6. Ὁ τοῦ Δευτέρου. Οὗτος εὐρίσκετο εἰς τὸ ἐντὸς τῶν τειχῶν μέγα ἀπὸ Μεβλεβῆ-Χανέ-καποῦ μέχρι Τὸπ καποῦ διάστημα (ἦτοι ἀπὸ τῆς Μελενδηςίας πύλης μέχρι τῆς τοῦ ἀγίου Ρωμανοῦ). Βλ. *Janin, Deuteron, Triton et Rempton* ἐν *Echos d'Orient*, 39 (1936), σ. 205—219). Ὁ Γεδεὼν (Ἑορ. ΚΠ. πρ. σ. 235) ταυτίζει αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν Κυπαρισσίῳ (οὐχὶ τὸν Κυπαρισσᾶν) ἐν σ. 84 «Θεοδώρου τοῦ Συκεώτου (Ἀπριλίου 22), ἐπισκόπου Ἀναστασιουπόλεως. Σύναξις ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἐν τῷ Δευτέρῳ». Ἀλλὰ τὸ δεύτερον δηλοῖ δύο σταδίους ἔξω τῆς πόλεως, ὅπως Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἐξηγεῖται τὸ Δέκατον: «Ὡσεὶ δέκα σταδίους τῶν τειχῶν ἀπέχοντος τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ἔξ οὗ, οἶμαι, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτίσατο» σ. 386 Α' τομ.) ἄρα ἔκειτο ἔξω.

§ 7. Ὁ τοῦ Διπλοφαναρίου. Μόνον ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος ἀναφέρεται (Κερ. 5241 5). Βεβαίως ἔκειτο ἐν Φαναρίῳ καὶ διακρίνεται τοῦ Ροδίτου καὶ τοῦ εἰς τὴν οἰκογένειαν Καντακουζηνοῦ ἀνήκοντος, ἡ λοιπὸν εἶχε καταστραφῇ τῷ 1604, διότι ἀγνοεῖται ὑπὸ τοῦ Πατεράκη, ἡ κατὰ Κεραμέα εἶναι ὁ τῆς Καλλιγαρίας (560. Ἱεροσ. σταχ. Α', σ. 450, 282. ἐκὰς τῷ 1659).

Ὁ κ. Σωτηρίου (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 9) τὸ Διπλοφανάριον ταυτίζει πρὸς τὸ Φανάριον ἦτοι θεωρεῖ ἀμφοτέρως τὰς ὀνομασίας εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν ἀνηκούσας, παραπέμπων εἰς τὸν Ἡλιουπόλεως. Μετὰ τὴν ἐν τῷ ΙΖ' αἰῶνι καταστροφὴν αὐτοῦ «τῶν πραγμάτων αὐτοῦ εἰς τὸν τοῦ Φαναρίου μετακομισθέντων ἅγιον Γεώργιον ἡ παράδοσις μετέδωκεν αὐτῷ ὡς ἐσχάτην κληρονομίαν καὶ τὴν τοῦ Διπλοφαναρίου ὀνομασίαν» Κερ. σ. 525. Ὁ Πατεράκης παρέλειπεν τὸν ἐν Διπλοφαναρίῳ ἅγιον Γεώργιον, οὐχὶ βεβαίως, ἀφοῦ ἔγραφε τὸ βιβλίον αὐτοῦ μετὰ ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ πατριαρχ. ἐκκλησίας. ἀλλὰ διότι ἐγένετο πατριαρχεῖον, ἐπομένως τὸν, ὃν ἀναφέρει, εἰς Φανάριον ἅγιον Γεώργιον εἶναι ὁ ἐν τῷ Πύργῳ Φενέρ καπισὶ καὶ ὃν ὁ Ὑψηλάντης τοποθετεῖ «ἐπὶ τῆς πύλης καὶ τοῦ τείχους τοῦ Φαναρίου» καὶ «ἐπὶ τῷ τείχει τῷ κατὰ τὴν πύλην τοῦ Φαναρίου ὁ Γερλάχ . . . ἐστολισμένον δι' ἀρχαίων εἰκόνων καὶ παρὰ τὴν εἴσοδον ἔχοντα . . . τὸν γυναικωνίτην κευρωσμένον διὰ δικτυοειδοῦς φράκτου» κτλ. (Σιδερίδης σ. 131). Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς κατάλογον ἐμβατοικίων ἀναγράφεται πρῶτος «εἰς τὸ Διπλοφανάριον τὸ πατριαρχεῖον ἅγιος Γεώργιος» (Γεδ. Βυζ. ἐκκλ. σ. 25).

§ 8. Ὁ τῶν Ἐξ μαρμάρων. Ἀναφέρεται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν περιηγητῶν (Κερ. 523, 560).

Ὁ τῶν Θεραπειῶν ἢ τῆς Θεραπείας ὁ τῆς θρακικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου (Γεδ. 36) μητροπολιτικὸς ναὸς. Ἀναφέρεται τῷ 1652 κατὰ Δεκέμβριον, ὅτε ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Μακάριος ἐτέλεσεν ἀγιασμόν. Ἀνεκαινίσθη τῷ 1796—8 (Ἑορτ. 237—8).

§ 9. Ὁ τῆς Καλλιγραφίας (Κερ. 523). Ἐκεῖτο ἔξω τοῦ Ἐγρί·καπὶ (Πασπ. 21—22). Ὁ Κεραμεὺς ἐκινδύνευσε νὰ συνταυτίσῃ αὐτὸν πρὸς τὸ Διπλοφανάριον (560). Εἶναι περιέργον, ὅτι τοῦτον δὲν ἀναφέρει ὁ Τρύφων.

§ 10. Ὁ Καρίπης ἐν Ἀντιγόνῃ. Ἀνεξήγητον τὸ ὄνομα (Γεδ. 31) τοῦ μονυδρίου τούτου, ὅπερ τῷ 1786, ἐπινεύσει τοῦ πατριάρχου Προκοπίου κατεστάθη μετόχιον τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ Μεγ. σπηλαίου (Προσκυνητάριον σ. 97—99).

§ 11. Ὁ τοῦ Καντακουζηνοῦ ναὸς τῆς ἀρχαίας ταύτης οἰκογενείας ἐν Φαναρίῳ κείμενος, ὡς διαλαμβάνει ὁ Τρύφων. ὁ Πατεράκης οὐδὲν λέγει. Διαπορεῖ καὶ ὁ Κεραμεὺς (524—525) ἂν πρέπη νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν Ροδίτην ἢ τὸν Ἀγιοταφίτην, ἔφ' ὅσον δὲν ἠδυνήθη νὰ προσδιορίσῃ ἄλλον τόπον. καὶ ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἀληθεύει τὸ δεύτερον. Τὸ περὶ τοῦ Ροδίτου εἶναι ἀναπόδεικτον.

§ 12. Ὁ Καταβιώτης ἁγ. Γεώργιος. Εἰς συνοδικὴν πράξιν τοῦ Μαΐου 1324 ἀναφέρεται ἡ «σεπτὴ εἰκὼν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου τοῦ ἐπικεκλημένου Καταβιώτου» (Acta patr. I, 1860, σ. 103). Αὕτη βεβαίως ἀνῆκεν εἰς ναὸν ἢ μονήν, ἣτις δὲν ὑφίστατο τότε καὶ ἡ εἰκὼν εὗρίσκετο εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως.

§ 13. Ὁ τῶν Κονταρίων. Κατὰ τὸν ψευδο - Κωδινόν : «Ὅποτε ἦλθεν Αἴμος ὁ βασιλεὺς Θράκης πρὸς Βύζαντα, ἔκοψαν οἱ Βυζάντιοι ἐκ τῶν ἐκεῖσε (τοῦ δάσους δηλονότι) κοντάρια καὶ οὕτως ἐκλήθη». (Πάτρια, ἔκδ. Preger, σ. II, 187 228-229). Κατὰ τὸν ἀνώνυμον τοῦ Banduri ἐνταῦθα μετὰ τὸν τῆς ἁγίας Θέκλης κατὰ τὸν 5' αἰῶνα ἀνηγέρθη καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου. (βλ. Quellen der byzantinischen, Kunstgeschichte. Aus gewählte Texte über die Kirchen, Klöster κ.τ.λ. von Kontsantinopel, herausg. von Jean P. Richter, Sonder. Aufgabe aus Eitelberger'schen Quellschriften. Wiens, 1897, σ. 124—125).²

1. Ὁ Γεδεὼν θεωρεῖ ὡς ἀρχαίαν γραφὴν τὸ Θεραπεία, διότι δὲν εὗρε λέγει Θεράπιον ἢ Θεραπείον (Ἑορτ. 238). Τὸ λαμπρὸν προάστειον κεῖται περὶ τὸν Φαρμακέα, κόλπον τοῦ Βοσπόρου, ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀττικοῦ πατριάρχου (406—425) διότι εὗρεν ἐκεῖ τὴν θεραπείαν, πρὶν ἐλέγγο Φαρμακιάς ἢ Φαρμακεὺς ἐκ τῆς φαρμακίδος Μηδείας, ἣτις συνάγουσα βοτάνας ἀφῆκεν ἐκεῖ τὸ κιβώτιον (Κυφιώτης. Ἡ Κωνσταντινούπολις, 1884, σ. 47).

2. Ὁ Richter ἐν ἀρχῇ (σ. XLVI) γράφει : «Τὰ λεγόμενα Κοντάρια, μέγα ὄρος ὁ Ἅγιος Γεώργιος . . .» καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου τοῦ Banduri.

§ 14. Ὁ τοῦ Κουδουνᾶ. Μονύδριον ἐν Πριγκήπῳ εὕρισκόμενον, δοθὲν καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γαβριὴλ ὡς μετόχιον τῇ τῶν Καλαβρύτων Λαύρᾳ τῷ 1782—1783 (Ἑορτ. 152). Δὲν δύναται νὰ λεχθῇ μετ' ἀκριβείας ἂν εἶναι ἡ ἀρχαία τοῦ Κωδωνοῦ μονή. ὑπὲρ ἧς ἀπελύθη χρυσόβουλλον ὑπὸ Μανουὴλ Κομνηνοῦ τῷ 1158 ; (Γεδ. 32). Ὁ Ἄντ. Μαλέτσκος ἔγραψεν ἐν τῇ Ἑπετηρίδι τῆς ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν, τόμ. ις', 1940, σ. 281—321 πραγματείαν περὶ τῆς μονῆς ταύτης, ἧς τὴν ἰδρυσιν ἀνάγει εἰς Νικ. Φωκᾶν (963). Ἐνταῦθα ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ ἐφίππου ἁγίου Γεωργίου, ἣτις κατὰ τὴν παράδοσιν εἶναι ἀρχαιοτάτη. Βεβαίως ἡ χρονολογία, ἣν φέρει, (607) δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀληθής, ὅπως δὲν εἶναι ἀληθές, ὅπερ λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἅγιος Γεώργιος εἰσήχθη κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα παραπέμπων εἰς τὴν τελευταίαν περὶ τοῦ ἐν Κ)πόλει ἁγ. Γεωργίου διατριβὴν τοῦ κ. Γεδεών. οὗτος ἐν τοῖς Πατρ. πίν. σ. 557 γράφει, ὅτι τότε (περὶ τὸ 1880) ἀνεκαλύφθη αὕτη ἡ εἰκὼν καὶ ὅτι ἡ μονὴ καὶ ὁ ναὸς αὐτῆς ἐκτίσθη (γρ. ἀνεκτίσθη) τὸ 1628 ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἡσαΐα ἢ τοῦ Κωδωνᾶ. Ὁ ἅγιος ἐτέλει θαύματα ἰδίως εἰς τοὺς φρενοβλαβεῖς· διὸ ἔσπευδεν ὁ λαὸς πανταχόθεν καὶ δὴ ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου παραμένων ἐπὶ τριήμερον (σ. 44—5).

§ 15. Ὁ τοῦ Κρημνοῦ ἐν τῇ Χάλκῃ. Ἐκειτο εἰς ἀπορῳᾶ βράχον, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα (Γεδ. 31, 36). ἀνφοδομήθη τῷ 1758 ὑπὸ τοῦ Χαλκηδόνης Ἰωαννικίου καὶ ἐξεχωρήθη τῷ Παναγίῳ τάφῳ (Ἑορτ. 238).

§ 16. Ὁ ἐν τῇ κυπαρίσσῳ ἢ τοῦ Κυπαρισσοῦ. Ὁ Γεδεών (σ. 34) διακρίνει αὐτοὺς καὶ τὸν δεύτερον τάσσει μετὰ τὴν ἄλῳσιν. ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ ἔχη δίκαιον, μᾶλλον ἐκ τῆς φουμένης· ἐκεῖ ἀνέκαθεν πελωρίας κυπαρίσσου ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ Πασπάτης (σ. 387). κεῖται ἐπὶ τῆς ἀπὸ Βλάχκας εἰς Ψαμαθείαν ἀγοῦσης λεωφόρου καὶ πρὸς Α τῆς μοιῆς τῆς Περιβλέπτου. Κατὰ τὸν Συναξαριστὴν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἐωρτάζοντο τῇ 28 Νοεμβρίου.¹ Ἐνταῦθα ἐτελεῖτο καὶ ἡ σύναξις τῶν ἁγίων μαρτύρων Ζήνωνος καὶ Ζηνα καὶ τοῦ ἁγ. Χριστοφόρου. Περὶ τούτων αἱ παραπομπαὶ τοῦ Πασπάτη δὲν ἀναστοιχοῦσιν εἰς τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Νικοδήμου, ὅστις εἰς τὰς 22 Ἰουνίου ἔχει τοὺς πρώτους καὶ γράφει : «τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις καὶ ἑορτὴ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ εὕρισκομένου εἰς τόπον λεγόμενον Κυπαρίσσιον». Ὁ Χριστοφόρος νομίζω, ὅτι εἶναι ὁ μετ' ἄλλων συμμαρτυρήσας τῷ ἁγίῳ Γεωργίῳ καὶ ἑορτάζεται τῇ 20 Ἀπριλίου (βλ. Συναξ. ἐκδ. Ἀθηνῶν, 1868, σ. 79, 219, τόμ. Β'). Ὁ φιλάρχαιος πατριάρχης Κωνσταντῖος ἀνεκαίνισε τῷ 1833 τὸν ναὸν πυρποληθέντα τῷ 1782 πανομοιότυπως φυτεύσας καὶ τὴν κυπαρίσσον, ὡς ἡ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ ἐπιγραφὴ διδάσκει, ἀλλ' ὁ τροῦλλος εἶναι

1. Κατὰ Γεδ. Ἑορτ. 85, «Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῷ Κυπαρισσίῳ» ἐτελοῦντο 24 Ἀπριλίου.

ἀκαλλής. ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐκίνησε, λέγει ὁ Πασπάτης, τὴν ὄρεξιν τῶν κατακτητῶν. Μέχρι τοῦ 1652 ἀναφέρεται ἡ ψηφιδωτὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰκὼν καὶ ἁγίασμα.¹ Τοῦτον τὸν ἅγιον ὀνομάζει ὁ Γεδ. Έορτ. 235 : «ὁ Κυπαρισσᾶς, ὁ ἐν Ψαμαθείᾳ, βεβαίως ἐστὶν ὁ παρὰ Βυζαντινοῖς «ἐν Κυπαρισσίῳ», διότι ἐκεῖνος ἔκειτο ἐν τῷ Δευτέρῳ» (ἀκατάληπτον).

Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου ὁ Γερλάχ γράφει : «Τῇ 23 Ἀπριλίου 1577 ἤλθομεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἐξωγραφημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ μικρῶν τετραγώνων ἐπιχρύσων τμημάτων πλακῶν, ἔχουσα κρεμαμένην ὥραϊαν μεταξίνην σκέπην . . .» (Tagesbuch, σ. 339). Μετὰ ἐν ἔτος καὶ πάλιν ἐπεσκέψατο καὶ ἀναφέρει τὸ ἁγίασμα «θεραπεῦον τοὺς πυρέσσοντας» (σ. 484). Κατὰ τὸν Σιδερίδην εἶναι αὐτὸς ὁ ἐν Ὑψωμαθείοις ἀλλαχοῦ (βλ. ὁ ἐν Ψαμαθείᾳ) ἀναφερόμενος, περὶ οὗ ὁ διάκονος Παῦλος γράφει, ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀνακτιθεισῶν ἐκκλησιῶν, ὅτι ὥραία μωσαϊκὴ εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὑπάρχει ὡς καὶ ἁγίασμα καὶ τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας καὶ περιγράφει τὸν τροῦλλον (αὐτ. σ. 139). Ὅτι ὁμοῦς ὑπῆρχον δύο ναοὶ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀναφέρει σημείωμα τοῦ Πασχάλη (βλ. Ἡ Ζωοδόχος πηγὴ ἐν Κ)πόλει 1886, σ. 313) : «Ἁγιος Γεώργιος Παρμακαπῆ (βλ. παρὰ Σιδερίδην καὶ τοὺς ἰάμβους τοῦ Νικ. Λογάδου εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου ἀνάκτισιν τοῦ ναοῦ). Ἴσως ὁ ναὸς οὗτος ἀνῆκεν εἰς Μιχαὴλ τὸν Ἀτταλειάτην, διότι ἐνταῦθα οὗτος εἶχεν τὸ οἶκον. μανσωλεῖον (Σάθα Μεσ. βιβλ. Α', σ. 20).

§ 17. Ὁ τῆς Κυρὰ Μάρθας ἢ Κερὰ Μάρθας (Γεδ. 33) πλησίον τῆς μονῆς τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ, ὅπου τὸ Κίρκ-ντόρτ-τσασμέ-καποῦ ἐντὸς τῶν τειχῶν.

§ 18. Ὁ ἐν Λίτραις ἔξω τῶν τειχῶν ἀνοικοδομηθεὶς τῷ 1830—4 (Έορτ. 239 μετὰ φωτογραφίας σ. 11).

§ 19. Ὁ τῶν Μαγγάνων, ἐπισήμου μονῆς, (ἐν τῇ νῦν ἀποβάθρᾳ τοῦ Σιρ-κετζῆ. Οὗτος ἀνηγέρθη μεγαλοπρεπέστατος κατὰ τὰ ἔτη 1042—1055 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (Γεδ. 33) καὶ γεραίρει αὐτὸν ἐν τῷ πανηγυρικῷ εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐκφωνηθέντα παρόντος καὶ τοῦ κτίτορος ὁ Εὐχαΐτων Ἰωάννης.² «οἷα δὲ καὶ τὰ θαύματα τῆς λαμπροφύρου

1. Βλ. S. Petrides, Eglises grecques de Constantinople en 1652, Echos d'Orient, 1900, τόμ. Δ', σ. 47.

2. Περὶ τούτου λέγει : «Ἄλλ' εἰς καλὸν ἤκουσιν ἡμῖν οἱ βασιλεῖς εἰς τὸν λόγον . . . ὅτι βασιλεῖς φιλοχρίστους οὕτω καὶ φιλομάρτυρας ἐξάρχους ἔχει καὶ χορηγούς» (ἐκδ. De Lagarde, Gottingae, 1882, σ. 140, 148.

ταύτης ἡμέρας ! ὁ μὲν δὴ καινὸς οὐρανός,¹ ὁ θαυμαστὸς ναὸς οὗτος, ὃν ὁ μέγας οἰκεῖν Τροπαιοφόρος εὐδόκησε, *μεγέθει καὶ κάλλει καὶ πολυτελείᾳ κατασκευῆς πολὺ τι τὰς ἄλλας ὑπερβαίνων οἰκοδομάς, καὶ διὰ τὸ περιὸν τῆς λαμπρότητος ἀπαξιῶν* μὲν ὥσπερ (γρ. ὡς πρὸς) τὴν γῆν, αἰρόμενος δὲ καὶ ἀνατρέχων εὖ μάλα πρὸς τὸν ὑπερθεὶν οὐρανόν, ὅλην μὲν ἔνδον δέχεται τὴν ἐκείθεν ἡμέραν, ὅλην δὲ λαμβάνει τὴν κάτωθεν, ἐξ ἀπείρων λαμπάδων τε καὶ λύχνων ἀναπτομένην καὶ διπλῶς ἐκατέρωθεν πυρσευόμενος καὶ αὐτὸς ἤδη ὁλος φῶς αὐτόχρημα δείκνυται κτλ.» (αὐτ. 139—140, 142). Καὶ ὁ Χριστοφόρος Πατρικίος : «Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὴν ἐν τοῖς Μαγγάνοις».

«Ἐν ταῖς ἄνω μὲν μαρτύρων κατοικίαις,
αἷς εἰς ἀμοιβὴν τῶν πόνων Θεὸς νέμει,
ποία τὸ κρεῖττον ἔσχε οὐκ ἔχω λέγειν.
ἐν τοῖς δόμοις δὲ τοῖς κάτω τούτοις τέως
Γεώργιος τὰ πρῶτα κληροῦται γέρα.
κἂν τῶν ἀθλητῶν ἡ θεοστεφῆς φάλαγξ
ὦρας ναῶν ἤριζον ἀλλήλοις χάριν,
πάντων ἂν ἐκράτησεν οὗτος μαρτύρων·
ὑπερφυῇ γὰρ πάντα τοῦδε τοῦ δόμου
καὶ πλήρες ὦδε χαρίτων τὸ χωρίον
καὶ θεῖον ὄντως, εἰ τάληθὲς χρὴ λέγειν».²

Ἐν τῷ πύργῳ τῶν Μαγγάνων ἐφυλάττοντο πολεμικαὶ μηχαναί, ὅπου καὶ τὰ παλάτια. Τὴν μονὴν ἱδρυσεν ὁ *Μονομάχος Κωνσταντῖνος* «κοσμήσας οἰκοδομαῖς καὶ λειμῶσι πολλὴν τὴν τερπωλὴν παρεχομένοις» καὶ διατάξας ὅπως γίνηται τῇ 23 Ἀπριλίου ἐν τῷ νυφῷ αὐτῆς αὐτοκρατορικῇ προέλευσις (*Ἀνταλειάτης*, σ. 48 καὶ 71, *Κωδινού*, Περὶ ὁφθ. 81). Ὁ χρονογράφος Μανασσῆς (σ. 266, στ. 6272, Βόννης, ἐκθειάζων τὸν Μονομάχον καὶ διὰ τὰ ἄλλα κτίσματα πρὸς κόσμον τῆς Μεγαλοπόλεως ἐπιφέρει τὰ ἀξιόλογα ταῦτα διὰ τὴν μονὴν τοῦ Τροπαιοφόρου :

«Κἂν γνῶναι θέλῃ τις αὐτοῦ τὰ τῆς λαμπροψυχίας,
ἢ λαμπροδόμητος μονὴ πιστώσεται τὸ πρᾶγμα,
ἣν ἐκ θεμελίων ἤγειρεν ἀπὸ ῥιζῶν ἐσχάτην
τῷ θεῷ χριστομάρτυρι, τῷ τροπαιοφοροῦντι».

1. Οὐρανὸς καλεῖται ὁ ναὸς ἐν τῷ γνωστῷ τροπαρίῳ, ὅπερ ἦν κεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ τρούλλου τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ εἰς ἄλλους βυζαντινοὺς ναοὺς :

«Οὐρανὸς πολύφωτος ἡ ἐκκλησία,
καταυγάζει ἅπαντας
φωταγωγοῦσα τοὺς πιστούς,
ἐν ᾧ ἐστῶτες κραυγάζομεν :
τοῦτον τὸν οἶκον στερέωσον, Κύριε».

2. Die Geschichte des Christophoros Mitylenaios her. von *Eduard Kurtz* ἀφ. 96, Leipzig, 1903.

Ἐφεξῆς διηγεῖται τὴν ἐκ τῆς ποδάγρας ἱασιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου, ἐξ ἧς δεινῶς ἔπασχεν ὁ αὐτοκράτωρ, γεγονός, ὃπερ ἐπαναλαμβάνουσι καὶ οἱ μετὰ ταῦτα χρονογράφοι καὶ ὅτι περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν ταύτην, ὅπου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη¹. Ἄννα ἡ τὴν Ἀλεξιάδα συγγράψασα περὶ τῆς βασιλίδος μητρὸς Μαρίας, ἥτις κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου συνεβασίλευε τῷ Ἀλεξίῳ Α', γράφει : «Οὔτω γοῦν τῶν βασιλείων ἐκείνη ἐξέρχεται μετὰ προπομπῆς ἀξίας ἐν τοῖς κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου μάρτυρος Γεωργίου παρὸ τοῦ ἀποβιβιακῶτος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου βασιλέως οἰκοδομηθεῖσαν οἰκίμασι κατασκηνώσασα, (Μάγγανα ταῦτα ἡ κοινὴ εἰσέτι κικλήσκει διὰλεκτος), Ἰσαακίου συνεφεπομένου ταύτῃ τοῦ σεβαστοκράτορος»². Ἐπειτα δὲ εἶχε καταντήσῃ ἡ μονὴ βασιλικὸν μαυσωλεῖον³. Τοσαύτη ἦν ἡ εὐρυχωρία, τὰ περὶ τὴν μονὴν ἄλση καὶ οἱ παράδεισοι, ἅπερ ἐκθειάζων ὁ Ψελλός, ὥς καὶ τὸν ἐν τῇ ὀροφῇ τοῦ ναοῦ χρυσὸν μέμφεται τοῦ Μονομάχου διὰ τὴν σπατάλην (Σάθα Μεσ. βιβλ. Δ', σ. 191—3. Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς κατεῖχεν ἐπίσημον θέσιν, δεύτερος τῇ τάξει μεταξὺ τῶν ἄλλων κατὰ τὰς συνοδικὰς συνελεύσεις καὶ τὰς ἱερὰς τελειὰς τῆς ἁγ. Σοφίας, τὰς εἰς ἐξαιρέτους δεσποτικὰς ἑορτὰς τελουμένας (Acta patr. II, σ. 22. Γεδ. Βυζ. Ἑορτ. σ. 191).

Μακροχώριον βλ. Ἀφάμεια.

§ 20. Ὁ τοῦ Μεγάλου ρεύματος. Αὕτη ἡ ἀρκούντως μεγάλη (ὡς πρὸς τὸν τόπον) μονὴ ἔκειτο μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἄνωθι τοῦ Ἀρβανιτοχωρίου, ἧς τὰ τεῖχη ἐσώζοντο μέχρι 1877 καὶ μαρμάρινον ἡλιακὸν ὥρολόγιον, ὃπερ νῦν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀρχαιολ. Μουσείῳ Κ)πόλεως. Ὁ ναὸς εἶχε διαστάσεις 10×5 καὶ οἱ κίονες 3,50 μετρ. καὶ 0,50—0,55 διάμ. καὶ τὰ τόξα τῶν παραθύρων πλάτος ὀλίγῳ στενότερον τοῦ μέτρου. Ταύτην ἀνεκήρυξε σιαιυροπηγιακὴν τῷ 1573 ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β', ὅτε καὶ ἐπεσκευάσθη τὸ κτίριον, διότι οἱ τοῖχοι ἔμενον μέχρις ἐσχάτων τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Οἱ ἐγγχώριοι, γράφει ὁ κ. Γεδεών, διηγοῦνται πολλὰ θαύματα τοῦ ἁγίου ἐκεῖ γινόμενα («Ἐγγράφα, λίθοι καὶ κεράμια», Κ)πολις, 1892, σ. 29—30).

§ 21. Ὁ τοῦ Μεσαμπέλου. Μονὴ ἀπέναντι τῆς Πόλεως κειμένη (Γεδ. 31, 34), ἐνθα κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα ἦν ἡ μονὴ τοῦ Πελεκάνου (Ἄννα Κομν. Β', σ. 55, καὶ 75).

§ 22. Ὁ τοῦ Νεοχωρίου τοῦ ἐν τῷ Βοσπόρῳ. καὶ τοῦτο ἦν μετόχιον, τὸ τρίτον ἐν Κ)πόλει τοῦ Παναγίου Τάφου ποραχωρηθὲν πρὸ τοῦ 1700, καί-

1. Βλ. Γεώργιον Ἀμαρτωλόν, σ. 879, ἐκδ. Muralt, Ἰωήλ, χρονογρ. σ. 63, Βόννης. Ζωναράν, XVII, 20—21. Πρὸς τοῦτοις καὶ I. Labarte, «Le palais imperial de Constantinople et ses abords...» Paris, 2861, σ. 97—99.

2. Ἀννης τῆς Κομνηνῆς Ἀλεξιάς, βιβλ. Γ', 4, σ. 151, Βόννης.

3. Βλ. τὰς σχετικὰς παραπομπὰς εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρονογράφους παρὰ Richter, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 237—239 «Das Kloster der Mangana».

τοι μέχρι τοῦ 1777 διεβίβαζε τὸ ἐμβατοίκιον εἰς τὰ πατριαρχεῖα (Ἑορτ. 151). Ἐπίσης καὶ προηγουμένως «ὁ ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἀγιοταφικῶν εἰς τὸ Νεοχώρι» ἐλέγετο (Βυζ. ἐκκλ. 27). Κατὰ τὰς συμπληρώσεις τοῦ Η' βιβλίου, ἃς ἐδημοσίευσεν ὁ Κεραμεύς, εἰς τοῦ Ὑψηλάντου «Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν» εἰς τὸ Νεοχώριον τὸ παρὰ τῷ Σωσθενίῳ τῆς Προποντίδος (sic) «ἀφιέρωσε τῷ Παναγίῳ τάφῳ ὁ πρόπαππὸς μου Χαιζῆ Νικόλαος τόπον ἀπὸ τὸ μπουστάνι, ἐν ᾧ ἦν καὶ τις μικρὰ ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι . . . τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐκτίσθησαν ὕστερα καὶ πλείω κελλῖα εἰς τὸν τόπον αὐτὸν διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ σπῖτι πατριαρχικὸν ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου» (Documente Hurmu-jaki, τόμ. XIII, 1909, σ. 520).

§ 23. Ὁ ἐν τῷ Ξυλοκέρκῳ. Οὗτος ἦν λίαν ἀρχαῖος, διότι ἀνῆκεν εἰς μονήν, ὅθεν καὶ ὁ μουσικὸς Συμεὼν ὁ Ξυλοκερκῖνος. ἀναφέρονται μοναχῶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ πρὸ τοῦ 550 καὶ ἔκειτο ἔξω τοῦ περὶ τὰς Βλαχέρνας ἡρακλείου τείχους. Ἐσφαλμένως, ὡς φαίνεται, γράφει ὁ κ. Γεδεὼν Ξηροκέρκου (σ. 33 Ἑορτ. 84). Πολλοὶ κατὰ Πασπάτην συγγέουσι τὴν Ξυλόκερκον πρὸς τὴν Ξυλόπορταν, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου (Βυζ. μελ. σ. 61—62). Ἡ Ξυλόκερκος ἦν στάδιον ἢ ἵπποδρόμιον ξύλινον ἥτοι ξυλῖνας τὰς κερκίδας ἔχων, πλησίον τοῦ ἀνακτόρου.

§ 24. Ὁ τοῦ Ὁρατορίου. Ὁ ἐπὶ Ἀρχαδίου καὶ Θεοδοσίου Β' πατρῷκιος Θεόδωρος ὁ Σφωράκιος ἱδρυσε τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Θεοδώρου. Ἐπὶ Μανρικίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνοικοδομήσεως αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς ἀνήγειρε Ὁρατόριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τοῖς Σφωρακίῳ.

§ 25. Ὁ ἐν Ὁρτάκιοι. Τὸ τοῦ Βοσπόρου τοῦτο προάστειον ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν ὀνομάζετο Ἅγιος Φωκᾶς διὰ τὴν ἐν αὐτῷ μονὴν τοῦ ἁγίου, ἣν ἔκτισε Βασίλειος ὁ Μακεδών, ἔπειτα καὶ Μεσαχώριον καὶ κεῖται εἰς τὴν τρίτην πεδινὴν παραλίαν μετὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Δολμᾶ Μπαξέ. Ὁ ναὸς κατὰ Γεδεὼν (σ. 38) ἦν ἐκτισμένος εἰς ἄθλιον ὑπόγειον.

§ 26. Ὁ εἰς Παντίχειον τῆς Ἀσιατ. ἀκτῆς. Ἐνταῦθα μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ πανήγυρις συνεκέντρον μεγίστην συρροὴν πιστῶν (Γεδ. 38).

§ 27. Ὁ τοῦ παπᾶ Φυτίλῃ. Οὗτος ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τῶν δύο περιη-

1. Ὁ Du Gange ἔχει ἐν Constantinopolis christiana, α' ἐκδ. σ. 125 : «ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ Ξηροκέρκῳ ἢ Ξυλοκέρκῳ».

2. Ὁρατόριον ἐπὶ Βυζαντινῶν ἦν αἰθουσα προσευχῆς καὶ θρησκ. συγκεντρώσεων καί, ἐπειδὴ τὸ κύριον εἰς ταύτας ἦν ἡ μουσικὴ, κατήντησε νὰ σημαίνῃ τὸ νῦν ἐκκλησι. μελόδραμα. (βλ. Μεγ. Ἑγκ. ΙΘ' σ. 16).

3. Richter, Quellen κτλ. σ. 149, 207.

γητῶν καὶ ἔκειτο εἰς τὸ πατριαρχεῖον (Βυζ. ἐκκλ. 22)· τῷ 1648 προσφέρει ἡ ἐνορία τοῦ Φυτίλη μετὰ τῆς τοῦ Ραμουντιῆ ἔρανον ἐμβατοίκιον (Κερ. 523, 525). ἔκειτο παρὰ τὸ Φανάριον (;). Πέραν τοῦ σημείου τούτου οὐδὲν γνωρίζομεν, εἰς ὄνομα ἱερέως εἶναι καὶ ὁ Ταξιάρχης τοῦ παπᾶ Λουκᾶ (523).

§ 28. Ὁ τοῦ Κοτηρᾶ. Οὗτος μετὰ τὸ 1568, ὅτε ἡ Παμμακάριστος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετεβλήθη εἰς ἐνοριακὸν ναὸν ἀνήκων τέως εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ λογοθέτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Γεωργίου Κοτηρᾶ (Βυζ. ἐκκλ. 140). Ὁ ναὸς μοναστηριακὸς ὢν πρότερον τῷ 1648 φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο. (ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἄλλος φέρων παρεμφερὲς ὄνομα, χαρτοφύλαξ μέγας τῆς Μ. ἐκκλησίας τῷ 1555, ὁ Ἀλέξανδρος Ἀποτυρᾶς. Πλὴν τούτου ὁ Γεδεὼν δὲν ἐγνώριζε τὸν κατάλογον τοῦ Τρύφωνος, ὅστις ἐν τῷ γενικῷ τῶν ναῶν καταλόγῳ ἔχει καὶ τὸν τοῦ Κοτηρᾶ τῷ 1593, σημειωσάμενος ὅτι κεῖται «ἐγγὺς τοῦ παλαιοῦ πατριαρχείου» ἥτοι τῆς Παμμακαρίστου καὶ ὅτι εὗρεν ἐκεῖ ἱερέα τὸν παπᾶ Δημήτριον (561). Κατὰ τὸν μέγαν τοῦ 1728 ἐμπρησμὸν ἐκᾶη καὶ οὗτος καὶ ἀνεκαινίσθη μετὰ 2 ἔτη (βλ. καὶ ἄλλα χρονικά Ἑορτ. 233—234), δηλ. εἶναι ὁ 7ος ναὸς, δι' ὃν παρεχωρήθη ἡ κυβερνητικὴ τῆς ἀνοικοδομήσεως ἄδεια (Φωτίειος βιβλιοθήκη, Α', σ. 48) καὶ τῷ 1683 ἀναγράφεται, ὅτι προσέφερεν ἡ ἐνορία ἔρανον εἰς τὰ Πατριαρχεῖα (Βυζ. ἐκκλ. 23).

§ 29. Ὁ τοῦ Πύργου Φαναρίου. Οὗτος ἀνηγέρθη τὸν ΙΑ'—ΙΒ' αἰῶνα καὶ κατεστράφη τῷ 1703 (Γεδ. 33—4). Κατὰ τὸν Ὑψηλάντην ἔκειτο ἐπὶ τῆς πύλης καὶ τοῦ τείχους τοῦ Φαναρίου» (Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 681)· καὶ ἐξ ἀνακαλύψεως λειψάνων τῆς ἱερᾶς δομικῆς γενομένης τῷ 1884, ἐμάθομεν, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦν ἐγγὺς πρὸς τὴν δευτέραν τοῦ Φαναρίου πύλην προσερεϊδόμενος σχεδὸν ἐπὶ τοῦ τείχους, κυρίως εἰς τινα πύργον, ὃθεν καὶ ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς καταστίχοις τὸ ὄνομα «ἅγιος Γεώργιος τοῦ Πύργου». Ἐκεῖτο ἀκριβῶς, ὅπου ἡ οἰκία τοῦ Κωστάκη Θωμαΐδου. Κατεσκάφη, ὡς φαίνεται, μετὰ τοῦ πύργου τῷ 1704 πρωθυπουργοῦντος τοῦ Ἀχμέτ Καλαϊλῆ πασᾶ (Βυζ. ἐκκλ. 15—16), ἐνῶ τῷ 1648 ἀναφέρεται, ὅτι «ἡ ἐνορία τοῦ Πύργου μετὰ τῆς τοῦ Παπᾶ Νικορήτου» (ναὸς ἄλλος οὗτος) προσέφερεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἐμβατοίκιον (αὐτ. σ. 22).

Ὁ Κεραμεὺς εἰς τὸ συμπλήρωμα τοῦ Η' βιβλίου «Τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν» τοῦ Ὑψηλάντου γράφει περὶ τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, ὅτι μετὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ Μπαλατᾶ, ὅτε ἐκᾶη καὶ αὐτὸ κείμενον ἐν τῷ Διπλοφαναρίῳ, οἱ Γουναράδες ἔκτισαν νέαν ἐκκλησίαν πενταπλασίαν τῆς πρώτης, ἀλλ' ὁ πατριάρχης Παρθένιος ὁ νέος «οὐ συνεχώρει λειτουργεῖν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἐπὶ συμφωνίᾳ τοῦ μὴ ἔχειν ποσῶς ἐνορίαν καὶ τελεῖν αὐτὴν (τὴν λειτουργίαν) ὑπὸ τῇ μικρᾷ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τῇ κειμένῃ ἐπὶ τῷ κάστρῳ τῆς Πύλης τοῦ Φαναρίου» (Ἑλληνικά κείμενα ἐν τῷ XIII τόμῳ τῶν Documente τοῦ Hurmuzaki, Βουκουρέστιον, 1909, σ. 516).

Ὁ Τρύφων ἀναφέρει (ἀρ. 1) ἅγιον Γεώργιον Φενέρ καπισῆ καὶ ἀρ. 46) ἅγ. Γεώργιον ἐν τῷ Πύργῳ Φενέρ καπισῆ, καὶ εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς κατὰ Σιδερίδην (σ. 131).¹

§ 30. Ὁ Ροδίτης. Οὗτος παραδίδεται μόνον ὑπὸ τοῦ Πατεράκη. Κατὰ Κεραμέα ἴσως ὁ εἰς Καντακουζηνοῦ—μαχαλεδά, ἂν καὶ ἡ συνταύτισις αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ σήμερον (525, 560). Ἐν τούτοις ἐν τῷ πατριαρχικῷ σκευοφυλακίῳ ὑπάρχει ἐπιτάφιος ἀρίστης τέχνης, ὅστις φέρει ἐπιγραφήν : «Ὁ παρὼν ἐπιτάφιος ὑπάρχει τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Ῥοδίων ἐπιτροπεύοντος τοῦ κυροῦ Γεωργάκη τοῦ Χρυσσοχοῦ, τοῦ υἱοῦ Δανιήλ. Ἐτοι ἀπὸ Χριστοῦ 1637 χαῖρ Δαβείδ ἱερομονάχου» (Σωτηρίου, Κειμήλια οἴκουμ. πατρ. σ. 59). Ἐν τῷ καταλόγῳ ἐμβατοικίων τοῦ 1683 δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ ναὸς οὗτος.

§ 31. Ὁ ἐν Συκεοῦς ἢ Σικελῶν μονῇ. (Ἑορτ. 85). Εἰς τὰς 18 Μαΐου ἐτελείτο «ἐν τῇ μονῇ τῶν Σικελῶν» (ἢ Σικέλλων) ἡ σύναξις Στεφάνου πατριάρχου, ὅπου ἐτάφη, κατὰ δὲ τὸν Ἱεροσολ. κώδικα 40 εἰς τὰς 27 «ἐν τῷ μαρτυρείῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ μονῇ Συκεοῦς» (Ἑορτ. 89). Ἐν τῷ βίῳ Θεοδώρου Συκεώτου ἐπισκόπου Ἀναστασιουπόλεως, ὅστις, ὡς εἶδομεν, ἐωρτάζετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ Δευτέρῳ τὴν 22 Ἀπριλίου, σημειοῦται ὁ Συναξαριστής, ὅτι οὗτος εἶχε τόσῃν πρὸς τὸν Τροπαιοφόρον εὐλάβειαν «ὥστε ὁ μέγας Γεώργιος ἐφαίνετο, ὅτι πάντοτε εὕρισκετο μαζί του, ὅτι τὸν ἐδίδασκεν ὡς παιδαγωγός . . . μεγαλυτέρων ἀρετῶν, καὶ ὅτι ἡγάπα αὐτόν . . . μὲ πνευματικὸν καὶ θαυμαστὸν ἔρωτα». Τελευταῖον παρουσιάσθη καὶ πάλιν κατ' ὄναρ πρὸς αὐτὸν ἔφιππος σύρων καὶ ἕτερον ἵππον, προτείνας αὐτῷ νὰ ἱππεύσῃ (προμήνυμα τοῦ θανάτου). Κατήγετο δὲ οὗτος ἐκ Συκεοῦ, χωρίου τῶν Γαλατῶν (ἐκδ. Ἀθηνῶν 1868, Β', σ. 103—4). Ὅθεν καὶ ὁ *Du Gange* (σ. 125) «ἅγ. Γεωργ. τοῦ Συκεώτου».

§ 32. Ὁ τοῦ Συγκέλλου (Συναξ. Τσεγκέλ·κιοῖ). Ἡ μονὴ αὕτη κειμένη ἀπέναντι τοῦ Βέικοζ ἐπὶ τῆς ἑναντι ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἀναφέρεται τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ (παρὰ Σάθ. Μεσ. βιβλιοθ. Ε', σ. 177). Ὁ Γεδεὼν (σ. 36), ἐνῶ πρὶν (Ἑορτ. 239) ἀνέφερε τὴν μονήν, μεταγνοὺς ὀνομάζει τὸ Συγκέλλου, τὸ χωρίον, ὅπου ἵδρυτο ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπερ σώζεται νῦν εἰς τὸ ἐκ τοῦ Συγκέλλ παρεφθαρμένον τουρκ. ὄνομα Τσεγκέλ. Ἐν-

1. Ἐνταῦθα ἐντὸς στρατ. πύργου ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ Φαναρίου καὶ τὸ ἅγισμα τοῦ ἁγ. Γεωργίου καὶ εἶναι δὲ ὁ πύργος καλὸς ηὔρετισμένος. ἐπανηγύριζε τὴν Κυριακὴν τῆς Σαμαρείτιδος.

ταῦθα τῷ 1830 πολλὰ ἀδελφάτα τελευταῖον ἀνωκοδόμησαν τὸν ναόν.¹

§ 33. Ὁ τοῦ Τὸπ-καπί. Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος τῷ 1593, οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πατεράκη τῷ 1604, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι δὲν ὑφίστατο πλέον (Κερ. 524).

Τσεγκέλ κιοϊ βλ. Συγκέλλου.

Ὑψωμαθεῖα βλ. Ψαμαθεῖα.

§ 34. Ὁ τοῦ Φαναρίου πατριαρχικὸς ναὸς. Εἶναι ὁ κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1941 πυρποληθεὶς ἐν ὧν ἢ ἐν μέρει (ἀντιφάσκουσαι αἱ πρῶται διὰ τοῦ τύπου μεταδοθεῖσαι εἰδήσεις). Πρῶτος ἐγκατεστήθη ἐν αὐτῷ Ματθαῖος Β' τῷ 1601. Ἐν τοῖς ὑπὸ Μ.Δ. Χαμουδούλου ἀποσπάσμασιν ἐγγράφων, ὀνομάζεται ναὸς τοῦ ἁγ. Γεωργίου (Ἐκκλ. Ἀλήθ. Β', σ. 779—81), καὶ ἐπηύξησεν αὐτὸν Τιμόθεος Β' τῷ 1614. Μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ 1720 ἀνεκαινίσθη. Οἷος ἐσώθη μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀνωκοδομήθη ὑπὸ Ἱερεμίου Γ', ἐπιμελεῖα τοῦ ἀρχιγουνάρεως τοῦ Μ. Βεζύρου Ἱμπροῦμ πασᾶ Μανωλάκη Ὑψηλάντου καὶ μάλιστα μετὰ τρουλλου (σπανιώτατον εἰς τοὺς καιροὺς ἐκείνους), ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ ἔργον ἀποπερατωθῇ κατέπεσεν οὗτος καὶ τότε ἐγένετο ξυλίνη στέγη. Ἐπεσκευάσθη ἐπὶ Γρηγορίου Ε' 1798 καὶ πάλιν ἀνωκοδομήθη τῷ 1837 ἐπὶ Γρηγορίου Σ' (βλ. Γεδεών, Ἐκκλησίαι ὁρθοδόξων ἐν Κ)πόλει, 1888, σ. 56—58). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πλέον, ὅτι εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ τοῦ Διπλοφαναρίου, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Τρύφων, ἐνῷ ὁ Πατεράκης ἔχει τὴν ἔπειτα ἐπικρατήσασαν ἀπλὴν ὀνομασίαν τοῦ Φαναρίου (Κερ. 524). Περὶ τούτου ὁ κ. Γεδεών γράφει : «Οὐδὲν μνημεῖον γραπτὸν ἀρχαιότερον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν ἐν Διπλοφαναρίῳ ναοῦ βυζαντινοῦ κειμένου, ὅπου νῦν ὁ πατριαρχικὸς Παλαιότεραν μνείαν ἔχομεν ὑπομνήματα δύο ἀπὸ 28 Φεβρουαρίου 1601 ὀνομάζοντα τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναὸν «νέον πατριαρχεῖον», ὃς προὔπληρχε βεβαίως. (Βυζ. ἐκκλ. 42). Ταῦτα γράφων οὗτος φωρεῖται ἀγνοῶν τὸν 50κίς ἐκδοθέντα κατάλογον τοῦ Τρύφωνος, ὅστις ἀναφέρει τὸν ναὸν ὑπάρχοντα τῷ 1593, καὶ δι' ἣν ἄγνοιαν δριμύως ὑπὸ τοῦ Κεραμέως (σ. 521) ἐξηλέγχθη ὡς ῥακοσυλλέκτης καὶ πάντῃ ἀμεθόδως γράφων καὶ πραγματευόμενος θέματα, ἅπερ ἄλλος ἠδύνατο δι' ὀλίγων γραμμῶν νὰ ἐκθέσῃ. Ἀλλ' ὁ Γεδεών κατωτέρω συνεχίζων τὰ περὶ πατριαρχικοῦ ναοῦ ὑποπίπτει καὶ εἰς ἕτερον χονδροειδὲς σφάλμα γράφων : «Ἡ παράδοσις ἔσωζεν οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, ὅτι ὁ ναὸς ἦν μονὴ γυναικεία» παράδοξον δὲ ἐφάνη μοι, ὅτι κατὰ πᾶσαν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ

1. Εἶναι ἀκριβῶς παρὰ τῷ Βεϊλέρβέη. Ὁ σεβ. Καβάλλας Χρυσόστομος, νομίζω ἔγραψεν ἄλλοτε ἐν τῇ Ἐκκλ. Ἀληθ. ὅτι ἐνταῦθα ἦτο ὁ τοῦ Συγκέλλου. Ὁ ναὸς τῷ 1919 ἀπεκόπη ὑπὸ τῆς ρυμοτομίας καὶ ἔμεινε τὸ ἥμισυ μόνον. Εὐρέθησαν χρυσοκέραμοι ἐνταῦθα, ὅθεν ὁ πρότερον θανὼν μακ. καθηγητὴς Ι. Παπαδόπουλος μοι ἔλεγεν, ὅτι ἐνταῦθα ἦν ὁ ναὸς τοῦ Χρυσοκεράμου.

πατριαρχείου ἐν νέῳ ναῷ ἐξελέγετο μονὴ γυναικεία . . . » (σ. 42). Εἰς τὸ δευτέρον τοῦτο παράπτωμα τοῦ κ. Γεδεὼν ἀπαντιᾷ ὑποδεικνύων ὅτι δὲν ἦτο γυναικεία μονὴ ὁ Ἑλιουπόλεως Γεννάδιος. Οὗτος προσεπικυροῖ τὰ περὶ ταυτότητος τοῦ Διπλοφαναρίου πρὸς τὸν νῦν πατριαρχικὸν ναόν, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1623 ἐπὶ Ἀνθίμου Β', ὅτε ὁ πατρ. ναὸς καθορίζεται διὰ τῆς φράσεως «ὁ ἐν Διπλοφαναρίῳ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου» καὶ διὰ τοῦ ἐπὶ Ραφαήλ Β' σχετικοῦ σιγιλλίου ἀπολυθέντος τῷ 1604 «ἔγινε πατριαρχεῖον καὶ ὠνομάσθη θεῖος ναὸς τοῦ . . . τροπαιοφόρου ὁ ἐν τῷ Διπλοφαναρίῳ» κτλ. (Ὁρθοδοξία ΙΑ', 1936, σ. 398) καὶ ἐπιφέρει : «Αἱ πληροφορίες τοῦ καταλόγου τοῦ Τρύφωνος ἀναιροῦσι τὴν γνώμην πολλῶν... καθ' ἣν δηλ. ὁ πατριαρχικὸς ναὸς τοῦ Φαναρίου . . . πρὸ τοῦ 1601 ὑπῆρχε γυναικεία μονή» κτλ. (αὐτ. σ. 399). Εἰς συνοδικὴν πράξιν τοῦ 1639 ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Προϊλάβου καὶ Ἰσμαηλίου Μελετίου ἀναφέρεται : «οἱ καθευρεθέντες ἀρχιερεῖς συνήχθημεν ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, τῷ νέῳ πατριαρχείῳ». (Κεραμεὺς Documente, σ. 386 καὶ Ἱεροσ. σταχ. Α', 451—2, περὶ προδοσίας τοῦ Πατρ. Θεολήπτου).

§ 35. Ὁ τοῦ Χαλκίδου ἢ τοῦ Χαλκηδόνος ἀναφέρεται παρὰ τῷ Κωδινῷ κτισθεὶς ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου «Περὶ κτισμάτων» ἔκδ. Preger, σ. 280.

§ 36. Ὁ τοῦ Χαρισίου ἢ Χαροίου (βλ. Ἀδριανουπόλεως πύλη), ὅπου εἰκὼν τοῦ ἁγίου βλύζουσα ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου αἶμα, προμήνυμα ἐκκλησιαστικῶν ἐρίδων (Παχυμ. Β', σ. 82).

Ἐν Esquisse, § 33 ὁ Murdtmann ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ τε ὁ ἐν τοῖς Χαροίου, ὁ τοῦ Δευτέρου καὶ ὁ τοῦ Συκεώτου εἰς ἔστι ναὸς, ὁ τῆς Πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ τῷ 1640 ἀναφερόμενος.

§ 37. Ὁ ἐν Ψωμαθείᾳ. Ἀναφέρεται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν περιηγητῶν (Κερ. 523, 562) καὶ ἐν ταῖς τρισὶ καταλόγοις τῶν πατριαρχ. ἐμβατοικίων ὡς ἐνορία «ἡ ἐνορία τοῦ ἁγίου Γεωργίου Ὑψωμαθίων» (Βυζ. ἐκκλ. 21), τῷ 1683 ὁμοίως (σ. 23) καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ : «εἰς τὰ Ὑψωμαθεῖα Παναγία Χρυσοληθηνή καὶ ἅγιος Νικόλαος καὶ ἅγιος Γεώργιος» (σ. 26). Ὁ Σιδερίδης ταυτίζει αὐτὸν πρὸς τὸν Κυπαρισσᾶν. Ὁ Καισ. Δαπόντες γράφει ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν τῆς Παναγίας : «Δύο (ναοὶ) μὲ κουμπέδες ἔμειναν μόνον τοῦ Βυζαντίου αὐτῇ (ἡ τοῦ Μουχλίου) καὶ εἰς τὰ Ψωμαθιὰ τῆς τῆς Γεωργίου» αὐτ. σ. 282.

§ 38. Ὁ εἰς Ψαροπωλεῖα. Οὗτος ἦν ἀκμάζων ἐπὶ Τρύφωνος τῷ 1593, (ἐνῶ δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Πατεράκη) ἔχων δύο ἐφημερίους τὸν Ἑρμο-

γέννην καὶ Φίλιππον καὶ (προστεθείς) τὸ ὄνομα τοῦ τόπου. τουρκ. λέγεται Μπαλούκ-παζάρ (Κερ. 562).

Ὁ Γερλάχ ἀναφέρει, ὅτι τῇ 15 Ἀπριλίου 1579 (ἴσως τῇ 23) ἐλειτούργησεν ὁ πατριάρχης, ὁ δὲ Πατεράρχης «τανῦν οὐκ ἔστι» ὁ ναὸς ἐρημωθείς ἔκ τινος πυρκαϊᾶς ἐπισυμβάσης κατὰ τὰ ἔτη 1593—1604. Οὕτω δὲ μετὰ ταῦτα ἐξέλιπε πᾶν ἔχνος περιληφθείσης τῆς περιοχῆς εἰς τὸν περίβολον τοῦ Γενι Βαλινὲ τζαμίου, ἴσως μετὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1660 κατὰ τὴν ἀνάγκησιν τοῦ πυρποληθέντος τμήματος (Σιδερίδης σ. 136). Ἄγνωστον ποῦ ἔκειτο ὁ παρὰ Τρύφωνι «ἅγιος Γεώργιος», οὗτινος ἐφιλοδώρησε τὸν ἐφημέριον παπᾶ Ἰωάννην (ἄρ. 35). Ὁ Σιδερίδης (σ. 129) οὐδὲν λέγει, ὁ Banduri (Imperium orient. σ. 39) ἀναφέρει ἅγιον Γεώργιον εἰς τὰ Κοντάρια.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἐκ τῶν 400 περίπου ναῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ 35 ἢ 83 ἦσαν τιμώμενοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγ. Γεωργίου, ἐνῶ πάντων τῶν λοιπῶν μαρτύρων οἱ ναοὶ ἦσαν περὶ τοὺς 70. Οἱ πλείονες τῶν ναῶν τούτων, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας, ἔχουσι καὶ ἀγιάσματα, εἰς ἃ τελοῦνται ἄπειρα θαύματα. Ἀπαιτεῖται τόμος ὁλόκληρος, ὅπως ἀναγραφῶσι ταῦτα καὶ αἱ παντοειδεῖς ἀγιογεωργικαὶ παραδόσεις. Εἶναι συμφυεῖς πρὸς τὰς παραδόσεις ταύτας, ὅτι τὸ οἶκουμ. πατριαρχεῖον κατέληξε νὰ ἔχη πολιοῦχον τὸν Τροπαιοφόρον, καὶ ὥς ἱερὸν ἐνθύμιον καὶ εὐλογία πατριαρχικῇ δωρεῖται τοῖς ἐπισήμοις ἐπισκέπταις τῶν πατριαρχείων εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Προστάτης τῆς Ἀβυσσηνίας εἶναι ὁ Ἅγιος Γεώργιος. Ἡ κατὰ τῶν Ἰταλῶν τῷ 1894 νίκη συνέπεσε κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου, Ἀπριλίου 23. ἔκτοτε ὁ ἀβυσσηνιακὸς λαὸς ἑορτάζει τοῦτον ἐκάστην 23 τοῦ μηνὸς ἥτοι 12κις τοῦ ἔτους! Ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ παρίσταται ὁ βασιλεὺς π.χ. Μενηλίκ ἢ ὑποτελής τις αὐτῷ καταδιώκων τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος ὁμοῦ μετὰ τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ἀφαιρῶν δι' ἑνὸς σπαθισμοῦ ἑκατοντάδος ἀπίστων κεφαλὰς! Ἐν Ἀξώμῃ, τῇ ἱερᾷ πόλει τῶν Ἀβυσσηνῶν, ὅπου στέφονται βασιλεῖς, σώζονται ἀνάγλυφοι εἰκόνες τοῦ ἐφίππου ἁγίου Γεωργίου τοῦ Δ'—Ε' μ.Χ. αἰῶνος. καὶ ἐν Ἀδὺς Ἀμπέμπα ὁ κυλινδρικός (rotunda) ναὸς τοῦ ἁγίου, πανάρχαιος καὶ οὗτος. Ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι Ἡρακλειῶται μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀπετέλεσαν τὴν ἑλλ. κοινότητα τῆς Βενετίας. Ἐκεῖ οἱ «Στρατιῶται», οἵτινες ἦσαν οἱ ψилоὶ ἱππεῖς τῆς βενετ. ἀριστοκρατίας, συνέστησαν τῷ 1511 τὸν ὀνομαστὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου¹, ὅστις ὑπῆρξε σπουδατότατον πνευματικὸν κέντρον τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν Ὁρθοδόξων. Οἱ Ὁρθόδοξοι δὲ τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας, ὅταν ἴδιον τάγμα τοῦ τουρκ. στρατοῦ ἀπετέλεσαν, ὡς λάβαρον εἶχον τὸν ἅγιον Γεώργιον. Κατὰ Καρολίδην «ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον στρατείαν τοῦ Σελήμ Α' ὑπῆρχον ἐν τῷ

1. Ἰωάννου Βελοῦδου, Ἡ ἐν Βενετίᾳ ἑλλ. ἀποικία, Β' ἔκδοσις, Βενετία 1893, σ. 19.

στρατῶ καὶ χιλιάς χριστιανῶν μαχητῶν μετὰ σημαίας φερούσης τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου». (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1923, σ. 319).

Εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον ἡττήθησαν οἱ Σέρβοι ἐπαναστάται, ἀλλ' ὁ πατριώτης Μάρκος Ὁμπλιτς ἐφόνευσε τὸν σουλτὰν Μουράτ καὶ ἀπεθανατίσθη εἰς τὰ ἐθνικὰ ἄσματα, εἰς ᾗ παρακολουθεῖ διαρκῶς τοὺς μαχητὰς ὁ καβαλλάρης ἁγ. Γεώργιος, ἐμπνέει δύναμιν καὶ μεταβάλλει αὐτοὺς ἥρωας (βλ. Ι. Σοφριανοπούλου «Πῶς εἶδα τὴ Βαλκανικὴν», Ἀθῆναι, 1927, σ. 6).

Οἱ Ἀγγλοὶ θεωροῦν προστάτην τὸν ἅγιον Γεώργιον (ὅπως καὶ οἱ Σκῶτοι τὸν ἁγ. Ἀνδρέαν). Ὅτε οἱ βασιλεῖς ἐπολέμουν κατὰ τῶν βαρῶνων, τότε πανταχόθεν καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν ἐφώναζον τὸν ἅγιον Γεώργιον εἰς βοήθειαν «Ἀἱ Γιώργη φωνάζει ὁ βασιληάς, Ἀἱ Γιώργη καὶ ὁ βαρῶνος» κατὰ Λ. Ἰασωνίδην ἐν «Προσφυγ. κόσμῳ» 30—10—49. Ἐκτοτε ὁ ἅγιος ἐχαράχθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν στερλίαν καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ἔμβλημα.

2. Ναοὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας καὶ τινες ἐκτὸς αὐτῆς.

Ὁ κ. Εὐστρ. Δράκος περιερχόμενος τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας γράφει «καὶ θαυμάζων, ὅτι εἰς ὄνομα τοῦ τροπαιοφόρου ἁγίου Γεωργίου πολλοὶ ναοὶ τιμῶνται σχετικῶς μετ' ἄλλων τῶν ἐν νοτίᾳ Θράκῃ εὕρισκομένων».¹ καὶ ὁ Ricaut, ὡς εἶδομεν, παρετήρησε τοῦτο καὶ ἡ δέσποινα Ἑλπινίκη Σταμούλη-Σαραντῇ «εἰς οὐδέναν ἄλλον ἅγιον ἦσαν ἀφιερωμένοι τόσοι πολλαὶ ἐκκλησίαι»². Αὕτη κατέστρωσε καὶ πίνακα τῶν ναῶν κατὰ χωρία καὶ ἐπαρχίας, ὃν ἀναδημοσιεύομεν ἐνταῦθα συμπληρωμένον. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχουσι καὶ παρεκκλήσια καὶ ἀγιάσματα καὶ χωρία ἐπώνυμα τοῦ ἁγίου.

Ἅγιος Γεώργιος χωρίον Βιζύης, ὅπερ ἐκτίσθη κατὰ τὴν παρακμὴν ταύτης (Θρακ. Θ', 68. βλ. Σοφίδες). Συνφκίσθη ἐκ τῶν πέριξ ἡρειπυωμένων 4 χωρίων κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ὧν οἱ κάτοικοι κινδυνεύοντες ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν ληστρικῶν συμμοριῶν συνεκεντρώθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἁγίου³. Πρὸ τοῦ πολέμου εἶχε 1000 κατοίκους⁴. Ὁ Γιάγκος ἐν τῷ Ἡμερολ. τῆς Ἀνατολῆς τοῦ 1886 γράφει, ὅτι τὸ χωρίον εἶχε «καθαρῶς χριστιανικὸν 500 ψυχὰς (σ. 114). ἀλλ' ὁ σύγχρονός του Σάβας Ἰωαννίδης (Ἱστορία τῆς Βιζύης, Ἀθῆναι 1954) ἔγραφεν ὅτι ἦσαν καὶ 200 Τοῦρκοι (σ. 20) καὶ ὅτι ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάττζα τῆς πόλεως «εὗρέθη καὶ εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἐκτυπος ἐπὶ μαρμάρου ὕψους ἐνὸς πήχεως καὶ 3/4 πλάτους φέ-

1. Θρακικά, σ. 84.

2. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 162. Οὐδὲν σχόλιον καὶ ἐξήγησις οὔτε δὲ καὶ παραπομπή τις ὑπάρχει ἀλλ' ἀπλῶς κατάλογος ὀνομάτων.

3. Περιγραφὴ ἱστοριογεωγραφικὴ τῆς ἐπαρχίας Σαράντα ἐκκλησιῶν ὑπὸ Μελισσηνοῦ Χριστοδούλου, Ἀθῆναι, 1881, σ. 42 (=Μελ. Ἱστορ.).

4. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι κτλ. Κ)πολις, 1897, σ. 42 (=Μελ. Θρακ.).

ροντος ἐν ἑκατέρῃ δόρῳ καὶ σταυρὸν ἐποχῆς τῆς πρὸ τῶν εἰκονομάχων, ὅπισθεν δὲ τοῦ λίθου» (σχετιζόμενα πρὸς τὸν Θράκα ἱππέα) σ. 15. Περὶ τοιούτων ἀναγλύφων καὶ παρὰ Θεσσαλοῖς καὶ Βοιωτοῖς βλ. Θεσσ. Χρον. Β', 1931 σ. 195 - 202. καὶ ἐκ τοῦ Δημ. Τσόντσεφ, «Ἀρχαιολ. Φιλιππουπόλεως» (βουλγαριστὶ) Σόφια 1938. Ὅλιγα ἔγραψε καὶ ὁ καθ. κ. Π. Παπαχριστοδούλου εἰς τὸ Ἀρχεῖον, τόμ. ΙΖ', 1952, σ. 283.

Ἅγιος Γεώργιος χωρίον Δέρκων (Τουρκ. Ἀζατλή).

Ἀγάλανι » » (» Ἀκαλαν).

Ἀγασματάκι » » μετ' ἀγιάσματος

Ἀγριδιανοῦ μονὴ ἁγ. Γεωργίου, βλ. Μνεΐα, σ. 62.

Ἀλμαλὶ Ἡρακλείας εἰς τμήμα Μαλγάρων (Ἡμερολ. ἔθν. φιλανθρ. καταστ. ΚΠόλεως, ἔτους 1905, 172).

Ἀμυγδαλιὰ Αἴνου, Μαΐστρο (Δελτ. χριστ. ἀρχαιοτ. ἔταιρ. Η', σ. 40)

» Μακρᾶς γέφυρας, ἡρειπώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων,¹ (Τουρκ. Κίρ-κιοϊ).

Ἀρειὼ (Ἀρεσοῦ) Μετρῶν ΝΑ Ἀθύρων κατ. 750 (Δράκ. Θρακ. σ. 62)

Αὐδήμιον παρεκκλήσιον εἰς τὴν παραθαλασσίαν ἐν ἁλσώδει καὶ καταρρύτῳ χώρῳ τερπνοτάτῳ. (Θρακ. Δρακ. σ. 49). Πέριξ εἶχον ἀνεγερθῇ κελλία καὶ διετηρεῖτο ὡς μονὴ μέχρι τοῦ 1915, ὅτε οἱ Τούρκοι καταστήσαντες ὡς φυλακεῖον πρὸς κατασκόπευσιν τῶν ὑποβρυχίων κατέστρεψαν τὰ κελλία καὶ κατέκοψαν τὸ ὠραῖον δάσος (Παπαευγ. σ. 40).

Ἀσά—κιοϊ Ἡρακλείας, ἀγίασμα.

Ἀχμέτ βέης Ἀρκαδιουπόλεως (Δουλὲ Βουργάζ) κατ. 1000. Ἐν τῇ Α. πλευρᾷ ἦν ἐντειχισμένη πλάξ (0,33×0,25) ἀνάγλυφος τοῦ Θρακὸς ἱππέως ἔχοντος ἔμπροσθεν τρεῖς μορφὰς ἐστραμμένας πρὸς αὐτὸν καὶ μίαν ὀπισθεν (Μελ. Ἱστορ. σ. 46). Οἱ Ἕλληνες μετωνόμασαν τὸ χωρίον Στρατηγεῖον εἰς τιμὴν τοῦ Τροπαιοφόρου, ἀλλ' οὗτος ἦν ἀδυσώπητος καὶ οὕτω ὁ ναὸς ἐγένετο ἐρείπιον μετὰ τὴν ἀποχώρησιν (Παπαευγ. 29).

Βελιγράδι Δέρκων οἶκογ. 160 Ὁρθόδοξοι (Ἡμερ. Ἀνατολῆς 1886, σ. 144).

Βιζύη. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλλήν. στρατοῦ κατεστάθησαν ἀμφοτέρω οἱ ναοὶ ὅτε τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ ἐρείπια (Παπαευγ. 29) τῆς ἀκμαζούσης ταύτης πόλεως (κατ. 5000) καὶ πατρίδος τοῦ Γεωργ. Βιζυηνοῦ.

Βουνάρ - Χισάρ, βλ. Βρύσις.

Βρύσις πάλαι ἔδρα μητροπολίτου ΝΑ τῶν 40 ἐκκλησιῶν (Βουνάρ - Χισάρ τουρκιστί). Ἐντεῦθεν ἀναβρύουσι πέντε πηγαί, ὅθεν καὶ τοῦνομα πρὶν τοῦ πολέμου εἶχε 4000 κατ. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου κατέστρεψαν οἱ Τούρκοι (Παπαευγ. σ. 32).

1. Ἀθαν. Παπαευγενίου, Ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐν Θράκῃ κτλ. Θ(ν)ίκη 1926 (=Παπαευγ.) σ. 22.

Βιθυνία. Μονὴ ἀγίου Γεωργίου ἐπὶ τῆς ἐναντι τοῦ Βυζαντίου ἀκτῆς (βλ. R. Guiland, «Essai sur Nicéphore Grégoras, l'homme et l'oeuvre». Paris, 1926, σ. 181).

Γάζα. Περὶ τῆς ἐνταῦθα μονῆς γνωρίζομεν τὴν τῷ 1157 ἐπίσκεψιν τοῦ ἀρχιεποῦ τῶν ἱπποτῶν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου, ὅστις ἀνεκοίνωσε τῷ ἡγουμένῳ Μελήτη, ὅτι ἡ Ἐλευθερούπολις προσηρτίσθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Γάζης. καὶ οἱ σταυροφόροι ἀντικατέστησαν τοὺς Ἕλληνας ἱερεῖς, πείσας αὐτὸν ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς ἱπποτάς κατέχων τὴν μονὴν (Ἐκκλ. Φάρος ΚΓ, σ. 296).

Γάνος. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι δύο μοναὶ ὀνομασταὶ (διὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον) τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ Ξενίτου καὶ τοῦ Ἀγριδιανοῦ (βλ. Μοναὶ ἁγ. Γεωργίου) ¹.

Γιαβάτς βλ. Καλόδενδρον.

Γρύπες βλ. Δρυπία.

Δελειῶναι ἐξωκλήσια καὶ ἀγίασμα ἐν Σηλυβρίας ἐπαρχίᾳ (κάτοικοι 1592). Ἐγίνετο πανήγυρις.

Δέρκοι, βλ. ἐν ἀρχῇ.

Διδυμότειχον. Βυζαντινὸς ναὸς ἀνήκων νῦν εἰς τοὺς Ἀρμενίους, λέγεται ἅγιος Γεώργιος ὁ Παλαιοκαστριῆς, διότι εἶναι ἐκτισμένος εἰς τὸ κάστρον τὸ παλαιόν, — ὅθεν καὶ εἰς τὸ «Παλαιὸν» ὑπὸ τοῦ λαοῦ — ἦτοι εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἐνταῦθα τῷ 1341 ἐστέφθη αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ζ' ὁ Καντακουζηνός. Φαίνεται, ἔνεκα τῶν πέριξ ἡρειπωμένων οἰκοδομῶν, ὅτι ἦν ἀρχαῖον μοναστήριον, ἐνθα οἱ Βυζαντινοὶ ἐπανηγύριζον, καὶ διατηρεῖται τὸ βαπτιστήριον καὶ σκευοφυλάκιον (Θρακ. Η', σ. 321—23).

Λομούζ - ντερέ Δέρκων.

Δρυπία - Δρύπια - Γρύπες. Ἐκεῖτο ἔξω τῶν χερσαίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τειχῶν ὅπου καὶ ναὸς τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ εἰς τὸν Τσιφούτ — μπουργάζ, ἦτοι Ἰουδαϊκὸν πύργον νῦν Γρύπες, χωρίον ἐξ 25 οἰκογενειῶν ἀποτελούμενον. Ἦν ἐνδιαίτημα τερπνὸν τῶν βυζ. αὐτοκρατόρων. Ἡ παλαιότερα εἰκὼν τοῦ 1798 ἔχει ἐπιγραφὴν: «οἱ καπέλοι καὶ οἱ μουτζήδες Κουμπακοῦ» ἀφιέρωσαν αὐτὴν «εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον εἰς τῆς Γρύπες». (Γεδεὼν Θρακ. κέντρα 20).

Ἐξάστερον καὶ Ἐξάστρον Ἐπιβατῶν, λαμπρὰ κωμόπολις. Κατὰ τὸν μακ. Ἀντώνιον Α. Σταμούλην (Θρακ. ις', σ. 307) ἔχει ἀγίασμα τοῦ ἀγίου Γεωργίου.

Ἐπιβάται. ὁ ἀρχαῖος ναὸς τοῦ Τροπαιοφόρου κατὰ Δράκον (Θρακ.

1. Πλὴν τῶν δύο τούτων μονῶν, αἵτινες ἦσαν γενικὸν προσκύνημα τῆς ἀνατολ. Θράκης, ἡ δυτικὴ εἶχε τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου Γεωργίου Φιλιππουπόλεως ἐπὶ τῆς Ροδόπης, ἧς ἡ ἰδρυσις ἀνάγεται ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν (βλ. περὶ ταύτης τὴν ὥραν διατριβὴν τοῦ Κ. Μ. Ἀποστολίδου ἐν Θρακικοῖς Ε', σ. 236—245). Καὶ ἄλλαι ὑπῆρχον ἐλάσσονες μοναί.

30) ἀνιδρύθη τῷ 1857, ὁ δὲ πρῶτεύων ναὸς ἀφιερωμένος τῷ 1896 τῷ ἁγίῳ Θεοδώρῳ ἦν ἔκτοτε κατεστραμμένος.

Ἑλλήσποντος, (τὸ στενὸν ἔχει μῆκος 61 χιλμ. καὶ πλάτος 1,3 ἕως 7,4 χιλμ. ἦτοι διπλάσιον τοῦ Βοσπόρου) «Βραχίων τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Οἱ ξένοι κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐκάλουν τὴν ἀρχὴν τοῦ στενοῦ τῶν Δαρδανελλίων λήγοντος εἰς τὴν Καλλίπολιν Brachium sancti Georgii (βλ. Real-Encycl. Pauly - Wissowa λ. Hellespontos καὶ ἀνωτ. σ. 54 ἐ. ἀναφέρεται καὶ Ἀχυράους «κάστρον ὀχυρῶν» Ἑλλησπόντου παρὰ τὸν Κομηνᾶν εἰς τὴν μικρασ. ἀκτὴν (Ἀκρόπ. χρονικῆς συγγραφῆς, ἐκδ. Heisenberg, 27, 22, 28, 1.37, 7) ἐνῶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κεῖται ὁ Ὀλκός (36, 12) ἦτοι τὸ στενότερον μέρος. Παρομοίως καὶ τοῦ Δουνάβεως τὸ στενὸν (στόμιον ὀνομάζεται ἅγιος Γεώργιος (τουρκ. ἐδρελλέζ-μπουγαζί).

Ἑξαμίλιον. Τὸ παρεκκλήσιον κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τελευταῖον (Παπαευγ. 45). Ἐγένετο μεγάλη πανήγυρις (Ἀρχ. Θρακ. Α', σ. 50).

Ἑξάστερον Σηλυβρίας ἁγίασμα (Θρακ. ιγ', 307).

Εὐγενική (Τουρκ. Τσανακτση) Ἑρακλείας. Ἐκ τῆς καταστροφῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ τοῖχοι μόνοι ἔμειναν (Παπαευγ. 35).

Εὐδήμιον βλ. Αὐδήμιον.

Ἑράκλεια ναὸς μετ' ἁγιάσματος βλ. ἀνωτ. σ. 16 τὸ κείμενον.

Ἑρακλεῖτσα κατ. 1850 (Δρακ. Θρακ. σ. 84—5, ὅπου καὶ μονύδριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὑπάρχει).

Θεραπεῖα βλ. Δέρκοι ἡ μητρόπολις (Ἡμερ. τῆς Ἀνατολῆς 1886 σ. 14). Βλ. Γεδεών, ὁ ἁγ. Γεώργιος ἐν Κ)πόλει. Ἀθῆναι, 1937, σ. 16 περιγραφὴν πανηγύρεως.

Ἱατροῦ καὶ Γιατροῦ χωρίον (Μελισσ. ἱστορ. 78) γραπτέον Γιάτρος ἡ Γιάτρον (Ἰωαννίδης, σ. 20) καὶ Γιάντρος Βιζύης 4 ὥρας μακρὰν ἐντὸς δάσους ἡρειώθη ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. 30 Θρακ. Θ', 68).

Ἱμβρασος ἡ Ἱμπρικ - τεπεὶ Ἑρακλείας. κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων τῷ 1915 (Παπαευγ. 50).

Ἱμπρικ τεπεὶ Ἑρακλείας.

Καδῆ - γκριέν βλ. Μαυρηλιά.

Καῖρον Παλαιὸν (βλ. ἀνωτ. σ. 17 τὸ τρίτομον ἔργον ἡ μᾶλλον Λεύκωμα περὶ τῆς μονῆς ταύτης. Ἀξίαν τοῦ ὀνόματος τῆς γεραρᾶς ταύτης μονῆς ἱστορίαν ἔγραψεν ὁ κ. Εὐγ. Μηχαηλίδης ἐν τῷ Ἑκκλ. Φάρφ, Ἀλεξάνδρεια, 1935, τόμ. ΛΔ', σ. 9 ἐ. Φρονῶ, ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ἐν Λύδδᾳ κέντρου τοῦ ἁγ. Γεωργίου συνέστη ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Καῖρου ἡ μονή, ἥτις καὶ ἤκμασεν.

Καρακλησί βλ. Μαυροκλήσι.

Καθάριον (τουρκ. Χάσκιοι). ἡρειώθη ὑπὸ Τούρκων τῷ 1913—1914 (Παπαευγ. 23). Ἀδριανουπόλεως.

Καλαμίτσι Μυριοφύτου κατ. 1000 (Δρακ. Θρακ. σ. 82). Πανηγυρίζει τὴν Κυριακὴν μετὰ τὸ Πάσχα τὸ ἀγίασμα, διότι τὴν 23 Ἀπριλ. ἐορτάζει ὁ καθεδρικός ναός. Ὁμοῦ μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἡρειπώθη ὑπὸ Τούρκων τῷ 1914—1918 καταστρεψάντων τὰς εἰκόνας καὶ ἀφαιρεσάντων τὴν ξυλείαν (Παπαευγ. 39).

Καλλιόπολις. Συνοικία ἅγιος Γεώργιος. Ὁ ναὸς ἀνεκαινίσθη τῷ 1832 καὶ καεῖς αὐθις ἀνηγέρθη κατὰ τῷ 1846 μετὰ λαμπροῦ κωδωνοστασίου, καὶ ὁ τοῦ ἁγ. Νικολάου ἀνωκοδομήθη τῷ 1759 καὶ 1832 μετ' ἐξαιρέτου τέμπλου (Δρακ. Θρακ. σ. 103—4). Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἦν ὁ μητροπολιτικός ναὸς καὶ μετὰ 4 ἄλλων κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων (Παπαευγ. 45)· ὑπῆρχε καὶ ἐξωκκλήσιον. Βλ. Θρακ. ΚΕ' 1956, σ. 12—18, 115 λαμπρὰν περιγραφὴν.

Καλλονὴ (Τουρκ. Ναδιρλή) Ἀδριανουπόλεως· κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων τῷ 1914 (Παπαευγ. 27).

Καλλιὸ Δέρκων (Ἡμερ. Ἀνατ. 1886, σ. 151).

Καλύβια κατ. 1500· ὁ ναὸς μετ' ἀρχαίου τέμπλου, ὅπως καὶ ἡ Παναγία Πορταΐτισσα τοῦ Ἰβηριτ. μετοχίου κατεστράφησαν ὑπὸ Τούρκων (αὐτ. σ. 35). Ἡρακλείας.

Καλόδενδρον (τουρκ. Γιαγάτς) Μυριοφύτου. Ὁ Δράκος (Θρακ. 84) γράφει «τῇ ἀγίᾳ Τριάδι δὲ ἀνατεθειμένος ὁ ναὸς τούτων ἐστίν. οἱ κάτοικοι (200) ἴσως εἶχον παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου».

Καρατζά-κιοϊ Τυρολλόης, ἀρχαῖος ναὸς (Ἡμερολ. 175).

Καστανιὲς Δέρκων, ἀγίασμα.

Καστανιὲς (τουρκ. Τσορέκ· κιοϊ μετ' ἀγιάσματος. Ἀδριανουπόλεως, κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων τῷ 1912 καὶ Βουλγάρων (Παπαευγ. σ. 20, 72).

Κερασιὰ Γανοχώρων. Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου (1789—1794) ἡ μονὴ αὕτη σταυροπηγιακὴ οὖσα μετεβλήθη τῷ 1792 εἰς ἐνοριακὴν (Πατρ. Πίν. σ. 673).

Κιοσελὲς Ἡρακλείας.

Κίρ· κιοϊ, βλ. Ἀμυδαλιά.

Κομοτινὴ κατεστράφη ὑπὸ Βουλγάρων (Παπαευγ.) σ. 75).

Κοπάριον βλ. Τυρολλόη.

Κουμβάον Ἡρακλείας, παρεκκλήσιον καταστραφέν ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. 34).

Κουροῦ δερε Βρύσεως (Βουνάρ Χισάρ) Σκοπέλου Σαράντα ἐκκλησιῶν. Ἐξω τοῦ χωρίου, ὅπου εὕρισκονται ἀρχαῖα νεκροταφεῖα, ὧν οἱ τάφοι καλύπτονται ὑπὸ παμμεγέθων ἀκατεργάστων λίθων. Περαιτέρω δὲ ἐν τῇ θέσει Τσαῖρ·κιογιοῦ ὀνομάζονται ἑλληνικὰ λιμώρια (ἴσ. μνημόρια) κατὰ Μελισσηγόν (Ἱστορ. σ. 34).

Λίτραι Δέρκων Γεδεών, Ἑορτολόγιον Κ)πολίτου προσκυνητοῦ 1904, σ. 239 (φωτογραφία ἐν σ. 11).

Λούπιδα Μυριοφύτου, κατ. 1100, κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. 45. Δράκ. Θρακ. σ. 83).

Μάδυτος, ἐπὶ γηλόφου πρὸς Δ τῆς πόλεως μετὰ τέμπλου σκαλιστοῦ ἐκ φιλυρέας, ὅπου οἱ φρενοβλαβεῖς θεραπεύονται. φιλοξενεῖ καὶ τὸν θαυματουργὸν τίμιον Προδρόμον (πανήγυρις τριήμερος τῆς Ἀποτομῆς. Δράκ. 121). κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. 45). Κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν ὁ ἅγ. Γεώργιος ἦν ὁ πολιοῦχος. Ὁ ναὸς ἀνφοδομήθη τῷ 1838 ὅπου ἦν καὶ ἡ ἱστορ. εἰκὼν τοῦ Προδρόμου (1080). Τῷ 1821 οἱ Τοῦρκοι ἔκαυσαν τὴν μονὴν αὐτὴν καὶ ὁ μοναχὸς Βαρθολομαῖος ἔσωσε τὸν Προδρόμον. Ἐδῶ συν-εώρταζον καὶ οἱ γῦφτοι σφάζοντας ὄλοι ἀρνία «διότι διτε ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον συνήνητησαν τὸν ἅγιον καβαλλάρην καὶ τοὺς ὠδήγησεν...» (Προσφ. Κόσμος Ἀθῆναι, 29—8—48).

Μακροχώριον Δέρκων (Ἡμερ. Ἀνατ. 1886, σ. 152).

Μάλγαρα Ἡρακλείας (Ἡμερολ. 171).

Μαυροκλήσιον (τουρκ. Καρακλήσι) Διδυμοτείχον· κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων (Παπαευγ. 48).

Μεγάρισι Ἡρακλείας.

Μέτραι, μητρόπολις, ἀνεκαινίσθη τῷ 1845.

Μηλιά Γάνου καὶ Χώρας.

Μηλιά (τουρκ. Καδὴ - γκιρέν) Μακρᾶς γεφύρας. ἡρειώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων (Παπαευγ. 22).

Μπελαστίτσα ἀρχαία μονὴ ἐπὶ τῆς Ροδόπης τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐγγὺς τῆς Φιλιππουπόλεως (11 χιλιομ.) κειμένης. Αὕτη, ἐπειδὴ εὐρίσκεται παρὰ τὸ χωρίον Μπελαστίτσι, εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ἐπωνύμιον τοῦτο, ὅπερ προέρχεται ἐκ μεταφράσεως ἑλληνικῆς λέξεως. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ ἐπισκοπὴ Ἀγαθονίκηια, ἀγαθὴν νίκην δὲ σημαίνει καὶ ἡ βουλγαρικὴ λέξις. Ἐλαβε δὲ ὁ τύπος τὴν κλήσιν ταύτην ἐκ τῆς μεγάλης νίκης, ἣν ἤρατο Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος κατατροπώσας ἐνταῦθα τὸν τσάρον Σαμουήλ, ὅπου ἔπειτα βυζαντινὸς στρατηγὸς κατὰ τὴν παράδοσιν ἔκτισε πρὸς διαιώνισιν τοῦ γεγονότος τὴν κώμην ἢ μᾶλλον τὴν μονήν, ἵσως διότι ὁ ἅγιος Γεώργιος εἶχε συντελέσει καὶ ἐνταῦθα εἰς τὸν θρίαμβον τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων. Περὶ τῆς μονῆς ὁ μακ. Μυρτίλος Ἀποστολίδης ἔγραψεν ἱκανῶς διαφωτιστικὸν ἄρθρον, ἐξ οὗ καὶ ἀντλοῦμεν τὰς εἰδήσεις ταύτας¹. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν β' σταυροφορίαν ἐτάφη ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος Alvisus Artebatensis τῷ 1147 ἐν Φιλιππουπόλει ἀποθανών, διότι εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ὅπου κεῖται ἡ μονή, φαίνεται, ὅτι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι οἱ ὑπὸ τὸν ἀγέρωχον Κογράδον Ἀλ-

¹ Θρακ. τόμ. Ε', σ. 236—245.

λαμανοί, ὅπως καὶ ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς τῷ 1113, διὰ τὸ εὐκραεῖς τοῦ κλίματος ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τοῦ φθινοπώρου προσπαθήσας νὰ προσηλυτίσῃ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν τοὺς τε ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς περιχώροις Παυλικιανούς.¹ Καὶ ὁ τελευταῖος Ἕλλην μητροπολίτης Φιλιππούπολεως Παῖσιος (1858—1861) ἐν αὐτῇ παρεθέριζεν. Ἡ μονὴ ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπέστη πολλὰς καταστροφὰς καὶ κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τῷ 1878 ἐνεπρήσθη, συληθείσης τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τῷ 1880 ἀνεκτίσθη ὑπὸ τῆς θείας τοῦ μακ. Ἀποστολίδου, τῆς Φιλιππουπολίτιδος Μελάχως Γκόρτζογλου, ἣτις καὶ ἐγκαταβίωσασα ἐκεῖ ἐτάφη τῷ 1892 εἰς τὸν περίβολον τῆς ἰδίας μονῆς· καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Κώστας ἐπεσκεύασε τὸν ναὸν καὶ ἀνελαβε τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ὁ δὲ Ἕλλην μητροπολίτης διώρισεν ἡγούμενον τὸν ἱερομόναχον Νικόδημον, ὅστις ἐκυβέρνησε τὴν μονὴν μέχρι τοῦ 1906, ὅτε περιῆλθεν εἰς τὴν βουλγαρικὴν μητρόπολιν. Οὗτος συνεπλήρωσε τὴν οἰκοδομὴν καὶ κατεσκεύασεν ὠραῖα δωμάτια πρὸς ἐνοικίαισιν τῶν παραθεριζόντων Φιλιππουπολιτῶν καὶ προήγαγε μεγάλως τὰ οἰκονομικὰ τῆς μονῆς. Ὁ ὑπάρχων ναὸς ἀνεκτίσθη ἐκ βάθρων τῷ 1838 μεγάλη βασιλικὴ μεθ' ἐνὸς κύτους καὶ ἀψίδος μετὰ νάρθηκος ἐπὶ μητροπολίτου Νικηφόρου τοῦ Λεσβίου (1824—1850.) Ἡ ἀγία τράπεζα στηρίζεται ἐπὶ στήλης ἢ βάθρου φέροντος δύο ἱππεῖς ἀναγλύφους. Εἶναι ἐπιτύμβιον, ὅπερ ἀνέθηκε : «Ἀλέξανδρος Φιλίππου Ἀγοραῖος εἰς μνήμην τῶν τέκνων». Ἡ Ἀγορὰ ἦν πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου (Θρακ. Ε' σ. 242—244). Κ. Οἰκονόμου, «Ἱστοριογεωγραφικὴ τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως περιγραφή». Βιέννης 1819, § μη', σ. 49). Ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐξ ἑπτὰ τριμέτρων ἱαμβικῶν ἐπιγραφή :

«Ὁρᾶς, θεατά, τοῦ ναοῦ τὸ ὠραῖον ;
τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ πανιερωτάτου
καὶ ἀρχιτύτου Λεσβίου Νικηφόρου
καὶ Χριστιανῶν φιλοτίμῳ δαπάνῃ
τῶν ἐν Φιλιππουπόλει ἡγέρθ' ἐκ βάθρων
ὁ Γεώργιος, πρέσβυς ὢν ἐν γῇ μέγας
καὶ γῆς ἀποστάς εἰς τὸ πρεσβεύειν ζέει.
1835, Ὀκτωβρίου 1».

Μυριόφυτον (Μολ. Δρομ. σ. 535).

Ναδιρλή βλ. Καλλονή.

1. Ἄννα Κομνηνή, βιβ. XIV, 8.

2. Οὗτος ἀνεκαίνισεν ἐκ βάθρων καὶ τοὺς τῆς Φιλιππουπόλεως ναοὺς τῆς ἀγίας Κυριακῆς, ἀγ. Κωνσταντίνου, ἀγ. Παρασκευῆς, ἀγ. Δημητρίου καὶ τῆς Θεοτόκου, ἐν δὲ τοῖς πρῶστατοις ἐκτίσθησαν νέοι, ὁ τοῦ ἀγ. Γεωργίου καὶ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ρίλας. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τούτου καὶ ἄλλων ναῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὁ τοῦ ἀγ. Γεωργίου κοσμεῖται ὑπὸ τοιχογραφιῶν.

Νεοχώριον Μυριοφύτου.

Νεοχώριον Μετρῶν (Δράκ. Θρακ. σ. 66). Ἡ πανήγυρις μετὰ θυσίας προβάτου, ἔπειτα «γίνεται παλαιστρα καὶ ὅποιος νικήσει πέρνει ἓνα πρόβατο καὶ ὕστερα γυρίζει τὸν δίσκο καὶ μαζεύει παράδες! Σὲ καλὸ ἔχουν τοῦ ἁγίου Γεωργίου νὰ μαζεύουν χαμόμηλο». (Ἑλπινίκη αὐτ. σ. 161).

Νεοχώριον Περιστάσεως (Παπαευγ. 45).

Νεοχώριον Καλλιπόλεως. ἐγίνετο μεγάλη πανήγυρις· κατεστράφη ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Τούρκων (Παπαευγ. σ. 40).

Νεοχώριον Γάνου καὶ Χώρας ἑγγὺς Αὐδημίου, κατ. 1250 (Δράκ. Θρακ. 49)

Ντομούζ-δερε Δέρκων. Τὸ χωρίον ἔκαλεῖτο πάλαι καὶ Γκιουμούζ ἡ Κουμλού-δερε διὰ τὴν συσώρευσιν ἄλμου, ὅθεν καὶ ἀμμοθεραπείαν ἔκαμνον οἱ πέριξ κατ' Αὐγουστον ἐκ ρευματικῶν πάσχοντες. Εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ὁ ναὸς τοῦ ἁγ. Γεωργίου, ὁ παλαιὸς ἐν μέσῳ τερπνῆς δασισκίου κοιλάδος. Ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ ἡρειπιωμένου ναοῦ καὶ ὑπ' αὐτόν, ὡς συνήθως εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀγίασμα ἢ βαπτιστήριον. Τοῦτο ἀνεκαλύφθη τῷ 1854 ὡς καὶ σταυρὸς καὶ φλωρίον· διὸ καὶ ὀνομάζεται Παλαιοχωρί. Εἶναι δὲ τὸ μέρος αὐτὸ παρὰ τὴν Κεσσάνην ἢ τὸ Κεσσάνι. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο θρησκευτικὸν κέντρον ἀνηγέρθη ὁ τεκὲς τῶν Μπεκτασίδων. Οὗτοι σέβονται τὸ δάσος ὡς καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ τσιφλίου κ. Σταμούλης δὲν ἔκοπτε ξύλα (αὐτὴ ἡ συνήθεια ἐπικρατεῖ μέχρι τοῦδε ἐν Ἀλβανίᾳ, τὸ δάσος τῶν ναῶν θεωρεῖται ἱερόν, ἴσως καὶ ἀλλαχοῦ), ὡς γράφει ἡ ἐγγονή του κ. Ἑλπινίκη (Μεσ. γράμμ. Α' σ. 164) ἥτις φρονεῖ, ὅτι μονὴ τοῦ ἁγ. Γεωργίου. ἀλλὰ κατὰ Καλὴμην ἡ πανήγυρις ἐγίνετο τὴν 23 Αὐγούστου καὶ ἐπειδὴ ἐπυροβόλουν οἱ προσκυνηταὶ διελύθη προῶρως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅστις παρέχει καὶ τὸς ἀνωτέρω εἰδήσεις (ἐνθ. ἀνωτ. 155—156). Τὰ Κεσίανα, ἅπερ ἐπεσκεύασεν ὁ Ἰουστινιανός, ἦσαν εἰς τὴν ἐναντι ἀκτὴν ἐν Δαρδανίᾳ (Προκ. περὶ κτισμ. IV, 4 σ. 119, Haury) βλ. Ἐπετηρίδα Ἀγγλ. Σχολῆς Ἀθηνῶν 1914, σ. 102 τὸν Hasluk.

Ντουλοῦ-κιοῖ Ἡρακλείας.

Νύμφαιον, ἅγιος Γεώργιος ἀκρωτήριον Ἀθω, ὅνπερ οἱ ἀρχαῖοι ἔτασσον εἰς τὴν Θράκην καὶ νῦν ὑπάρχει τὸ μονύδριον τοῦ ἁγίου ἐκεῖ. Ἐθεωρεῖτο ὡς φρουρὸς τοῦ Ἀγίου Ὄρους ἰδίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μαστιζούσης τὸ Αἰγαῖον πειρατείας (βλ. ἀνωτ. σ. 11 καὶ 39). Ἐκεῖ ἦτο πρὶν κατέβη εἰς τὸ Καυσοκαλύβι καὶ ὁ ἀγιογραφικὸς τῶν Ἰωασαφαίων οἶκος, τὸ κέντρον τῶν ἀγιολογ. μνημείων τοῦ Τροπαιοφόρου, ἐκεῖ εἰς τὴν Κερασιὰν ὑπερθεν τοῦ ἀκρωτηρίου.

Ξάνθη. κατεστράφη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (Παπαευγ. 75).

Ὀλαλῇ Δέρκων (Ἡμερ. Ἀνατ. 1886, σ. 148).

Ὀμουρτζᾶ. Ἡρακλείας τσιφλίκιον μετὰ ναοῦ, ὅπου ἐγίνετο πανήγυρις.

Πάτινον τὸ παλαιὸν ἢ ἀρχαία Πακτύη κατὰ τὸ ἄκρον (ἐξοδον) τῆς Χερ-

σονήσου πρὸς τὴν Προποντίδα, ἣτις ἔκειτο παρὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον (Σακελλ. 113 Δράκ. 81).

Πάνιον Ἡρακλείας παρὰ τὸ βυζ. τεῖχος, «Καλὲς καὶ δρόμος τοῦ ἁγίου Γεωργίου λέγεται» μέχρι σήμερον κατὰ Λαμπουσιάδην (Θρακ. ΙΕ', σ. 118).

Πασχαλιὰ Μυριοφύτου. παρεκκλήσιον ἡρειπώθη ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. 45).

Πεντάπορος (κοινῶς Σαρακίνα) Βιζύης. παρεκκλήσιον, ὅπερ κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. 30).

Περίστασις Μυριοφύτου μία τῶν 5 ἐνοριῶν. Ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν θεμελίων εἰδωλικοῦ ναοῦ, ἔνθα καὶ ἐπιγραφαὶ ἐσώθησαν (Μολ. Δρομ. σ. 535. Δράκ. Θρακ. 87). Κεῖται ἐν τῷ κέντρῳ τῆς παραλίας. Ἐκτίσθη δὲ χάριν τοῦ Θρακὸς ἱππέως, ὅστις ἀνεκαλύφθη ἐκεῖ καὶ ἐνομίσθη, ὅτι εἶναι ὁ ἅγιος Γεώργιος κατὰ τὸν Α. Dumont (Rapport, σ. 377) Πολ. Παπαχριστοδούλου Ἀρχεῖον ΙΖ', σ. 284).

Περγάζ βλ. Πύργιον

Πετροχώρι (τουρκ. Τσακῆλυ, Μετρῶν) ὅπου ἐγίνετο καὶ πανήγυρις (Θρακ. Η', 332), ὑπάρχει περίβολος ὅστις θεωρεῖται τῆς πανηγύρεως ὁ ἀρχαῖος ναός (περιγραφή Θ' 324).

Πλάγια Μετρῶν. ναὸς μετ' ἁγιάσματος (κατ. 500). Εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ ὄρους τῆς Καλλικρατείας, ἐντεῦθεν ἀνεδείχθησαν πολλοὶ μουσικοδιδάσκαλοι (Δρακ. Θρακ. σ. 65). Ἐγγὺς Καλλικρατείας, ἐγίνετο πανήγυρις μετὰ θυσίας.

Πλάτανος ἐπὶ τῆς νοτ. κλιτύος τοῦ Ἱεροῦ ὄρους (κάτ. 1500) μετ' ἁγιάσματος καὶ ἐξωκκλησίου. Μυριοφύτου.

Πύλη Ἀδριανοῦ (βλ. Ἀδριανουπόλεως πύλη εἰς τοὺς ναοὺς ΚΠόλεως). Ἐσώζετο κατὰ Γεδεῶν ἡ μονὴ ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ἐδιρνέ - καπῆ μέχρι τοῦ 1555 - 6. Τότε καταλαβόντες αὐτήν οἱ Τοῦρκοι παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς συνοικίας ἄδειαν καὶ τόπον νὰ κτίσωσι νέον ναὸν χαρακτηρισθέντα κατὰ Κωνσταντῖνον μονὴν (Ἱστορ. Χριστοῦ πενήτων σ. 23 - 24 μετ' εἰκόνας).

Πύργιον (τουρκ. Περγάζ) Καλλιπόλεως, κάτ. 1150 (Δράκ. 114). παρεκκλήσιον καταστραφέν ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. σ. 42).

Ραιδεστός. ὁ ναὸς ἀνεκαινίσθη τῷ 1838. Διηρπάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ εἰκονοστάσιον καὶ ἔργα τέχνης (Παπαευγ. σ. 72).

Σαρακίνα βλ. Πεντάπορος.

Σασλῆ-δερε βλ. Σάσσος.

Σάσσος (τουρκ. Σασλῆ-δερε). παρεκκλήσιον καταστραφέν ὑπὸ Τούρκων (Παπαευγ. σ. 42). Ἡρακλείας ἐπαρχία.

Σαφροῦς ἡ Ζεφύριον Δέρκων. Ὁ ναὸς ἦτο ἀρχαῖος καὶ τελευταῖον ἀνεκαινίσθη τῷ 1832 Μαρ. 27, ὡς δεικνύει τὸ τέλος τῆς ὑπερθύρου ἐπιγραφῆς.

Ὁ θεῖος οὗτος ναὸς τοῦ Γεωργίου
ἐπ' ὀνόματι τιμώμενος τοῦ θείου
σ' αὐτὴν τὴν χώραν Σαφρα τὴν καλουμένην
εὐσεβείας τε καὶ ἀγάπης πληρουμένην,
ἀνεκαινίσθη ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου
Τοῦ σεβαστοῦ γέροντος Δέρκων ἐκ βάρων
μ' ἀδράς δαπάνας ὅλων τῶν ἐγχωρίων
καὶ πολλῶν ἄλλων χριστιανῶν τιμίων.

(Γεδεών, Θρακ. κέντρα 71)

Ἐνταῦθα ὑπῆρχε καὶ ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου *Μωκίου*, ἔνθα εὐρέθη καὶ ἐπιγραφόμενος ἐπισκόπῳ *Κωνσταντίνῳ* σταυρὸς τοῦ Ι' αἰῶνος (Ἑορτολόγιον Κ)πολίτου. Κ)πολις, 1904, σ. 240).

Σηλυβρία. τῶν Ἀρμενίων ὁ ναὸς παραχωρηθεὶς ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων περὶ τὸ 1700. Ὁ ὑφιστάμενος ναὸς ἐκτίσθη τῷ 1863 (Δράκ. Θρ. 22). Ὁ *John Covel* τῷ 1675 γράφει, ὅτι «ἡ ἀρχαιότερα ἐκκλησία (καὶ νῦν ἡ ὡραιότερα) εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν ἁγ. Γεώργιον...ὁ θόλος...εἶναι πολὺ ὡραῖος μωσαϊκὸν ἔργον καὶ περὶ τὸ διάζωμα αὐτοῦ εἶναι γεγραμμένα : «Τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἀγίασμα Κύριε εἰς μακρότητα ἡμερῶν» ἀναφέρει δὲ καὶ τοιχογραφίας (Θρακ. Ζ', σ. 135).

Σιρράντζα (τουρκ.) ἡ Σιρέντζιον Τυρολόης. ναὸς μετ' ἀγιάσματος (Ἡμερ. σ. 175). Κεῖται 20 λεπτὰ τῆς ὥρας ἔξω τοῦ χωρίου. Ὁ λαὸς ἐπανηγύριζε μετὰ μεσημβριαν. «Ὅσοι ἔταζαν στὸν Ἀῆ *Γιώργη* δαμάλι, ὅταν ἐγίνετο τριῶν χρόνων, καλοθρεμμένο καὶ παχύ, γυαλιστερό, σὰν τὴν νύφη τὸ πάγαιναν τὸ πρῶτ' τοῦ ἁγίου *Γεωργίου* στὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔδεναν μὲ καινούργια γερά σχοινιά. Τὰ τάματα μετὰ τὴν ἀπόλυσις ἐπωλοῦντο πρὸς ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ ἀγοραστὴς εὐχαρίστως ἔδινε καὶ περισσότερα, ἀφ' ὅ,τι ἄξιζε τὸ δαμάλι». *Ἑλπινίκη* Μεσ. γράμμ. Α', σ. 155.

Σκεπαστὸν Σαράντα Ἐκκλησιῶν (Μελισσ. Ἱστορ. σ. 75).

Σκόπελος Σαράντα ἐκκλησιῶν ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ φρουρίου, ὅπου καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐτελεῖτο πανήγυρις κατὰ τὴν ἐπέτειον μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος. Τὸ περιβόητον τοῦτο φρούριον (βλ. Καντακουζ. Ἱστορ. βιβ. Α'.) ἦτο ὀνομαστὸν διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑψηλοτάτην καὶ περίοπτον τοποθεσίαν, ὅθεν τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ οὐδαμῶθεν περιοριζόμενον ἐκτείνεται εἰς ἀπροσδιόριστον ὀρίζοντα. Ἐχει ὕψος 500 βήματα καὶ πλάτος 130. Τὸ πάχος τοῦ τείχους εἶναι 4,50, ὅπερ ἐξαπαλίζεται δι' 21 πύργων, ὧν τινες μόνον ἐσεβάσθησαν ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου. Ἐν τῷ μέσῳ τοιοῦτου φρουρίου καθιδρύθη ὁ σηκὸς τοῦ μεγάλου στρατηλάτου καὶ παρὰ τῇ δυτικῇ πύλῃ διεσώθη καὶ ἐντετειχισμένοις πλίνθοις ὁ σταυρὸς. Τοῦτο μοὶ ὑπενθυμίζει τὸ πολυθρύλητον φρούριον τῆς Κροίας ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου ἐπίσης σώζεται πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον ὁ ναὸς τοῦ τροπαιοφόρου (οὗ δυστυχῶς ἀφη-

ρέθη ἡ στέγη), καὶ σιδηροῦς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων σταυρός, πρὸς ἔλεγχον τῶν ἀπογόνων τοῦ περιλαλήτου ἥρωος *Σκενδέρβη*, οὕτινες προσπαθοῦσι νὰ συστήσωσι κράτος, ἄνευ Θεοῦ, ἄνευ σταυροῦ δι' οὗ ἐκεῖνος ἐθαυματούργησεν. Ἔτερον φρούριον ὑπάρχει εἰς δίσωρον ἀπόστασιν ἐν Φουντουκλή-Ντερέ. Ἐνταῦθα εὐρίσκονται ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ μνημεῖα διάφορα καὶ 8 ναοὶ εἰς δεκάλεπτον ἀπὸ τοῦ Σκοπέλου ἀπόστασιν, ὧν μόνον τὰ ὀνόματα διετηρήθησαν τῶν ἁγίων *Θεοδώρου*, *Ἀρχιοτρατήγου*, *Ἀθανασίου*, *Ἰωάννου*, *Φωτεινῆς* καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου *Γεωργίου* (Μελισσ. Ἱστορ. σ. 28 - 29). Οὐ μακρὰν τῆς κώμης Κουρού-δερέ ὑπάρχει θέσις ἅγιος *Γεώργιος*, ὅπου ὑπάρχει ἀρχαῖον νεκροταφεῖον. οἱ τάφοι δὲ καλύπτονται ὑπὸ παμμεγέθων ἀκατεργάστων λίθων, εὐρέθησαν δὲ καὶ ἀγγεῖα ἀρχαῖα (σ. 34) βλ. Θρακ. Ι', σ. 257.

Σκοπός. Σαράντα Ἐκκλησιῶν (Μελισσ. Ἱστορ. σ. 69). Τὸ ἅγισμα κεῖται εἰς βάθος τριῶν σκαλοπατιῶν καὶ γίνεται μεγάλη πανήγυρις μετὰ θυσιῶν καὶ ἀρτοκλασιῶν. ἑκάστη οἰκία πράττει τοῦτο χωριστά, καὶ διαμένουσιν ἕξ ἀμφοτέρων κατ' οἶκον ἢ εἰς τοὺς πανηγυριστὰς (Μεσ. γρ. Α' 159).

Σουφλίον. Εἰς τὰς τελευταίας τῆς Ροδόλης ὑπώρειας, ἐν μέσῳ ὕλομανούσης φύσεως κεῖται ἡ μονὴ *Δαδιᾶς* ὑπαγομένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν *Διδυμοτείχου*. Τὸ ἱδρυμα τοῦτο ἐπὶ βυζαντινῶν ἔκειτο χαμηλότερον εἰς τόπον καλούμενον τοῦ «*Ἀη - Γεώργη τὸ χωράφι*». Τὴν προσοχὴν τῶν περιέργων ἐπισκεπτῶν ἐπέσυρεν εἰκὼν τοῦ ἁγίου *Γεωργίου* φέρουσα τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν: «*Διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάνης τοῦ κυρίου Χαλήλ ἁγᾶ ἀπὸ Καρατζᾶ Χαλήλ - κιοῖ, ἔτος 1838 καὶ τουρκιστὶ ἔτος 1274*». Ὁ ἁγᾶς οὗτος τοῦπικλὴν *Πατζιόγλου* ἦν ἀρχιληστής λυμαινόμενος ἀπὸ τῶν κρυσφηγέτων τῆς Ροδόλης τὴν ἐπαρχίαν *Σουφλίου*. ἐφοδιασθεὶς ποτε δυναστικῶς ἀπὸ τῆς μονῆς ὑπέσχετο εἰς τὸν ἡγούμενον, ὅτι θὰ ἔδωρεῖτο εἰς τὸν ἅγιον *Γεώργιον* εἰς, πρῶτην εὐκαιρίαν ὥραιαν εἰκόνα. Συλλαβὼν λοιπὸν τὸν Ἑλληνα πραγματευτὴν *Χατζιόγλου* ἀφήρησεν ἀπ' αὐτοῦ 5 λίρας καὶ κατεσκεύασε τὴν εἰκόνα ταύτην (Θρακ. Ι', σ. 30 - 1, ἀφήγησις *Κ. Κουρτίδου*).

Σοφίδες Βιζύης (κάτ. 2000) μετὰ παρεκκλησίου. Τουρκιστὶ Ἑβρενλή, ὀνομάζουσιν οὕτοι τὸν ἅγιον *Γεώργιον*. Μειψήκησαν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ πλησίον ἁγίου *Γεωργίου* (μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Θρακ. Θ', 68). κατεστράφη ὑπὸ Τούρκων (*Παπαευγ.* 30).

Στέρνα Μυριοφύτου, κωμόπολις, 4.000 κάτ. Ἀνεκαινίσθη τῷ 1887 (*Δράκ. Θρακ.* 81).

Στέρνα Ἀδριανουπόλεως (τούρκ. Τατάρ - κιοῖ), ἐκὰν τῷ 1915 (*Παπαευγ.* 20).

Τάρφα Ἡρακλείας, ἅγισμα. «Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου εὐρίσκεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν νηῶν τῆς Ἰλιάδος Β 533, κεῖται πρὸς Δ τῆς λίμνης *Δέρκων* καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν *Δέρκων* (διατὶ τότε γράφει Ἡρακλείας:). Κατὰ τὸν βαλκαν. πόλεμον ἐδιώχθησαν οἱ κάτοικοι καὶ τὸ χωρίον ἔγινε τουρ-

κικόν». Ἑλπινίκη αὐτ. σ. 160. Ὁ Δημ. Καλέμης ἐν τῷ Ἡμερ. τῆς Ἀνατ. 1886, σ. 150, τάσσει τὸ χωρίον εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δέρκων. Τάρφη εἶναι πόλις τῶν ἐπικνημίδων Λοκρῶν.

Ταῖφίρι Καλλιπόλεως ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς (Δράκ. Θρακ. 114).

Τατόρ - κιοῖ βλ. Στέρνα Ἀδριανουπόλεως.

Τεβετζή - κιοῖ μετ' ἁγιάσματος Ἡρακλείας.

Τιλάτη (τουρκ. Τσιλτίκ).

Τρουλλιά Βιζύης καὶ Ἀζ - Βουγᾶ ὁμοίως ἐν ἀμφοτέροις ὁ ναὸς εἶναι - ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Γεωργίου (Μελισσ. ἱστορ. σ. 77, 79). ἀλλὰ καὶ χωρίον ἁγ. Γεώργιος.

Τσανάκτσα Δέρκων, βουλγ. χωρίον (Ἡμερ. Ἀνατολ. 1886, σ. 148).

Τσανακτοῇ βλ. Εὐγενική.

Τσανιὼ Σηλυβρίας. ἁγίασμα ἔξω εἰς τὸ βουνόν.

Τσορέκ - κιοῖ βλ. Καστανίες Ἀδριανουπόλεως.

Τσακῆλι βλ. Πετροχώρι.

Τζελέπ - κιοῖ Δέρκων. (Ἡμερ. Ἀνατ. 1886, σ. 150).

Τσιφλίκ - κιοῖ Δέρκων.

Τυρολόη, κάτ. 7000. ὁ ἀρχαῖος μητροπολιτικὸς ναὸς (Θρακ. ΙΕ', σ. 107), ὅπου νῦν τὸ νεκροταφεῖον (Ἡμερολ. 174). Μεταξὺ ταύτης καὶ Ἀδριανουπόλεως ἀναφέρεται κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος ὁ Κουπεριώτης (ἴσ. μονή.) Ταῦτα κατὰ Γεδεῶν Μεσ. γράμμ. Γ', σ. 31. Ἀλλὰ κατὰ Σκαρλάτον Βυζάντιον (Κωνσταντινούπολις, Β', σ. 296) Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἀναφέρει παρὰ τὴν Τυρολόην ἐν τόπῳ καλουμένῳ Κουπαρίῳ ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο πανήγυρις, ἐπιφέρει, γίνεται καὶ νῦν ἐτησίως. Ὁ ναῖσκος κεῖται ἐντὸς τοῦ ἑλλήν. νεκροταφείου. Ἡ ἐντὸς δὲ αὐτοῦ εἰκὼν εἶναι ἀνάγλυφος, ἃν καὶ ξυλίνη, διαφέρουσα οὐσιωδῶς τῶν συνήθων κατὰ τὴν παράστασιν. Λεῖπει τὸ τέρας, ὅπερ διατρυπᾷ ὁ μάρτυς, τὸ δὲ ἀκόντιον αὐτοῦ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀναβολέως. Πλὴν τούτου καὶ ἕτερον ἐπιγραφικὸν μνημεῖον διεσώθη ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ παρεκκλησίου τῆς κατὰ τοῦ Σαμουὴλ νίκης τῶν αὐταδέλφων αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου (976 - 1025), ὅπερ ἐδημοσίευσεν ἡ Θρακ. Ἐπετηρὶς Α', 1897, σ. 392-294.

Φανάριον Σηλυβρίας (κάτ. 3.000) ἡ συνοικία ὁλόκληρος φέρει τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἁγίου (Θρακ. ΙΣ', 310). συρροὴ κόσμου εἰς τὴν πανήγυριν ἐν ᾗ ἐγίνοντο θαύματα. (Δρακ. Θρακ. σ. 25).

Φαναράκιον Βοσπόρου χωρίον Δέρκων εἰς τὸ στόμιον Εὐξείνου. Εἰς τὴν πανήγυριν συνέρρεον ἐκ τῶν θρακ. χωρίων ἀπεχόντων 5 - 6 ὥρας ἀπὸ Φαναρακίου (Μεσ. γράμμ. Γ', 45). Ἐνταῦθα εἶναι αἱ Κυάνεαι νῆσοι (Ρόκα νῦν) ἥ κατὰ ποιητὰς Πλαγκταὶ ἢ Συμπληγάδες (Ἡμερ. Ἀνατολ. 1856, σ. 143).

Πλὴν τῶν δύο τούτων μονῶν, τῶν Γανοχώρων αἵτινες ἦσαν γενικὸν προσκύνημα τῆς ἀνατολ. Θράκης καὶ ἡ δυτικὴ εἶχε τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου

Γεωργίου Φιλιππουπόλεως ἐπὶ τῆς Ροδόπης, ἥς ἡ ἰδρυσις ἀνάγεται ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν (βλ. περὶ ταύτης τὴν ὥραν διατριβὴν τοῦ Μ. Ἀποστολίδου ἐν Θρακ. Ε', σ. 236 - 245). Καὶ ἄλλαι ὑπῆρχον ἐλάσσονες μοναί.

Φιλιππούπολις βλ. Μπελαστίτσα.

Χαρουπιὰ Βιζύης (Παπαευγ. 29). Κατεστράφη ἐσχάτως ὑπὸ Τούρκων.

Χάσκιοϊ βλ. Καθάριον (τουρκ. Χασμπουγά).

Χώρα, ἐπαρχίας Γάνου καὶ Χώρας μετ' ἀγιάσματος. (Ὁ Δράκ. Θρακ. σ. 50 ἀναφέρει τοὺς ἁγίους τῶν 7 ναῶν, ἀλλ' ἅγιον Γεώργιον δὲν ἔχει). περιγράφει τὸ ἀγίασμα καὶ τὰ ὑπόγεια τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ξενίτα μιᾶς τῶν μεγαλητέρων μονῶν (σ. 58).

Ἡ ἐπαρχία Ἡρακλείας ἐν τῇ προχείρῳ ταύτῃ ἀπαριθμῆσει παρουσιάζουσα πλέον ἢ ἑκατὸν ναοὺς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀποδεικνύεται τὸ κέντρον τῆς λατρείας τοῦ Τροπαιοφόρου. Οὐδεμία ἄλλη τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τοσαύτην πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον εὐλάβειαν καὶ ἀφοσίωσιν. Αἱ κρατικαὶ παραδόσεις καὶ ἱερὰ ἀναμνήσεις περὶ τοῦ ἥρωος ἱππέως, μεταστραφεῖσαι πρὸς τὸν ἱππέα τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἀνέδειξαν εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὸ νέον τρόπαιον τῆς θρησκευτικότητος τοῦ θρακικοῦ λαοῦ. Ἐν Περιστάσει ἐκτίσθη ναῖσκος ἐπ' ὀνόματι ἁγ. Γεωργίου ἕνεκα μαρμάρου εὗρεθέντος ἐν μέσῳ ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ παριστάνοντος τὸν ἐθνικὸν ἡμίθεον. Φρονῶ δὲ οἷον λίαν ὠφέλιμον τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης ἔσεται ἡ ἔρευνα τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἴσως ἔσχεν ἡ τοῦ Θρακῶς ἥρωος ἀπεικόνισις ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τύπου τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὃν βλέπομεν καθιερούμενον ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων (Rapport 377) Ἄλλ' ἡ γεωργιολατρεία ἐκ τῆς Ἡρακλειώτιδος ἐστίας μετελαμπαδεύθη οὐ μόνον καὶ εἰς τὰ πέριξ καὶ ἐπεξετάθη ἐνωρὶς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Θράκην, ὡς ἀκροθιγῶς ἐδηλώσαμεν ἐν τῷ καταλόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐξῆλθε τῶν ὁρίων αὐτῆς. Εἰς τὸν ἱερὸν Ἀθῶνα π.χ. ἐκ τῶν 21 μονῶν τρεῖς, ἡ τοῦ ἁγίου Παύλου, ἡ τοῦ Ζωγράφου καὶ ἡ τοῦ Ξενοφῶντος, σεμνύνονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ μεγαλομάρτυρος σύμπαν δὲ τὸ ἅγιον ὄρος ἀνακηρύττει αὐτὸν προστάτην, ὡς ψάλλει ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ Θ' ᾠδῇ, τροπαρίῳ α', τοῦ ἀναστασίμου κανόνος.

Πρὸς τό : Φωτίζου, φωτίζου.

Γλυκύτατον δρόσον

ὄρη σταλάξατε,

καὶ σὺ κατ' ἐξαίρετον σκίρτα

τὸ Ὅρος τὸ Ἅγιον.

Χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου παιδρῶς·

εὗρες καὶ γὰρ κράτιστον τὸν μέγαν

Γεώργιον δροφύλακα.

1 Εἰς τοὺς ναοὺς τούτους δὲν συμπεριελήφθησαν πολλαὶ μοναὶ τοῦ Τροπαιοφόρου (βλ. Μοναί).

Τρεῖς θαυματουργοὶ εἰκόνες τοῦ ἁγίου Γεωργίου εὐρίσκονται ἐν μιᾷ μονῇ τῇ τοῦ Ζωγράφου, ἐν αἷς καὶ ἡ δοῦσα τὴν νίκην τῷ τῆς Βλαχίας ἡγεμόνι Στεφάνῳ κατὰ Τούρκων περὶ τὸ 1500 ἐν Πούτινῳ ἐμφανισθέντος τοῦ ἁγίου καθ' ὕπνον καὶ προτρέψαντος αὐτὸν ἀπηλπισμένον ὄντα νὰ ἐπιτεθῇ· ἀπέστειλε δὲ τὴν εἰκόνα, ὥς εἶδεν ἐν ὕπνῳ, εἰς τὴν μονήν, ἣτις ἐσώζετο μέχρι τοῦ εὐρωπ. πολέμου, ὅτε τῷ 1916 οἱ Γάλλοι διήρπασαν καὶ αὐτὴν (βλ. «Ἀνωτέραν ἐπισκίαν» σ. 77-9)

Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλονίκῃ, ἐν τῇ πόλει τοῦ μυροβλήτου, κατεσκήνωσεν ὁ τροπαιοφόρος καὶ κατέλαβε τὸν ἐπώνυμον πανάρχαιον ναόν, ὃν μέχρι σήμερον ὁ λαὸς ἔνεκα τοῦ ἰδιορρύθμου κυκλοτεροῦς σχήματος (rotundus) καλεῖ βωμὸν ἑλληνικόν. Πάντες οἱ σοφοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ βυζαντινολόγοι ὑπεστήριξαν, ὅτι οὗτος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τῶν Καβείρων (ὁ Κάβειρος ὑπάρχει ὡς ἔμβλημα καὶ εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον), ὡς ἀπέδειξεν ἐν διαλέξει ὁ καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θ)νίκης Ἰωάννης, Παπαδόπουλος, καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μετεποιήθη εἰς ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Μόνος ὁ Texier διαφωνεῖ καὶ δέχεται, ὅτι δὲν ἐπεσκευάσθη, ἀλλ' ἐκτίσθη ἐξ ὑπαρχῆς κατὰ τὸν περιέργον ρυθμὸν (*).

3. Πανηγύρεις καὶ δημοτελεῖς ἑορταὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὅπως τὸ πάλαι καὶ νῦν, εἶναι φιλόοτος καὶ φιλοθεάμων. Τὸ Πάσχα ἔρχεται ἅπαξ τοῦ ἔτους, δὲν τὸν εὐχαριστεῖ. εὔρε τοὺς ἁγίους, οἵτινες στολίζουν τὸν χρόνον κατὰ μικρὰ ἢ μεγάλα διαστήματα, ὅπως αἱ δενδροστοιχίαι τὰς λεωφόρους. Οὕτω συχνότερον ἐπιδεικνύει τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ ἐχάρισεν εἰς αὐτόν, ἡ φύσις, ἡ ἐργασία, ὁ Θεός. Καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος θέλει πρὸς στιγμὴν νὰ λησμονήσῃ τὰς στενοχωρίας τῆς βιοπάλης, θέλει ἐν τῇ ἑορταστικῇ μέθῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν παράδεισον τῆς εὐτυχίας, ἀνασκιρτᾷ εἰς τὸν ἦχον τοῦ πανηγυρικοῦ κώδωνος καὶ μακαρίζει ἑαυτόν, διότι ἐγεννήθη χριστιανὸς καὶ μετὰ φιλαρεσκείας ἐπιδεικνύει πρὸς τοὺς ἀλλοθρήσκους τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀγίας ἡμῶν θρησκείας. Ὁ θέλων νὰ διδαχθῇ πῶς ὁ θρησκευτικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὴν ἐπέτειον τοῦ Τροπαιοφόρου, ἃς ἀναγνώσῃ τὸ θαυμάσιον ἄρθρον τοῦ κ. Μιλιάδου Σαραντῆ ἀπὸ τὰ πανηγύρια τῆς Θράκης (*). Πρόκειται διὰ τὴν Καστανιά, ὅπου ὁ ἅγιος Γεώργιος ἑωρτάζετο δύο συνεχεῖς ἡμέρας, 23 καὶ 24 Ἀπριλίου, καὶ ὁσάκις ἐτύχαινε Σαββατοκύριακον 3 4 ἡμέρας—προεόρτια καὶ μεθέορτα—Κατὰ τὴν δευτέραν

1. Εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀρχαίων κατέτασσον τὸν Ἄθωνα ἐν τῇ Θράκῃ. καὶ οἱ Βυζαντινοὶ οὕτως ἔτραπτον ἐν τῷ βίῳ τοῦ ὁσίου Μακαρίου τοῦ Μακροῦ, οὗ ὁ Κεραμεὺς μέρος ἐδημοσίευσεν ἐν Δελτ. Ιστ. ἔθν. ἔταιρ. τῆς Ἑλλάδος Γ', σ. 464 λέγεται: ἐφ' ἐνὶ τῶν ὁρέων κειμένων ἐν τῇ Θράκῃ παραγίνεται, Ἄθω προσαγορευομένῳ κτλ.

2. L' architecture byzantine κτλ. Londres, 1864, σ. 43-44.

3. Θρακ. Η', σ. 412-419.

ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ἐγίνετο ἡ ἱερὰ πομπή. «Εἶναι ξεφάντωμα στ' ἀγίασμα ἐπάνω στὸ βουνό. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ πρωῒ καὶ τελειώνει μὲ τὸ ἡλιοβασίλεμα. Εἶναι μία ἀνοιξιὰτικη χαρὰ στὸ μαγεμένο λόφο ποὺ ἔχει στήσει τὸ κονάκι τοῦ ὁ ἅγιος Καρβαλλάρης. Δὲν ἔμαθε κανεὶς ἂν εἶναι ὁ ἅγιος ἀπὸ τὴν Καππαδοκία ἢ ὁ Ἡρώας ἀπὸ τὴν Θράκη ποὺ ξεκουράζεται ἐκεῖ καὶ καμαρώνει τὶς γύρω ὁμορφιές . . . »⁽¹⁾. Εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνοίξεως, ὅπου ἡ φύσις ὅλη ἐν τῇ ἐκπύλῳ αὐτῆς μεγαλοπρεπεῖα πανηγυρίζει, ἡ ἑορτὴ τοῦ Τροπαιοφόρου ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἑορταστικοῦ τόνου, ὅπου ἡ χάρις αὐτοῦ ἀκτινοβολεῖ καὶ διασφαιρίζει τὸ στερέωμα ἡμῶν. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἀναψυχὴ καὶ παραμυθία τοῦ γήρατος. Ψυχαγωγία τῶν ἀνδρῶν καὶ χαρμονὴ τῆς νεότητος, ἣν ἀνυπομόνως ἀναμένουσιν οἱ ἐρωτόπληκτοι. «Ἀνήμερα γυναῖκες καὶ κορίτσια σηκώνονται χαράματα... καὶ πηγαίνουν στὸ βουνὸ γιὰ νὰ κόψουν γλωσσίσσες (ἴα) καὶ πρασινάδες, καὶ ἀπὸ τοὺς μπαχτσέσες μεγάλα κλωνιά ἀπὸ καρποφόρα δένδρα ἀνθισμένα, κυδωνιές, ἄβραμηλιές, βερυκοκκιές, μηλιές, ὅ,τι βροῦν, καὶ στολίζουν τὶς πόρτες γιὰ νὰ καλωσορίσουν τὸν Ἁγίον Γεώργιον μὲ ἄνθη καὶ πρασινάδες. Θὰ πᾶνε εἰς τὰ χωράφια νὰ διαλέξουν τὰ μεγαλύτερα στάχυα νὰ τὰ πλέξουν κτενιές καὶ τὰ κρεμοῦν στὸν τοῖχο. Τὸ κάμνουν γιὰ νὰ δώσῃ πολὺ καρπὸ ὁ Ἁγίος Γεώργιος καὶ νὰ φέρῃ τὸ γοῦρι. Τὰ παλληκάρια κόφτουν ἓνα μεγάλο κλωνὶ ἴσιο καὶ μακρὸ μεσιᾶς (δρῦς) ἢ μελιᾶς, ἀφίνουν μόνον ἐπάνω στὴ κορφὴ λίγα φύλλα καὶ τὸ κάμνουν μποῖράκι. Ἀφοῦ ἀπολύση ἡ ἐκκλησία μὲ ζουρνάδες καὶ νταβούλια τρέχουν σὲ ὅλα τὰ σπήτια καὶ μὲ μπαῖράκι χτυποῦν τὰ παράθυρα. Οἱ νεόνυφες, οἱ ἀρραβωνιασμένες καὶ τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι φθασμένα δίνουν τσεβρέδες² ὅλο μὲ μετᾶξι καὶ χρυσὸ κεντημένους... καὶ τὸ ἔδεναν ἐπάνω στὸ μπαῖράκι καὶ πρεπομαχοῦσαν, ἡ ἴδια ἡ ἀρραβωνιασμένη θὲ νὰ βγῇ νὰ τὸ κρεμάσῃ. Οἱ ἡλικιωμένες ἔδιναν χρωματιστὸ ἢ παράδες ποὺ τὶς ἔδεναν κόμπο σ' ἓνα κρεμασμένο μαντήλι. Ἀφοῦ κάνουν τὸν γύρο τοῦ χωριοῦ θὰ χτυπήσῃ ἡ καμπάνα καὶ μαζύ τους ὁ παπᾶς μὲ τὸ πετραχήλι καὶ τὸ

1. Αὐτ. σ. 418. Κατόπιν ὅλων τούτων, ὅπερ ἐξυποῦσι τὸν πολιοῦχον τῆς Θράκης ἅγιον μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ἀπορῶ πῶς δὲν εὐρέθη ὁ ἀνάδοχος νὰ βαπτίσῃ εἰς τὴν χαρὰν τῶν φιλεόρτων καὶ νὰ μετονομάσῃ τὴν Ἡράκλειαν εἰς Γεωργιούπολιν. Λέγεται, ὅτι Γεώργιος ὁ Κύπριος (ἐκδ. Gelzer, 1890, σ. 51. 1002) πρῶτος ἐκάλεσε τὴν Λύδαν Γεωργιούπολιν. Ὁ Ἀντώνιος Placentinus τῷ 570 ἀναφέρει τὸν τάφον τοῦ ἁγίου ἐπ' οἰόματι τῆς Λύδδας. Πρὸ τοῦ Κυπρίου, οὐδεὶς ὠνόμασεν αὐτὴν Γεωργιούπολιν (βλ. κεφ. 25, σ. 189).

2. Ἡ νεότης τὸν ἔχει προστάτην, ἐπειδὴ αὐτὸς προσηλύτισε καὶ ἔφερεν εἰς θεογνωσίαν τὴν βασιλίσσαν Ἀλεξάνδραν, σύζυγον Διοκλητιανοῦ καὶ ἔσωσε τὴν βασιλόπαιδα ἀπὸ τοῦ Δράκοντος· ὅθεν καὶ ψάλλουσιν οἱ νέοι «Ἁγίον Γεώργιον καρβαλλάρη — στείλε με τὸ παλληκάρι», καὶ «Μὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον τὸν Ἀράπη πέρνω σε μὲ τὴν ἀγάπη», καὶ ἕτερον: «Ἁγίον Γεώργιον μου Ἀράπη—βάσανα πῶχ' ἡ ἀγάπη» Μεσ. γράμμ. Α', σ. 150-156.

3. πετσέτες κεντητές.

μπαϊράκι πού θὰ φωτίση μὲ τὸν ἀγιασμό, ὁ ἐπίτροπος μὲ τὰ κεριά θὰ ἀνέβουν ἐπάνω στὸ ἀγίασμα»¹.

Ἡ πανήγυρις τῆς Ἡρακλείας ἐγένετο εἰς τὰς 3 Νοεμβρίου, διότι τότε εὔρον τὸν καβαλλάρην ἅγιον εἰς τὴν παραλίαν. Ἄλλ' ἢ κυρία ἑορτὴ εἶναι εἰς τὰς 23 Ἀπριλίου, ὅτε ἐγένετο καὶ τὸ κουρμπάνι ἥτοι ἡ θυσία, ἀμνοί, μόσχοι πρόβατα καὶ ἀγελάδες ὠδηγοῦντο εἰς τὴν μάνδραν τοῦ ἁγίου. «Πρὶν τὰ βάλουν μέσα στὴν ἐκκλησίαν κολνοῦν κεριά στὰ κέρατα καὶ ἀφοῦ τ' ἀνάψουν τὰ πηγαίνουν νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα καὶ ὕστερα τὰ ἀφίνουν στὸν αὐλόγυρο. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ζῶα εἶναι ἄγρια...μόλις ὅμως φθάσουν ἐκεῖ καὶ τοὺς βάλουν κεριά ἡμερώνουν καὶ μόνα τους πηγαίνουν μέσα»². Πρὶν σφαγῶσιν ἔπρεπε νὰ εὐλογήσῃ αὐτὰ ὁ ἱερεὺς, ὅστις καὶ ἐλάμβανεν ἔπειτα τὴν ὠμοπλάτην, ἐπίσης διενέμετο ἐκ τοῦ λέβητος εἰς τοὺς προσκυνητὰς μερὶς κρέατος. Ἐν δὲ Ἡρακλείᾳ «ἀφοῦ βράσῃ θὰ διαβασθῇ ἡ παράκλησις, ὁ παπᾶς θὰ εὐλογήσῃ τὸ κουρμπάνι καὶ τοὺς ἄρτους καὶ θὰ καθίσουν ὅλοι γύρω στὰ χόρτα νὰ φᾶνε»³. Χαρακτηριστικὸν τῆς Θράκης γνώρισμα εἶναι ἡ διατήρησις τῶν ἀρχαίων θυσιῶν κατὰ τὰς δημοτελεῖς ἑορτάς. Ὁ Καμπάνιος Θεόφιλος ἐν «Ταμείῳ Ὁρθοδοξίας», κεφ. νζ'- νη' ⁴ καταδικάζων ταῦτα καὶ τὴν ἀφιέρωσιν τῶν δερμάτων ἐπάγεται τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ Μενάνδρου :

«Εἴ τις θυσίαν προσφέρων, ὦ Πάμφιλε,
ταύρων τε πλήθος ἢ ἐρίφων, ἢ, νῆ Δία,
ἐτέρων τοιούτων . . .
εὖνουν νομίζει τὸ θεῖον καθεστᾶναι,
πεπλάνηται ἐκεῖνος καὶ φρένας κούφας ἔχει».

καὶ ἐπάγεται, ὅτι καὶ οἱ φρόνιμοι τῶν πάλαι Ἑλλήνων «ἐγνώριζον μισητὰς παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πλάνην εἶναι» τὰς τοιαύτας προσφοράς. Βλ. ἀφορισμὸν τοῦ 99 καν. Πενθέκτης ἐν τῷ Πηδαλίῳ καὶ «Ἐκκλ. Ἀλήθειαν» ΛΕ', σ. 126 τὰ σχόλια Γεδεών». Ὁ τῆς λαογραφίας καθηγητῆς κ. Γ. Μέγας, ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ὅτε συνεσπουδάζομεν ἔτι, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Λαογραφίᾳ περὶ θυσίας ταύρων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ (Ἀγχιάλου ;) καὶ μοι ἐνεποίησε τότε ἐντύπωσιν. Ἦδη βλέπω ὅτι τὸ «κουρμπάνι» εἶναι κοινότατον ἐν Θράκῃ, ὅπερ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς Τουρκίας ἀνήκει μόνον εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ μπαϊράμιον· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία : «δὲν γίνεται μπαϊράμι χωρὶς κουρμπάνι».

1. Μεσ. γράμμ. Α', σ. 152-3 Ἑλπινίκης Σταμούλη Σαραντῆ.

2. Αὐτ. σ. 150.

3. Αὐτ. 153. Ἄλλο πρόβατον ἐστόλιζον «μὲ χρυσᾶ βαράκια στὰ κέρατα, στὸ μέτωπο, στὴ ράχη ..κρεμοῦν γαλάξιας χάντρες καὶ μαρίτσες (κογχύλια). Τότε ἀφοῦ περὶ ἀγάσῃ μετὰ τοῦ λαβάρου τραγουδῶντες, παλαίουσι καὶ οἱ νικηταὶ πλὴν τοῦ προβάτου συνάγουσι δῶρα (αὐτ. σ. 153 - 4).

4. Ἐκδοσις Ἀθηνῶν, (1859, τόμ. Β', σ. 13 - 14. «Περὶ θυσιῶν».

Ἡ ἐκκλησία ὥριζε τὴν ἐπιτροπὴν «ὅπου θέλουν κάμει τὴ κουρμπάνι», ὡς ἀνέγνω εἰς Μηναῖον (1727) ὁ Γεδεὼν (Θρακ. κεντρ. σ. 7).

Τοῦ πανηγυρισμοῦ καὶ τῆς πανδαισίας ὡς εἰκὸς μετεῖχον καὶ οἱ ἄλλοφυλοι, μεθ' ἧν συνήπτετο χορὸς καὶ προσέφερον δῶρα πρὸς τὸν ἅγιον ὡς συμβολίζοντα τὴν ἑναρξιν τοῦ καλοκαιριοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος τοῦ χειμῶνος¹. Ἀλλαι δημοτελεῖς ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις ἐτελοῦντο ἐν Στρανίτζα, εἰς τὸ Νεοχώριον (Δέρκων), ἐν Ἐξαμιλίφ καὶ ἄλλαχοῦ². Τέλος καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλεκπαιδευτικὸς Θρακικὸς Σύλλογος πάτρωνα ἐκέκτητο τὸν ἅγιον Γεώργιον πανηγυρίζων τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐπισήμως³.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὅσῳ περιορισμένοι ἦσαν οἱ τε ναοὶ καὶ πανηγύρεις ἐν Βυζαντίῳ τόσῳ ἐπολλαπλασιάσθησαν μετὰ τὴν ἄλωσιν, καὶ παλλαϊκὸν προσκύνημα ἦν ὁ καβαλλάρης Ἀράρης τῆς Ἡρακλείας, ὅπου καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετέβαινον προσκυνηταί, ὑφιστάμενοι μυρίους κινδύνους καὶ μάλιστα, ὅσοι προυτίμων τὸ θαλάσσιον ταξίδιον χρησιμοποιοῦντες ἢ μεγάλα ἀκάτια δεκάκωπα ἢ ταῖς κοινότερον γνωστὰς «ἀνεμότρατες»⁴. Δίκαιος ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ Συλλόγου Μεσ. γραμμάτων, δι' ἧν ἔσχεν ἀγαθὴν ἐμπνευσιν νὰ ἐγκαινιάσῃ τὸ δμώνυμον βυζαντιογενὲς περιοδικὸν διὰ σειρᾶς δημοσιεύσεων περὶ τῆς λατρείας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Τούτων ἀξιόλογος τυγχάνει οὕσα ἡ ἐν τῷ Α' τόμῳ ὑπὸ τῆς λαογράφου δεσποίνης Ἑλπινίκης Σταμούλη - Σαραντῆ «Ὁ ἅγιος Γεώργιος εἰς τὴν Θράκην» (σ. 146 - 169) κατὰ δευτέρον λόγον ἢ τοῦ Γεδεὼν «Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει»⁵. Εἰς τὰ «Μεσαιωνικὰ γράμματα» ἐπραγμα-

1. Μεσ. γράμμ. Γ', 37.

2. Αὐτ. Α', σ. 155 - 161. Ἀρχεῖον Θρακ. Α' 54.

3. Ἐπετηρίς, 1873, σ. 30.

4. Μεσ. γράμμ. Γ', 1936, σ. 45.

5. Αὐτ. σ. 29 - 46. Ἐνταῦθα ἡ πραγματεία τοῦ κ. Γεδεὼν ἐδημοσιεύθη διὰ κοινῶν στοιχείων (ἐλζεβίρ), παραδόξως ὁμως τὸ τράβηγμα ἦτοι ἀνάτυπον, ὡς εἴθισται νῦν νὰ λέγηται, ἐξεδόθη τῷ 1937 διὰ διαφόρων στοιχείων (Πρωίας ἢ Δημητράκου) Τόσῳ γενναιόδωρος ἀπεδεικνύετο πρὸς ἑαυτὸν ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, ὅσῳ φειδωλὸς πρὸς τοὺς ἄλλους! Ἐκράτει ἀπὸ τοῦ 1935 διατριβὴν μου πρὸς δημοσίευσιν, μὲ ἡνάγκασε τῷ 1939, καίτοι πρόσφυγα ἐξ Ἀλβανίας, νὰ πληρώσω τὴν καταβολὴν διακοσίας δραχμᾶς. ἐξεδόθη τὸ Α' μέρος τοῦ Δ' τόμου, χωρὶς ἢ ἐμὴ διατριβὴ νὰ ἴδῃ τὸ φῶς. Τὰ περιοδικὰ παρ' ἡμῖν δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὰ μέλη τῶν Συλλόγων ἢ Ἐταιρειῶν. ἀλλ' εἰς τὴν πρόεδρον ἢ διευθυντήν, καὶ πρέπει νὰ κορεσθῇ αὐτὸς ὅταν εἶναι γραμματιζούμενος διὰ νὰ ἀφήσῃ τὰ ψυχία εἰς τοὺς ἄλλους τῆς τραπεζῆς, ἦν αὐτοὶ ἔστρωσαν. Ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος ἀποτελοῦσιν οἱ τοῦ Θρακικοῦ Ἀρχείου χάρις εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ γενναιοδωρίαν τοῦ ρέκτου διευθυντοῦ του. Σημειῶδες εἶναι τὸ ἐξῆς ὡς πρὸς τὰς πανηγύρεις τῆς Θράκης, ὅτι μετὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον πρώτη ἔρχεται ἡ ἁγία Παρασκευὴ θεωρουμένη καὶ αὕτη ὡς πολιοῦχος, διὰ τὸ ἐν Ἐπιβάταις ὑπάρξαν λείψανον αὐτῆς. Ταύτης ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μάλιστα ἐν τοῖς προαστείοις ἀπηριθμήσεν ὁ Γεδεὼν ἐν ὧν 32 τελουμένας ἐτησίως πανηγύρεις καὶ ἐορτὰς (Ἐορτολόγιον Κ)πολ(του προσκυνητοῦ, σ. 254 - 6.)

τεύθησαν περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ ἁγίου ἐν διαφόροις τόποις ὁ Ε. Σαβρά-
μης ἐν Ἀλατσάτοις (Γ', σ. 97 - 101) καὶ ἐν Βησσάνη (Ἡλείου) σ. 101—
104 παρὰ τοῖς Τουρκογύφτοις· ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ (σ. 104 - 7) ὑπὸ τοῦ γυμνα-
σιάρχου Ἀθ. Παπαχαρίση, διότι δὲν ὑπάρχουσιν ἐκεῖ Τουρκογύφτοι. Ὁ
Γεδεὼν ὁ ἁγ. Γεώργιος ἐν Κωνσταντινουπόλει (αὐτ. σ. 29 - 39). Ὁ Εὐστρ.
Βαλσάμης ἐν Προικοννήσῳ (Δ', 1939, σ. 76 - 89). Ὁ Ν. Σ. Λαμπαδαρίδης
ἐν Ἀφθόνῃ καὶ ἐν Παλατίοις Προικοννήσου (αὐτ. σ. 83 - 95) βλ. σ. 85 :
Ἐν Ἀνακοῦ μάλιστα τῆς Καππαδοκίας καὶ εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας
ὑπάρχει φρέαρ . . . τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται «ἁγίασμα τοῦ ἁγ. Γεωργίου» . . .
αὐτὸ τοῦτο τὸ φρέαρ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἁγ. Γεώργιος ἐφόνευσε τὸν δράκον-
τα . . .» Ὁ Γ. Μάδιδας ἐν Χίῳ (Β', σ. 286 - 290). Ὁ Θεόφ. Ἀμαραντίδης,
«Πῶς ἑωρτάζετο ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγ. Γεωργίου εἰς τὸν Πόντον (Κοτύωρα)» καὶ
γράφει ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι συνεώρταζον τὸν Χουντουρλεῖ ἦτοι τὸν ἁγ. Γε-
ώργιον (αὐτ. σ. 236 - 240). Ὁ Λεων. Ζῶης ἐν Ζακύνθῳ (αὐτ. 280 - 286).

**4. Τὸ σπουδαιότερον θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν ΚΠόλει. Ὁ χρε-
μετίζων ἵππος τῆς εἰκόνης προμηνύων ἔκτακτα ἐν τῷ κράτει συμβάντα.**

Ὁ διαπρεπὴς ἱστορικὸς καὶ τῶν διακεκριμένων σοφῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος
πρύτανις Νικηφόρος Γρηγοράς εἶναι ὁ ὑποβαλὼν εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Πα-
λαιολόγον ἔκθεσιν περὶ διορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου 300 σχεδὸν
ἔτη πρὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου· διὸ καὶ Γρηγοριανὸν τοῦτο δέον διὰ τὴν ἱστο-
ρικὴν ἀλήθειαν νὰ λέγεται, διότι πρῶτος ὁ Γρηγοράς ἀνεκάλυψε τὸ σφάλ-
μα. Ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ ἀναφέρει τὸ θαῦμα, ὅπερ συνέβη ἐπὶ
τῶν ἡμερῶν του, ὅπερ περιτράνωσ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Τροπαιοφόρος ἦτο πράγ-
ματι ὁ φρουρὸς τοῦ κράτους καὶ ἀκρίμηντος ὀφθαλμοῦ ἐν πάσαις ταῖς περιπε-
τείαις τοῦ τότε κλυδωνιζομένου σκάφους τῆς μεγάλης καὶ ἐνδόξου αὐτοκρατο-
ρίας. Εὕρισκόμεθα εἰς τὴν μεγάλην τότε σύγκρουσιν τοῦ Ἰω. Παλαιολόγου καὶ
Ἰ. Καντακουζηνοῦ καὶ τὸν διχασμὸν τοῦ κράτους, καθ' ὃν ὁ τελευταῖος ἀνακη-
ρυχθεὶς αὐτοκράτωρ ἐν Διδυμοτείχῳ ἐκάλυψε τὸν γαμβρὸν του (!) Ὁρχὰν ἐκ
Προύσης εἰς βοήθειαν, ὅστις ἔκτοτε κατηνθύνθη εἰς Ἀδριανούπολιν. Λοι-
πὸν τότε ὁ ἅγιος δίδει τὸ σύνθημα τοῦ ἐπικειμένου μεγάλου κινδύνου, ὥς
εἶχε πράξει καὶ κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Βαλδουίνου εἰς τὴν Πόλιν, ὥς λε-
χθήσεται.¹

Ὁ γέρον Ἀνδρόνικος ἦν θρησκώληπτος καὶ προσεῖχεν εἰς τοιαύτας θεο-
σημείας. Ὡς γνωστὸν τότε ὑπῆρχε σχίσμα καὶ ἔρις μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ
Λατινοφρόνων. «Ὅθεν πέμπων ἔστι δ' οὗτος καὶ προσκαλούμενος, πολὺς ἦν
δεικνύων διὰ φροντίδος ἔχων τὰ ἐκείνων . . . καὶ μᾶλλον ὅτι τέρατ' αἷτα τε-
λούμενα κατεμάνθανεν, οἷά τ' ὄντα καὶ τὸν λίαν θαρροῦντα δεδίδτεσθαι». καὶ

1. Νικηφόρου Γρηγορά, «Ρωμαϊκῆς ἱστορίας», βιβλ. VIII, 5, τόμ. Α', σ. 303—
305 (Βόννης).

ὁ ταῦτα προοιμιαζόμενος Παχυμέρης ἀναφέρει δύο ἀξιοσημείωτα γεγονότα συμβάντα τότε, ὧν τὸ ἕτερον περὶ αἰμορροούσης εἰκόνας τοῦ ἁγίου Γεωργίου : « Ἐχόμενα γὰρ τοῦ περιπύστου νεῶ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἐν τινι δημοτικῷ οἰκῆματι ἐν τοίχῳ τῆς Θεοτόκου εἰκὼν καθιστόρητο καὶ ἡ εἰκὼν ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἐδακρυρροεῖ ἀμάρας¹ ἐξ ὀφθαλμῶν χέουσα, ὥστε καὶ σπόγγοις τὸ ἐκρέον συνάγεσθαι· ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ βασιλέως ἅμα μὲν κατὰ προσκύνησιν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ θέαν τῶν τελουμένων καὶ προσταγὴν (sic) ἀσφαλίσθέντος τοῦ οἴκου βεβαίως τὰ αὐτὰ ἦν καὶ πάλιν τοῖς πρότερον.²

« Καὶ αὖθις ἐν τοῖς Χαρσίου ἢ Χαρσιίου αἶμα τῆς εἰκόνας τοῦ λαμπρὸν ἐν μάρτυσι λάμποντος Γεωργίου δαψιλῶς ἀνέβλυζε. Ταῦθ' ὁρῶν ὁ κρατῶν δειδήμων ὢν, ὡς τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, περὶ τὰ τοιαῦτα καὶ εὐλαβής, φόβον οὐ μικρὸν εἶχε, μήπως Θεῷ δοκοῦν ἐκείνοις προσέχειν αὐτὸς ἐπ' ἄλλοις ἔχοι τὸν νοῦν καὶ γε ἔξω τοῦ θείου θελήματος διαπράττειτο». Περιδεῆς ἐκ τούτων γενόμενος ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσεν ἀμέσως σύνοδον διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ὁμόνοιαν· διότι μόλις αὕτη ἀπηλλάγη τοῦ Βέκκου, οὗ ὁπαδὸς ἦν καὶ ὁ ἐν λόγῳ Γρηγοράς, καὶ ἀνεβιβάσθη ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸ β' ὁ Ἰωσήφ (1283), ἐξηγέρθησαν οἱ τοῦ Ἀρσενίου φίλοι, οἵτινες «τὸ τοῦ Ἰωσήφ μνημόσυνον καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ὦντο λέγοντες, ῥύπασμα, κοινωνούσης ἀφορισμοῖς» (αὐτ.). Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὁ τὴν περιγραφὴν τοῦ τεραστίου τούτου θαύματος παραδιδούς ἡμῖν δὲν εἶναι τυχαῖος, ἀλλὰ τῶν ἐξεχόντων λογίων τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὁ κορυφαῖος ἴσως. Ὁ Γρηγοράς διεκρίθη καὶ ὡς ρήτωρ καὶ γραμματικὸς καὶ διδάσκαλος, δεξιῶς καὶ ἐπιτυχῶς χειριζόμενος τὴν τότε ἀττικίζουσαν γλῶσσαν. Ἐξέχει ὅμως καὶ ὡς θεολόγος καὶ φιλόσοφος, ὡς φυσικός, μαθηματικός καὶ ἀστρονόμος. Πρὸ παντὸς δὲ ὡς ἱστορικός. Δὲν θέλω νὰ συμφωνήσω πρὸς τὸν Krumbacher, ὅστις θεωρεῖ αὐτὸν «τὸν μέγιστον πολυῖστορα τῶν δύο τελευταίων τοῦ Βυζαντίου αἰώνων» (Α', 592). Ἄλλ' ἐ-

1. Ἀμάρα, ὀχετός. τὸ τοῦ αὐλακος ὕδωρ κυρίως δι' οὗ ποτίζομεν τοὺς ἀγρούς.

2. Γεωργ. Παχυμέρους Περὶ τῶν πράξεων Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου, βιβλ. Α', 30, Migne Patr. gr. 144, στ. 92—93. Περὶ προσηλώσεως τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἰς τὸν μυστικισμόν, ὅστις ἀποτελεῖ δευτέραν θρησκείαν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ ἐν γένει τῷ Ἕλλητι. ἔθνει βλ. ὀγκώδη τόμον, ὃν περὶ ἐδημοσιεύσαμεν τῷ 1935 ὑπὸ τὸν τίτλον : «Θεόκλητος ὁ Πολυεῖδης ὁ λεγόμενος Ἀγαθάγγελος καὶ τὸ Λεύκωμα (1731 - 1733) αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ (ἐξ ἀνεκδότου Ἀθωνικοῦ κώδικος). Ὁ φιλελληνισμὸς τῶν Γερμανῶν» (ἀνάτυπον συμπληρωμένον (ἐκ τῶν τόμων Α' - Ε' τῶν «Θρακικῶν») κεφ. 22, σ. 158 - 181, καὶ 24, σ. 198 - 214. Ὁ ἐλλογιμώτατος διευθυντὴς τοῦ παρόντος περιοδικοῦ κ. Πολ. Παπαχριστοδοῦλου, εἶχεν τὴν ὑπομονὴν—εἰς ἐκ τῶν ὀλίγων—νὰ διέλθῃ (δὶς μάλιστα) τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ ἐδημοσίευσε κριτικὴν τὸ πρῶτον κολοβὴν (διότι πλὴν τῶν ἄλλων λείπει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως) ἐν τῷ «Ἑλλην. βήματι» Ἀθηνῶν, 1938. . . καὶ τὸ δεύτερον ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ, τόμ. ΙΣ', 1951, σ. 247-251, ἔχει πλήρη ἀνάλυσιν μετὰ ἐμβριθῶν κρίσεων καὶ σχολίων. καὶ χαίρω, διότι ὡς Θράξ καὶ συμπατριώτης τοῦ Θεοκλήτου ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἐργασίαν μου ταύτην, ἣν ἔγραψα τῷ 1930 - 1932 ἐν Ἀθῶν.

κεῖνο, ὅπερ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα πρὸ παντός, εἶναι, ὅτι ὁ Γρηγορᾶς ὡς συναξαριστῆς καὶ ἐκδότης ἀγιολογικῶν κειμένων δὲν ἦτο τις εὐπιστος ὡς πρωτόπειρος καὶ ἀνίδεος τοῦ πράγματος καὶ ἐγνώριζε παντὸς ἄλλου κάλλιον, ὅτι ἐνίοτε δὲν ἔλειπον καὶ οἱ ἐξ ὑπογυίου θαυματοποιοὶ καὶ ἡ μέχρι τοῦδε ἐμπολιτευομένη ἀνίερος καπηλεία καὶ ἐκμετάλλευσις. Δὲν δυνάμεθα δὲ καὶ νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς φιλομόναχον καὶ ὅτι χαριζόμενος ἀνέγραψε τὸ θαῦμα. Εἶναι αὐτός, ὅστις κατηγορεῖ εἰς τοῦτο τὸν ἀντίτεχνόν του, τὸν ἱστορικὸν βασιλέα Ἰ. Καντακουζηνὸν ὡς φίλα προσκείμενον τοῖς Ἀγιορείταις καὶ συχναῖοντα εἰς τὸν μετέωρον Ἀθῶν, ἵνα συμβουλευῇται αὐτοῖς καὶ ἐξευμενίσῃ δι' αὐτῶν τὸ θεῖον κττ. Εἶχε μάλιστα τὴν χειρίστην περὶ αὐτῶν ἰδέαν καὶ ἀληθείας δικαζούσης ἀδικεῖ αὐτοὺς γράφων ταῦτα κατὰ τὸν Καντακουζηνόν : « Ἐπειτα ἐπὶ τοὺς μοναχοὺς τραπόμενος πολλὰ καὶ δεινὰ κατηγορεῖ... καὶ περὶ τὰ ὀρθὰ δόγματα διεφθαρμένους λέγων. ἀλλὰ καὶ περὶ πότους καὶ οἶνοφλυγίας ἀκρατεῖς· ἐσθίουσι γὰρ ὑπὲρ χοίρους καὶ πίνουσιν ὑπὲρ ἐλέφαντας· ἐπειδὴν δὲ ἀνανήψωσι τῆς πολλῆς μέθης, μυστήρια Θεοῦ εἰδέναι διατείνονται καὶ περὶ μελλόντων προφητεύουσι καὶ ξιερ' αἷτα κατηγοροῦντες ἐκείνων, ὧν πᾶς τις ἂν ἀπέσχετο πλὴν αὐτοῦ ». Ταῦτα ἀμέσως ἀντικρούει ὁ ἴδιος ὧδε : « Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἀθῶν ἁγίων, ὧν μέθας καὶ ἀδδηφαγίας καταψεύδεται, τοῦ βίου λαμπρότερον παντὸς φωτὸς τὴν ἐκείνων ἀρετὴν καὶ οἰκειότητα πρὸς Θεὸν ποιοῦντος ἐναργῆ· τοσοῦτον γὰρ ἀπέσχοντο μέθης καὶ κραιπάλης, ὅσον ἀληθείας ὁ κατηγορῶν »¹. Ἐπομένως ὁ κήρυξ τοῦ μεγάλου τούτου θαύματος δὲν εἶναι δεισιδαίμων καὶ ἀγύρτης. Ἀλλ' ἀξίω-πιστος μάργυς, οὗτινος τὸ κατὰ Ἀγιορειτῶν σφοδρὸν πάθος ἔχει ἄλλην ἀφορμήν· διότι εἰς τὴν ἔριδα τῶν ἡσυχαστῶν ἐκεῖνοι ἐτάχθησαν πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του τὸν γενναῖον ἀμύντορα Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν κατενεγκόντα καί-ριον τραῦμα κατὰ τῶν ἐγκαθέτων τοῦ πάπα Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου καὶ συντρίψαντα κατὰ κράτος τοὺς λατινόφρονas. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἰδοὺ τί γράφει :

« Ὁ μέντοι λογοθέτης τοῦ γενικοῦ (Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης) ἄρτι τοῦ νεουργεῖν ἐπέπαυτο τὴν τῆς Χώρας μονὴν ὁπόσος ὁ ἔνδον ἐτύγγανε κόσμος· ὅθεν ἐφιλοτιμεῖτο συνδιανυκτερεύειν ἐν ταῖς παννυχίσιν, ἔσθ' ὅτε μετὰ τῶν μοναχῶν. Ἐπεὶ οὖν ἦκε τὸ τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς τεσσαρακοστῆς σάββατον, ὁπότε δὴ καὶ ἔμελλε τῇ ὑστεραίᾳ κηρύττεσθαι δημοσίᾳ τῶν ὁρθοδόξων ἡ μνήμη βασιλέων ὁμοῦ καὶ πατριαρχῶν, ἐληλύθει καὶ οὗτος συνήθως εἰς τὴν ἐξ ἐσπέρας ἐκείνης παννυχίδα. περὶ δὲ μέσας νύκτας ἅμα αὐτῷ συνισταμένων ἡμῶν καὶ τῆς δοξολογίας ἀκουόντων ἦκει τις ἐκ βασιλέως, καινοτέραν τινὰ κομίζων αὐτῷ ἀγγελίαν καὶ ζητῶν τὴν τῆς αὐτοῦ γνώμης κρίσιν. « ἄρτι

1. « Βυζαντινῆς ἱστορίας », τόμ. 1, ἔκδ. Παρισίων, σ. 802 καὶ 803. Πρβλ. Φιλοθέου πατρ. ΚΠόλεως εἰς τὸν κατὰ Γρηγορᾶ ΙΒ' ἀντιρρητικόν, Migne Patr. gr. 151, σ. 1111 - 1114 (Φιλιππικὸς κατὰ Γρηγορᾶ).

γάρ», φησί, «τῶν περὶ τὸν βασιλέα πελεκυφόρων καὶ στρατιωτῶν καὶ ξιφηφόρων καταδαρθάνειν μελλόντων ἐξηνέχθη χρεμετισμός πάντα περιηχῶν τὰ βασιλεία, ὡς ἐκπλαγῆναι πάντας τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις· ἁωρίας γὰρ οὕσης πολλῆς καὶ μὴ παρόντος τῶν ἵππων τινός, οὔτε τῶν βασιλικῶν, οὔτε τῶν συγκλητικῶν, οὔτε ἐντὸς βασιλείων, οὔτε πρὸ τῶν πυλῶν, θόρυβον τὸ τοῦ πράγματος παράδοξον ἐνεποίησε ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς καὶ ἀλλήλων ἅπαντες ἐπυνθάνοντο. οὐπω δὲ τοῦ θορύβου πεπαυμένου καὶ δεύτερος ἐξηνέχθη χρεμετισμός μείζων τοῦ πρώτου, ὡς καὶ αὐτὸν αὐτήκοον τῆς ἡχοῦς γενέσθαι τὸν βασιλέα καὶ πέμψαντα ἔρεσθαι, εἴ τις εἰδείη, ὅθεν ὁ χρεμετισμός οὗτος ἐν ἁωρίᾳ τοσαύτῃ. ἀλλ' ἀκήκοε πλέον οὐδέν, ἢ ὅτι παρὰ τοῦ ἵππου τοῦ γεγραμμένου περὶ ἓνα τῶν βασιλείων τοίχων πρὸ τοῦ εὐκτηρίου τῆς Νικοποιοῦ Θεοτόκου· ἵππον δὴ λέγω τοῦτον, ᾧ ἐποχεῖσθαι κάλλιστα Γεώργιον, τὸν τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα, ὃ εἰργασται πάσαι Παῦλος ἐκεῖνος ὁ τῶν ζωγράφων ἄριστος». Εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν, ὅτι ἐν τοῖς ἀνακτόροις πρὸς τῇ τῆς Νικοποιοῦ εἰκόνι τῆς Θεοτόκου ἦν προσηλωμένη καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἐνταῦθα κατ' ἔθος ἀπαράβατον μετὰ τὴν στέψιν ὁ στεφθεὶς προσήρχετο εἰς προσκύνησιν ὡς μαρτυρεῖ ὁ Κωδινός: «Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ αὐτὸς κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐξέρχεται μὲν ἐν τῇ αὐλῇ, ἐν ᾗ τόπῳ ἐστὶν ἡ εἰκὼν τοῦ μεγάλου μάρτυρος Γεωργίου . . .» *Περὶ ὁφφικίων*, Mignes Patr. gr. 157, στ. 113A. Καὶ ὁμοῦς ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλάς δὲν κατῳρθωσεν εἰσέτι νὰ θεσπίσῃ νόμον περὶ τοῦ ἁγίου ὡς φρουροῦ τοῦλάχιστον τοῦ στρατοῦ. Γίνεται καὶ τι ὅλως ἀνεπισήμως καὶ ὁ πολὺς κόσμος λαμβάνει γνῶσιν ἐκ τῶν ἐφημερίδων. Οὕτως ἀναγινώσκω εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» 27·4·54. «Ἐπίσημος ἐορτασμός τοῦ προστάτου τοῦ Πεζικοῦ ἁγίου Γεωργίου. Χθὲς εἰς τὴν Χαλκίδα ἐγένετο εἰς τὰς 26 Δευτέρα τοῦ Πάσχα» εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ οὐχὶ εἰς τὰς Ἀθήνας; διότι ἐδρεύει τὸ σύνταγμα τοῦ Πεζικοῦ. Πρὸς ταῦτα ὁ λογοθέτης χαριεντισάμενος, ὡς εἰώθει, πρὸς τὰς τοῦ βασιλέως ἐρωτήσεις, «συγχαίρω σοι,» ἔφησεν, «ὦ βασιλεῦ, τῶν μελλόντων ἔνεκα τροπαίων· οὐδὲν γὰρ ἕτερον οἶμαι σημαίνειν», φησί, «τὸν παράδοξον τοῦτον τοῦ ἵππου χρεμετισμόν, ἢ σὴν βασιλικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν τὴν ἡμετέραν Ἀσίαν λεηλατούντων Ἀγαρηνῶν». Ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκηκοὺς μειρακίσκον ἕτερον αὐτῷ πρὸς αὐτὸν ἐπεπόμφει· «σὺ μὲν», λέγων, «εἰτ' ἐμοὶ τὰ τῆς θυμηδίας, ὡς ἔθος, λέγων, εἰτ' οὐκ οἶδ' ὅπως ταῦτ' ἀποκρίνη, ἔοικας ἀγνοοῦντι. ἐγὼ δέ σοι τάληθῆ μοι δοκοῦντα καταλέξω· ὡς γὰρ ἡμῖν οἱ ἡμέτεροι πατέρες παρέδωκαν καὶ ἄλλοτε ποθ' ὁ ἵππος οὗτος τὸν ὁμοιον ἐχρεμέτισε τρόπον, ὅποτε Βαλδουῖνος ὁ τῶν Λατίνων ἄρχων ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἔμελλεν ἀφαιρεῖσθαι τὴν μεγαλόπολιν ταύτην· πρὸς γὰρ τὸν παράδοξον τῆς ἀκοῆς συχνόν τινα χρόνον κακεῖνος ἐθορυβεῖτο, κακὸν οἰωνὸν ἑαυτῷ λογιζόμενος τοῦτο. ἔπειτ' ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ ἰὸ πέρας εἶδε τὸν οἰωνὸν κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐκτοξεύσαντα, ὅτε πορθουμέ-

νην τὴν μεγαλόπολιν ἐώρακε ταύτην ὑπὸ 'Ρωμαίων». ὁ δὲ λογοθέτης οὐδὲν ἔχων πρὸς ταῦτα ἀποκρίνασθαι, «ἄπιθι», ἔφη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, «ἐν γε τῷ παρόντι, ἐγὼ δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν τὰς ἐμαυτοῦ κομίσω τῷ βασιλεῖ ἀποκρίσεις». ἀλλὰ καὶ ὁ περὶ τὴν ἐώαν ἀκρόπολιν ἱστάμενος κίων, ἐν ᾧ λόγος τὸν τοῦ Βύζαντος πάλαι σταθῆναι τοῦ κτίσαντος τὸ Βυζάντιον ἀνδριάντα, πρὸ πολλῶν καὶ αὐτὸς ἤρξατο σείεσθαι ἡμερῶν καὶ ἐπὶ πολλαῖς δ' ἐμφανῶς ἔσειετο ταῖς ἡμέραις, πάντων συντρεχόντων καὶ θεωμένων. Ἐπεὶ δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν ὁ μέγας ἀφίκετο λογοθέτης πρὸς τὸν βασιλέα, ἅττα μὲν αὐτοὶ κατὰ μόνας ἐκοινολογήσαντο πρὸς ἀλλήλους, τότε μὲν οὐδεὶς ἔγνω τῶν πάντων. ἐκ σημείων μέντοι τινῶν στοχάζεσθαι ἡμῖν ἐξεγένετο ὕστερον, ὡς βιβλία *τινὰ χρησμολογικὰ ἐθεάσαντο*, ἐν οἷς *τινα τῶν μελλόντων ἀσαφῶς τε καὶ αἰνιγματωδῶς παρ' ὧν δήποτε ἐξετέθησαν* καὶ ἐπὶ τούτοις θεμάτιον ἐξέθεντο, δι' ὃ τῶν ἀστέρων τοὺς δρόμους ἐρευνῶσιν ἄνθρωποι καὶ μελλόντων κερδαίνουσι πρόγνωσιν· *ἐξ ὧν ἐχθρικὴν τινα ἐφοδὸν ἐτεκμήραντο καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων κυκεῶνα καὶ ὁποιοῦνδήποτε τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας κίνδυνον*». Αὐτ. σ. 305. Ταῦτα ἐξιστορεῖ ὁ Γρηγορᾶς αὐτόπτης ὢν τοῦ θαύματος. Γνωρίζω, ὅτι ἀποσκυβαλίζουνσι τὰς τοιαύτας παραδόσεις καὶ προφητείας, εἰς αἷς ὁ λαὸς ἐπιμόνως πρόσκειται, Ἄλλ' ὁ Χάμμερ διακηρύττει: «*Αὐταὶ εἰσι μεγάλης ἀξίας τῷ ἱστοριογράφῳ, ὅτε οὐ σπανίως διαφωτίζουνσι τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου, τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐθνῶν, τὴν φύσιν τῶν κυβερνήσεων, τὴν συνάφειαν τῶν γεγονότων κτλ*». (Ἱστορ. τῆς Ὀθωμ. αὐτοκρατορίας ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Κ. Κροκιδᾶ, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1870, σ. 202 ἑ.). Ταῦτα συνιστῶ ὡς ἀξιοανάγνωστα.

5. Ἡ τιμωρία τῶν γενιτσάρων ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἀδριανουπόλεως ἦν παλαιὰ τις γέφυρα λιθίνῃ Μιχάλ-κιοπροῦ καλουμένη καὶ ὅπου ἡ ἑλλην. συνοικία εἶχε ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Μεταξὺ τῶν Τούρκων ἦσαν καὶ πολλοὶ γενίτσαροι διατηροῦντες σταύλους διὰ τοὺς ἵππους. Οὗτοι, ὅταν ἤθελον χαλβαῖν ἀπὸ σεμιδάλι ἢ ὄρουζαν καὶ δὴ κατὰ τὸ ραμαζάνιον, ἔστελλον διαταγὴν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους νὰ φέρουν αὐτὸ τὸ ἄλευρον, βούτυρον καὶ μέλι διὰ τὸν χαλβαῖν. Αὐτὸ δὲ ἐξηκολούθει ἐπὶ πολὺ καὶ τὸ ταμεῖον τῆς ἐκκλησίας ἐκενοῦτο καὶ ὑπεχρεοῦντο οἱ ἐνορίται νὰ συνεισφέρουν φοβούμενοι τοὺς γενιτσάρους. Ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερον συνήχθησαν οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν προκρίτων καὶ ἔκαμαν ὀλονύκτιον παρακαλοῦντες τὸν ἅγιον νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῆς φορολογίας. Τὴν ἄλλην τοῦ ραμαζανίου νύκτα, ἐνῶ οἱ γενίτσαροι διεσκέδαζαν εἰς τὸ καφενεῖον, ὅπου εἶχον γεῖναι τακτικοὶ θαμῶνες διὰ νὰ εἶναι δῆθεν πλησίον τοῦ σταύλου, «*αἴφνης ἔλαμψεν ὁ δρόμος ὡς νὰ ἐφωτίσθῃ ἀπὸ ἀστραπὴν καὶ ἐφάνη ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐφιππος διερχόμενος πολλὰς φορὰς ἀπὸ τὸ καφενεῖον καὶ μετὰ τὴν λόγχην του ἀπειλῶν τοὺς γενιτσάρους*». Τόσος

δὲ τρόμος κατέλαβεν αὐτούς, ὥστε οὐ μόνον ἔπαυσαν νὰ ζητοῦν χαλβάδες ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἔστειλαν καὶ ὀκάδας κηροῦ καὶ ἐλαίου διὰ τοὺς πολυελαίους καὶ τὰς κανδήλας τοῦ ναοῦ. (Θρακ. ΚΕ', 1956, σ. 236 · 7).

6. Δημοτελεῖς ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις πάνδημοι εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Τὸ σφουγγᾶτον τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἀθλητικοὶ ἀγῶνες.

Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὴν 23 Ἀπριλίου συμπίπτει ἐν Θράκῃ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνοιξέως, ἣς ἐν Ἀθήναις ἐθεσπίσθη εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ πρώτη τοῦ Μαΐου. Ἡ ἑορτὴ ἦτο δημοτελής καὶ ὁμοίαζε πολὺ πρὸς τὰ ἀνθροσφῶρια καὶ τὰς διονυσιακὰς ἑορτάς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ συμβαίνοντα, διότι ἐν ΚΠόλει καὶ ἐν τισι μεγάλας πόλεσιν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος καθιερώθη ὡς ἑαρινή, ἑορτὴ ἡ πρωτομαγιά. Ἐν τοῖς χωρίοις οἰκογενειακῶς καὶ πανδήμως ἐγίνετο ἡ εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τοὺς λειμῶνας καὶ δενδροκήπους ἔξοδος καὶ ἡ διασκέδασις δὲν παρεξέκλινεν ἐκ τῆς σεμνότητος τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν. Πρὸς τὰ θέλγητρα τῆς ἀνοιξέως καὶ τὴν οὐρανόπεμπτον τῆς Ἀναστάσεως χαρὰν συνεδύασε καὶ ἡ ἐκκλησία τὰ ἑόρτια ἅσματα. Πασχάλιος κανὼν τοῦ Δαμασκηνοῦ, ψδ, ς', 1. Πρὸς τὸ Κατήλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις.

«Ἰδοὺ σοι, καὶ μία τερπνὴ χελιδὼν — θεοσύλλεκτε λαέ, τὴν τοῦ ἔαρος χάριν — ἀναπληροῖ θαυμαστῶς ὁ Γεώργιος — καὶ συγχάρητε λοιπὸν — τῇ χαρᾷ τούτου πάντες».

Θαυμάσιον εἶναι καὶ τὸ ἐξαποστειλᾶριον πρὸς τὸ Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν. «Ἐὰρ ἡμῖν ἐξέλαμψεν — ἡ λαμπρὰ τοῦ Δεσπότου — καὶ θεία ἐξανάστασις — πρὸς οὐράνιον Πάσχα — ἐκ γῆς ἡμᾶς παραπέμπων — ταύτη δὲ συνεκλάμπει — τοῦ πανενδόξου μάρτυρος — Γεωργίου ἡ μνήμη, ἡ φωταυγῆς — ἦν φαιδρῶς τελέσωμεν»...

Ὁ ἑορτασμὸς ἐποικίλλετο κατὰ τόπους διὰ τελεστικῶν πράξεων οἷαι αἱ θυσίαι — κουρμπάνι ζῶων, αἱ ἀγάπαι — κοινὸν συσσίτιον — ἀθλητικοὶ ἀγῶνες τὰ παίζοντα παιδιὰ καὶ οἱ συναγωνιζόμενοι ἀθληταὶ τάζουσι καὶ νῦν κατὰ τὴν Ἑλπιν. Σταμούλη · Σαραντιῇ.

«Ἀη Γιώργη μου, κάνε μου νὰ κερδίσω — ἓνα σφουγγᾶτο θὰ σὲ ψήσω». Πράγματι κατὰ τὸν ἀρχαῖον τοῦ Βατικανοῦ κώδ. 1190 τοῦτο συνέβη ἐν Παφλαγονίᾳ. «Παιδίων ἐκεῖσέ ποτε συναχθέντων καὶ παιγνίοις ἀσχολουμένων ἐν ἑξ αὐτῶν πολλάκις ἡττηθὲν ὠνειδίζετο παρὰ τῶν λοιπῶν. στρέψαν δὲ τὰς ὄψεις πρὸς τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναὸν εἶπεν : «Ἄγιε Γεώργιε, ποίησόν με νικῆσαι, ἵνα φέρω εἰς τὸν ναόν σου σφουγγᾶτον καλόν». καὶ εὐθέως ἀρξάμενος παίζειν ὁ παῖς ἐνίκησεν οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις. Γόττε ἀπελθὼν τὸ παιδίον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἠτήσατο δοθῆναι τῷ ἁγίῳ, ὅπερ ἐπηγγείλατο δῶρον, ἡ δὲ γυνὴ φιλόπαις οὔσα μᾶλλον καὶ φιλομάρτυς ἐποίησεν συντόμως τὸ ἐπιταχθὲν καὶ δέδωκε τῷ παιδίῳ, ὃ δὲ παῖς λαβὼν αὐτὸ εἰ-

σήγαγεν ἔνδον τοῦ ναοῦ ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἀνεχώρησεν. καὶ παραυτίκα διερχόμενοι τέσσαρες ἔμποροι εἰσῆλθον ἐν τῷ ναῷ προσευξόμενοι. καὶ ὡς εὗρον τὸ σφογγαῖον ἀτιμίζον, εὖοσμον, εἶπον πρὸς ἑαυτούς : «Τοῦ ἁγίου χρεῖαν μὴ ἔχοντος φάγωμεν ἡμεῖς καὶ δώσωμεν τῷ ἁγίῳ ἀντὶ τούτου θυμίαμα». καὶ τοῦτο ποιήσαντες ἐκωλύοντο τῆς ἐξελεύσεως καὶ ἐξελθεῖν οὐκ ἠδύναντο. καταβαλόντες δὲ ἀνὰ μιλιάρισιον ἐν ὧσάντως ἐκωλύοντο. Τότε δεδώκασιν νόμισμα (φλωρίον) καὶ παρεκάλουν τὸν ἅγιον συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τὴν ἐξέλευσιν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἠδυνήθησαν ἐξελθεῖν τοῦ ναοῦ ἁορασία κρατούμενοι. ὅτε δὲ ἀνὰ ἐν νόμισμα τεδείκασιν (sic) οἱ τέσσαρες καὶ θερμῶς παρεκάλεσαν, ἐξῆλθον ἀκωλύτως. ἐξελθόντες δὲ εἶπον : «'Ὡ ἅγιε Γεώργιε, κνιπὰ (γρ. ἀκριβὰ) πωλεῖς τὰ σφογγαῖά σου καὶ ἡμεῖς ἐκ σοῦ ἄλλο οὐκ ἀγοράζομεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τούτου συγχώρησον ἡμῖν»¹.

Ἄλλὰ τῶν τοιούτων πανηγύρεων ὁ κεντρικὸς πυρὴν καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν διασκεδάσεων ἦν ὁ χορὸς, ἐν ᾧ νέοι καὶ νεάνιδες ἔκαμνον τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐπεδείκνυν τὴν ἐορτάσιμον ἀμφίεσιν καὶ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, εἰς ᾧ ἐναβρύνεται ἡ φιλάρεσκος νεότης. Ἐκεῖ ἀνεπτύσσοντο αἱ ἀπαρχαὶ τοῦ ἔρωτος. Ἐκεῖ ἐβλέποντο τὰ κορίτσια καὶ τὰ παλληκάρια καὶ ἐγεννᾶτο μεταξύ τους ἡ συμπάθεια καὶ ἀγάπη. Εἰς τὰς ποικίλας περιπετείας τῶν νεανικῶν σχέσεων οἱ ἐρωτόπληκτοι κατέφευγον εἰς τὸν ἅγιον.

«Ἄη Γιώργη μου Ἀράπη — βάσανα πῶχ' ἡ ἀγάπη». αὐτὸν εἶχον προστάτην καὶ εἰς αὐτὸν ἐστηρίζοντο αἱ ἐλπίδες. Ἡ κόρη παρεκάλει :

«Ἄη Γιώργη καβαλλάρη — στεῖλέ μου τὸ παλληκάρι». καὶ ὁ παραμονεύων ἀνυπόμονος νέος ἀπῆντα ἀποφασιστικῶς :

«Μὰ τὸν Ἄη Γιώργη τὸν Ἀράπη — παίρνω σε μὲ τὴν ἀγάπη».

Ἄλλ' οἱ θιασῶται τοῦ ἁγίου ἐλάμβανον τὰ μέτρα πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν καταχθονίων μεθόδων τῶν μαγισσῶν, αἵτινες «θεόγυμνες» ὡς προξενήτριες μετὰ τὸ μεσονύκτιον περιεφέροντο ἐνσπείρουσαι τὰς μαγγανείας. «Ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνιοῦ ποὺ κόφτουν τ' ἄη Γιωργιοῦ κάμνουν σταυροὶ ἐπάνω στὴν ἐξώπορτα γιὰ τὶς μαγίστρες».

Ἡ πανήγυρις, ἐν ἣ συνέρρεον ὅλα τὰ πέριξ χωρία, διήρκει σχεδὸν ἑβδομάδα. Τότε δὲ εἰς τὰ μεθεόρτια, ἐπηκολούθουν αἱ καλοκαιριναὶ συμφωνίαι διὰ τὰς γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς ἐργασίας. Ὅπως εἰς τὴν Παναγίαν δηλ. καὶ εἰς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου ἐπωλοῦντο σκλάβοι τοῦθ' ὅπερ σημαίνει νὰ μείνουν πιστοὶ εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὰς μισθωτικὰς συμφωνίας. Ὁ βίος ὅλος ἦν συνδεδεμένος μετὰ τῆς ἱερότητος τῆς θρησκείας. Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐν Θράκῃ ἐώρταζον τὸν ἅγιον Γεώργιον Χι-

1. *Miracula S. Georgii*, ed. Jo. Aufhauser. Lipsiae, 1913, σ. 103 - 107 ὑποσελιδίως ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ ἀπλοῦν διπλάσιον κατὰ τὴν ἀφήγησιν.

δὴρ - Ἐλλῆς μετονομάσαντες αὐτόν. Μεταβαίνοντες εἰς τὰς ἑσυχὰς διεσκέδα-
ζον ἀπὸ πρωῒας μέχρις ἑσπέρας εὐωχούμενοι μὲ τὰ κουρμπάνια ¹.

Ἴδου ἡ περὶ τούτου τουρκικὴ ἐγγώριος παράδοσις κατὰ Ε. Σιδερίδην. Παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς κατέστη ταυτώνυμος ἡ ἑορτὴ Χιτριλῆξ καὶ ἅγιος Γε-
ώργιος ² Χιζιρ ἀραβιστὶ καλεῖται ἡ γλῶσσά, ὁ δὲ μουσουλμανικὸς λαός, ὅστις
κυριολεκτικῶς λατρεῖ μανιωδῶς τὴν πρασινίδα — εἶδον αὐτὸ σπουδάζων ἐν
τῇ Μεγ. τοῦ γένους σχολῇ τῷ 1903 — διότι καὶ ἑξαλλος χύνεται εἰς τὰς τερ-
πνὰς καὶ μοναδικὰς ἑσυχὰς τῆς ΚΠόλεως κατὰ τὴν πρωτομαγιάν καὶ ὀργιάζει
ἀναμιξ μετὰ τῶν χριστιανῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκκληρονόμησαν
πολλὰς τῶν χριστιανῶν συνηθείας ὡς καὶ τοπωνυμίας. Τὸ στόμιον τοῦ Δουνά-
βεως καὶ ἡ παρακειμένη ἀκτὴ ἔφερον ἀνέκαθεν τὸ ὄνομα ἅγιος Γεώργιος· ὅθεν
παρ' αὐτοῖς Χιζιρ Ἰλιάς μπογαζῆ. Ἀναφέρεται, ὅτι ἡ χανούμισα ἐζήτηε ἀμέ-
σως διαζύγιον, ἐὰν ὁ σύζυγος δὲν ἐκόμιζε κρέας ἐκ τοῦ κουρμπανίου τοῦ ἁγ.
Γεωργίου. Ἐπὶ Γενιτζάρων ἐτιμωρεῖτο ὁ σφάζων ἀρνίον πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ
Χιτρ Ἐλῆξ ἡ ἁγ. Γεωργίου. Εἶναι γεγονὸς σημαντικόν, ὅτι ὁ σουλτάνος κατὰ
τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐμοίραζεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς 5000 ἄμνους καὶ 1000 ἡ
βασιλομήτωρ ³ καὶ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς τὴν ἡμέραν ταύτην ἐλάμβανε δι-

1. Καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ τὸ αὐτὸ γίνεται. Ὑπάρχει δὲ ἡ παράδοσις, ὅτι, ὅτε ποτὲ ὁ
σουλτάνος πολεμῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας ἐστρατολόγησε καὶ χριστιανούς, συναδελφωμέ-
νοι πλέον οἱ στρατιῶται ὕψωσαν ὡς ἐθνικὴν σημαίαν τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ὁ Σκεν-
δέρβης εἰς τὸ φρούριον τῆς Κρόας, ὅπου εἶχε στήσει τὸ ἀήττητον στρατόπεδον, ἔκτι-
σε τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου σωζόμενον μέχρι σήμερον. Αὐτὸν λοιπὸν ἐπεκαλεῖτο
εἰς τὰς φοβεράς κατὰ τοῦ σουλτάνου μάχας καὶ ἦτο πάντοτε νικητὴς ὁ Γεώργιος Κα-
στριώτης, ὡς ἦτο τὸ ἀρχικόν του ὄνομα. Εἰς τὰ 1937 μετέβημεν εἰς Ἀλβανίαν μετὰ
τοῦ ἁγίου Ἀργυροκάστρου Παντελεήμονος χειροτονηθέντες εἰς τὰ Πατριαρχεῖα νὰ
ὀργανώσωμεν τὴν ἀλβ. ὀρθόδοξον αὐτοκέφαλον ἐκκλησίαν. Ἐκεῖνος προσέφερε δῶρον
χρυσὴν σπάθην εἰς τὸν βασιλέα Ἀχμέτ Ζώγου, ἀλλὰ τὸ μὲν δῶρον ἐγένετο δεκτόν, οὐχὶ
ὁμως καὶ ὁ δωρητὴς εἰς ἀκρόασιν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος μετέβην εἰς τὸν Ἀθῶ ὡς ἀρχιε-
ρεὺς καὶ ἡγόρασα δύο κειμήλια, τὸν ἅγιον Γεώργιον, ξυλογραφικὸν ἀριστοῦργημα
(0,40×0,20) μὲ τὰ θαύματα πέριξ, διὰ τὴν βασιλίσσαν, τὴν κόμησσαν τῆς Οὐγγαρίας
Γεραλδίναν. ἦτο ἔργον τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου Ἀρσενίου Καυσοκαλυβίτου (πέρυσσι
ἀποθανόντος) τὸ δὲ ἕτερον ἐλαιογραφία τοῦ Γεωργ. Καστριώτου, θαυμάσιον ζωγρά-
φημα τοῦ Ἀλβανοῦ μοναχοῦ Γεωργίου Παναρέτου Ἰωασσαφαίου, ὃπερ ἡγόρασα ἀντὶ
600 δραχμῶν. Ὁ βασιλεὺς προθύμως ἐδέξατό με καὶ κατενθουσιάσθη ἐκ τῶν δώρων,
τὰ ὅποια, εἶπε, θὰ τὰ ἔχη νὰ κάμνη τὴν προσευχὴν καθεκάστην καὶ θεωρεῖ ὡς τὰ πο-
λυτιμώτερα τῶν ἀνακτόρων κειμήλια (ἔχω τὸ εὐχαριστήριον).

2. Χιτριλῆξ ἡ Χιδῆρ - Ἐλλῆς καὶ Ἑλιάς κυρίως εἶναι ὄνομα προφήτου, ὅστις
πιστεύεται, ὅτι ζῇ εἰσέτι. εἶναι ὁ προφήτης Ἥλλας, ὃς ἔστιν ὅτε ἐμφανίζεται ὡς ζῶν
ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπειδὴ καὶ ὁ ἅγιος Γεώργιος διὰ τῶν θαυμάτων του ἀπεδείκνυνεν ὅτι
ζῇ, ἐταυτίσθη πρὸς τὸν προφήτην ἐκείνον τῶν Μουσουλμάνων σύγχρονον τοῦ Μωϋ-
σέως. Ὁ Χιδῆρ ἡ Χιζῆρ θεωρούμενος ζῶν προσέρχεται ἀρωγὸς τοῖς ἐπικαλουμένοις.

3. Ἡ διανομὴ αὕτης ἐλέγετο γιάγμα, ὃπερ λέγεται νῦν ἐπὶ ἀφειδοῦς διασκορπι-
σμοῦ, ἡ παροιμία δὲ «γιάγμα γιόκ, καζάν δὰ γέ» ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ σουλτάν Ἀζίζ,
ὅστις δὲν ἠθέλησεν ἀμέσως νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ θρησκευτικὸν τοῦτο ἔθιμον. Τινὲς τὸ ἔ-
θιμον τοῦτο ἀναφέρουσιν εἰς τὸ Πάσχα

πλὴν μερίδα ἀρνείου κρέατος.¹ Ἀπὸ τῶν Ὁρθοδόξων παρέλαβον τὸν ἑορτασμὸν οἱ τε Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἀθίγγανοι.

Διατὶ ἔμαύρισεν ὁ ἅγιος Γεώργιος Ἡρακλειανός : Ὅταν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔκαψαν μὲ ἀσβέστη γιὰ νὰ τουρκέψῃ, ἀπὸ τὸ κάψιμο μαύρισε σὰν Ἀράπης μὰ δὲν ἄλλαξε τὴν πίστι του. Ὁ Θεὸς τὸν σήκωσε καὶ τὸν πῆγε μέσα στὸ βουνό, ἐκεῖ ἁγίασε καὶ ἔκαμε θαυματουργίες. Μετὰ τοῦ εἶπε νὰ πάγῃ ὅπου θέλει καὶ κεῖνος διάλεξε τὴν Ἡράκλεια.² Οἱ Ἡρακλειανοὶ ἑορτάζουν καὶ εἰς τὰς 3 Νοεμβρίου, διότι τότε ἤϋραν τὴν εἰκόνα του καὶ οἱ Γιώργηδες κάμνουν ἄρτους. Οὕτως ἔχει ἡ λαϊκὴ παράδοσις. Ἀλλ' εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι τὴν 3 Νοεμβρίου ἐγένοντο τὰ ἐν Λύδδῃ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ καὶ ἡ κατάθεσις τοῦ ἁγίου λειψάνου.³ καὶ ἡ πόλις αὕτη, ὅθεν κατήγετο ἡ μήτηρ τοῦ ἁγίου, ἔθεωρεῖτο δευτέρα πατρίς, διότι ἐκεῖ κατέφυγε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Ποτάμια (Μεγαρρησὸς) τῆς Καππαδοκίας. Ἦτο πρὸ τῆς καταστροφῆς κώμη καθαρῶς ἑλληνικὴ ἔχουσα 900 κατοίκους καὶ ἀρρεναγωγεῖον μέχρι Α' ἑλληνικοῦ, ἐκεῖ πλῆσιον εἶναι ἡ Σόανδος ἢ Σοάνδα.⁴ Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς ἐπεθύμησε νὰ πολιτευθῇ, ὅπως οἱ φιλόδοξοι νέοι τῆς ἐποχῆς του, καὶ λαβὼν τὰ χρήματά του ἐπορεύθη εἰς τὸν Διοκλητιανόν, ἵνα ἀγοράσῃ μείζον ἀξίωμα. ἀλλ' ἀπειροπιάσθη βλέπων τὴν κατὰ τῶν χριστιανῶν λύσσαν αὐτοῦ· ὅθεν διανείμας αὐτὰ εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συγκλήτου καὶ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν χριστιανόν· διαθέσας δὲ καὶ τὰ ἐν Παλαιστίνῃ κτήματα καὶ ἐλευθερώσας τοὺς δούλους τὴν τρίτην ἡμέραν αὐτόκλητος παρουσιάσθη εἰς τὸν Διοκλητιανόν καὶ ἀνακηρύξας τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἤλεγξε αὐτὸν ἐπὶ τῇ πλάνῃ καὶ τῇ τῶν εἰδόλων ματαιότητι. ὅθεν καὶ παρεδόθη τοῖς δημίοις καὶ ἀγρίοις βασανισταῖς.⁵ Ὑπερόχως ἐξύμνησεν αὐ-

1. Μεσ. γράμμ. Α', 1931, σ. 147—8.

2. Αὐτ. 149. Καὶ ἐχρονολόγησαν τὸ ἄγαλμα: «μπροστὰ ἀπὸ 200 χρόνια βρέθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, ἐκεῖ πού εἶναι τὸ ἁγίασμα, λέγουν, καὶ ἄλλοι μέσα στὸ χωριὸ στὴν ἐκκλησιά». δηλ. εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους, ὅτε ἡ Ἡράκλεια ἢ Ἡρακλείτσα ἦτο χωρίον ἐπὶ τῆς παραλίας.

3. Τοῦ Χριστοφόρου Πατρικίου τὸ δίστιχον τοῦ Μηναίου ἔχει ὧδε.

«Ναοῦ τὰ ἐγκαίνια, μάρτυς, καὶ θέσιν
τῶν λειψάνων σου νῦν γεραίρει ἡ κτίσις».

Ἡ Λύδδα, Διόσπολις ὀνομαζομένη τότε, εὐρίσκεται μακρὰν τῆς Ἰόπης πρὸς Α' μίλια 9 καὶ ὥς ἀναφέρει ὁ Συναξαριστὴς καὶ ὁ μὲν ναὸς ἦν κατεστραμμένος. ἐσώζετο ὁμως τὸ βῆμα. ἐν ᾧ καὶ τὸ λείψινον τοῦ ἁγίου, ὅπου ἐλείτούργουν οἱ χριστιανοί.

4. Cornelia Steketee Hulst, «St. George of Cappadocia in legend and history». London, 1909, σ. 8. Καταστροφὴν ἐννοῶ τὴν Μικρασιατικὴν.

5. Ὁ νέος ἐκδότης τοῦ Μεγ. συναξαριστοῦ σημειοῦται τὰ ἐξῆς: «Περὶ τοῦ ποῦ ἀράγε νὰ εὐρίσκετο τότε ὁ Διοκλητιανὸς ἠρεύνησεν ὁ ἀοίδιμος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης πολλὰ περὶ τούτου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ ὀριστικῶς τὸν τόπον» (Νοέμβριος, γ', σ. 108). Συμπεραίνει ὁμως, ὅτι ἐμαρτύρησεν εἰς Ρώμην, ὥς τὸν ἐπληροφόρησαν καὶ διδάσκαλοί τινες. Ἀλλ' οἰκτρῶς πλανᾶται· διότι ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι μετὰ τὴν

τὸν ὁ Νικ. Κάλλιστος, ὁ μετὰ τὸν Εὐσέβιον διάσημος τῆς ἐκκλησίας ἱστορικός γράφων : «Γεώργιος τὸ μέγα τῶν ἀθλητῶν ὄνομα καὶ τοῦ χοροῦ τῶν μαρτύρων ὁ κορυφαῖος . . . νεανίας ἔτι καὶ ἀγαλματίας τὴν ὄψιν καὶ οὐπω ἰούλοις περιστέφων τὸν πώγωνα γενναίως τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλοῖς διεμαρτύρει . . . πολλαῖς δὲ ἄλλαις μηχαναῖς συντριβόμενος τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ παράστημα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τῆς συννοίας ἀνεσταλμένον ἱκανῶς ἀνεδείκνυ» (Migne, Patr. gr. 145, στ. 1236). Τὴν παρεμβολὴν ταύτην ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν πρὸς ἐξηγήσιν πολλῶν σημείων τῆς πραγματείας· διότι περὶ μὲν τοῦ τόπου τοῦ μαρτυρίου οὐδεὶς ἀναφέρει, περὶ δὲ τῆς πατρίδος του εἶναι ἀσαφὴ τὰ γραφέντα. Ὁ Dom Baudot, ἐκδότης τοῦ Dictionnaire d'hagiographie (Paris, 1925) ἐμφαντικῶς ἀποφαίνεται ἐπὶ λέξει περὶ τῆς ἐλλείψεως ταύτης : «Georges est un des saints dont nous ne savons presque rien». Οὗτος μάλιστα ἐπιφέρει, ὅτι εἶχε καταταχθῇ ὡς στρατιώτης τοῦ Διοκλητιανοῦ. διὸ καὶ ὡς τοιοῦτος παρίσταται ἐν ταῖς εἰκόσιν. Παραδόξως βλέπω, ὅτι ὁ συγγραφεὺς συμφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην περὶ τοῦ τόπου. Διευτύωσα ταύτην τῷ 1941, ἥτις ἐξετυπώθη τῷ 1942, εἰς τὴν «Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἐκκλησ. ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας», ἥτις ἐξετυπώθη ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΖ' τόμου τῶν Θρακικῶν, σ. 2. (Διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὸ Λεξικὸν ἔλαβον τῷ 1947 ἐκ τῆς πωληθείσης βιβλιοθήκης τοῦ Ἑμμ. Παντελάκη) Ὁ Baudot γράφει : «Quand parut à Nicomédie l'édit de persécution, Georges qui se trouvait dans cette ville quitta son emploi (=δημοσίαν ὑπηρεσίαν) et osa même reprocher à l'empereur la cruauté de ces édits». σ. 293).

7. Περιγραφή τοπικῆς πανηγύρεως τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

«Ἀνήμερα γυναῖκες καὶ κορίτσια σηκώνονται χαράματα, πρὶν βγῇ ἀκόμα ὁ ἥλιος, καὶ πηγαίνουν στὸ βουνὸ γιὰ νὰ κόψουν γλωσσίστρες¹ καὶ πρασινάδες καὶ ἀπὸ τοὺς μπαχισέδες μεγάλα κλωνιὰ ἀπὸ καρποφόρα δένδρα ἀνθισμένα, κυδωνιές, ἀμυγδαλιές, ἀβραμηλιές, βερυκοκκιές, μηλιές, ὅ,τι βροῦν καὶ στολίζουν τὶς πόρτες γιὰ νὰ καλωσορίσουν τὸν Ἀῆ Γιώργη μὲ ἄνθη καὶ πρασινάδες. Θὰ πᾶνε εἰς τὰ χωράφια νὰ διαλέξουν τὰ μεγαλείτερα στάχυα

ἔκδοσιν τοῦ περιφήμου κατὰ τῶν χριστιανῶν διατάγματος (edictum) οἱ δυὸ συμβασίλεις ἔσπευσαν ἐπὶ τόπου νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτὸ «Διοκλητιανὸς μὲν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τὴν ἐπ' Αἴγυπτον πορείαν ἐποιεῖτο· ἐκάλει γὰρ οὐτὸν ἢ τότε συμβᾶσα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς Αἴγυπτον στάσις. Μαξιμιανὸν δὲ εἰς τὰ ἐπείκενα τῶν Ἀλπεων ἔθνη ἐκπέμπει παύοντα τοὺς ἐκεῖσε θορούβους» (Γεώργ. Ἀμαρτωλός, ἐκδ. Murgalt, Π)πολις, 1861, σ. 871). Κέντρα δέ, εἰς ἃ ὁ Διοκλητιανὸς συνέστησε τὰ κριτήρια ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Νικομήδεια καὶ ἡ Ἡράκλεια, ὡς ἀλλαχοῦ εἰπομεν (βλ. Εὐσέβιον, Ἐκκλ. ἱστορ. (Dind.) IX 9, 1, σ. 436 ἐ.)

1. Λουλούδια κόκκινα ὡς μεγάλα ἱα.

νὰ τὰ πλέξουν κτενιᾶς καὶ τὰ κρεμοῦν στὸν τοῖχο. Τὸ κάμνουν γιὰ νὰ δώση πολὺ καρπὸ ὁ Ἀῆ Γιώργης καὶ νὰ φέρῃ τὸ γοῦρι.¹

Τὰ παλληκάρια κόψουν ἓνα μεγάλο κλωνὶ ἴσιο καὶ μακρὸ μεσιᾶς² ἢ μελιᾶς, ἀφίνουν μόνον ἐπάνω στὴ κορυφὴ λίγα φύλλα καὶ τὸ κάμνουν μπαϊράκι. Ἀφοῦ ἀπολύση ἡ ἐκκλησία μὲ ζουρνάδες καὶ νταβούλια τρέχουν σὲ ὅλα τὰ σπίτια καὶ μὲ τὸ μπαϊράκι κτυποῦν τὰ παράθυρα. Οἱ νειόνυφες, οἱ ἀρραβωνιασμένες καὶ τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι φθασμένα δίνουν τσεβρέδες³ ὅλο μὲ μετάξι καὶ χρυσὸ κεντημένους. τὰ τελευταῖα χρόνια ἔδιναν ἀπὸ ἓνα ἄσπρο μαντήλι κεντημένο καὶ τὸ ἔδεναν ἐπάνω στὸ μπαϊράκι καὶ προπομαχοῦσαν⁴ ἡ ἴδια ἡ ἀρραβωνιασμένη θὲ νὰ βγῇ νὰ τὸ κρεμάσῃ. Ἡ ἡλικιωμένες ἔδιναν χρωματιστὴ ἢ παράδες ποὺ τὶς ἔδεναν κόμπο σ' ἓνα κρεμασμένο μαντήλι.

Ἀφοῦ κάνουν τὸ γῦρο τοῦ χωριοῦ θὰ κτυπήσῃ καμπάνα καὶ μαζί τους ὁ παπᾶς μὲ τὸ πετραχήλι καὶ τὸ μπακιράκι ποὺ θὰ φωτίσῃ μὲ τὸν ἀγιασμό, ὁ ἐπίτροπος μὲ τὰ κερὰ θὰ ἀνέβουν ἐπάνω στὸ ἀγίασμα.

Ἡ ἐκκλησία ἔχει ἀγορασμένα δύο πρόβατα κουρμπάνια γιὰ τὸν Ἀῆ Γιώργη, ὁ παπᾶς τὰ διαβάζει εὐχὴ καὶ τὸ ἓνα θὰ σφάξουν ἐκεῖνος δὲ ποὺ θὰ τὸ σφάξῃ θὰ πάρῃ τὰ τζιγέρια καὶ τὴν προβιά καὶ ὁ παπᾶς τὴν πλάτη. Τὸ κρέας θὰ κόψουν σὲ μικρὰ κομμάτια θὰ ἀνάψουν φωτιά καὶ θὰ τὸ βράσουν μὲ ρίζι μέσα σὲ γανωμένο καζάνι.

Ἀφοῦ βράσῃ θὰ διαβασθῇ ἡ παράκλησις. ὁ παπᾶς θὰ εὐλογήσῃ τὸ κουρμπάνι καὶ τοὺς ἄρτους καὶ θὰ καθίσουν ὅλοι γύρω στὰ χόρτα νὰ φᾶνε.

Ὑστερα τὰ παλληκάρια θὰ στολίσουν τὸ πρόβατο καὶ τραγουδοῦν. Βάζουν χρυσᾶ βαράκια στὰ κέρατα, στὸ μέτωπο καὶ στὴ ράχη, βάφουν κόκκινα τὰ πλάγια τῆς κοιλιᾶς καὶ τὴν οὐρᾶ, στὸ λεμάκι τοῦ κρεμοῦν γαλάζιες χάντρες καὶ μαρίτσες⁵. θὰ τὸ βάλουν κάτω ἀπὸ τὸ μπαϊράκι καὶ θὰ τὸ τραβοῦν, ἂν εἶναι μικρὸ ἓνα παλληκᾶρι τὸ σηκώνει στὸν ὄμο καὶ θὰ κατέβουν στὸ ἄλωνι μὲ τὰ λαλήματα⁶, ἐκεῖ θὰ γίνῃ τὸ πάλαιμα καὶ θὰ μαζευθῇ ὅλο τὸ χωριό.

1. Περὶ τοῦ προστάτου τῆς γεωργίας καὶ γεωπονίας Τελεσφόρου (βλ. ἀνωτ. σ. 37 σημ. 4) ἀναφέρει καὶ ὁ Μυρτίλος Ἀποστολίδης ἐν «Θρακικοῖς», ΙΓ', 1940, σ. 268, 272).

2. Μεσιᾶ, δρῦς.

3. τσεβρέδες λ. τουρκικὴ, πετσέτες μικρὲς κεντημένες εἰς τὶς δύο ἄκρες ἢ τετράγωνες κεντημένες γύρω ἀπὸ ἓνα κλωνὶ κεντημένο στὴ κάθε γωνία, κέντημα μετρητὸ μὲ χρυσὸ σύρμα ἢ χρωματιστὰ μετάξια,

4. λ. θρησκικὴ, ὅπως προφέρονται ἐν τοῖς χωρίοις (ἀλλὰ τί σημαίνει;) κατὰ σημεῖωμα λίαν εὐγενῶς ἀποσταλέν μοι παρὰ τοῦ ἀξιοτίμου διευθυντοῦ κ. Π. Παπαχριστοδούλου: *προπομαχῶ* = λάμπω ἀπὸ ὁμορφιά, πρέπει γ' πρόσ. = φαντάζει, ἢ νύφ' πρέπ' προπομαχεῖ ἢ νύφη = φαντάζει πάρα πολὺ, *προπομάχῃς* ἡ ἐκκλησία = ἔλαμψε ἡ ἐκκλησία ἀπὸ ὁμορφιά καὶ καθαριότητα. Βλ. Ἀρχ. Θρ. Θησ. τόμ. Β', σ. 192 λ.

5. Εἶδος κογχυλίων, ποὺ τὰ φοροῦν γιὰ τὸ μάτι.

6. Λαλήματα (ἀλλαχοῦ λαλούμενα) τὰ μουσικὰ ὄργανα.

Οἱ παλαισταὶ βάζουν ἓνα σκληρὸ πέτσινο παντελόνι καὶ ἀλείφουν τὰ κορμιά τους μὲ λάδι ποὺ ἀγόρασαν μὲ τὶς παράδες ποὺ μάζεψαν, τὰ νταβούλια καὶ οἱ ζουρνάδες παίζουν καὶ ἀρχίζει τὸ πάλαιμα. ὅποιος ρίξει τὸν ἄλλον τρεῖς φορὲς κάτω ἀνάσκελα, αὐτὸς νίκησε καὶ θὰ πάρῃ τὸ κουρμπάνι τοῦ Ἄη Γιώργη. θὰ διαλέξῃ νὰ πάρῃ καὶ τὸν καλλίτερο τσεβρὲ ἢ μαντήλι θὰ τὸ δέσῃ στὸ λαιμὸ καὶ γυμνὸς καθὼς εἶναι θὰ γυρίσῃ μέσα στὸ πλῆθος νὰ πάρῃ τὰ μπαχτσίσια. Ὁ δεύτερος ποὺ θὰ κερδίσῃ, θὰ διαλέξῃ νὰ πάρῃ τὸ καλλίτερο μαντήλι, ὁ τρίτος τὸ ἀμέσως καλλίτερο. Ὅσα μαντήλια περισσεύουν ἢ ἐκκλησία τὰ πουλεῖ¹.

Μαζὺ μὲ τοὺς δικoὺς μας πάλευαν καὶ Τοῦρκοι καὶ τὶς περισσότερες φορὲς Τοῦρκος ἦταν ὁ νικητὴς καὶ αὐτὸς ἔπερνε τὸ κουρμπάνι.

Τὸ πρωτὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἂν ἔβρεχε λίγο, τὸ θεωροῦσαν καλὸ σημάδι γιὰ τὴν εὐφορία.

Τὴν δεύτερη μέρα γίνεται πανηγύρι στὸ ἀγίασμα καὶ ἔρχονται πολλὰ ἀμάξια ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Μέτρες, Ὀκλαλή, Τσανακτσή, Ἀκ-Ἀλὰν καὶ ἄλλα. διασκεδάζουν μὲ μουσικὲς, τραγούδια καὶ χορούς. Πολλὲς φορὲς βαστοῦσε τὸ πανηγύρι τρία καὶ τέσσερα μερόνυχτα, ἂν ἦτανε καλὸς ὁ καιρὸς.

Ἀπὸ τὰ δένδρα ποὺ ἦταν γύρω στὸ ἀγίασμα δὲν ἔκοφταν οὔτε κλωνί.

Κρομύδι, προζύμι, ἀλάτι, φωτιά στὴ χρονιάρα μέρα² τ' Ἄη Γιώρ-

1. [Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης τῆς πάλης ἐξάγεται, ὅτι ὁ ἀγὼν ἦν ὠργανωμένος συστηματικῶς. Ἀποδεικνύεται δὲ φίλαθλος ἡ Θράκη καὶ ἐκ τοῦ ὀνομαστοῦ ἀθλητοῦ, ὅστις ἤρατο τρόπαια καταβαλὼν εἰς τὴν πάλην τοὺς διασημοτέρους παλαιστὰς τῆς Ἀμερικῆς. Εἶναι ὁ πασίγνωστος καὶ παροιμιώδης Παναγῆς Κουταλιανός, ἐκ τῆς Κουτάλης, νησιδὸς τοῦ ἐν τῇ Προποντίδι Μαρμαρᾷ, καταγόμενος. Ἡ Κούταλη, ἀποικία τοῦ ὁμωνύμου χωρίου τῆς Πρεμετῆς, ἐγέννησε καὶ ἓνα τῶν διασημοτέρων πατριαρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὸν Ἀνθίμον Κουταλιανὸν τοῦπικλὴν Ἰωαννίδην (βλ. Γεδεών, «Προικόννησος», ΚΠολις, 1895, σ. 77-86). Πλὴν ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν ἡ Κούταλη ἀνέδειξε καὶ τὸν βαθύπλουτον Ζιχ. Ζαχάρωφ. Ἐδοξάσθη ὡς ὀλυμπιονίκης ὁ Παναγῆς κατὰ τὰ ἔτη 1892—1896. ἦτο ὁμῶς ἐξ ἐπαγγέλματος ἢ ἐκ φύσεως ἀθλητῆς, τοῖς τοιοῦτοις δὲ ἀπαγορεύεται ἡ συμμετοχὴ εἰς διεθνεῖς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας—εἰς τὴν πάλην καὶ τὴν ἄρσιν βαρῶν. Ἐπέστρεψεν ἐξ Ἀμερικῆς ἐστεμμένος ὡς νικήσας τοὺς σπουδαιοτέρους ἀθλητὰς καὶ ὁ ἐλληνισμὸς ὄντως ἐπανηγύριζε καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάν Χαμίτ ἐτίμα αὐτὸν διὰ φερμανίου καὶ οἱ παῖδες ἐθαύμαζον τὰς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας εἰκόνας καὶ παραστάσεις τοῦ θριάμβου καὶ ἔψαλλον τὰ ἐνθουσιώδη θούρια.

«Ἦλθες ἐκ τῶν Ἀντιπόδων δόξαν περιβεβλημένος κτλ.»

Ἄλλὰ τὰ ἐγκυκλ. Λεξικά μόλις διαθέτουν ὀλίγας γραμμάς διὰ τὸν ἐν τῇ ξένῃ τὴν πατρίδα δοξάσαντα Παναγῆν, ἐνῶ διὰ τὸν Τόφαλον καὶ τὸν Τζίμ Λόντον καὶ βιβλία κυκλοφοροῦν καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα ἐπληρώθη τῆς δόξης των]. Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν εἶναι ἡμέτεραι σημειώσεις.

2. Χρονιάρα μέρα ἢ οὕτως ἡ κυρία Ἑλπινίκη, θιασῶτις τοῦ δημοτικισμοῦ, μετέφρασε τὴν ἐτήσιον ἡμέραν ἢ ἐπέτειον.

γιοῦ, ὡς τὸ Πάσχα καὶ τὰ Χριστούγεννα δὲν ἔδιναν, καὶ ἂν ἔδιναν ἔπρεπε νὰ τὰ γυρίσουν ὡς τὸ βράδυ, πρὶν βασιλέψῃ ὁ ἥλιος . . . »¹

8. Τὸ κουρμπάνι τοῦ ἁγίου Γεωργίου στὴν Τσορλοῦ (Τυρολόγη).

«Κάθε χρόνο πέντε-ἕξι οἱ καλλίτεροι ἀγοράζουν τὸ κουρμπάνι. Τὸ πρόβατο ὁλόασπρο, θὰ τὸ λούσουν, θὰ βάψουν κόκκινα τὸ μέτωπο, τὴν οὐρὰ καὶ τὴν μέση, θὰβάλουν τέλια στὰ γαρούφαλα καὶ ἀπὸ ἓνα κερὶ καὶ τὸ πηγαίνουν ἀπὸ βραδὺς στολισμένο στὸν Ἅγιον Γεωργίου. Βάζουν ἔμπρὸς στὸ εἰκόνισμα δυὸ ἀπαντωτὲς κάσες, τὸ πρόβατο ἀνεβαίνει μοναχό του, βγάζει τὴν γλῶσσα καὶ προσκυνάει τὴν εἰκόνα. Ἀφοῦ τὸ κάμουν ἓνα γῦρο στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας τὸ ἀφίνουν νὰ κοιμηθῇ ἔμπρὸς στὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.»

Τὸ πρωτὶ, ἀκόμα πὺν διαβάζει ἡ ἐκκλησία, τὸ σφάζουν στὸν αὐλόγυρο, ἀπὸ τὸ αἷμα πὺν χύνεται θὰβάλουν ὅλοι μιὰ δακτυλιὰ στὸ μέτωπο γιὰ νὰ εἶναι καὶ τοῦ χρόνου καλά². Ξεγδέρνουν τὸ πρόβατο τὸ πλύνουν, τὸ παραγεμίζουν μὲ σταφίδες καὶ κουκουνάρια καὶ τὸ στέλνουν στὸ βοῦρνο νὰ ψηθῇ. Τὰ ἄντερα καὶ τὴν σκεμπὲ δίνουν σὲ μιὰ φτωχιά. Ἄμα τὸ φέρουν ἀπὸ τὸν βοῦρνο, θὰ τὸβάλουν στὴ μέση τοῦ τραπεζιοῦ καὶ θὰ ἀνάψουν τρία κεριά. τὸ θυμίαμα θὰ καίῃ στὸ θυμιατό, τρία ποτήρια κρασί, ἓνα ποτήρι νερό καὶ στὸ γύρο σαράντα λειτουργόπλα⁴ πὺν ἔκαναν οἱ γυναῖκες. Ὁ παπᾶς θὰ θυμιάσῃ τὸ κουρμπάνι καὶ ὕστερα θὰ δώσῃ σ' ἐκεῖνον πὺν τὸ ἔσφαξε τὴν δεξιὰ πλάτη, θὰ κρατήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸν του ἓνα μεγάλο κομμάτι καὶ τὸ ἄλλο θὰ τὸ κόψῃ σὲ μικρὰ κομμάτια καὶ ὅλοι θὰ φᾶνε λίγο κρέας καὶ λίγο ἀπὸ τὰ λειτουργόπλα, θὰ πιοῦν λίγο ἀπὸ τὸ κρασί καὶ ἀπὸ τὸ νερό πὺν εἶναι

1. «Μεσαιωνικά γράμματα», περιοδ. τοῦ ἐν Ἀθήναις ὁμωνύμου συλλόγου, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1931, σ. 152—4. «Στὶς μάνδρες κάθε χρόνο ἀνήμερα τοῦ ἁγίου Γεωργίου μετροῦσαν τὰ πρόβατα γιὰ νὰ διοῦν πόσα τοὺς ἔμειναν ἀπὸ τὸν χειμῶνα. Εἶχαν σὲ καλὸ νὰ κοιμηθοῦν τὸ μεσημέρι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καθὼς καὶ τὸ Πάσχα. ἔλεγαν: Τὸ Πάσχα ἀγοράζνε ὕπνο—τ' ἅγιον Γεωργίου τὸν πουλοῦν καὶ τῆς Ἀναλήψεως ἀνελοῦν. Γι' αὐτὸ τῆς Ἀναλήψεως δὲν κοιμοῦνται τὸ μεσημέρι μήπως καὶ ἀνελύσουν καὶ ἀναληφθοῦν. Ὅταν ζητοῦσαν νὰ τοὺς βοηθήσῃ:

Ἅγιον Γεωργίου, βοήθαμε.

Σειέ καὶ σὺ τὸ πόδι σου». (αὐτ. σ. 156—157).

2. [Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οὐ μόνον οἱ θύοντες προσήρχοντο ἐστεφανωμένοι ἢ κρατοῦντες ἐν χερσὶ στεφάνους, ἀλλὰ «καὶ τὸ ἱερεῖον αὐτὸ ἐκοσμεῖτο ὁμοίως στεφάνοις καὶ τὰ κέρα αὐτοῦ ἐνίοτε ἐχρυσοῦντο». βλέπ. τὸ «Λεξικὸν τῶν ἑλλ. καὶ ρωμ. ἀρχαιοτήτων... κατὰ Οὐίλλιελμον Σμίθ ὑπὸ Σ. Τσιβανοπούλου», Ἀθῆναι, 1890, σ. 404].

3. Τοῦτο ἐγένετο εἰς τὰς διονυσιακάς θυσίας τοῦ τράγου, ἐν αἷς ἡ ἑβαστον ἡ καὶ ἔπινον αἷμα, ἴν' ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ θεοῦ, προεικόνισμα τῆς μυστικῆς ἱερᾶς θυσίας τοῦ Χριστοῦ.

4. Λειτουργόπλα μικρὲς λειτουργιές, προσφορές.

ἐμπρὸς στὸ κουρμπάνι. Τὴν ἄλλη μέρα δὲν κάνει νὰ μείνῃ οὔτε βουκιὰ ἀπὸ τὸ κρέας.

Κατὰ διήγησι τῆς κερὰ Καλλιόπης, ἡ ὁποία μοῦ εἶπε πῶς ἡ πεθερά της ἄκουσε ἀπὸ τῆ γιαιγιά της ὅ,τι στὰ παλῆα χρόνια τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγίου Γιώργου ἓνα λάφι ἀπ' τὸ βουνὸ ἔρχονταν μονάχο στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα νὰ τὸ σφάξουν κουρμπάνι. Μιὰ φορὰ δὲν πρόφθασε ἀπὸ βραδὺς καὶ ἦλθε τὸ πρωτὶ μεσ' τὸν ἴδρω πινημένο. Τὸ ἔσφαξαν χωρὶς νὰ ξεκουρασθῇ καὶ δὲν ματαῆλθε τὸν ἄλλο χρόνο. μόνο ἦλθε φωνὴ σὲ μιὰ γυναῖκα καὶ τῆς εἶπε : «Θέλω τὸ παιδί σου κουρμπάνι». Αὕτῃ δὲν γύρισε ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γιώργου τὸν λόγο καὶ τὸ ἔσφαξε, τὸ ἔπλυνε, τὸ παραγέμισε καὶ τὸ ἔβαλε στὸ φουρνί. Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ πάρουν τὸ κουρμπάνι ψημένο καὶ βρίσκουν τὸ παιδί μὲ τὸ βιβλίον στὸ χέρι νὸ διαβάξῃ¹.

Τὰ παλῆα χρόνια ὁ Θεὸς ἔδωκε στὸν κάθε γονιὸ τρία παιδιά, τρία καὶ ἀθάνατα, οὔτε παντρεύοντο, οὔτε ἀπέθνησκον. Ὁ Ἁγιὸς Γεώργιος λυπήθηκε πὺν θὲ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος κάμνοντας κουρμπάνι κάθε χρόνο ἀπὸ ἓνα παιδί καὶ εἶπε : Νὰ σὰς δώσω ἓνα πρόβατο νὰ τὸ κάμετε κουρμπάνι στὴ μέρα μου. Ἀπὸ τότε κάθε χρόνο θὰ γίνῃ ἓνα πρόβατο κουρμπάνι στὸν Ἁγιὸν Γεώργιον² (αὐτ. σ. 157—9) εἶναι ταῦτα τῆς Ἑλ. Σταμούλη Σαραντῆ.

Ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Μ. Γεδεὼν «Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει». Ἀνάγνωσμα τῆς 10-5-36 ἐν τῷ Συλλόγῳ μεσαιων. γραμμάτων, Ἀθῆναι 1937).

«Αἱ ἑορταὶ καὶ κοσμικαὶ πανηγύρεις διεξήγοντο τῇ 23 Ἀπριλίου. εἰς τινὰ δὲ ναὸν τῆς Κων(σταντίνου)πόλεως πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐτελεῖτο πάννυχος ἀγρυνία τῇ 2 πρὸς τὴν 3 τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς διὰ τὴν μνήμην τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ τιμίου αὐτοῦ λειψάνου (δηλ. τοῦ ἁγίου Γεωργίου).

Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἡ μνήμη αὐτοῦ ἡ ἱερὰ ἐπανηγυρίζετο κατ' ἔτος καὶ τῇ 30 Ἰανουαρίου. Τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ ἔτους 1689 ἐσημειώθη ἡ παῦσις ἐπιδημίας πανώλους ἐν Ζακύνθῳ καὶ ναὸς ὠκοδομήθη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἐπῆλθεν δὲ ἡ τῆς ἐπιδημίας ἐξαφάνισις. Ἡ ἐνετικὴ διοίκησις ἀπεφάσισε τότε νὰ καθιερώσῃ λιτανείαν τῇ 30 Ἰανουαρίου. Νικόλαος δὲ ἱερεὺς ὁ Γαβριηλόπουλος συνέθεσεν ἀκολουθίαν ἐπὶ τούτῳ, ταύτης εἶδον ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἔκδοσιν, τίτλον ἔχουσαν τοῦτον :

«Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ψαλλομένη τῇ λ'

1. [Ἀντιγραφή πιστὴ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβράμ, ὅπου ὁ Θεὸς εἶδε τὴν πίστιν αὐτοῦ καὶ τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔσφαξε τὴν μάχαιραν νὰ σφάξῃ τὸν Ἰσαάκ, παρουσιάσθη ὁ κριός].

2. [Εἶναι ἐνδείξεις τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο τῆς παύσεως τῆς ἀνθρωποθυσίας, ἥτις ἀρχὴν ἔσχεν ἀπὸ τῆς ἡοῦς τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Εἰς δὲ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἀπηγορεύθη καὶ τῶν ζώων ἡ θυσία κατὰ τὸν προφητὰν αἰνέσας : «Οὐ δέχομαι κρέα τράγων καὶ σῖμα τούρων οὐ πίνομαι. Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως». τὰ κουρμπάνια καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀπαγορεύουσιν αὐστηρῶς.

Ἰανουαρίου μηνός, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γενομένου θαύματος ἐν Ζακύνθῳ ἐπὶ τῇ τοῦ λοιμοῦ ἀπαλλαγῇ· νεωστὶ τυπωθεῖσα καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα». Ἐνετίησιν, γψμῆ' 1748. Παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ. Σύνκειται τὸ βιβλίον ἐκ σελίδων 24 εἰς δὸν μικρόν

«Αἱ περισσότεραι πανηγύρεις (καὶ περισσότεροι ναοὶ) τοῦ ἁγίου Γεωργίου γινώσκονται μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἢ πρὶν αὐτῆς. Ἡ ἱερὰ μνήμη αὐτοῦ παρὰ βυζαντινοῖς ἐστερεῖτο τῆς κοσμικῆς, ἢ λαϊκῆς αἵγλης τῆς δοθείσης εἰς αὐτὴν κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς τουρκοκρατίας. Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν ἡ πανήγυρις, ἡ ἱερὰ καὶ ἡ κοσμικὴ, διήρκει ὄχι 24, ἀλλὰ 48 ὥρας εἰς αὐτὰς δὲ συνέρξον καὶ ἐκ χωρίων μακρὰν κειμένων. Εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον τὸν Κουδουνάν, ὅπου περιώριζον ἄλλοτε τοὺς φρενοβλαβεῖς, ἔσπευδον ἀπὸ τῆς παραμονῆς ἐκ πολλῶν παραλίων τοῦ ἀστακηνοῦ κόλπου χωρίων παραμένοντες καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (24). Τὸ ἴδιον ἐγίνετο καὶ εἰς τὸ Φαναράκι τῆς ἐπαρχίας Δέρκων, παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου· καὶ εἰς αὐτὸ συνέρξον ἐκ θρησκευτῶν χωρίων ἀπεχόντων πέντε καὶ ἑξ ὥρας ἀπὸ Φαναρακίου. Εἰς δὲ τὸν ἅγιον Γεώργιον τὸν Ἀράπην τῆς Ἡρακλειᾶς (Ἡρακλείας) μετέβαινον προσκυνηταὶ καὶ ἐκ Κων)πόλεως. Καὶ σήμερον μὲν ὑποφέρεται τοιαύτη μετὰβασις—ἀπὸ πολλοῦ μὴ γινομένη—ἀλλὰ, πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν οἷαν ὑφίσταντο δοκιμασίαν οἱ προσκυνηταὶ ἢ πανηγυρισταὶ μεταβαίνοντες ἐκ τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους εἰς Ἡράκλειαν· διότι ἐχρησιμοποιοῦν ἢ ἀκάτια δεκάκωπα, πέντε ζεύγη κωπίων ἔχοντα, ἢ τὰς κοινότερον γνωστάς, «ἀνεμοτράτες». Τὰ μεγάλα ἀκάτια ἦσαν οἱ «μπῆς - τσιφτέδες», οἱ ὑπηρετοῦντες τοὺς εἰς τὸν Βόσπορον κατοικοῦντας διὰ τὰ ταξείδια αὐτῶν.

«Ἐπὶ βυζαντινῶν ἡ λαϊκὴ πανήγυρις ἔπρεπεν, ὡς ὑπονοῶ, νὰ γίνηται περιορισμένη. Γινώσκωμεν τὴν ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ὁρισθεῖσαν ἀπραξίαν τῶν δικαστηρίων. εἰς τὸν πίνακα τῶν ἡμερῶν, καθ' ὅς ἤρουν τὰ δικαστήρια καὶ τὰ δημόσια γραφεῖα, ἴσως σημειοῦνται καὶ αἱ «ἐπὶ μέρους ἀπρακτοὶ» ἑορταί. Τοιαῦται ὀρίζονται ἢ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Εἰς αὐτὰς ἤρουν τὰ δικαστήρια μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας· ἐν τούτοις ἤρουν κατὰ τὰς μνήμες τοῦ Χρυσοστόμου (13 Νοεμβρίου) καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (26 Ἰανουαρίου) δι' ὅλης τῆς ἡμέρας· παρατρέχω τὴν μνήμην Βασιλείου τοῦ μεγάλου, καθὸ συμπίπτουσαν τῇ τῆς Περιτομῆς τοῦ Κυρίου πανδήμως πανηγυριζομένην.

Ταῦτα δύναμαι νὰ γράψω καὶ εἰς αὐτὰ γίνεται διόρθωσις τις παραδρομῆς, εἰς ἣν ὑπέπεσα, ναοὺς ἢ μονὰς ἀπαριθμῶν εἰς τε τὸ «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» καὶ τὰ πέντε ἔτη κατόπιν ἐκείνου ἐκδοθὲν «Ἑορτολόγιον Κωνσταντινοπολίτου προσκυνητοῦ». Ἐλπίζω ὅτι θ' ἀνευρεθῶσί που ναοὶ καὶ ἄλλαι μοναὶ ἁγιογεωργιακαί, ὧν ἀριθμὸς καὶ ἱστορία καὶ τυπικὰ οὐδὲν πιθανῶς θὰ μεταβάλωσι τῶν ἐκτιθεμένων ὧδε συμπερασμάτων.

Τὸ ὄνομα καὶ μόνον ἅγιος Γεώργιος ἀπετέλεσε διὰ τὰς ἑλληνικὰς δο-
θοδόξους μετὰ τὴν ἄλωσιν γενεὰς τὸ παλλάδιον αὐτῶν, ποθουσῶν τὴν ἀπὸ
δεσποτῶν ἀλλοφύλλων ἀπαλλαγὴν. Φρονῶ, ὅτι ἐνέπνευσαν, οὕτως εἰπεῖν,
καὶ ἐπέβαλον τὴν ἀγάπην, τὴν τιμὴν, τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν ἡρωϊκὸν ἐκ
Καππαδοκίας τροπαιοφόρον μάρτυρα, διὰ πέντε αἰώνων ὄλων, αἱ τέσσαρες
πρῶται λέξεις τοῦ ἀπολυτικίου τῆς ἐορτῆς αὐτοῦ «Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευ-
θερωτῆς» (σ. 13 καὶ 16—17).

«Θὰ μὲ συνοδεύσητε, ἀδελφοί, εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν
πανηγυριζόντων ναῶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἔχομεν ἕνα πατριαρχικόν. τὸν
τοῦ Φαναρίου—Τρεῖς Ἀγιοταφικούς : τὸν ἐν Φαναρίῳ, τὸν πρὶν τοῦ 1650
ναὸν τοῦ μεγάρου τῶν Καντακουζηνῶν, τὸν ἐν Νεοχωρίῳ τοῦ Βοσπόρου καὶ
τὸν ἐν Χάλλῃ τῇ νήσῳ τοῦ Κρημνουῦ—τὸν τοῦ Ποιτηρᾶ, κατ' ἐμὲ βυζαντινῆς
προελεύσεως, ἀγνώστου ἁγίου· γινώσκομεν ὅμως οἰκογένειαν Ἀποτυρᾶ, ζῶν-
τος ἑκατὸν τριάκοντα μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔτη — τὸν ἐν Ἐδινέρκαπτι, διάδοχον
βυζαντινῆς μονῆς—τὸν εἰς Ψαμμάθειαν Κυπαρίσσαν—τὸν εἰς θεραπείαν τῆς
θρακικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου—τὸν ἐν Ἀφαμείᾳ ἢ Ἀπαμείᾳ δῆλα δὴ Μα-
κροχωρίῳ—τὸ ἐν Ζεφυρίῳ ἢ Σαφροῦ—τὸν ἐν Δρουπία—Γρύπες, ἢ Τσι-
φούτ-μπουρνᾶς—τὸν ἐν τῷ χωρίῳ Λίτραις, σχεδὸν μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ Ἐ-
διδνὲ-καπὶ—τὸν ἐν Τσεγκέλλιοι (Συγκέλλου χωρίῳ, διότι ὑπῆρχε καὶ Συγκέλ-
λου βυζαντινὴ μονὴ)—τὸν εἰς τὴν νησίδα Ἀντιγόνην Ἅγιον Γεώργιον Κα-
ρίπην—τὸν ἐν τῇ νήσῳ Πριγκήπῳ, (Λαύρας), ὀλίγον φροντιζούσης περὶ τοῦ
δῆθεν μετοχίου αὐτῆς, ὅπερ οἱ παλαιοὶ ἔλεγον νομισματοκοπεῖον τῆς μονῆς
ταύτης. Ἡρίθμῃσα πέντε καὶ δέκα ναοὺς, ὅσους ἐγνώρισα. Εἰς αὐτοὺς μετέ-
βαινον πανηγυρίζοντες, δῆλα δὴ διασκεδάζοντες οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ μέχρι
τοῦ 1660 εἰς δεκαεπτὰ συγχρόνως ἀκμάζοντας ἢ ὀπωσδήποτε ζῶντας. Καὶ
οἱ μὲν βυζαντινοὶ μετέβαινον εἰς τὰς συνάξεις, ἃς εἵπωμεν ἀγρυπνίας. οἱ δὲ
μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μέχρι πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν καὶ προσηύχοντο καὶ προ-
σῆγον τῷ Θεῷ τὰς προσφορὰς αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῶν ναῶν
πλουσίας ἡτοιμάζον τραπέζας καὶ συνεκρότουν μετ' αὐτὰς συμφωνίας καὶ χο-
ροὺς. Διεσκεδάζον δὲ μεθ' ἡμῶν μωαμεθανοὶ καὶ δῶρα μετὰ τῶν ἐλλήνων
καὶ τῶν βουλγάρων, μετὰ τῶν ἁλβανῶν καὶ τῶν ἑλληνοτουρκαρμενίων προ-
σέφερον εἰς τὸν ἅγιον ὡς συμβολίζοντα τὴν ἑναρξιν τοῦ καλοκαιριοῦ, καθὼς
ἐπίστευον τὸν ἅγιον Δημήτριον ὡς σύμβολον τῆς ἐνάρξεως τοῦ χειμῶνος.

«Ἐκ τῆς πατρικῆς ἡμῶν παρακτίου κατὰ τὸ Φανάριον οἰκίας, ὅπου ἐγ-
κατεστάθηνεν τῷ 1859, κατὰ τὸν Σεπτέμβριον, παρετηροῦμεν ἀπὸ τοῦ 1860,
κατ' ἔτος, τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου, εἰς τὸν ὑπεράνω τοῦ
Κασήμ-πασᾶ (ἄνω τοῦ Ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν) κυπαρισσόφυτον χῶρον
καιόμενα φῶτα μέχρις ἀνατολῆς ἡλίου καὶ ἑμανθάνομεν ἐπὶ εἰκοσιπέντε καὶ
πλέον ἔτη ἑρωτῶντες, ὅτι οἱ μέχρι πρωτῆς μετὰ φωταγωγίας ἀγρυπνοῦντες

ἦσαν ἀθίγγανοι μωαμεθανοί, διὰ νυκτὸς ἐν ὑπαίθρῳ τὸν μεγαλομάρτυρα γεραίροντες, ἐν ἡμέρᾳ, δὲ διασκεδάζοντες μεθ' ἡμῶν ἔξω τῶν ναῶν ¹.

Ὁ Παπαρρηγόπουλος χαρακτηρίζων τὰ περὶ Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ μητροπολίτου Μιχαὴλ Ἀκομινάτου εἰρημένα ὥς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Νικήτα τοῦ γνωστοῦ χρονογράφου γράφει : «Οὐδέποτε ἴσως ὁ συνδυασμὸς τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἑλλην. ἀρχαιότητος μετὰ τῶν πεποιθήσεων τῆς χριστιαν. πίστεως, τῶν δύο τούτων ἀκραδάντων κιόνων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ ὅλος βίος τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, ἐξεδηλώθη εὐκρινέστερον, ἢ ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ τῆς τοῦ Νικήτα συγγραφῆς». (Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους, ἐκδ. Α', τόμ. IV, σ. 690).

«Πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο τοῦλάχιστον εἶναι σαφῶς γνωστόν, ὅτι ὁ Χριστιανικὸς προσηλυτισμὸς κατῴρθωσε νὰ ὑπερφαλαγγίῃ τὸν θρησκευτικὸν ἑλληνισμόν καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ σημείῳ, ἐνθα ἀξιόλογοι ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἐπιτυχίαι, ἂν ἡ ἐκκλησία χάριν ταχυέρας ἐπικρατήσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τῷ πλήθει ἐβουλεύετο νὰ προβῇ εἰς πολλὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν δύναμιν τῆς παναρχαίας παραδόσεως τῆς ἐθνικῆς θρησκείας. Πρὸ πολλοῦ εἶχον ἐθισθῇ προφανῶς οἱ χριστιανοὶ νὰ μὴ ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων προσηλύτων ῥῆξιν πρὸς τὰς ἀπὸ αἰώνων ὑφισταμένας ἀρχαίας ἔξεις τοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος κατῴρθωσαν κατὰ μικρὸν οἱ Χριστιανοὶ νὰ μετατυπώσωσιν χριστιανικῶς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἔθιμα, ἐποίησαντο τέλος ἐν εὐρυτάτῃ ἐκτάσει τὴν παραχώρησιν, δι' ἧς πλείστοι ὅσοι θρησκευτικοὶ τύποι τῆς ἐθνικῆς λατρείας, ἦθῃ καὶ ἔθιμα διατηροῦντο ὑπὸ χροιάν χριστιανικήν. Ἡ νεωτέρα ἔρευνα ἀνεκάλυψεν ἔτι παρὰ τοῖς νῦν Ἑλλήσι πλείστα λείψανα ἀρχαίων θρησκευτικῶν ἐθίμων, ἅτινα δι' αἰώνων διετηρήθησαν μεχρι νῦν.² Ἐπειδὴ δὲ ἡ λατρεία τῶν κειμηλίων παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἦδη τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἐν μεγίσταις διαστάσεσι, διὰ τοῦτο κατέστη σύνηθες, ἵνα τόποι καὶ ναοὶ ἀρχαιόθεν ἱεροὶ διατηρούμενοι χρησιμοποιοιθῶσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν ὑπὸ ὀνόματα ἡλλοιωμένα. Διδασκαλῖαι δὲ χριστιανικαὶ ἐτέθησαν ἐν παραλλήλῳ πρὸς τὰς ἀναλόγους παραστάσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Πρὸ πάντων δὲ ἤρξατο νῦν ἡ ἀντικατάστασις θεῶν καὶ ἡρώων διὰ Χριστιανῶν Ἀγίων ἐχόντων ἐσωτερικὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἡρώας ἢ ἀπλῶς ἐχόντων φωνητικὴν ὁμοιότητα ἐν τοῖς ὀνόμασιν. Οὕτω δὲ ἐν τῇ τῶν ὀνομά-

1. Μ. Γεδεών, «Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν Κωνσταντίνου πόλει». Ἀθῆναι, 1937, σ. 9-10.

2. Ἐνταῦθα παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν Curt Wachsmuth, «Das alte Griechenland im neuen», τὸν Bernhard Schmidt «Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum» μέρος I καὶ τὸν A. Mommsen «Athenae christiana». Πρόσθετες : τοῦ Aug. von Eye, «Classisches Alterthum und christl. Zeit», Göttingen 1848, σ. 76. Wendland, «Hellenismus und Christentum», 1912, σ. 211 ἔ. E. R. Bevan, «Hellenism and Christianity», London, 1921.

των ἀλλαγῇ ἡ κυρία σημασία τοῦ τιμωμένου θεοῦ ὄντος ἔμεινεν ἡ αὐτὴ καὶ ὁ λαὸς ἐλάτρευεν, ἐν μέρει ἀσυνειδήτως, ἀρχαίας θεότητος ὑπὸ νέα ὀνόματα. Ἐν τῇ πίστει δὲ καὶ τῇ λατρείᾳ τὰ πρωτεῖα ἔλαβον νῦν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τούτοις πρὸς τῇ πολυῤῥήτῳ «Θεομήτορι», τῇ Παναγίᾳ, ἰδίως οἱ ἅγιοι, εἰς οὓς, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς εἰκονικὰς αὐτῶν παραστάσεις, ὁ λαὸς πρωτίμως προσέφερε λατρείαν ὡς εἰς πραγματικὰς θεότητας. Οὕτω διαφερόντως ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀνεπτύχθη τελείως ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν τῷ πρώτῳ ἤδη τμήματι τοῦ ἔκτου αἰῶνος. Μετὰ δὲ τοῦ κύκλου τῶν παραδόσεων, ὅστις ἐσχηματίσθη τάχιστα περὶ τοὺς δημοτικωτάτους τῶν νέων ἁγίων, *συνεχωνεύθη σπουδαῖον μέρος τῆς ἀρχαίας μυθολογίας ἐν μορφῇ ὀλίγον ἡλλοιωμένη* Ὡσαύτως δὲ σπουδαῖον μέρος τοῦ ἀρχαίου βίου τοῦ ἀναφερομένου εἰς ἑορτὰς καὶ αἰσθηματικὴν δεισιδαιμονίαν, ὡς λ. χ. αἱ περὶ τοῦ Χάρου καὶ μετὰ τὸν θάνατον ζωῆς δημῶδεις νεοελληνικαὶ δοξασταί, πολλάκις μὲν ὑπὸ τύπον ἐξηυγενισμένον, πολλάκις δὲ καὶ ἁπλῶς ὡς εἶχον (ὡς ὁ θαυματουργὸς ἐν ταῖς ἀσθενείαις ἐν τοῖς ναοῖς ὕπνος) μετεδόθησαν ὑπὸ χριστιανικὴν μορφήν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἐξακολουθοῦσιν ὑφιστάμεναι μέχρι τῆς σήμερον. *Αὕτη ἦν ἡ δόξ, δι' ἧς ὁ χριστιανισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατήντησεν ἐπὶ τέλους νὰ γίνῃ ἀχώριστον τμῆμα τῆς ἐθνότητος τῶν νῦν Ἑλλήνων.*¹

1. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι σήμερον ὑπὸ Γ. Φ. Χέρτσβεργ μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Π. Καρολίδου κτλ. (Βιβλιοθ. Μαρσαλῆ). Ἀθῆναι, 1906, τόμ. Α', σ. 121—123. Αἱ ἰδέαι αὗται ἀνεπτύχθησαν ἔπειτα συστηματικῶς ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ καθηγητοῦ Ἀδόλφου Harnack ἐν τῷ βιβλίῳ *Das Wesen des Christentums*. Leipzig, 1925, σ. 137—138 : «Ἡ ἐλλ. ἐκκλησία ἐμφανίζεται, οὐχὶ ὡς δημιούργημα χριστιανικὸν ἐντὸς ἐλληνικοῦ περιβλήματος, ἀλλ' ἐλληνικὸν δημιούργημα ἐντὸς χριστιαν. περιβλήματος. . . Εἶναι σύνολον ἐμφανίσεως ὅλως παρεξοφρησάσης, συνέχεια τῆς θρησκευτ. ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ξένην τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπίδρασιν, ἀφοῦ τόσῳ ξένον ἐπενήργησε στοιχεῖον ἐπ' αὐτοῦ». Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐξακολουθεῖ ἔπειτα νὰ γράφῃ καὶ γράφουσι μέχρι σήμερον οἱ πολυπληθεῖς ὁπαδοὶ του. Περὶ τούτου βλ. τὸ βιβλίον μας : «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας» Ἀθῆναι, 1914, σ. 59 ἔ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Μερικὴ βιβλιογραφία τοῦ βίου καὶ τῶν ἐγκωμίων τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἑλληνιστὶ ἐκδομένων.

Karl Krumbacher, Der heilige Georg in der griechischen Ueberlieferung. Aus dem Nachlasse herausg. von A. Eberhard. München, 1911, 4ον, σ. XLIV, 382 (Abhandlungen d. bayer. Akademie d. Wiss. philos. philol. und historische Klasse, XXV, 3)¹. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο βιβλίον ἀγοράσας παρὰ τοῦ ἐν Θ)νίκῃ διαμένοντος μακ. Βασ. Μυστακίδου ἀντὶ 400 δραχμῶν τῷ 1929 παρέδωκα εἰς τὴν ἀγιογεωργικὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἰωασσαφαίων Καυσοκαλυβιτῶν. καταρτίσας ἐκεῖθεν τὸν ἐξῆς πίνακα περιεχομένων.

Α'. Περιεχόμενον τῶν ἑλληνικῶν κειμένων εἰς τοῦ Κρουμβάχερ τὸ βιβλίον περὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

1. (σ. 1—2) Τεμάχια ἀρχαίου βίου.
2. (σ. 3—16) Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῆς ἀσεβεστάτης ... θρησκείας.
3. (σ. 16—18) Ἐγὼ Παγκράτιος καὶ δοῦλος.
4. (σ. 18—30) Ἀνὴρ τις συγκλητικός.
5. (σ. 30—40) Ἡ μὲν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προαιώνιος βασιλεία.
6. (σ. 41—51) Ἡ μὲν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προαιώνιος βασιλεία (διάφορος).²
7. (σ. 51—58) Ἡ μὲν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προαιώνιος βασιλεία (διασκευή).
8. (σ. 59—78) Διοκλητιανοῦ τοῦ τυράννου τῶν τῆς Ῥώμης σκήπτρων ἐπειλημμένου. (παρὰ Θεοδώρου Μαγίστρου τοῦ Λαφροπάτου).

1. Μέγα θεωρεῖται εὐτύχημα, διότι ὁ Πρύτανις τῶν ἐν Εὐρώπῃ Βυζαντιολόγων Krumbacher, ὁ ἀσυναγώνιστος ιστοριοδίφης ἔργον ὄντως ἐποίησατο ἐξ ὅλων τῶν ἀγιολογ. ἐρευνῶν τὴν συγκέντρωσιν τῶν περὶ τὸν ἅγιον Γεώργιον ἑλλ. κειμένων ὑποτύπωσιν ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου τὴν ἀξιόλογον διατριβήν, *De Georgiis eorumque scriptis*. Αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ τόμῳ *De Georgii Acropolitae historia* κτλ. Paris, 1651, σ. 229—427. Ἐπανελήφθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1729 καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Φαβρικίου.

2. Ἐν κώδ. Λαύρας Γ 87, φ. 148^α 157^β. Τὸ α' ἐξεδόθη ὑπὸ Βασίλειου ἐν Πετροπόλει, 1880.

9. (σ. 78—81) Συγκαλεῖ πάλιν ἡμᾶς σήμερον. (Ἀρχαδίου ἐπισκόπου Κύπρου.¹)

10. (σ. 81—83) Προτρέπουσί με πρὸς εὐφημίαν τὴν γλῶτταν Θεοδώρου κναίστορος).

11. (σ. 84—102) Ῥωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Οἰκοί 3.

12. (σ. 103—105) Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, ὅτε τὸ ἔθνος τῶν Περσῶν.

18. (σ. 136—137) Ἐν τοῖς τῶν διωγμῶν τούτοις.

(σ. 160—181) Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ὑπῆρχε βασιλεύς.

25. (σ. 181—182) Καὶ μὲν ἄλλως, τιμωτάτε καὶ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, τὸν πᾶσι τοῖς καλοῖς ἐπιφυόμενον (Νικήτα τοῦ κ. Δαβίδ . . . φιλοσόφου).

Β'. Περιεχόμενον τῶν ἐλληνικῶν κειμένων τῶν Acta Sanctorum quot—quot toto orbe . . . collegit I. Bollandus . . . Antverpiae, 1643*, edit. 2, Aprilis tom. III, 1738².

1. (σ. IX—XV) Διοκλητιανὸς ὁ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ ἀναξίως τῶν σκήπτρων.

2. (σ. XV—XX) Ἄρτι τοῦ τῆς εἰδωλομανίης νέφους τὴν οἰκουμένην διαλαβόντος.

3. (XX—XXV) Ἡλῖος μὲν ἐκάστης ἀνίσχων ἡμέρας. (Ἀνδρέα Κρήτης ἐγκώμιον).

4. (XXV—XXXIV) Ἔθος τοῦτο τῶν λόγοις ἀγωνιζομένων σχεδὸν ἐκάστω. (Γρηγορίου τοῦ Κυπρίου).

5. (XXXV—XXXIX) Οἱ τῶν αὐτῶν δωρεῶν ἀξιωθῆναι ἐπιποθοῦντες. Διήγησις περὶ τοῦ παραδόξου θαύματος . . . τοῦ γεγονότος εἰς αἰχμαλωτισθέντα παῖδα καὶ παρ' ἐλπίδα σωθέντα.

6. (XXXIX—XLI) Ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις τοῦ μεγάλου καὶ εὐσεβεσιᾶτου βασιλέως ἡμῶν Θεοδοσίου ἦν τις ἄνθρωπος ἐν Καππαδόκεις Θεόπιστος (βλ. Aufh. Mirac. 5).

7. (XLII—XLIV) Ὁ στρατηγὸς Νικόλαος, ὁ λεγόμενος Ἰούλας Γρηγορίου Δεκαπολίτου.

8. (XLV—XLVIII) Ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου θαύματα πολλὰ ἐγένοντο.. (θαῦμα περὶ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ εἰς τὸν Σαρακηνόν.)

Γ'. Miracula S. Georgii. ed. I. Aufhauser, Lipsiae. 1913³.

1. (σ. 2—3) Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ κλῖνος. Ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὴν μητρῴαν τοῦ ἁγίου πολίχνην.

1. Ὑπάρχει καὶ παρὰ Migne, Patr. gr. 142, σσ. 229—245.

2. Ὁ μακ. Louis Petit φιλοξενηθεὶς ἐν τῷ οἴκῳ Ἰωασσαφαίων ἡγαθύνθη ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν πλουσίαν αὐτῶν βιβλιοθήκην τὸν τόμον τοῦτον ἐξ οὗ καὶ ἤρραυσάμην.

3. Ὁ Aufhauser διαπρᾶγῃς μίθητῃς τοῦ Krumbacher ἐν τῷ περιφήμῳ βυζαντινῷ φροντιστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, μετ' εὐγνωμοσύνης ἀφιερῶ-

2. (σ. 3—8) . . . *Περὶ τὸ κίόνιον τῆς χήρας*. Εἰς τὸν τόπον τῆς Συρίας εἰς κάστρον λεγόμενον Ῥάμελ. (Κῶδ. Ἰωασ. 308, σ. 113).

2α (σ. 9—12) *Περὶ τῶν Σαρακηνῶν*. Καὶ ἄλλο θαῦμα τοῦ μεγαλομάρτυρος ἁ. καὶ π. μέλλω νὰ διηγηθῶ. (Κῶδ. Ἰωασ. 308 σ. 138).

3. (σ. 13—18) *Περὶ τοῦ ἀρπαγέντος νέου ἀπὸ Συρίας* (Παφλαγονίας). Ἄς ἀπεράσωμεν ἀπὸ τὰ πρῶτα θαύματα τοῦ ἁγίου. (Κῶδ. Ἰωασ. 308 σ. 135). Τὸ ἑλληνικόν : Ἐπελθόντος ποτὲ τοῖς τῆς Παφλαγονίας μέρεσι (αὐτ. Aufh).

4. (σ. 18—44) Ἔτερον θαῦμα τοῦ . . . Γεωργίου *περὶ τοῦ ἀρπασθέντος νέου*, (τοῦ δουκὸς Λέοντος). Καὶ ἄλλο δὲ θαῦμα θαυμασιὸν καὶ παράδοξον . . . Οἱ χριστιανοί. (Κῶδις Ἰωασ. 308) σ. 150). Τὸ ἑλληνικόν : Εἰδέναι ὑμᾶς βούλομαι, ὃ φιλόχριστον ἄθροισμα.

5. (44—64) Ἔτερον θαῦμα . . . *περὶ Θεοπίστου* τοῦ ἀπολέσαντος τοὺς βόας αὐτοῦ. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ εὐσεβεστάτου βασ. Θεοδοσίου ἦτον ἓνας ἄνθρωπος Θεόπιτος (βλ. Act. 55. 6. Κῶδ. Ἰωασ. 308 σ. 121). Τὸ ἑλλην. Ἀκούσατε ἀδελφοί μου . . . ἐν Καππαδόχοις ἐν τοῖς καιροῖς.

6. (σ. 64—89) Ἔτερος λόγος καὶ διήγησις . . . *Περὶ τοῦ Σαρακηνοῦ*... Ἐν τοῖς μέρεσιν Ἱεροσολύμων (sic) κατὰ τὴν Καππαδοκίαν χώραν ἦν τις ναός. Τὸ ἑλληνικόν. Λόγος Ἱστορικὸς Γρηγορίου κτλ. (ὅπως ἐν Acta 8).

(σ. 66—88 ὑποσελιδίως) Ἔτερον θαῦμα. . . *περὶ τοῦ Σαρακηνοῦ* . . . Ὁ Ἀμηνῆς τῆς Συρίας ἓνα καιρὸν ἔστειλε τὸν ἀνεψιὸν του (Κῶδις Ἰωασ. 308) σελ. 141).

7. (σ. 90—93) Θαῦμα τοῦ . . . Γεωργίου *περὶ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ*. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου . . . Γ. καὶ ἄλλα παράδοξα θαύματα ἐγένοντο πολλὰ ἐξ ὧν καὶ τοῦτο (βλ. Acta 8.)

8. (93—101) Ἔτερον θαῦμα *περὶ τοῦ ἀναιρεθέντος στρατιώτου*. Ἀρχων τις ταξεώτης ἐξώρμησε.

(94—100) . . . *περὶ τοῦ θανατωθέντος στρατιώτου*. Ἐνας ἄρχοντας ἀπὸ σιράτευμα ὥρμησε μὲ ὅλους τοὺς στρατιώτας τοῦ βασιλέως (Κῶδις Ἰωασ. 308, σ. 131).

ται αὐτῷ τὸ βιβλίον του. Εἰργάσθη ἐπισκεψάμενος τῷ 1910 τὸ ἅγιον Ὅρος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν Ἰωασαφαίων καὶ δὴ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Μόναχον κατ' εὐγενῆ παραχώρησιν αὐτῶν τὸ κύριον κώδικα ὑπ' ὀριθ. 308 (εἰς ὃν παραπέμπω ἐνταῦθα). Τοῦτον περιέγραψα ἐν ἐκτάσει εἰς τὸν «Κατάλογον τῶν κωδίκων τῆς ἱερᾶς σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων» ἐκδοθέντα ἐν Παρισίοις τῷ 1930. Κατὰ τὴν νέαν κατάταξιν φέρει τὸν ἀριθ. 78, ἐν σ. 86—88). Μετὰ πενταετίαν ὅλην ἐπέστρεψεν ἐπὶ τέλους τὸν κώδικα. Ἐν τῷ μονυδρίῳ τῶν Ἰωασαφαίων συνέταξα τὸν Κατάλογον καὶ ἀντιχαριζόμενος εἰς αὐτοὺς ἐποίησάμην τὴν ἀφιέρωσιν τῆς Ἱστορίας τῆς σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων» (Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ, τόμ. Α', Θ)νίκη 1929). Ἐνταῦθα «ἔγεινα σκλάβος», ὡς λέγουσιν οἱ Θ. ῥ. κ. ε. εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ τελείως ἡχμαλωτισθὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Κορυτσᾷ, ἔνθα ὁ καθεδρικός ναὸς τιμᾶται ἐπ' ὀνόματί του καὶ γεραίρεται καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀλβανίαν ἐορταζόμενος καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν μουσουλμάνων.

9. (100—103) . . . *Περὶ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ἐν Μυτιλήνῃ νέου.* Τὸ δὲ γενόμενον ἐν Μυτιλήνῃ καταπλήττει πᾶσαν ἀκοὴν καὶ ἔννοιαν.

(101—103) . . . *περὶ τοῦ ἀρπασθέντος ἐτέρου τινὸς νέου.* Εἰς τὴν Μυτιλήνῃν τὸ νησι ἦ.ο ναὸς τοῦ ἁγίου . . . καὶ εἶναι ἕως τὴν σήμερον. (Κῶδιξ Ἰωασαφαίων 308, σ. 155).

10. (σ. 103—107) *Περὶ τοῦ σφουγγάτου.* Ἐν δὲ τῷ θέματι τῆς Παφλαγονίας ναὸς ἐστὶ περίδοξος . . . ὃν οἱ ἐγχώριοι Φατρυνόν . . .

104—107) Καὶ ἄλλο δὲ θαῦμα γλυκύτατον κατὰ πολλὰ ἀκούσατε τοῦ ἁγίου . . . Εἰς τὴν Παφλαγονίαν ὅπου ἐδιηγῆθημεν ὀλίγον παρὰπάνω. (Κῶδιξ Ἰωασ. 308, σ. 157).

11. (σ. 107—113) *Περὶ τοῦ καρποφόρου ἀνδρός, τοῦ Μανουήλ.* Οἱ τῷ ἀξιῶματι τῆς διδασκαλίας τῶν θείων γραφῶν . . .

12. (σ. 113—129). *Περὶ τοῦ δράκοντος.* Ἐκ τῶν θαυμάτων εἰς θαῦμα ἀκούσαντες τοῦ . . . Γεωργίου δῶμεν δόξαν τῷ Θεῷ . . . Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἐγένετο πόλις ὀνόματι Λασία¹ . . .

(σ. 114—126) Θαῦμα περὶ τῆς κόρης καὶ τοῦ δράκοντος. Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ ἀκούσετε τοῦτο τὸ μέγα καὶ φρικτὸν θαῦμα . . . ἔγινε λοιπόν . . . εἰς τὴν πόλιν τῶν Λασουαίων, ὅπου εἶναι χώρα τῆς Παλαιστίνης. Κῶδ. Ἰωασ. 308, σ. 113.

13. (σ. 129—135) *Περὶ τοῦ δαίμονος².* Ἐξερχομένου δὲ τοῦ ἁγίου ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἀπερχομένου πρὸς τὴν ἰδίαν πόλιν.

130—134) Ἐξερχόμενος δὲ ὁ ἅγιος ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Λασαίων (!) ἀκολουθοῦσε τὸν δρόμον του. (Κῶδ. Ἰωασ. 308, σ. 119).

14. (134—137) *Διήγησις περὶ τῆς τοῦ ἁγίου ζώνης, λόγος ε'.* Φοβερός εἰ, Κύριε, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα σου καὶ ἐνδοξότατα,

15. (σ. 137—147) Ὀπτασία καὶ θαῦμα τοῦ ἁγίου . . . Γεωργίου (τὸ α' ἐν «Βυζαντίδι, τευχ. Β', 1911, σ. 138—142). Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, ἀδελφοὶ καὶ ἴδετε τὸ καινὸν τοῦτο θαῦμα.

16. (σ. 148—154) Ὑμνος . . . περιέχων ἐν συνόψει τὸν βίον αὐτοῦ, τὰ ἄθλα καὶ μερικὰ θαύματα . . . Πρὸς τὸ ἀκατάληπτόν ἐστι. Δεῦτε κλίνετε τὸ οὖς, τοῦ ἀκοῦσαι ἀδελφοί. (Κῶδ. Ἰωασ. 308, σ. 181).

Δ'. Συναξαριστῆς τοῦ Δουκάκη, Ἀπρίλιος

1. Περὶ τῆς σφαγῆς τοῦ δράκοντος. Ἀρχ. Μέγα τι καλὸν ἐστίν, εὐλο-

1. Τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς δρακοντοκτονίας ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Aufhauser ἐν τῷ τεύχει τῆς ἐνασιόμου διατριβῆς του : «Das Drachenwunder des heiligen Georg in der griechischen und lateinischen Überlieferung» (Byzant. Archiv, Heft 5. Leipzig, Teubner, 1911) ἐν σ. 52—68.

2. Καὶ τὸ θαῦμα περὶ τοῦ δαίμονος ἐξεδόθη τὸν πρῶτον αὐτ. σ. 70—71.

γνημένοι ἄδελφοί, ἵνα διηγώμεθα τῶν ἁγίων μαρτύρων σ. 338—345. Ἐκ χειρογράφου τοῦ Κελλίου τῆς Πατερίτσας.¹

2. Μαρτύριον . . . μεταφρασθὲν ὑπὸ Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου. ἀρχ. Αἱ ἑορταὶ καὶ πνηγύρεις τῆς ἐκκλησίας μας, σ. 346—364.²

3. Διήγησις Μάρκου μοναχοῦ ἐκ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομ. Γεωργίου τοῦ εἰς Σαρακηνοὺς γενομένου. Ἀρχ. Ὁ στρατηγὸς Νικόλαος ὁ ἐπιλεγόμενος Γουλᾶς, σ. 364—370, (εἶναι διάφορον τοῦ ἐν Acta XLII—XLIV).³

4. Ἀρχαδίου ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος. Ἐγκώμιον εἰς τὸν μ. Γεώργιον, ἀρχ. Συγκαλεῖ πάλιν σήμερον ἡμᾶς σ. 375—378. εἶναι ἡ α' ἔκδοσις.

5. Σκορδίλλη Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον σ. 370—75.

6. Διήγησις περὶ τῶν θαυματουργῶν εἰκόνων τοῦ ἁγίου μεγαλ. Γεωργίου. (Ἐκ τῆς «Ἀνωτέρας ἐπισκιάσεως» σ. 379—386).⁴

Ε'. Κοσμᾶ μοναχοῦ Νεασκητιώτου.

Τὸ παρὸν μαρτύριον κτλ. σώζεται . . . ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγ. Παύλου, ἧς ἐν ἀρχῇ ἐτιμᾶτο εἰς ὄνομα τοῦ ἁγ. Γεωργίου. Ἐρμούπολις, 1880, σ. 1—34. ἀρχ. Διοκλητιανοῦ τοῦ τυράννου τῶν τῆς Ῥώμης σκήπτρων ἐπειλημένου.⁵ (sic)

Συμπληρωματικὰ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ μονὰς ἁγίου Γεωργίου πλεονάζουν ναοὶ ἁγ. Δημητρίου καὶ Ἀθανασίου 1934-5 Ἀρχ. Θρακ. Θεσ. ΙΗ'.

Χωρία Διδυμοτείχου.

Κορουτζῆ (νῦν Καρωτῆ) σ. 38, 19.

Καδῆ·κιοι (νῦν Μάνο) σ. 39, 30.

Πραγγίσκοιν. Πυθίου σ. 41, 45.

Χωρία Ὁρεσιάδος.

Βάλτος σ. 42, 5.

Γιουρούς (νῦν Δίλοφον) σ. 42, 8.

Κροβύλη, σ. 42, 12.

Καστανιές (τσερέκ-κιοῖ) σ. 42, 15.

1. Εἰς τὴν νέαν τοῦ 1950—56 ἔκδοσιν τοῦ Συναξαριστοῦ «Ὁ μέγας Σ. τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» ὑπὸ Βίκτωρος Ματθαίου ἡγουμένου ἐν Ἀθήναις τὸ θαῦμα ἐν σ. 401—407 τοῦ Ἀπριλίου ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου τῆς Πατερίτσας μὲ παράλειψιν τοῦ προλόγου καὶ βελτιωμένην φράσιν.

2. Αὐτ. σ. 373—393 καὶ ἐνταῦθα ἡ τετριμμένη καὶ μιξεβάμβαρος δημοτικὴ ἄγαν ἀποκρουστικὴ τοῖς Ἀγιορείταις ἐβελτιώθη ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον.

3. Αὐτ. σ. 397—400 ἐπὶ τὸ συντομώτερον.

4. Αὐτ. σ. 407—418. Ἐπὶ πλέον ὁ πατὴρ Βίκτωρ προσέθετο καὶ τὸ ἐξῆς ἐκ τοῦ κελλίου τῆς ἐν Καρεαῖς τοῦ Ἀθῶ Πατερίτσας λαβὼν :

• Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα τροπαιοφόρον Γεώργιον•.

Ἀρχή. Ὅσον ἀγαπᾷ, ὅσον ἀγωνίζεται ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἔργον.

Κυπρίνος σ. 43, 19.

Λεπτὸς σ. 43, 20.

Μαράσια σ. 43, 21.

Μπάρα σ. 43, 21.

Ὅμουριζα Τσιφλίκιον Μιχ. Λογοθέτου σ. 63.

Ὅρμένιον (Τσερμπή Τιρμήν), σ. 43, 31.

Ὅχυροχώριον παλαιὸν σ. 43, 39.

Πλάτη (Σαντηρλή), σ. 44, 41.

Στέρνα σ. 44, 46.

Ταουσλή, τσιφλίκιον Θ. Τσούνη, σ. 63.

Πρὸς τούτοις ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἀρχιμ. Νικ. Βαφείδου τῆς ἐκκλησ. περιγραφῆς Βιζύης βλέπομεν εἰς τὰ Δάματα, ὅπως καλεῖται τὸ «Κάστρον» ὑπὸ τῶν χωρικῶν, μεταξὺ Κιόζτεπε καὶ Βιζύης ἐπὶ ἀποκρήμονου βράχου σπήλαια ἢ ὅσαι (ὅπως τὰ Καρούλια τοῦ Ἀθω) καὶ ἐπειδὴ τουρκ. λέγονται Ἀσμᾶ-Καγιά ἤτοι κρεμαστόν, ἀνέρχοντο συρόμενοι ἄνωθεν διὰ σχοινίου ἢ ἀνεμόσκαλας. ἦτο σκῆπη τοῦ ἁγ. Γεωργίου· τινὰ εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρα καὶ εἶχον καὶ ναὸν ἐντὸς λελιξευμένον καὶ κάτωθεν πηγὴν, ἣτις καλεῖται ἁγίασμα. Ἀρχ. Θρακ. Θησ. ΙΘ' σ. 195—196. (Φάκελ. Βιβλ. Βουλῆς 434).

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ι. Ὁ καβαλλάρης ἅγιος Γεώργιος, ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Θρακὸς ἱππέως

1. Ἡ σημασία τοῦ ἱππέως ἁγίου ἐν Ἑλλάδι, τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ ἐν Θράκῃ. Ὁ ἱππεὺς τῶν Κομάρων, τὰ ἀγάλματα ἐν τοῖς ναοῖς σελ. 1—6.

2. Ὁρος ἱππεὺς φονεύων τὸν Τυφῶνα μεταμορφωθεὶς εἰς ἅγιον Γεώργιον κτλ. σελ. 6—7.

3. Αἱ ἐκ Λύδδας περὶ τοῦ δρακοντοκτόνου ἱππέως Γεωργίου παραδόσεις καὶ ἡ διάδοσις αὐτῶν. Ναοὶ ἐν ΚΠόλει. Δρακοντοκτονία σελ. 7—11.

4. Τὸ θαῦμα τῆς δρακοντοκτονίας, ὁ Βελλεροφόντης φονεύων τὴν Χίμαιραν, ὁ Περσεὺς ἐλευθερῶν τὴν Ἀνδρομέδαν. Οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Θεόδωρος σελ. 11—15.

5. Ἅγιος Γεώργιος ὁ Ἀράπης καβαλλάρης, ὁ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας, ἡ προέλευσις τοῦ περιφήμου ἀναγλύφου σελ. 15—19.

II. Περὶ καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἁγίων ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ

1. Ἡ καταγωγή τοῦ λευκοῦ ἵππου καὶ σχέσις πρὸς τὸν Θεὸν Ἥλιον σελ. 19—21.

2. Ἡ ἐξ Αἰγύπτου καταγωγή τῶν ἐφίππων ἁγίων, ἡ μονὴ Μπαονῆτ τῆς Θηβαΐδος καὶ ὁ ἁγ. Γεώργιος, σελ. 21—23.

3. Τὸ συναξάριον τοῦ ἁγ. Σισιννίου καὶ ἡ Γυλοῦ, ἡ πολυωνυμία. Προέλευσις τῶν παραστάσεων, θηλυκοὶ δαίμονες σελ. 23—28.

4. Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἱππέων ἁγίων, αἱ ἱρτανικαὶ παραδόσεις καὶ οἱ Μανιχαῖοι σελ. 28—32.

5. Τὸ συμπέρασμα καὶ ὁ συνοχτισμὸς εἰρημένων παραστάσεων πρὸς τῶν τὸν Ἀράπην ἁγίον Γεώργιον. Ἡ Γυλοῦ ἐξορκιζομένη σελ. 32—35.

Κεφ. III. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν ταῖς παραδόσεσι πανθρακικῇ ἀγιολογικῇ μορφῇ.

1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν σχέσει πρὸς τὴν θάλασσαν, ὁ προστάτης τῶν ναυτιλλομένων καὶ τῆς καρποφορίας καὶ κτηνοτροφίας σελ. 35—42.

2. Ὁ δρακοντοκτόνος ἅγιος Γεώργιος. νέαι δημῶδεις παραλλαγαί, σχέσεις πρὸς τὸ συναξάριον, ἡ κοινὴ προέλευσις. Τὸ ἀρχέτυπον συναξάριον. Ὁ προστάτης τῶν καταδυναστευομένων Ἡρακλειανὸς σελ. 42—52.

Κεφ. IV. Ἡ λατρεῖα τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Θράκῃ ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας.

1. Ὁ ἅγιος Γεώργιος φρουρὸς καὶ προστάτης τῆς Θράκης καὶ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς Προποντίδος πορθμῶν, ὁ θαλασσοκράτωρ τοῦ Αἰγαίου σελίς 52—58.

2. Ὁ πορτολάνος ἢ λιμενοδείκτης ἅγιος Γεώργιος—Ἀκρωτήρια, νῆσοι καὶ παράκτια χωρία ἐπώνυμα τοῦ θαλασσοκράτορος, σελ. 58—79.

3. Ναοὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἡρακλείας καὶ τινες ἐκτὸς αὐτῆς ὡς καὶ μοναί, σελ. 79—92.

4. Πανηγύρεις καὶ δημοτελεῖς ἐορταὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου σ. 92—96.

5. Τὸ σπουδαιότερον θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν ΚΠόλει. Ὁ χρεμετίζων ἵππος τῆς εἰκόνος προμηνύων ἔκτακτα ἐν τῷ κράτει συμβάντα σ. 96.

6. Ἡ τιμωρία γενιτσάρων ὑπὸ τοῦ ἁγίου σελ. 100.

7. Περιγραφή τοπικῆς πανηγύρεως σελ. 105.

8. Τὸ κουρμπάνι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου σελ. 108.

